

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

2024

Випуск № 20

**КРЕМЕНЕЦЬКА ОБЛАСНА
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА
АКАДЕМІЯ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

УДК 378(062.552)
ББК 74.58.+88.4

Студентський науковий вісник. Випуск 20. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2024. 200 с.

Студентський науковий вісник містить наукові статті, виголошені на ХХ студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сьогодення очима молоді», 16 травня 2024 року та рекомендовані до друку редакційною колегією.

Друкується згідно з рішенням Вченої ради Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (Протокол № 9 від 16.05.2024 р.).

Редакційна колегія:

- Поляк І. П.** голова редакційної колегії, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови і літератури та методик їх навчання (КОГПА ім. Тараса Шевченка);
- Старух П. В.** заступник голови редакційної колегії, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (КОГПА ім. Тараса Шевченка);
- Гарматюк Р.Т.** кандидат технічних наук, викладач кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій (КОГПА ім. Тараса Шевченка);
- Доманюк О. М.** кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти (КОГПА ім. Тараса Шевченка);
- Левандовська Л. Ю.** кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, старший викладач кафедри теоретико-біологічних основ фізичного виховання (КОГПА ім. Тараса Шевченка);
- Янусь Н. В.** кандидат філологічних наук, доцент, викладач кафедри іноземних мов та методик їх навчання (КОГПА ім. Тараса Шевченка).

Автори та наукові керівники опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, імен та інших відомостей.

Комп'ютерний набір та верстка: Вікторія Горголь
Комп'ютерний дизайн: Оксана Харамбура, Павло Старух

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНІ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ.....	5
<i>Ваверчук Віталій.</i> ШКІЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 10 КЛАСІ	5
<i>Венжинович Ольга, Назарук Анастасія.</i> ПІДХІД МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА ДО УКРАЇНСЬКОГО ПИТАННЯ І СЬОГОДЕННЯ	9
<i>Діхтярук Софія.</i> ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ПЛОЩИНА ВИВЧЕННЯ ПОСТАТІ РОМАНА БЖЕСЬКОГО	13
<i>Каліжук Анастасія.</i> ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ В ШКОЛІ ІСТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ	17
<i>Поліщук Анастасія.</i> АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА XVII-XVIII СТОЛІТТЯ МІСТА КРЕМЕНЦЯ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ	21
<i>Чикун Христина.</i> ФОРМУВАННЯ ХРОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ В КУРСІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ РОМАНОВИЧІВ....	25
<i>Швець Надія.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ТРУДНОЩІ У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ЗЗСО	30
РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	34
<i>Боцюк Мирослава.</i> ВПЛИВ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	34
<i>Деречей Анна.</i> ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ	40
<i>Котелевець Анна.</i> ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ОБІЗНАНІСТЬ ТА САМОВИРАЖЕННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ» НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ В НУШ	44
<i>Кравчук Аліна.</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ.....	48
<i>Крамарук Наталія.</i> СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ КОМП'ЮТЕРНОГО ДИЗАЙНУ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ	53
<i>Курач Вікторія.</i> ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНОГО ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ, РИМІВОК ТА ВІРШІВ У ПОДОЛАННІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАВМ ОСОБИСТОСТІ... ..	57
<i>Лазар Мар'яна.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НУШ	61
<i>Обезюк Тетяна.</i> ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО СИСТЕМАТИЧНОГО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ.....	66
<i>Салюк Іван.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: КЛЮЧ ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	70
<i>Сичов Олександр.</i> НАСЛІДКИ ВІЙНИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ ТА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	74
<i>Сімора Ангеліна.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦТВ.....	78
РОЗДІЛ III. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.....	86
<i>Голуб Світлана.</i> ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕТОДИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В ГУМАНІСТИЧНІЙ ОСВІТІ	86
<i>Кальчук Анастасія.</i> ЛЕПБУКІНГ – ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	91

Малищук Людмила. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ КОНСТРУЮВАННЯ І МОДЕЛЮВАННЯ ОДЯГУ	97
Медведюк Ольга. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ СІЛЬСЬКОГО ЗЗСО	101
Петручик Анастасія. ФОРМИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ.....	107
Тимощук Софія. НЕОБХІДНІСТЬ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	112
Шевчук Юрій. ВИТРАТНІ МАТЕРІАЛИ В СИСТЕМІ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА РЕМОНТУ ОБЛАДНАННЯ НАВЧАЛЬНИХ МАЙСТЕРЕНЬ.....	118

РОЗДІЛ IV. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ..... 123

Гарасим Тетяна, Гребіниченко Юлія. БОГДАНА ФІЛЬЦ – МИТЕЦЬ ДУШЕВНОЇ КРАСИ	123
Іванчук Анастасія. «ДЕННИКИ» ПЕТРА СОРОКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	127
Ковалик Юлія. ПОЕТИКА ВІРШІВ ВАСИЛЯ СТУСА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ПАЛІМПСЕСТИ»).....	133
Колісецька Діана. ТИПИ ЛІДЕРСТВА ТА ЇХ ВИРАЖЕННЯ В ТЕКСТАХ	138
Поліщук Анастасія. АНТРОПОЦЕНТРИЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.....	142
Тарасюк Аліна. «ВОГНЕМ І МЕЧЕМ» ГЕНРИКА СЕНКЕВИЧА В УКРАЇНСЬКІЙ КРИТИЦІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ.....	146
Чашкін Вадим. ФІЛОСОФСЬКІ МОТИВИ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	152

РОЗДІЛ V. СУЧАСНА ЛІНГВІСТИКА: СТАН, ПРОБЛЕМИ..... 156

Квачук Тетяна. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	156
Ковальчук Катерина. ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ НУШ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ФОНЕТИКИ.....	160
Кочкубей Марія. ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ІНТЕГРОВАНІМ КУРСОМ ІРИНИ СТАРАГІНОЇ В 5 КЛАСІ	165
Макарчук Анна. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ БУДОВИ СЛОВА ТА СЛОВОТВОРУ У 5 КЛАСІ НУШ.....	169
Мартинюк Олександр. СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ «ВІЗУАЛІЗАЦІЯ» ТА «НАОЧНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	174
Панасюк Світлана. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТІВ З КРАЇНОЗНАВЧИМ КОМПОНЕНТОМ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ	177
Форсюк Анастасія. СПОСОБИ ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ Н5Р ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ	181
Швайко Марія. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ БУДОВИ СЛОВА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО	185
Шелест Христина. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ФОНЕТИКИ У 5 КЛАСІ НУШ	189
Шукута Анна. МЕДІАОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОРФОГРАФІЇ В 5 КЛАСІ НУШ	195

РОЗДІЛ І. ІСТОРИЧНІ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ

УДК 373.5.016:94(477)

Вавренчук Віталій,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-УІм групи
Науковий керівник:
к. іст. н., доц. Собчук В. Д.

ШКІЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 10 КЛАСІ

Анотація. У статті проаналізовано шкільний підручник з історії як засіб формування предметних компетентностей на уроці історії України у 10 класі. Також розглянуто і проаналізовано підручник О. В. Гісема, О. О. Мартинюк на його відповідність до формування в учнів предметних компетентностей на уроках історії. Досліджено, що підручник є одним із ключових засобів у формуванні компетентностей.

Ключові слова: підручник, історія, предметна компетентність, урок.

Annotation. The article analyzes the school textbook on history as a means of forming subject competences in the lesson of the history of Ukraine in the 10th grade. The textbook by O. V. Gisem and O. O. Martyniuk was also reviewed and analyzed for its relevance to the formation of students' subject competences in history lessons. It has been studied that the textbook is one of the key tools in the formation of competences.

Keywords: textbook, history, subject competence, lesson .

Постановка проблеми. У сучасному освітньому середовищі шкільний підручник з історії відіграє ключову роль у формуванні предметних компетентностей учнів. Зважаючи на значущість шкільного підручника з історії як основного джерела знань та інформації для учнів, тому важливо проаналізувати його роль у формуванні ключових компетентностей й на уроках історії України у 10 класі. Однак, необхідно визначити, наскільки ефективно підручник з історії виконує цю функцію та чи відповідають сучасним вимогам освітнього процесу.

Головними аспектами проблеми є: актуальність і відповідність змісту; методична спрямованість; форма та методи навчання та відповідність навчальному плану та програмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми. Сьогодні українські науковці продовжують активно досліджувати різноманітні аспекти компетентнісного підходу до викладання історії в школі. Згідно з Державним стандартом, одним із головних завдань є підготовка учнів до взаємодії з соціальним середовищем та розвитком їхньої особистості шляхом засвоєння комплексу знань та формування відповідних компетенцій. У своїх дослідженнях такі вчені як К. О. Баханов, Н. М. Бібік, М. І. Бурда, Н. М. Гупан, О. В. Овчарук, О. Я. Савченко, О. І. Пометун та інші розглядають концептуальні аспекти реалізації компетентнісного підходу.

Проблеми впровадження даного підходу у навчання історії зокрема роль та місце шкільного підручника з історії, вивчають у дослідженнях В. С. Власова, О. І. Локшиної, Т. І. Мацейків, П. В. Морозова, А. С. Приходько та інші.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити шкільний підручник з історії як засіб формування предметних компетентностей на уроці історії у 10 класі.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення розвитку компетентностей, які передбачені Законом України «Про освіту» [3], «засобами підручника» здійснюється шляхом оцінки наявності у ньому інформаційно-пізнавального матеріалу та завдань, що спрямовані на практичне застосування. Це включає аналіз різноманітних завдань та вправ, які розроблені з урахуванням принципів педагогіки партнерства, що передбачають співпрацю та співтворчість між учнями та вчителями, критичне мислення, ситуації вибору та відповідальності, а також творче застосування здобутих навичок.

Сьогодні виділяють такі предметно-історичні компетентності учнів:

1. Хронологічна компетентність – це особливий аспект, який допомагає розуміти послідовність подій, процесів та явищ у часі. Вона включає уміння учнів вказувати найважливіші дати; встановлювати дати та хронологічні рамки подій; пояснювати терміни, що відносяться до хронології; розміщувати дати та події відповідно до певних історичних періодів та епох; порівнювати різні системи літочислення; аналізувати ключові фактори, що зв'язують події між собою; позначати на лінії часу запропоновані вчителем події; встановлювати зв'язок між роком та століттям тощо.

2. Просторова компетентність – уміння орієнтуватися в історичному просторі та визначати взаємозв'язки між розвитком суспільства, економіки, культури і природного середовища. Тобто вона полягає у вміннях, які допомагають учням орієнтуватися в історичному просторі, розуміти інформацію, представлену на історичних картах, проводити аналіз і синтез просторово-історичних об'єктів та зав'язків у історичному контексті, а також осмислювати і розуміти важливість географічного чинника у розвитку історичних процесів.

3. Інформаційна компетентність – означає здатність самостійно користуватися технічними засобами та інформаційними технологіями для пошуку, аналізу та вибору потрібної інформації, її обробки, зберігання та передачі.

4. Логічна компетентність передбачає, що учні можуть визначати та застосовувати теоретичні концепції, принципи та ідеї для аналізу та пояснення історичних подій, фактів і процесів.

5. Аксиологічна компетенція включає в себе здатність учнів формулювати оцінки та інтерпретувати історичний рух та розвиток. До її критеріїв можна віднести: аналізувати та оцінювати факти і дії історичних постатей з урахуванням загальнолюдських та національних цінностей; розпізнавати інтереси, потреби та суперечності в поглядах соціальних груп і окремих осіб, а також їхню роль у історичному процесі та напрями історичного розвитку; оцінювати різні тлумачення та точки зору щодо минулих історичних подій тощо.

Впровадження компетентнісного підходу, спрямованого на розвиток як предметних, так і ключових компетентностей, вимагає визначених умов для формування змісту та організації навчального процесу. Цей підхід відображений у Державному стандарті базової та повної середньої загальної освіти, а також у навчальних програмах для окремих предметів. Якщо у державному стандарті компетентнісний підхід є провідною ідеєю, то в навчальних програмах очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів описані як компоненти компетентності (знаннєві, діяльнісні, ціннісні). У вступній частині навчальних програм також визначено компетентнісний потенціал предмету, тобто його можливості у формуванні ключових компетентностей.

Центральну роль у підручнику повинна відігравати система завдань, яка включає запитання та опис проблем, що стимулюють їх вирішення як у традиційному, так і в інноваційному підходах, надаючи можливість прояву ініціативи та розвитку способів вирішення проблем [4, с. 92]. Метою підручника є допомога учневі та вчителю в організації пізнавальної діяльності з максимальною ефективністю. Для цього необхідно, щоб кожний розділ підручника ставив перед собою завдання стати

закінченим циклом навчання: від планування очікуваних результатів засвоєння учнями матеріалу до їхнього отримання та перевірки. Крім того, підручник повинен сприяти формуванню предметних історичних та ключових компетентностей учнів - знань, вмінь і навичок, а також ставлення до подій і процесів, тобто розвитку їхньої емоційно-ціннісної сфери [6, с. 176]. Створення підручника, орієнтованого на розвиток компетентностей, не має обмежуватися лише готовими та деталізованими описами. Він повинен сприяти учням у власному аналізі, узагальненні та систематизації матеріалу. Важливе місце у підручнику також слід відводити елементам, що спрямовані на закріплення знань та їх застосування в нових ситуаціях, які потребують самостійних досліджень та пошуку інформації. Компетентнісний підхід у підручнику проявляється через акцент на активність учнів та створення умов для їх особистісного розвитку. Також підручник з історії передбачає шляхи реалізації таких його типових функцій як інформаційної, мотиваційної, розвивальної та виховної, що здійснюється через його текстовий, позатекстовий та допоміжні компоненти [7, с. 247].

Проаналізувавши декілька підручників з історії України для 10 класу, я зупинився на підручнику з історії України (рівень стандарту) для 10 класу авторства Гісема О. В. і Мартинюка О. О. [1].

По-перше, підручник відображає сучасні наукові підходи та історичні дослідження. Підручник має досить багато карт та схем, за допомогою яких, учні розвивають просторову компетентність, вміння читати карти та аналізувати їх. Також він відображає не лише базові події та факти історії України, але і тут відображено аналіз їх наслідків та вплив на сучасність та зв'язок із світовою історією.

Підручник орієнтований не лише на розвиток знань, але й вмінь та навичок учнів. Він містить завдання різного рівня складності, які сприяють розвитку аналітичного мислення, критичної оцінки джерел історичної інформації та уміння працювати з історичними джерелами, що в свою чергу розвиває в учнів аксіологічну компетентність.

Для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів підручник пропонує різноманітні методи та форми навчання. Це завдання для самостійної роботи, дискусії, групові проекти та використання історичних джерел. Наприкінці кожного параграфа учні узагальнюють вивчене з теми виконавши різні завдання, в тому числі інтерактивні, які допомагають краще засвоїти новий матеріал. У підручнику є електронний додаток, який містить додатковий матеріал, що більш повно розглядає певні аспекти навчального курсу. Також в ньому представлені уривки історичних документів разом із запитаннями до них, а також інформація про видатних українських діячів цього періоду. Підручник відповідає навчальній програмі для 10 класу [5].

Підручник пропонує систему пізнавальних завдань, які ґрунтуються на діяльнісному підході та сприяють організації взаємодії та взаємного навчання учнів під час уроків з даного предмету. Автори пропонують виконувати ці завдання в парах, групах або невеликих колективах, де учні співпрацюють для створення спільного продукту через розподілену між ними працю.

Для досягнення програмових цілей необхідно використання сучасного інноваційного підручника з історії, побудованого на компетентнісному підході до навчання учнів. Вміст такого підручника повинен бути спрямований на практичну важливість отриманих знань та результативність навчального процесу. Такий підручник має забезпечувати засвоєння учнями необхідного й достатнього обсягу історичних знань, розвиток навичок їх практичного застосування в навчальних і реальних життєвих ситуаціях, а також формування цінностей і власних поглядів на історичні події та процеси [7, с. 254].

Висновки. Отже, у результаті аналізу шкільного підручника з історії як засобу

формування предметних компетентностей на уроці історії України у 10 класі можна зробити висновок про його значущість у процесі навчання. Підручник виявляється важливим інструментом, спрямованим на розвиток компетентностей учнів у сфері історії. Він не лише надає необхідну інформацію про історичні події, а й сприяє розвитку аналітичного мислення, критичного аналізу та уміння аргументувати свої погляди. Таким чином, підручник виявляється не лише джерелом знань, але й ефективним інструментом для формування ключових компетентностей учнів на уроках історії. Якщо підручник дозволяє організувати освітній процес, спрямований на досягнення конкретних результатів у діяльній вимірі, то він виконує свою функцію ефективно. У такому випадку надається перевага діяльній ролі підручника. Подальші дослідження слід спрямувати на визначення критеріїв компетентісно орієнтованого підручника з історії України для 10 класу.

Список використаних джерел

1. Гісем О. В., Мартинюк О. О. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 10 кл. закл. загальн. серед. освіти. Харків : Ранок, 2018. 240 с.
2. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. Київ, 2020. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення 03.03.2024).
3. Закон України «Про освіту». URL : <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення 03.03.2024).
4. Засєкіна Т., Тишковець М. Формування ключових компетентностей засобами підручника. *Проблеми сучасного підручника*. Київ : Пед. думка, 2019. Вип. 22. С. 86-96.
5. Історія України. 10–11 класи. *Всесвітня історія. Історія України. (інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти*. Київ : Нрес Press, 2022. С. 109-127.
6. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
7. Ремех Т. Формування історичної компетентності десятикласників засобами підручника Історії України. *Проблеми сучасного підручника*. Київ : Пед. думка, 2019. Вип. 23. С. 244-258.

УДК 94(477.8)

Венжинович Ольга;
Назарук Анастасія,
здобувачки першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 11-І групи
Науковий керівник:
д. і. н., проф. Скакальська І. Б.

ПІДХІД МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА ДО УКРАЇНСЬКОГО ПИТАННЯ І СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У дослідженні автори проаналізували погляди Михайла Драгоманова щодо національного питання, питання майбутнього слов'янських народів, в тому числі й українського. Розставлено основні акценти щодо актуальних думок М. Драгоманова для сьогодення.

Ключові слова: Михайло Драгоманов, національна ідентичність, федералізм, європейський вектор розвитку, народовці, радикали.

Annotation. In the study, the authors analyzed the views of Mykhailo Drahomanov regarding the national question, the question of the future of the Slavic peoples, including the Ukrainian one. The main emphasis is placed on M. Drahomanov's current thoughts for today.

Keywords: Mykhailo Drahomanov, national identity, federalism, European vector of development, Narodovites, radicals.

Михайло Драгоманов – інтелектуал епохи, публіцист, видавець, відомий історик, громадський діяч, космополіт, суперечлива постать другої половини ХІХ ст. Його багатогранна творчість завжди викликала сталий інтерес вітчизняних та зарубіжних науковців. У радянські часи Драгоманова критикували за буржуазний націоналізм. Його феномен нас зацікавив у контексті сучасної російсько-української війни. Адже, погляди мислителя і громадського діяча співпадають із сучасним прагненням українців стати членом Європейського Союзу. Саме М. Драгоманов акцентував на цьому увагу.

Тематика драгомановознавчих розвідок на перший погляд є достатньо різноманітною, а звільнення від ідеологічних настанов сприяють більш об'єктивному висвітленню особи та значення діяльності історика в науці. Значна увага приділяється популяризації в суспільстві постаті науковця. Проводилися неодноразово наукові конференції, присвячені діяльності М. Драгоманова. Так, зокрема, «Михайло Драгоманов у контексті європейського просвітницького руху: Матеріали першої міжвузівської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців». Матеріали збірника розкривають вплив ідей і поглядів М. П. Драгоманова на розвиток українського національного руху другої половини ХІХ – початку ХХ ст., відбивають плюралізм думок і концепцій в оцінці наукових і політичних поглядів вченого [5]. У публікації О. Куриленка також проаналізовано погляд вченого на національне питання [4].

Мета статті – проаналізувати діяльність Михайла Драгоманова у ставленні до українського питання в контексті сьогодення.

У другій половині ХІХ ст. в Наддніпрянській Україні активізується громадівський рух, зокрема, «Стара громада». Напрямок діяльності громад – збирали, обробляли, друкували матеріали з історії, етнографії, фольклору України; заснували Історичне товариство Нестора Літописця, започаткували 1873 р. Південно-Західний відділ Російського географічного товариства: голова – Г. Галаган, членами товариства були П. Чубинський, В. Антонович, М. Драгоманов, О. Русов ін.; збирали

етнографічні, фольклорні, історичні, економічні матеріали з міст і сіл України; друкований орган – газета «Київський телеграф». У 1876 р. вийшов царський Емський указ – закон про цілковиту заборону української мови і припинив розвиток громад.

На території західноукраїнських земель у суспільній думці поширювалися ідеї москвофілів, які орієнтувалися та фінансувалися з Російської імперії та народовців або українофілів, які підтримували соборницькі позиції та самостійність України. У контексті цих подій відбувалася діяльність Михайла Драгоманова.

Як багатогранна особистість Михайло Драгоманов формується під час навчання на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира (1859-1863). Тут його погляди шліфуються, поглиблюються й наповнюються практичними діями. Разом з іншими студентами він бере участь у громадівському русі, працює вчителем недільних шкіл для дорослих у Києві.

Однією з головних проблем, яку М. П. Драгоманов вважав найважливішою в суспільно-політичній сфері, було вирішення національного питання для бездержавних слов'янських націй, зокрема для українців. Він закликав своїх співвітчизників, які мали національну свідомість, активно боротися за права українського народу і підкреслював важливість того, щоб український рух базувався на європейських цінностях.

Михайла Драгоманова, якого можна вважати європейським соціалістом, турбувала бездіяльність як наддніпрянських громадян, так і галицьких націоналістів. Він закликав їх створювати товариства, громади, об'єднуватись і висувати політичні вимоги перед урядами Австро-Угорщини і росії. Драгоманов підкреслював, що відсутність чіткої національної програми створює загрозу відходу молодого покоління від українського визвольного руху. Його ідеї знайшли підтримку в галицькому середовищі серед народовців (українофілів), але згодом вони відійшли від його бачення майбутнього України.

Своєрідним ідеалом форми державного устрою для М. П. Драгоманова була федерація вільних народів і громад. У наш час і тоді, в XIX ст. поміж українських діячів, прихильників самостійності, була неприйнятна пропозиція федерації з російським народом, якого на думку Драгоманова треба було наблизити до європейських народів.

Європейський вектор розвитку українського народу Драгоманов трактував так, що Україна до XVIII ст. жила спільним з Європою життям. «Тільки міцний царський кордон, а потім одчуження від українського народу панських станів, власне з XVIII ст., положило межі між українцями і європейським світом» [3, с. 457]. З цього часу український народ мав сподіватись лише на самого себе, бо і вищі верстви суспільства перейшли на службу колонізаторам або ж були винищені. «Од часу невдачі Мазепи і першої руїни Січі в 1709 р. письменні люди на Україні скоро сполячилися і змосковилися, а потім і одвернули думки майже од усіх справ своєї країни і самі тільки мужики ще говорять про ті справи в своїх піснях, котрі zostалися єдиними українськими літописами XIII-XIX ст. і майже єдиним показом того, що український народ ще не загинув» [3, с. 456].

У XIX столітті, під впливом набуття популярності у світовій філософії ідеалізму, українська інтелігенція взяла фокус на розвиток народної мистецької творчості та вивчення історичного минулого. Це спричинило у культурі, певною мірою, відхід від реальності в ідеалізоване минуле.

Фольклорними виданнями М. П. Драгоманов демонстрував велич минулого українського народу, його героїзм у нерівній боротьбі із зовнішньою експансією, його прагнення до вільного життя [3].

Романтизм, як явище глобальне, прийшов до нас, ставши для нашої національної культури формівним, засадничим періодом. Паралельно (і,

беззаперечно, пов'язано) з романтизмом у культурі, в українській інтелігенції прокидається доволі романтичне прагнення – з'ясувати хто ж вони є, якого роду. Виникають різні течії. Одні виокремлюють себе як «трошки іншу частину» панівного народу – полонофіли (головно на Правобережжі), мадярони (Закарпаття, Пряшівщина). Другі хочуть вважати себе частиною чогось більшого, асоціюючи себе одним народом з усіма слов'янами загалом, або ж вужче — православними слов'янами колишньої Русі. Друге швидко переросло в москвофільство, оскільки саме імперська росія перетягнула на себе «руську ковдру» і була впливовим центром тогочасного православ'я. Що важливо, москвофільство, як явище, характерне для інтелігенції непідросійських українських земель, оскільки саме непідросійські русини «рухалися до» шукали «частиною чого вони є», а підросійські українці «рухалися від», якраз таки окреслювали свою окремішність від росіян. Останні, на кому ми й сфокусуємо нашу увагу, – українофіли, або ж, як вони були знані у ті часи у Галичині, Буковині й на Закарпатті, – народовці. Саме народовецька ідея перемогла і саме в цій парадигмі живемо ми, українці, саме ця ідея об'єднала нас у націю і подарувала державність.

М. Драгоманов дискутував з народовцями, натомість шукаючи контактів з москвофілами й ліво налаштованими поляками, критикував «вузький націоналізм» прихильників О. Барвінського, відсутність широкого європейського бачення української проблеми і т. п. Діставалося й виданням народовців, у тому числі і «Запискам НТШ» [6].

Так, О. Барвінський ще 1882 р. виступав за розрив будь-яких відносин зі старорусинами й виразне зазначення соборницьких позицій народовського руху, однак загал народовства виступив тоді проти цього. З середини 1880-х рр. його з односторонніми активно підтримують наддніпрянські діячі, а контакти між ними стають усе більш інтенсивними. Фактично сформувалися дві основні лінії співпраці наддніпрянських та галицьких українофілів: І. Франко – М. Драгоманов – наддніпрянські українофіли (здебільшого просоціалістично налаштовані); О. Барвінський – О. Кониський – київська Громада (на той час ліберального, національно-демократичного спрямування).

М. Драгоманов вважав, що українці мусять покинути «туманне й шкідливе національство», та йти по тій же дорозі, що й інші європейці, закликаючи братися за холодний розум та починати клопотатися живими (у сенсі, актуальними) справами своїми, і усіх освічених народів [2].

Орієнтир на європейські стандарти і норми у Драгоманова був постійно. Про політичні нахили Драгоманова, у своїх роботах зазначає український історик Ярослав Грицак, кажучи що: «Політичним ідеалом Драгоманова була така побудова суспільства, яка наближалася до державного ладу Англії і Швейцарії. Ця формула різко суперечила ідеології й практиці російського самодержавства. Водночас його позиція відрізнялася від поглядів російських народників. Він відкидав їхню ідеалізацію російської общини, та терористичну тактику» [1, с.130]. Підставою небайдужості до долі не лише своєї, а й інших країн було й те що Михайло Драгоманов, як це притаманно співчутливому інтелігенту XIX ст., став на бік соціалізму, що у той період все дужче розростався. Михайло Драгоманов вірив у теорію еволюційного, поетапного формування української національної думки, утім найголовнішим було для нього – донести українцям, чому вони повинні називатися українцями, і що робити для того, аби українці, як творці майбутньої держави, змогли підняти її на п'єдестал слави поряд з іншими розвиненими країнами світу.

Висновки. М. Драгоманов був яскравим представником своєї епохи, а його думки мають знати й сучасники. Крім того, кожне покоління має мати власне прочитання творів Драгоманова та інших представників української суспільної думки. Необхідно підкреслити те, що М. Драгоманов, як вчений, історик, закликає українців

покидати рамки розумового нігілізму, і братися за науку, бо саме вона зможе виховати у нас не лише формальних інтелектуалів, а й освічених кадрів, від котрих напряду залежить доля держави.

Космополітизм Михайла Драгоманова по суті є передбаченням процесу глобалізації, який проходить на межі ХХ-ХХІ ст. й українці мають бути частиною європейських процесів. Проте, ідея Михала Драгоманова про федерацію слов'янських народів нами не підтримується, тим паче під час російсько-української війни. Після нашої перемоги ми довгий час не зможемо забути злочинів наших ворогів.

Список використаних джерел

1. Грицак Ярослав. Нарис історії України. Формування модерної нації ХІХ-ХХ століття. Київ, 2019. С. 130.
2. Драгоманов Михайло. Чудацькі думки про українську національну справу. Опубліковано: Б.м. (Відень), 1915. С. 20-32.
3. Драгоманов М. П. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880). *Вибране*. Київ, 1991. С. 456-460.
4. Куриленко О. Драгоманівський дискурс «українського питання». *Михайло Драгоманов у контексті європейського просвітницького руху* : матеріали першої міжвузівської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців (м. Київ, 27 лют. 2007 р.). Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. С. 87-92.
5. Михайло Драгоманов у контексті європейського просвітницького руху : матеріали першої міжвузівської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців (м. Київ, 27 лют. 2007 р.). Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. 173 с.
6. Реснт О. Творець нації. 2006. URL : <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/tvorets-natsiyi> (дата звернення: 02.04.2024).

УДК 94(477.8)

Діхтярук Софія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 31-І групи
Науковий керівник:
д. і. н., проф. Скакальська І. Б.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ПЛОЩИНА ВИВЧЕННЯ ПОСТАТІ РОМАНА БЖЕСЬКОГО

Анотація. У статті проаналізовано історико-культурну площину дослідження діяльності відомого українського громадського діяча, історика та літератора – Романа Бжеського.

Ключові слова: історія в особах, громадський діяч, репресії, культурний контекст, національна спадщина.

Annotation. The article analyzes the historical and cultural plane of the study of the activities of the famous Ukrainian public figure, historian and writer – Roman Bzhesky.

Keywords: history in persons, public figure, repression, cultural context, national heritage.

Актуальність тематики. Під час сучасної російсько-української війни потрібно говорити про знакові постаті українського народу, які боролися проти тоталітаризму.

Перша третина буремного ХХ століття подарувала українській історії цілу плеяду яскравих громадських та культурних діячів, чимало імен яких залишаються маловідомими навіть до тепер. Причиною цьому можна назвати ті неспокійні часи, у які цим людям доводилося жити, працювати, а інколи й виживати. ХХ століття – складна доба для українського народу одразу з низки причин: дві світові війни, втрата незалежності у ході національної революції 1917-1921 років, черговий поділ українських земель поміж сусідніми державами та тривала подекуди кривава боротьба проти деспотичної тоталітарної радянської системи, що десятиліттями придушувала будь-які іншодумства у суспільстві, часто стираючи з сторінок історії не лише небажані тези, але й живих людей, що виступали проти існуючої системи.

Одним із таких діячів був Роман Бжеський – талановитий літератор, історик, публіцист та художник, справжній інтелектуал своєї епохи, патріот незалежної Української держави.

Метою нашого дослідження є вивчення історико-культурної площини постаті Романа Бжеського в контексті його громадської, політичної та видавничої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи постать Романа Бжеського, варто розпочати з ранніх років життя, що мали вплив на формування його, як особистості. Майбутній громадський та культурницький діяч народився 4 квітня 1897 року в місті Ніжині, Чернігівського повіту у родині інженера та колезького секретаря польського походження Стефана Бжеського та Олени Грищенко, нащадка давнього козацького старшинського роду [6]. Попри змішаний шлюб батьків, Роман з дитинства виховувався в українських традиціях, був хрещеним у православній церкві відповідно до тоді усталених імперських законів.

Ще з ранніх років Роман Бжеський ідентифікував себе виключно українцем та в часи навчання у Чернігівській гімназії вступив до таємної молодіжної організації «Братство самостійників», членами якої були й інші у майбутньому відомі громадсько-політичні діячі – Павло Тичина, Василь Елланський, Євген Онацький, Валентин Отаманівський. У 1914 році у Спаському соборі міста Чернігів урочисто склав присягу вірності братству та його ідеям самостійництва.

Закінчивши 1917 року Чернігівську гімназію з військовим нахилом, Роман

Бжеський у званні унтер-офіцера, поринув у вир розгортання Української національної революції. Одночасно з цим він вперше одружується, на Маргариті Бонно, також членкині братства самостійників; цей союз проіснував до кінця 20-х років ХХ століття [3, с. 11]. Перебуваючи у Чернігові, молодий Бжеський стає співорганізатором другого в історії українізації військ російської армії підрозділу – пішого полку імені гетьмана Петра Дорошенка, у складі якого керував культурно-просвітницькою частиною.

Протягом революційних років Роман Бжеський береться за будь-яку справу лиш би це дало свою користь розгортанню українського національного руху. Влітку 1917 року Бжеський стає помічником начальника міліції 1-го міського району міста Чернігів, а згодом приймає участь у Другому військовому з'їзді у місті Києві, у ході якого активно обстоює ідеї незалежності України, що суперечило поширеним автономістським ідеям серед діячів Центральної Ради. Під час губернського Українського з'їзду у своїй промові перед делегатами Роман Бжеський висловився так: «Зараз ми не можемо мати самостійності, так коли у нас будуть силкуватися відібрати автономію ми не будемо повинні боятися самостійності. Така велика країна за розміром із Німеччину може бути самостійною. Її економічні інтереси не зв'язані тісно з Москвою. Тільки самостійна держава забезпечує усі права...» [3, с. 19]. Після цього за дорученням УЦР налагоджує функціонування владних органів на Полтавщині та Сумщині, а пізніше працює урядовцем у загальному департаменті Генерального секретаріату внутрішніх справ.

Після більшовицького перевороту та початку наступу «червоних» на українські землі, Роман Бжеський вступає до лав куреня Українських січових стрільців та хоробро захищає столицю від московитської навали. Після відступу з Києва, повертається на Чернігівщину, де долучається до повстанських антибільшовицьких сил, в очікуванні на контрнаступ військ УНР та союзних їм німецько-австрійських сил. Після квітневого гетьманського перевороту П. Скоропадського, Роман Бжеський працював у Міністерстві внутрішніх справ та навіть їздив у складі дипломатичної місії до Москви. Також Бжеський вступає до лав партії хліборобів-демократів разом із М. Міхновським та Д. Донцовим [5, с. 123-129].

Після важких поразок українських сил, що опинилися звідусіль оточені ворогами, Роман Бжеський змушений тікати від більшовицьких переслідувань на Волинь, де знаходить прихисток у місті Кременці – одному з найдавніших міст України, що манило до себе представників еліти того часу Замком на горі Бона, Єзуїтським колегіумом, Францисканським монастирем та іншими пам'ятками архітектури, їхніми легендами та величчю. На той момент місто було повітовим та входило до складу відродженої Польської держави [3, с. 22]. Тут Бжеський розпочинає важку, але плідну громадсько-політичну роботу.

У 20-ті роки ХХ століття Роман Бжеський працює директором кременецької книгарні повітового відділу товариства «Просвіта» і невдовзі отримує позитивні відгуки від безпосереднього керівництва. Разом із цим, він розгортає діяльність підпільних гуртків, де намагається вишколити українську національну свідомість серед молоді краю. Для цього Роман Бжеський організовує спеціальний курс «Українознавства», котрий включає у себе не лише історію, але й природничі та суспільствознавчі сегменти: географію, етнографію, антропологію, теорії нації та держави й націоналізм.

Слід зазначити, що у міжвоєнні роки Роман Бжеський здійснив низку поїздок на Наддніпрянщину навіть попри більшовицьке переслідування. Сам діяч зізнавався, що був заарештований 17 разів за статтями, що легко могли призвести до смертної кари. Проте одним із найважчих випробувань було ув'язнення у польському концентраційному таборі «Берега-Картузька», у якій він опинився після викриття на початку 30-х років його підпільної просвітницької діяльності на Кременеччині. 3 липня

1934 по березень 1935 року відбував тюремне ув'язнення. Цілком ймовірно відносно швидке звільнення Романа відбулося за сприяння його батька – етнічного поляка.

Восени 1939 року (на старті Другої світової війни) західноукраїнські землі опинилися під ворожою для нього більшовицькою владою, тому сім'ї Бжезького доводилося тікати в окупований німцями Краків, а ненадовго повернутися уже до рідного Кременця їм вдалося лише під час війни Третього Рейху проти СРСР у 1941 році [4].

Крім важкої життєвої долі, що тісно пов'язана з світовими історичними подіями, важливим елементом життєпису Романа Бжезького на рівні з його громадською діяльністю вважається його науково-публіцистична та художня літературна спадщина. Протягом його життя друком вийшло щонайменше 128 праць наукового характеру, листів та художніх творів, які можна вважати справжньою скарбницею, яка все ж залишаться не оціненою належно у широких академічних колах. Варто й відзначити, що за твердженнями рідні Бжезького у першу чергу його другої дружини Надії, яка по смерті свого чоловіка взялася за видання бібліографічного покажчика праць Романа, кількість збережених творів вважається неповною, проте навіть наявні зібрані рукописи цінні джерела історії цілої епохи, що у наш час знайшли своє місце у архівах Центру дослідження визвольного руху та Центрального державного архіву української України міста Києва.

Характеризуючи літературний спадок Бжезького, варто розпочати з його кременецького періоду життя, у ті роки, коли він очолював місцеву друкарню «Просвіти». У 1923 році у Кременці на сторінках журналу «Веселка» виходять друком одні з перших його праць: поема «Срібносиня легенда» присвячена січовим стрільцям, а також вірші «Легенда Крут», «22 січня», «Тим що полягли під Базаром». У цей період Роман Бжезький розпочинає активну співпрацю з «Літературно-науковим вісником», а також з «Літописом Червоної калини»

У ті ж 20-ті роки ХХ століття у Кременці Роман Бжезький пише спогади «Згадки з минулого 1916-1921» присвячені подіям кінця Першої світової війни, а також розгортання української революції та її поразки, свідками яких він був [4]. Сама ж книга вийшла друком у 1924 році у львівському видавництві «Літературно-наукового вісника». Варто відзначити, що на момент написання даної праці Роману Бжезькому було всього 27 років.

На кременецький період життя Романа Бжезького припадає низка науково-публіцистичних статей діяча, що у першу чергу стосувалися історії України, а також суспільно-економічних та політичних проблем радянської України (націоналізації, соціалізації, коренізації), які піднімав автор.

Найбільш плідними звершення Роман Бжезький досягнув під час емігрантських поневірянь Європою та Америкою доповнивши власну бібліографію цінними рукописами. Серед них хочеться і варто передусім відзначити «Білу книгу. Національна і соціальна політика совітів на службі московського імперіялізму.» опубліковану у Празі у 1943 році – цінне джерело розкриття істинного обличчя відверто імперської й антилюдяної політики більшовицького режиму у міжвоєнні роки [2].

Варто підкреслити й працю політологічного характеру під назвою «Основи націоналістичного світогляду і українські націоналісти» видану у трьох томах, яка стала логічним продовженням та водночас систематизувала ранні погляди Бжезького на політичну долю України.

Та все ж, ключовими джерелами бібліографічної спадщини Романа Бжезького варто вважати праці з історії України до яких варто віднести «Нариси з стародавньої та давньої історії українського народу», «Політичні ідеї «ваплітян» і українська політична думка», «Історія українського народу. (Нариси з політичної історії)», «Нариси з стародавньої та давньої історії українського народу», «Апостол української

національної революції» (усі перераховані праці вийшли друком у 50-60-ті роки ХХ століття у Мюнхені), а також «Трагедія Хвильового – трагедія нашого покоління», «Переяславська умова в планах Б. Хмельницького та «переяславська легенда», «Правда про московську національну політику на Україні та за її межами», «Нариси з історії Українських визвольних змагань 1917-1922 рр. (Про що історія мовчить)», «Гетьман Мазепа у світлі фактів і дзеркалі «історій», «Що нам дав Хвильовий?» (що вийшли друком у Детройті та Торонто у 60-70-ті роки) [1].

Проживаючи у Детройті, Роман Бжеський спробував систематизувати усю написану ним поезію у період з 1922-60-х років. Так у 1962 році вийшла збірка автора під назвою «Говорить серце», яку він видав під псевдонімом «Дажбожич». Варто підкреслити, що тематично поезія Бжеського є відзеркаленням його публіцистики, де він мріє про «велич нового повстання» та сподівається повернутись знову на батьківщину аби «розпочати все знову» [3, с. 39].

Висновки. Роман Бжеський помер на чужині у 1982 році у Детройті не доживши всього дев'ять років до омріяної незалежності України, однак його внесок у творення історичної пам'яті залишається неосяжним та водночас якоюсь мірою недооціненим сучасниками. Для теперішніх дослідників науково-публіцистична спадщина Романа Бжеського є цінним джерелом пізнання минулого, при цьому мало згаданим і так само не популяризованим у широких академічних колах, що безумовно є помилкою, і повинно бути виправленим у майбутньому, адже сучасна генерація науковців, що живе в у мовах протистояння з черговою московською навалюю на українські землі, повинна пам'ятати про діячів, що впродовж усього свого життя боролися за вільну Україну, розсіюючи промосковські наративи у світовому науковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Роман Бжеський: Бібліографія друкованих праць / уклад. Н. Бжеська. Торонто, 1988. 44 с.
2. Роман Бжеський. Біла книга. Національна і соціальна політика совітів на службі московського імперіялізму. Київ : Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2008. 216 с.
3. Роман Бжеський. Прелюдія поступу (вістниківський доробок 1924-1934 років) / упорядники Володимир Бойко, Тамара Демченко. Київ: Темпора, 2016. С.11
4. Скакальська І. Історія України в особах: волинська сторінка міжвоєнного періоду ХХ ст. Київ : КНТ, 2017. 94 с.
5. Скакальська І. Українська еліта Волині першої половини ХХ ст: нариси життя та діяльності: Монографія. Тернопіль : Астон, 2012. С 123-129.
6. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / упорядк. В. А. Просалова. Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. 516 с.

УДК 373.S.016:94(477)

Каліжук Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 31 І групи
Науковий керівник:
к. і. н., доц. Собчук В. Д.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ В ШКОЛІ ІСТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ

Анотація. Стаття присвячена вивченню процесу формування інформаційної компетентності учнів під час вивчення історії Західної України міжвоєнного періоду в школі. Аналізуються методи та підходи до викладання історії, спрямовані на розвиток інформаційних навичок, умінь та здатностей учнів. У статті також розглядаються проблеми, з якими зіштовхуються вчителі при формуванні інформаційної компетентності учнів, та надаються рекомендації щодо їх вирішення. Результати дослідження можуть бути корисні для вчителів історії, які прагнуть сформувати в учнів інформаційну компетентність.

Ключові слова: компетентнісне навчання, інформаційна компетентність, Західна Україна міжвоєнної доби.

Annotation. The article is devoted to the study of the process of formation of students' informational competence during the study of the history of Western Ukraine in the interwar period at school. Methods and approaches to teaching history aimed at developing students' information skills, abilities and abilities are analysed. The article also examines the problems faced by teachers in the formation of students' information competence and provides recommendations for solving them. The results of the research can be useful for history teachers who seek to form students' informational competence.

Keywords: Competence training, information competence, Western Ukraine of the interwar period.

Постановка проблеми. Сучасний світ рясніє інформацією, і вміння її критично аналізувати, обробляти та використовувати стає життєво важливою навичкою. Історія Західної України міжвоєнної доби – складний та неоднозначний період, який потребує ґрунтовного вивчення та розуміння. Незважаючи на значний обсяг доступної інформації про історію Західної України міжвоєнної доби, учні часто стикаються з труднощами у формуванні повноцінного розуміння цього періоду через недостатню розвиненість їхньої інформаційної компетентності. Формування інформаційної компетентності учнів під час вивчення цього періоду історії сприятиме їхньому особистому розвитку, активній громадянській позиції та успішній соціалізації.

Метою дослідження є з'ясування способів формування інформаційної компетентності під час вивчення в школі історії Західної України міжвоєнної доби.

Виклад основного матеріалу. Світ стрімко змінюється, і освіта має «йти в ногу» з ним. У часи, коли інформація доступна за кілька кліків, енциклопедичні знання втрачають свою колишню цінність. Замість запам'ятовування безлічі фактів, важливіше вміти знаходити, аналізувати та використовувати інформацію. Освіта повинна зосередитися на розвитку навичок, які будуть актуальними в майбутньому. Це критичне мислення, креативність, комунікація, командна робота та вирішення проблем. Учні повинні вчитися не просто знати, а й розуміти. Їм потрібно вміти застосовувати знання на практиці, вирішувати реальні проблеми та творити нове. Система освіти має бути гнучкою та адаптивною. Вона має відповідати потребам суспільства та готувати дітей до життя в динамічному світі. Це не означає, що знання

не мають значення. Навпаки, вони залишаються важливою основою для розвитку. Проте, знання не повинні бути самоціллю. Їх потрібно використовувати для того, щоб стати компетентними, відповідальними та активними членами суспільства. Освіта майбутнього має бути орієнтована на розвиток особистості. Вона має допомогти учням розкрити свій потенціал, знайти своє місце в світі та зробити його кращим [1].

Сучасний підхід до навчання фокусується не на запам'ятовуванні фактів, а на розвитку компетентностей, необхідних для успішного життя та роботи XXI століття.

Сучасне життя диктує свої правила. Ми живемо в епоху інформаційного буму, де доступ до знань безмежний, а інформація ллється звідусіль. В цій ситуації важливо не просто володіти знаннями, а й вміти з ними працювати. Ось тут на допомогу приходить інформаційна компетентність. Це не просто модне слово, а необхідний набір навичок для життя в XXI столітті.

Західна Україна міжвоєнного періоду є ключовим етапом історії країни, який відзначений складними політичними, соціальними та економічними подіями. Вивчення цього періоду у школі вимагає від учнів не лише засвоєння фактів, але й розвитку інформаційної компетентності для збору, аналізу та оцінки різноманітних джерел інформації.

Інформаційна компетентність – це сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для того, щоб знаходити, аналізувати, використовувати та створювати інформацію.

Інформаційна компетентність означає уміння шукати, збирати, обробляти та створювати інформацію, а також вміння користуватися нею та сприяти різним формам спілкування. Вона стимулює активність як вчителя, так і учнів, сприяючи індивідуалізації та диференціації навчання, а також розвитку самостійності учнів, їх пізнавальної активності, критичного мислення і творчих здібностей, сприяє формуванню знань та підвищенню міжпредметних зв'язків.

Однією з ключових проблем у формуванні інформаційної компетентності учнів є обмежений доступ до різноманітних джерел інформації про історію Західної України міжвоєнної доби. Часто школярі мають доступ лише до традиційних джерел, таких як підручники та енциклопедії, тоді як для повного розуміння історичного контексту їм необхідно використовувати різноманітні додаткові джерела, включаючи архівні документи, свідчення очевидців, наукові статті тощо.

Другою проблемою є неадекватна оцінка джерел. Багато учнів можуть мати складнощі у визначенні достовірності та об'єктивності різних джерел інформації. Недостатній розвиток навичок критичного мислення призводить до того, що вони можуть приймати інформацію без належної перевірки, що може призвести до спотвореного уявлення про історичні події.

Для вирішення цих проблем необхідно впроваджувати комплексні підходи до вивчення історії. Розвиток інформаційної компетентності може бути сприяти розширенню доступу учнів до різноманітних джерел інформації, залученню сучасних технологій у процес навчання та наданню можливостей для самостійного пошуку та аналізу інформації. При цьому особлива увага повинна приділятися розвитку навичок критичного мислення та оцінки джерел, що допоможе учням формувати об'єктивне уявлення про історичні події та їхні наслідки.

Крім того, важливою складовою формування інформаційної компетентності є розвиток навичок роботи з різними видами джерел, включаючи текстові, візуальні та аудіо-джерела, що дозволить учням отримувати комплексне уявлення про історичні події.

Цей період характеризується багатством джерел інформації: від офіційних документів та публіцистики до особистих спогадів та фотографій. Робота з цими джерелами дозволяє учням:

навчитися знаходити інформацію з різних джерел: архівів, бібліотек, музеїв,

інтернету;

оцінювати достовірність інформації: порівнювати різні джерела, виявляти факти та інтерпретації;

аналізувати інформацію: виділяти головне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки;

створювати власні тексти на основі інформації: конспекти, реферати, есе, дослідницькі роботи.

Отже, інформаційна компетентність – це уміння учнів працювати з історичними джерелами, тобто самостійно шукати інформацію, систематизувати її, інтерпретувати зміст джерел, виявляючи різні позиції, критично аналізувати, порівнювати та оцінювати факти чи події [6].

Інформаційна компетентність передбачає уміння учнів працювати з джерелами історичної інформації, а саме: 1) користуватись довідковою та науковою літературою, Інтернетом тощо для самостійного пошуку історичної інформації; 2) систематизувати історичну інформацію, складаючи таблиці (хронологічні, синхроністичні, конкретизуючі, порівняльні тощо), схеми, різні типи планів (простий, розгорнутий, картинний тощо); 3) самостійно інтерпретувати зміст історичних джерел та відображені в них історичні факти, явища, події; 4) виявляти, критично аналізувати та зіставляти різні точки зору авторів джерел, визнавати і сприймати таку різноманітність; 5) критично аналізувати, порівнювати та оцінювати історичні джерела, визначати їх надійність, виявляти тенденційну інформацію та пояснювати її необ'єктивність [3; 4].

Щоб розвивати в учнів інформаційну компетентність під час вивчення історії Західної України міжвоєнної доби потрібно використовувати різноманітні цікаві та корисні завдання. Це може бути робота з писемними джерелами такими як: уривки з історичних документів (конституція, закони, договори, програми), спогади учасників, статті з наукових журналів та підручників. Це може бути і творче завдання: створити презентацію по темі, написати історичний портрет одного з діячів Західної України міжвоєнної доби.

Приклади завдань.

Творче завдання. Створіть презентацію на одну з тем:

- 1) Західна Україна в складі Польщі;
- 2) Західна Україна в складі Румунії;
- 3) Західна Україна в складі Чехословаччини.

Робота з джерелами. Прочитайте уривок з історичного документай дайте відповіді на подані після нього питання.

Історичний документ

ПРОГРАМА

УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРТІЇ /УНП/

«Українська Національна Партія вважає, що політична, економічна, культурна і екологічна криза в Україні є наслідком підневільного становища української нації. В січні 1918 року український нарід здобув незалежність для своєї держави – Української Народної Республіки, яку визнали численні вільні країни. УНР була визнана і Урядом РСФСР. 1 листопада 1918 року була проголошена Західноукраїнська Народна Республіка /ЗУНР/. 22 січня 1919 року був підписаний акт Злуки українських земель, згідно з яким УНР і ЗУНР об'єдналися в єдину соборну державу – Українську Народну Республіку.

В кінці 1918 року РСФСР почала агресію проти України, порушивши акт про перемир'я. Агресія РСФСР не була спровокована Урядом незалежної України, отже є незаконною, а тому український нарід продовжив боротьбу за державну незалежність своєї Батьківщини [...]».

Питання для обговорення документа:

1. Що це за документ?

2. Чи можемо ми сказати в якому році він був написаний?
3. Про що ми можемо дізнатися з цього документу?
4. Чи є цей документ важливим історичним джерелом?
5. Що ви знаєте про Українську Національну Партію?
6. Чи знаєте ви подібні документи? Які саме?

Результатами дослідження є підбір методів та прийомів для розвитку інформаційної компетентності під час вивчення в школі історії Західної України міжвоєнної доби.

Висновки. Компетентнісний підхід до навчання – це не просто модний тренд, а найперше про необхідність, яка відповідає потребам сучасного світу. Формування інформаційної компетентності учнів під час вивчення історії Західної України міжвоєнної доби є важливою та актуальною проблемою. Вирішення цієї проблеми потребує спільних зусиль учителів, методистів, науковців та фахівців з інформаційної грамотності. Формування інформаційної компетентності учнів під час вивчення історії Західної України міжвоєнної доби вимагає комплексного підходу, що передбачає розвиток навичок критичного мислення, роботи з різними джерелами інформації та використання сучасних технологій у навчальному процесі. Тільки такий підхід дозволить учням отримати повноцінне розуміння історії своєї країни та розвинути навички, які будуть корисні для них у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу : посібник для вчителя. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 127 с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 10 (106)).
2. Власов В. С., Гупан Н. М., Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ». 2018. 208 с.
3. Малієнко Ю. Б. Формування інформаційної компетентності дев'ятикласників на уроках історії. *Історія України. Всесвітня історія. Правознавство : методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році*. Київ : УОВЦ «Оріон», 2017. С. 96-98.
4. Мороз П. В., Мороз І. В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
5. Омельчак Т. А. Формування та розвиток інформаційної компетентності на уроках історії. *Проблеми дидактики історії*. 2017. Вип. 8. С. 159-170.
6. Пометун О. І. Реалізація компетентнісного і діяльнісного підходів у сучасному підручнику історії. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 2. С. 146-157.

УДК 94(477.8)

Поліщук Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 31-І групи
Науковий керівник:
д. і. н., проф. Скакальська І. Б.

АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА XVII- XVIII СТОЛІТТЯ МІСТА КРЕМЕНЦЯ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ

Анотація. У публікації досліджено архітектурну спадщину XVII-XVIII століття міста Кременець, яка відображає важливі історичні та культурні зміни, що відбувалися в Україні у цей період. Особлива увага приділяється величому ансамблю єзуїтського комплексу, який є видатним прикладом архітектурної спадщини та символом історії України. Стаття також охоплює трагічні події та випробування, які переживали монастир та собор у XVII столітті та їхній вплив на культурну та історичну ідентичність міста.

Ключові слова: архітектурна спадщина, єзуїтський комплекс, культурна ідентичність, собор францисканців, українське бароко.

Annotation. The publication examines the architectural heritage of the city of Kremenets of the XVII-XVIII centuries, which reflects the important historical and cultural changes that took place in Ukraine during this period. Special attention is paid to the majestic ensemble of the Jesuit complex, which is an outstanding example of architectural heritage and a symbol of the history of Ukraine. The article also covers the tragic events and trials experienced by the monastery and cathedral in the 17th century and their impact on the cultural and historical identity of the city.

Keywords: architectural heritage, Jesuit complex, cultural identity, Franciscan cathedral, Ukrainian baroque.

XVII століття стало для України періодом глибоких суспільних та культурних трансформацій. Відбувалося зростання національної самосвідомості, прагнення до незалежності та боротьба за віру знайшли своє відображення в архітектурних стилях того часу. Кожна історична пам'ятка володіє неповторною ідентичністю, що робить її безцінною. Ця унікальність ґрунтується на автентичності, яка не може бути відтворена чи замінена у разі руйнування [6, с. 103]. Українське бароко, що сягнуло свого розквіту, органічно поєднало в собі західноєвропейські впливи з місцевими традиціями, створивши унікальний та самобутній стиль.

Місто Кременець, розташоване на Заході Волині, являє собою справжню скарбницю історичних та культурних пам'яток. XVIII століття стало періодом розквіту архітектури в Кременці. Єзуїтські колеґіуми відігравали значну роль у розвитку європейської освіти і становили важливу складову історії України. У певні періоди їх діяльність мала значний вплив на суспільно-політичне життя українського народу, а також залишила помітний відбиток в історії української культури та освіти [11].

У цей час місто активно розвивалося, зводилися нові храми, адміністративні будівлі та житлові будинки. Домінуючими стилями цього періоду були бароко та класицизм. Цей бурхливий період української історії, позначений визвольними війнами, козацькою революцією та релігійними конфліктами, знайшов своє відображення в архітектурному обличчі міста. Кременецька архітектура XVIII століття є невід'ємною частиною загальноукраїнського історико-культурного надбання, адже вона свідчить про високий рівень мистецької майстерності та самобутність української культури того часу.

Величний ансамбль єзуїтського костелу, монастиря та колегіуму в стилі бароко, що височіє в центрі міста Кременець, є не лише видатним зразком архітектурної спадщини XVII століття, але й свідченням багатої історії України. Цей комплекс відігравав значну роль в освітньому, культурному та релігійному житті подільських і волинських земель протягом століть. Історія колегіуму розпочинається з 1702 року, коли за ініціативою князя Януша Вишневецького до міста прибули монахи-єзуїти. Їхня місія полягала в заснуванні католицького колегіуму на базі братської школи Богоявленського монастиря. Його зведення стало можливим завдяки майстерності архітектора Павла Гіжицького [2, с. 24]. Уже у 1712 році єзуїти відкрили школу, де викладали граматику, етику та риторику. Цей крок став знаменним для розвитку освіти в регіоні, даючи можливість юнакам здобути ґрунтовні знання та навички.

Єзуїтський комплекс у Кременці має не лише місцеве, але й загальноукраїнське значення. Він є одним із найвидатніших зразків архітектури XVIII століття в Україні та свідчить про багату історію та культуру країни. Величний костел, освячений на честь Святого Духа, Святого Ігнатія Лойоли та Святого Станіслава Костки, вражає своїми розмірами та архітектурною майстерністю [3]. Його тринефний простір, перетнутий трансептом, вінчають дві величні башти на фасаді. Шість потужних пілонів підтримують систему півциркульних та хрестових склепінь, створюючи відчуття простору та легкості.

Після ліквідації ордену єзуїтів у 1773 році колегіум був закритий. Протягом наступних століть його будівлі використовувалися для різних цілей: як казарми, школа, духовна семінарія, жіноче училище. Бібліотека відіграла важливу роль у діяльності Волинського ліцею протягом першої третини XIX століття [4]. Її історія сягає корінням ще до офіційного відкриття навчального закладу. Високий рівень викладання, ґрунтовні знання та всебічна освіта, яку отримували випускники, робили колегіум одним з найпрестижніших навчальних закладів того часу. У 1803 році Тадеуш Чацький, відомий просвітителю та ініціатор створення ліцею, задумав зібрати унікальну колекцію книг, яка б стала основою бібліотеки. Протягом XIX століття ці стіни бачили багатьох видатних діячів науки, культури та політики, які здобули тут знання та навички, що допомогли їм згодом зробити значний внесок у розвиток українського суспільства. Площа Ринок, розташована в самому центрі міста, на нижній частині Кам'яної гори, вражає своєю майже квадратною формою та пологим схилом з заходу на схід. З південного та північного боків вона оточена будинками міщан, а з заходу сусідить з колишніми спорудами єзуїтського колегіуму, які з 1805 року зайняла Волинська гімназія [9, с. 124].

З 1920 року в приміщеннях колегіуму розміщувався ліцей, а з 1969 року – педагогічний інститут, який згодом був перетворений на коледж. У 2003 році на базі коледжу було відкрито гуманітарно-педагогічний інститут, який згодом отримав статус академії імені Тараса Шевченка [10].

Комплекс включений до списку пам'яток культурної спадщини України національного значення. Він також є важливим науковим та туристичним центром. Незважаючи на численні зміни, комплекс зберіг свою велич та красу. Костел, який нині є храмом Преображення Господнього Православної церкви України, вражає своїми розмірами, динамічною композицією та багатством фасадного декору. Інші будівлі комплексу також мають значну архітектурну цінність. Вони збудовані в стилі бароко та класицизму, з елементами ампіру та модерну. В будівлях колегіуму розміщуються різноманітні установи, зокрема школа та Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка.

Серед найвизначніших історичних пам'яток Кременця вирізняється комплекс монастиря францисканців, який з 1832 року виконує роль міської соборної церкви святого Миколая [7]. Історія цього величного собору сягає глибини XVI століття, коли на його місці постало скромне поселення францисканських ченців. Цей період

характеризувався активним розвитком ордену, поширенням його ідей та будівництвом монастирів по всій Європі. У червні 1538 року в Кракові міланська герцогиня, королева Бона Сфорца, дружина короля Сигізмунда I Старого, видала грамоту, що дозволила будівництво та облаштування парафіяльного костелу в місті Кременець [5]. Цей костел отримав значні земельні ділянки та право на виробництво та торгівлю медом, пивом та горілкою у місцевому шинку. Для будівництва костелу було обране центральне місце між Замковою горою та річкою Ірва. Легенди повідомляють, що престол костелу був присвячений католицькому святому Антонію Падунському, а протягом кількох століть у храмі знаходилася ікона цього святого, яку шанували як чудотворну.

У 1606 році, за схваленням короля Сигізмунда III та підтримкою луцького католицького єпископа Мартина Шишковського, до Кременця прибули ченці францисканського ордену. Цей католицький орден, заснований в Італії ще у 1209 році, був відомий своїм аскетизмом, місіонерською діяльністю та відданістю католицькій вірі. Францисканці, одягнені у прості туніки, каптури та шнурки, несли з собою не лише віру, але й нову культуру та традиції. Їх поява в Кременці мала на меті зміцнення католицизму на цій території та поширення його серед місцевого населення. Завдяки щедрим пожертвам князів Вишнівецьких та Збараських у 1636 році звівся величний монастирський комплекс. Спершу цегляний мур, що оточував монастир, відокремлював його від міського життя, створюючи тихий простір для молитви, роздумів та праці. Також двоповерховий житловий корпус з келіями став домом для ченців, де вони могли жити, навчатися та вести аскетичне життя.

Зведення монастиря францисканців стало не лише значною архітектурною подією, але й символом утвердження католицизму в Кременці. Монастир перетворився на духовний центр міста, де люди могли знайти духовну опору, отримати релігійну освіту та взяти участь у богослужіннях. На жаль, у середині XVII століття спокійне життя монастиря францисканців у Кременці було порушене трагічними подіями. Визвольна боротьба українського народу проти польського панування (1646-1657 рр.) не оминула й цієї обителі, внівши суттєві корективи в її діяльність та розвиток. Історичні джерела свідчать, що восени 1648 року козацькі загони Максима Кривоноса, здобувши й зруйнувавши замок у Кременці, не оминули й монастир францисканців. Це стало першим ударом по обителі, що досі мирно існувала під покровительством польської влади. Ще більших руйнувань та утисків монастир зазнав у 1651 році. Під час походу до Берестечка військ Богдана Хмельницького та його союзника кримського хана Ісляма III Героя проти армії Речі Посполитої, монастирський комплекс став жертвою спустошливих нападів. Після битви під Берестечком в краї спалахнула епідемія чуми, яка змусила ченців покинути монастир. Келії спорожніли, а ті, хто вижив, були змушені шукати прихистку в інших місцях. Внаслідок пануючого безладдя та безхазяйства майно монастиря було розграбоване.

Після невдалого польського повстання 1830-1831 років Російська імперія посилила тиск на католицьку церкву на своїх територіях. У 1831 році за наказом російського царя Миколи I монастир францисканців у Кременці було закрито. Територію та всі будівлі передали православній громаді Московського патріархату. Після реконструкції у грудні 1832 року відбулася переосвята храму на православний Свято-Миколаївський собор. Хоча будівля зазнала певних змін, загалом вона зберегла свою архітектуру та велич. У кінці XIX століття в Свято-Миколаївському соборі було два престоли – Святого Миколая Чудотворця та Святого Онуфрія Великого.

Цікавим джерелом для вивчення історії монастиря францисканців є опис рухомих предметів з його костелу, складений у 1668 році. Цей документ, який довгий час не використовувався, містить детальний перелік речей, що зберігалися в

монастирській захристії. На жаль, більшість із цих предметів згодом було втрачено. За описом, інвентар захристії був досить скромним і складався переважно зі срібних виробів – хрестів, кадильниць, а також літургійного одягу різних кольорів [1, С. 109-111]. Цей факт підтверджує аскетичний спосіб життя францисканців.

Протягом ХХ століття Свято-Миколаївський собор у Кременці пережив безліч випробувань. Дві світові війни, революції та окупації не могли зламати його дух і велич. Собор зберіг свої двері відкритими для вірян навіть у найскладніші часи. Він став не лише місцем для молитов та богослужінь, але й символом стійкості людського духу та віри. Сьогодні Свято-Миколаївський собор є діючим храмом Православної церкви України. Він також вважається пам'яткою історії та архітектури національного значення. Велична споруда продовжує приваблювати туристів та паломників своєю красою та багатою історією, яка тісно пов'язана з розвитком католицизму та православ'я на українських землях. З діючих православних храмів Кременця Миколаївський собор може пишатися найдовшою історією [8].

У публікації досліджено архітектурну спадщину XVII і XVIII століть міста Кременець, яка відображає важливі історичні та культурні зміни, що відбувалися в Україні у цей період. Особлива увага приділяється величі ансамблю єзуїтського комплексу, який є видатним зразком архітектурної спадщини та символом історії України. Стаття також охоплює трагічні події та випробування, які переживали монастир та собор у XVII столітті, та їхній вплив на культурну та історичну ідентичність міста. Кременець - це місто, яке неможливо не любити. Тут кожен камінь дихає історією, а в повітрі витає дух минулих століть. Це місто, де можна не лише насолодитися красою архітектурних пам'яток, але й відчути зв'язок з минулим, сьогоденням та майбутнім.

Список використаних джерел

1. Александрович В. Монастирі францисканців та реформаторів у Кременці: нововіднайдені архівні матеріали : збірник наукових праць. Серія «Релігія і церква в історії Волині» / за ред. В. Собчука. Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник. Кременець, 2007. С. 108-116.
2. Деревінська О. Проблема збереження та використання пам'ятки міста Кременця «Єзуїтський колегіум» під час перебування краю у складі різних державних утворень XVIII–XXI ст. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. 2018. Вип. XVI. С. 23-26.
3. Єзуїтський Колегіум, *Кременець* : веб- сайт. URL : <https://travels.in.ua/uk-UA/object/601> (дата звернення: 02.04.2024)
4. Зозуля В., Петручок А., Семенюк Л. Бібліотека волинського лицю як книжкова колекція першої третини XIX ст. *Кременеччина: краєзнавство і туризм* : веб-сайт. URL : <http://istkrem.in.ua/?page=post&id=159> (дата звернення: 13.04.2024)
5. Кременець – місто церков і соборів: Собор Святого Миколая: історичні факти. *Кременець.City* : веб-сайт. URL : <https://kremenets.city/articles/256864/kremenec-misto-cerkov-i-soboriv-sobor-svyatogo-mikolaya-istorichni-fakti> (дата звернення: 20.04.2024)
6. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / за ред. С. І. Кота та ін. Київ : Інститут історії України, 2015. 486 с.
7. Скакальська І. Питання краєзнавства за науковим доробком Миколи Теодоровича «Історія міста Кременця». *Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія»* / Харківський нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. Харків : Планета-Прінт, 2009. Вип. 35. С. 46.
8. Собор Святого Миколая, Кременець. *IGotoWorld* : веб-сайт. URL : https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/68233_sobor-svyatogo-nikolaya-kremenec.htm (дата звернення: 20.04.2024)

9. Собчук В. Соціокультурна топографія міста Кременця першої третини ХІХ ст. *Студії і матеріали з історії Волині*. Кременець, 2009. С. 123–150.
10. Туристичний путівник «Кременець». Кременець : «Мандрівник», 2018.
11. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті ХVІ - середини ХVІІ ст. Львів : Свічадо, 2005. 340 с.

УДК 373.S.016:94(477)

Чикун Христина,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 31-І групи
Науковий керівник:
к. і. н., доц. Собчук В. Д.

ФОРМУВАННЯ ХРОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ В КУРСІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ РОМАНОВИЧІВ

Анотація. У статті досліджено формування хронологічної компетентності учнів під час вивчення в курсі історії держави Романовичів, підібрано методи роботи для розвитку цих якостей. Розвиток хронологічної компетентності на уроках історії має відбуватися комплексно з використанням різноманітних методів і прийомів. Також у нашій статті ви можете ознайомитись із декількома прикладами розроблених вправ для розвитку та формування хронологічної компетентності. Під час вивчення держави Романовичів, учні отримують можливість поглиблено дослідити політичні, соціальні, економічні та культурні аспекти української історії.

Ключові слова: держава Романовичів, компетентності, предметна історична компетентність, хронологічна компетентність.

Annotation. The article examines the aspect of forming students' chronological competence in the course of national history of the Galicia-Volhynia State, and to be more precise, in our work we have selected methods of work for the development of these skills. The development of chronological competence in history lessons should be carried out comprehensively using a variety of methods and techniques. In our article, you can also find several examples of developed exercises for the development and formation of chronological competence. When studying the Galicia-Volhynia State, students have the opportunity to explore in depth the political, social, economic, and cultural aspects of Ukrainian history.

Keywords: Galicia-Volhynia State, competencies, subject historical competence, chronological competence.

Постановка проблеми. Вивчення періоду правління держави Романовичів має великий вплив на формування предметної історичної компетентності, а саме однієї з її центральних складових – хронологічних умінь. На прикладі вивчення даного періоду в історії, ми можемо активно формувати та розвивати хронологічні вміння, та вивчати часові особливості тої чи іншої доби. Хронологічну компетентність у своїх працях досліджувало багато науковців, вони підібрали багато методів та прийомів для її формування, але напрацювань які б досліджували проблему формування хронологічної компетентності під час вивчення держави Романовичів небагато.

Метою дослідження є визначення способів формування хронологічної компетентності під час вивчення держави Романовичів у курсі вітчизняної історії.

У сучасному світі, де знання і технології швидко змінюються, освіта відіграє ключову роль у підготовці молодого покоління до життя в суспільстві ХХІ століття. Однією з головних місій школи є формування компетентностей, які допомагають учням

успішно адаптуватися до змінного соціокультурного середовища і досягнути успіху у різних сферах життя. Компетентності – це комплекс знань, навичок, умінь, вміння застосовувати їх у практичних ситуаціях, а також особистих якостей, які дозволяють успішно вирішувати різноманітні завдання і проблеми у різних сферах життя. У контексті освіти компетентності є ключовим елементом, оскільки вони готують учнів до успішної адаптації до сучасного соціального, економічного та технологічного середовища.

За словами О. Пометуна, у системі освіти існують три групи компетентностей:

1. Ключові компетентності, які виходять за межі окремих предметів і визначають здатність особистості виконувати різноманітні складні завдання, що мають загальну культурну та практичну цінність.

2. Загальні компетентності, які формуються під час навчання у різних освітніх галузях і стосуються конкретного сфери знань чи діяльності.

3. Предметні компетентності, які розвиваються під час вивчення конкретних предметів у школі. [4, с. 105].

Предметна історична компетентність поділяється на такі складові: хронологічна, просторова, логічна, аксіологічна та інформаційна. Кожну них учні повинні освоїти на уроках історії. Ефективне та результативне засвоєння предметної історичної компетентності можна організувати під час вивчення держави Романовичів.

Розглянемо детальніше розвиток предметно-історичних компетентностей, тобто хронологічних компетентностей учнів середньої школи. Розвиток цих компетентностей має відбуватися впродовж усього процесу навчання в школі. Вчителі повинні використовувати різноманітні методи і прийоми, щоб допомогти учням розвивати свої навички і знання [2, с. 45].

Орієнтація в часі є чи не найважливішою компетентністю, яка необхідна учням під час вивчення історії в школі, і методи її розвитку мають забезпечувати вчителі.

Розвиток хронологічної компетентності на уроках історії має відбуватися комплексно з використанням різноманітних методів і прийомів:

1. Використання хронологічних таблиць. Учні можуть підготувати хронологічну таблицю, або заповнити уже готову. Ми можемо використовувати даний вид роботи для вивчення або узагальнення знань.

2. Використання хронологічної лінії, часто ще можна зустріти назву, стрічка часу. Такий вид роботи можна активно використовувати на уроках, а також у якості домашнього завдання. Хронологічну лінію найчастіше використовують для порівняння подій, які відбувалися в один і той же самий час у різних країнах світу, а також для дослідження синхронних та асинхронних подій.

3. Вивчення історичних дат. Запам'ятовування важливих дат та історичних подій за допомогою різних інтерактивних методів навчання, а саме ігор, асоціацій. Використання дат для навігації по часовій лінії. Визначення причинно-наслідкових зв'язків між подіями та їх хронологію.

4. Використання карт. Хронологічну компетентність також активно можна розвивати при роботі з картами, а саме можна прослідкувати хронологію подій на історичних картах.

5. Використання історичних джерел. Хронологічну компетентність можна розвивати, аналізуючи хронологічні дані, що містяться в історичних джерелах, а саме визначати дату створення джерела, використовувати джерела для реконструкції хронології історичних подій.

6. Використання дидактичних ігор та вправ. Можна використовувати дидактичні ігри та вправи для закріплення хронологічних знань, а також для розвитку та контролю хронологічного мислення [5, с. 53-54].

Слід пам'ятати, що формування хронологічної компетентності – це тривалий процес, який потребує систематичної роботи. Вчителі історії повинні використовувати різноманітні методи та прийоми, щоб зробити процес вивчення хронології цікавим та ефективним.

У впровадження компетентнісного підходу вітчизняні педагоги спирались на європейський досвід, і активно використовували його результати.

Компетентнісний підхід набув підтримки у системі освіти країн Європейського Союзу, а також знайшов відгук у системі української освіти, це зумовили наступні чинники: по-перше, це поява інформаційного суспільства, у якому важливо вміти оперувати тим об'ємом інформації, який міститься у світовій мережі Інтернет, і головним завданням школи є навчити дітей користуватися нею для власного розвитку; по-друге, запровадження більш високих стандартів у якості надання освітніх послуг; по-третє, відкриття кордонів між країнами та інтеграція освітніх систем до світового освітнього простору, постійний обмін досвідом, а також використання успішних результатів інших країн.

Визначення компетентнісного підходу можна знайти і в українському законодавстві. Наприклад, у відповідному Наказі Міністерства освіти і науки України зазначено, що компетентнісний підхід передбачає «визначення та розвиток в учнів компетентностей, котрі дають змогу особистості активно брати участь у різних сферах життя та сприяють підвищенню якості життя суспільства й індивідуальному успіху». Оскільки компетентності є невід'ємною складовою особистісного розвитку, ключові компетентності складають основний набір загальних концепцій, які розкриваються через комбінацію знань, навичок, цінностей та підходів до навчання і життя.

Формувати хронологічну компетентність вчителі починають з 5 класу. Процес формування хронологічної компетентності потребує постійного вдосконалення та поступового ускладнення завдань. У дистанційному навчанні варто використовувати метод «перевернутого класу». Цей метод дозволяє студентам тренувати зорову пам'ять та логічне мислення, а не просто відтворювати зміст матеріалу [1, с. 135].

Для розвитку хронологічної компетентності на уроках історії можна активно використовувати різні інтерактивні методи навчання.

Приклад завдань на формування хронологічної компетентності.

Розмістити події на «стрічці часу».

1. Роман Мстиславич здійснив похід на Київ.
2. У результаті довгої боротьби князь Данило переміг галицьких бояр, котрих підтримувало Угорське королівство. У 1238 році він остаточно закріпився в Галичі.
3. Данило і Василько перемогло військо тевтонських лицарів Добжинського ордену, які підкорили місто Дорогичин, і взяли у полон магістра ордену Бруна.
4. Монголи направили всі свої сили на князівства Південно-Західної Русі. Вони дощенту зруйнували Переяславську і Чернігівську землі.

Встановити послідовність перебігу подій, вказавши дату.

1. Восени ____ року монголи оточили Київ. Оборonoю міста керував тисяцький Дмитро – хоробрий і вмілий воєначальник.
2. ____ року хан Батий призупинив похід на Захід і, знову пройшовши руськими землями, привів ординське військо в пониззя річки Волга. Там монголи утворили нову державу – Золоту Орду, котра на той час була однією із найбільших імперій Євразії.
3. У ____ році в битві поблизу міста Ярослава, котрий на річці Сян, Данило разом з братом Васильком розгромили військо угорських і польських рицарів, яких підтримували галицькі бояри. Ця перемога посприяла зміцненню великокнязівської влади.

4. Однією з важливих ключових подій доби Середніх віків в історії нашої країни стала коронація Данила Романовича в Дорогичині в ____ році представником папи римського Інокентія IV Опізо [5, с. 32–35].

5. На початку XIV століття Волинське і Галицьке князівства знову об'єднались у руках одного володаря, внука Данила Галицького — Юрія I Львовича, який правив упродовж ____ років.

6. У ____ році бояри вибрали правителем мазовецького князя Болеслава, сина дочки Юрія I Львовича Марії, котрий прийняв православне ім'я Юрій, і став галицьковолинським правителем Юрієм II Болеславом. Князь сприяв розвитку міст, ремесел, торгівлі. Задля цього запрошував іноземних колоністів, головно німецьких. Проте не всім боярам була до вподоби його політика. У ____ році Юрій II Болеслав був отруєний.

Установіть відповідність між зображенням князя доби держави Романовичів і його досягненням під час правління.

1

2

3

А. У 52 роки він стає офіційним Королем Русі за союз проти монголо-татар.

Б. Цей князь приєднав до Галицько-Волинського князівства частину Закарпаття з містом Мукачево (бл. 1280 року). Також він, скориставшись плутаниною правителів Польщі і Чехії, підкорив Люблінську землю (бл. 1292).

В. У 1199 році князь приєднує до своїх володінь Галицьку землю. Це зародження нового, величного Галицько-Волинського князівства.

Результатами дослідження є підбір методів та прийомів навчання для формування хронологічної компетентності в учнів середньої школи при вивченні періоду держави Романовичів.

Висновки. Вивчення держави Романовичів у курсі вітчизняної історії має велике значення для формування хронологічної компетентності учнів. Цей період історії України є ключовим для розуміння розвитку країни в ранньомодерну епоху та впливу подій того часу на сучасність.

Під час вивчення історії держави Романовичів, учні отримують можливість поглиблено дослідити політичні, соціальні, економічні та культурні аспекти української історії XVII–XVIII століть, а допомагає їм розуміти послідовність подій, зв'язок між ними та вплив, який вони мали на подальший розвиток України.

Формування хронологічної компетентності учнів під час вивчення держави Романовичів включає здатність аналізувати та порівнювати події, розуміти причинно-наслідкові зв'язки, розпізнавати ключові етапи історичного розвитку.

Важливим аспектом цього процесу є також розвиток критичного мислення, адже учні навчаються оцінювати різноманітні історичні джерела, розуміти їхню об'єктивність та інтерпретацію.

Отже, вивчення держави Романовичів сприяє розширенню знань учнів про власну історію, а також розвитку в них необхідних історичних компетентностей, що важливо для формування повноцінного історичного світогляду та громадянської позиції.

Список використаних джерел

1. Баханов К. О. Механізми запровадження компетентнісного підходу в навчанні історії в школі. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*. 2013. № 1-2. С. 37.

2. Історія України : підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, О. В. Наумчук, М. Є. Крижановська, І. О. Бурнейко. Тернопіль : Астон, 2020. 108 с.

3. Історія України : підруч. для 8 кл. закладів загальної середньої освіти / Щупак І. Я. та ін. Київ : УОВЦ «Оріон», 2021. 224 с. *методика навчання*. 2014. № 4. С. 6-9.

4. Пометун О. І. Формування предметної компетентності учнів в процесі навчання історії в основній школі. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та*

5. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

УДК 94(477.8)

Швець Надія,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-УІзм групи
Науковий керівник:
д. і. н., проф. Скакальська І. Б.

ПРОБЛЕМИ ТА ТРУДНОЩІ У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ЗЗСО

Анотація. У статті автор розглядає виклики з якими стикаються вчителі при вивченні теми Першої світової війни та пропонуються шляхи їх вирішення. Адже дана тема є важливою для розуміння міжнародних відносин, наслідків світових суперечок та значення миру. Особлива увага приділяється українському національному руху, який саме в цей час робив перші кроки до незалежності.

Ключові слова: Перша світова війна, національна ідентичність, Січові стрільці, український національний рух, маршрутний лист, візуалізація.

Annotation. The article examines the challenges faced by teachers in teaching World War I and the solutions they can implement. This topic is crucial for understanding international relations, the repercussions of global conflicts, and the importance of peace. Special attention is paid to the Ukrainian national movement, which was taking its first steps towards independence during this time.

Keywords: World War I, national identity, Sich Rifleman, Ukrainian national movement, Itinerary, visualisation

Перша світова війна – важлива подія передусім для європейського суспільства. Війна, що тривала з 1914 по 1918 стала своєрідним вододілом у розвитку людства. Конфлікт, що спалахнув через небачене загострення суперечностей між провідними країнами світу, внаслідок нерівномірності їх економічного розвитку. Також варто врахувати, що на початку ХХ століття почалася гонка озброєнь на якій наживалися військові монополії.

Вивчення Першої світової війни — одна із найважливіших тем у шкільній програмі через її глибокий вплив на подальший розвиток світової історії, політики, економіки та культури. Ця подія змінила географічну карту світу, прискорила падіння імперій і появу нових націй і заклала основу для майбутніх міжнародних конфліктів, включаючи початок Другої світової війни. Події сучасної російсько-української війни перегукуються з подіями Першої світової війни. Так, Перша світова війна відзначена фізичним знищенням цивільного населення, мародерством, грабежами і розбоєм. Нинішня російсько-українська війна також вражає світ жорстокістю, мародерством і нелюдським знущанням росіян з військовополонених та цивільних осіб. У цьому контексті бачимо актуальність теми дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати проблеми та труднощі, з якими стикаються вчителі при вивченні історії Першої світової війни в ЗЗСО України.

Вивчення цієї теми в школах допомагає учням зрозуміти складність міжнародних відносин, наслідків світових суперечок і значення миру. Крім того, це сприяє розвитку здібностей критичного мислення, аналітичних навичок і здатності оцінювати історичні події з різних поглядів. Враховуючи сучасні глобальні виклики, розуміння уроків Першої світової війни є ключовим для формування обізнаних та відповідальних громадян.

Попри це, вчителі часто стикаються з безліччю проблем, які так чи інакше впливають на якість вивчення даної теми. Першою з проблем, яка є найбільш

поширеною – це брак часу. Шкільна програма насичена важливими подіями, тому приділити достатню кількість часу кожній темі досить складно.

Серед складних викликів варто виділити: комплексність теми, об'єм матеріалу, різні інтерпретації подій, використання та опрацювання джерел. Перша світова війна була глобальним конфліктом, який охопив кілька країн і континентів. Здобувачі освіти повинні знати про різноманітні альянси, військову тактику, політичні маневри та економічні наслідки, які потребують ретельного аналізу та здатності пов'язувати різні історичні події.

Через величезну кількість важливих подій, осіб і документів здобувачам освіти може бути важко визначити, які аспекти є найбільш важливими. Вчителі повинні сприяти тому, щоб учні зосереджувалися на найважливіших аспектах, щоб полегшити навчання.

Історія часто документується через призму національних цілей, що може призвести до різних описів тих самих подій. Учні повинні навчитися оцінювати різні джерела та думки, щоб розвинути об'єктивний погляд на історію, розрізнити первинні та вторинні джерела та оцінювати ступінь їх довіри та упередженості. Це вимагає розвитку критичного мислення та дослідницьких здібностей [2, ст. 3].

Однією з проблем теми є емоційний вплив матеріалу на учнів. Заглиблюючись у дослідження травмуючих прикладів, діти читатимуть про випадки нелюдської поведінки, загибелі невинних життів, спустошення та гуманітарних криз. Часто вивчення цих тем має травматичний вплив на психічне здоров'я учнів. Тут варто врахувати, що батьки учнів можуть бути військовослужбовцями, які зараз на фронті чи діти матимуть статус ВПО і тривалий час перебували поблизу активних зон бойових дій.

Тому, викладаючи історичні конфлікти, особливо важливо створити безпечне навчальне середовище, в якому учні почуватимуться захищеними. Вчителі повинні проявляти емпатію і бути готовими запропонувати психологічну підтримку, коли це необхідно. Крім того, можна використовувати альтернативні методи викладання, які зосереджуються на цивільних аспектах історії війн, а не на детальному розгляді воєнних дій.

Нарешті, важливо надавати інформацію про те, як суспільства відновлюються після конфліктів, і підкреслювати роль відновлення, примирення і стійкості. Це допоможе дітям знайти надію і позитивні приклади навіть у найскладніших історичних контекстах.

Однією з головних проблем, яка виникає у вчителів останнім часом полягає у тому, що все частіше в здобувачів освіти виникають питання: «Навіщо вчити історію? Чим вона для мене корисна? Історія – про дати. Навіщо їх так багато вчити?». Один із варіантів відповіді можна знайти вивчаючи саме Першу світову війну, адже ця подія дозволить дати відповіді на всі вище згадані питання, а також будуючи причинно-наслідкові зв'язки учні зможуть провести паралелі із подіями, що відбуваються сьогодні.

XX століття важливе для українців тим, що ми починаємо себе позиціювати як націю, саме в цей час було зроблено перші кроки до незалежності. Початок Першої світової війни припав на той час, коли почав розвиватися український націоналізм — рух українців за власні політичні права, а також за право мати власну незалежну державу.

На початку Першої світової війни на території Галичини формується три ключові організації: Головна українська рада (ГУР), Союз Визволення України (СВУ), Загальна Українська Рада (ЗУР). Спільним у цих організацій було те, що вони орієнтувалися на Австро-Угорщину, але при цьому ГУР мала на меті об'єднання українських земель під владою Австро-Угорщини, СВУ ставило за ціль утворення самостійної демократичної Української держави у формі конституційної монархії, яку

очолить представник династії Габсбургів. Загальна українська рада, яку утворили ГУР та СВУ й стала єдиним і найвищим представницьким органом українського народу в Австро-Угорщині мала за мету об'єднання всіх українських земель у межах Австро-Угорщини в автономний коронний край. Вище згадані організації важливі тим, що кожна з них підтримувала українців у Першій світовій війні. Союз визволення України допомагав українським військовополоненим створюючи окремі табори українців, а згодом взяв участь у формуванні українських дивізій синьо- та сірожупанників, що воювали у складі Австро-Угорської імперії.

Одним із ключових завдань, яке перед собою ставила Головна українська рада в серпні 1914 року – створення в австрійській армії окремої української частини, яка в перспективі могла стати основою національної армії. Так утворився легіон «Українські січові стрільці», до якого хотіло приєднатися близько 30 тисяч осіб, але увійшло лише 2 тисячі. Хоч і австрійський уряд не покладав великих надій на усусів та не поспішав їх вводити в бій, Легіон УСС виявився одним із найдисциплінованіших частин австрійської армії, а також вміли добре воювати, свою майстерність вони проявили у битві на горі Маківка (травень 1915), в районі гори Лисоня (вересень 1916) та інших.

Січові Стрільці мали ще одну важливу місію, яка полягала у пропагуванні української мови, культури та історії, сприяючи зростанню національної свідомості серед українців, саме вони стали осередком національного руху на Галичині [3, с. 327]. Їхній приклад самоорганізації та самопожертви надихав українців на єднання та спільну боротьбу за своє майбутнє. Для учнів, щоб краще засвоїти бойовий шлях УСС вчитель пропонує заповнити таблицю битв.

Українські землі чи не найбільше постраждали від війни. Від самого її початку влітку 1914 Галичина, Волинь і частково Центральна Україна стали головним воєнним театром на сході Європи. Чим були важлива територія України для Австро-Угорщини та Німеччини з одного боку, й росії з іншого?

Ярослав Грицак у своїй книзі «Нарис історії України. Формування модерної нації XIX- XX століття» писав: «Контроль над українською територією з її величезними природними багатствами мав надзвичайне значення для вирішення воєнного конфлікту у Центральній і Східній Європі. Напередодні Першої світової війни підросійська Україна виробляла понад мільярд пудів (близько 16 млн т) хліба.... Оволодіння цією величезною європейською житницею під кінець війни, коли хлібні запаси всіх воюючих сторін вичерпалися, стало конкретною воєнно-політичною метою» [1, с. 193].

Не менш важливим були й географічні розрахунки воюючих держав. Пауль Рорбах – відомий німецький публіцист у 1897 році сказав: «хто володіє Києвом, той має ключ від Росії». У контексті географічних розрахунків варто врахувати й бажання самих українців у складі якої держави вони хотіли бути. [1, с. 194] До війни на території Галичини були досить поширені «москвофільські» настрої, що спонукали населення підтримувати Російську імперію. Окупація Галичини кінця 1914-го – першої половини 1915 стала європейським скандалом, адже прихід російської влади супроводжувався антиукраїнськими репресіями, ув'язненнями, стратами та мародерством. Проводилася політика, яка мала на меті одну з перших русифікацій, яка проявлялася в багатьох аспектах:

- освіта: закрито українські школи, гімназії, громадські установи; впроваджувалося викладання російською, оскільки кількість вчителів, що знали російську була недостатня – їх відправляли на спеціальні мовні курси;
- преса: як і на території Наддніпрянської України було заборонено видання українських газет, у бібліотеках заборонено видавати будь-які українські видання;
- релігія: православний єпископ Євлогій мав повернути місцеве греко-католицьке населення в православ'я;

- управління містами: замість австрійської адміністрації, яка, щоб отримати посаду мала здобути вищу освіту, назначалися російські чиновники або ж місцеві москвофіли, які часто навіть не мали середньої освіти.

Після того, як Галичина «познайомилася» з російськими нововведеннями частка москвофілів значно зменшилася. Розглядаючи період окупації на уроках історії потрібно дати можливість учням проаналізувати дії Російської імперії в часи Першої світової війни та те, що вони спостерігають зараз на окупованих територіях України. Хоч і пройшло вже більше століття після завершення Першої світової війни можна простежити безліч однакових тактик, що застосовуються й зараз ворогом.

Перша світова війна – важливий етап історії України, адже саме він дав значний поштовх розвитку національному руху. Вивчаючи дану тему в школі спершу варто донести учням наскільки є вагомими події 1914-1918 років, адже саме вони дали поштовх українській революції.

Для того, щоб подолати труднощі та проблеми, що виникають при вивченні теми варто візуалізувати тему презентаціями, відеороликами, схемами та інфографіками, які спростять запам'ятовування великого обсягу матеріалу. Також можна створити маршрутний лист у якому буде розписаний план роботи над темою, де одразу будуть вказані достовірні джерела та розміщені проблемні питання чи посилання на інтерактивне завдання до кожного кроку. Створення маршрутних листів дасть змогу опрацьовувати матеріал поступово, учні будуть знати про наступні кроки, що допоможе орієнтуватися та передбачати наступні кроки.

При вивченні будь-якої війни варто пам'ятати про психоемоційний стан дітей, особливо зараз, коли рівень тривожності значно вищий, тому варто створити безпечне навчальне середовище, де учні почуватимуться захищеними та зможуть отримати психологічну підтримку [4]. Щоб розуміти в якому емоційному стані учні до та після уроку можна використовувати вправи-криголами, які спочатку налаштовують на плідну інтелектуальну роботу або ж картинки «How do you feel?», що допоможуть візуалізувати емоції та почуття.

Список використаних джерел

1. Грицак Я. Нарис історії України. *Формування модерної нації XIX-XX століття*. Київ : Yakaboo Publishing, 2022. С. 191-206.
2. Лозинський А. Ф. Перша світова війна як об'єкт історичних досліджень (1914-1939 рр.). *Воєнно-історичний вісник: зб. наук. праць Нац. ун-ту оборони України*. 2016. Вип. 4 (22). С. 1-9.
3. Палій О. Короткий курс історії України. Вид. 11-те. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. С. 325-327.
4. Рік великої війни і психологічне здоров'я дітей – червоні прапорці, що дитина не впоралася з травмою. *Бережи себе* : веб-сайт. URL : <https://berezhy-sebe.com/rik-viiny-i-psykholohichne-zdorovia-ditei/> (дата звернення: 03.03.2024).

РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

УДК 373.3.018.1

Боцюк Мирослава,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 21-А групи
Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Кравець Л. М.

ВПЛИВ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Анотація. У статті висвітлено особливості впливу сімейного виховання на формування позитивних моральних якостей особистості молодшого школяра. Використано висловлювання В. Сухомлинського, А. Макаренка для підсилення цінності даної проблеми у сучасній виховній системі.

Ключові слова: сім'я, особистість, моральне виховання, моральні якості, педагог, навчання, молодший шкільний вік.

Annotation. The article highlights the peculiarities of the influence of family education on the formation of positive moral qualities of the junior schoolchild. The article uses the statements of V. Sukhomlynsky and A. Makarenko to strengthen the value of this problem in the modern educational system.

Keywords: family, personality, moral education, moral qualities, teacher, learning, primary school age.

Нині в Україні зростає роль впливу морального чинника на підростаюче покоління. Саме сім'я відіграє важливу роль у вихованні дитини, становленні особистості, функціонуванні суспільства. Однією із найголовніших турбот кожного народу, який прагне майбутнього для своєї нації, є фізичне, психічне і моральне здоров'я його наступних поколінь. Отже, тут неминуче постає запитання щодо того, якою має бути ота, кажучи словами К. Ушинського, «провідна ідея освіти, яким повинен бути той цілеспрямований процес фізичного, інтелектуального і морального формування людської особистості, завдяки якому в учнів вироблялися б такі якості, як любов до батьківщини, гуманність, працьовитість, правдивість, почуття відповідальності, дисциплінованість, естетичне почуття, тверда воля і твердий характер» [5, с. 14].

Як провідний інститут соціалізації, сім'я взаємодіє із суспільством й сприяє розвитку її членів, допомагаючи при цьому, задовольняти їхні власні потреби у відносинах з іншими людьми, породжує почуття безпеки і захищеності. Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від створення в ній належних умов. Головною умовою сімейного виховання є безумовний авторитет, подружня вірність, любов до дітей, материнське покликання жінки, забезпечення на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя. Видатний педагог В. О. Сухомлинський наголошував, що «Сім'я – це найменша клітинка нашого суспільства, в якій, як у фокусі, відображається все життя нашої країни. І чим сильніший виховний вплив робить сім'я на особистість дитини, чим активнішу життєву позицію займають батьки в суспільстві, тим вищі їхні моральні достоїнства і культурний рівень» [4].

Метою дослідження є узагальнення та виявлення шляхів і засобів впливу сімейних стосунків на формування системи моральних якостей особистості молодшого школяра.

Варто зазначити, що період від 6 до 10 (11) років називається молодшим шкільним віком. У нашому дослідженні звернемося насамперед до основ сімейної педагогіки В. Сухомлинського, який не відділяв шкільне виховання від сімейного і вважав, що «немає складнішої мудрості, ніж батьківська і материнська мудрість вихователів людини» [10]. За переконаннями видатного українського педагога В. Сухомлинського дитинство є одним із найважливіших періодів людського життя для формування базового уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, щирість і лицемірство, прекрасне і потворне. Яскрава уява, розвиненість емоційної пам'яті, полярність уявлень про людські вчинки зумовлюють дієвість батьківського впливу на дитину.

Переважає більшість людей, незалежно від віку, місця проживання, освіти, фаху, на запитання, що для них найважливіше, відповідають: «Добра і щаслива сім'я, виховання дітей» [7]. Ця відповідь свідчить, що сім'я – це щось важливе, цінне, варте нашої турботи і старанності.

В. Сухомлинський свою виховну систему вибудовував на принципах етнопедагогіки, за якою образ матері випромінює любов, чуйність і повагу до дитини. Матір є джерелом загальнолюдських цінностей, чеснот, Берегиня. З упевненістю можемо констатувати, що саме В. Сухомлинський є єдиним педагогом тогочасного радянського періоду, який створив «культ Матері». Але Матір у нього не всесильна, як наголошувала педагогіка тогочасного періоду, а звичайна людина, яка потребує уваги, доброти, ніжності, чуйного ставлення, поваги, любові. Педагог вважав, що любов до матері потрібно також виховувати в школі у процесі формування стосунків між хлопчиками і дівчатами, оскільки ні школа, ні суспільство не можуть замінити матір.

На думку педагога, не менш важливим у вихованні дитини є роль батька, особливо коли в сім'ї підрастає син. Для хлопчиків батько є еталоном сміливості, мужності, всемогутності, тому, вони мріють бути схожими на своїх батьків. Молодші школярі, відповідаючи на запитання: «В чому ви хочете бути схожими на батька?», саме ці якості назвали основними у своїх відповідях. Нинішні соціально-економічні причини, скажімо «заробіток грошей», не є виправданням відірваності батька від сім'ї, дитини. В. О. Сухомлинський з цього приводу зазначав: «У сім'ї, де батько розуміє свої обов'язки лише як забезпечення матеріальних потреб дітей, і мати не стала центром їх духовного життя, дітей оточує атмосфера духовної порожнечі, убозтва. Вони живуть серед людей і не знають людей – ось що найнебезпечніше в таких сім'ях: серцям цих дітей незнайомі й недоступні тонкі людські почуття, передусім ласка, співчутливість, жаль, милосердя. Вони можуть виростати емоційними невігласами» [3].

Першим вихователем дитини виступає її найближче оточення, насамперед батьки. Саме вони навчають її людському способу реагування, предметно-практичним діям, мові, уявленням про добро і зло, належному і неналежному. Батьки дуже часто, навіть упродовж життя, залишаються головними вихователями для індивіда. Їхнє схвалення, чи, навпаки, осуд, може мати для особистості величезне значення у будь-якому віці. Хоча, у сучасному світі у зв'язку із зміною підходів до системи виховання і зростанням темпу життя, батьківське виховання не завжди є вічним зразком для наслідування, а іноді навіть розцінюється як гальмо на шляху самовиховання індивіда [13, с. 293-294].

Виховання дитини батьками не завжди є свідомим процесом. Дуже часто воно відбувається завдяки копіюванню, наслідуванню, безпосередньому засвоєнню дитиною батьківських поглядів і поведінки. Мікрогрупа, в якій виростає індивід, тобто

найближче оточення, визначає його первинне ставлення до оточуючого світу, до дійсності. Хоча згодом ці споконвічні стереотипи можуть зазнати суттєвих змін і будуть критично переосмислені. Усім відома приказка, що «яблуко від яблуньки недалеко падає», підкреслює глибоку залежність юного «яблучка» від своїх батьків.

Іноді, самі того не усвідомлюючи, батьки можуть впровадити у душу дитини приховану руйнівну програму поведінки, яка в майбутньому тягне за собою драматичні наслідки. На підтвердження цієї думки В. Сухомлинський зазначав: «Підтримуйте дитяче прагнення бути хорошим, бережіть його як найтонший порух людської душі, не зловживайте своєю владою, не перетворюйте мудрість батьківської влади на деспотичне самодурство» [6].

На наше глибоке переконання – сімейне виховання є справою дуже серйозною. Тому батьки, які хочуть по-справжньому виховувати своїх дітей, повинні мати в їхніх очах істинний, щирый авторитет, який має будуватися на правильній організації сімейного виховання, де не може бути дрібниць. Батьківський авторитет має ґрунтуватися на загальній освіченості і обізнаності, відповідальності в усьому, зацікавленості справами своїх дітей.

Саме у родині формуються сімейні цінності, які є тим середовищем, у якому закладаються підвалини національно-патріотичної свідомості, почуттів та переконань у дітей. В умовах нашого сьогодення волонтерство є тією сходинкою, яка розвиває в дитині почуття людяності і милосердя, жертвовності і доброти. Молодші школярі з допомогою батьків і вчителів неодноразово долучаються до волонтерської діяльності, і, в такий спосіб, відчувають свою причетність і співвідповідальність за майбутнє своєї країни.

Педагог А. С. Макаренко слушно зауважував: «Ваша особиста поведінка – вирішальна. Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте, чи повчаєте, чи наказуєте їй. Ви виховуєте її кожної миті свого життя, навіть тоді, коли вас немає вдома. Для виховання потрібно небагато часу, а мудре використання кожної миті» [6].

Дитина виховується не тільки під впливом сімейних стосунків. На її розвиток впливають такі сторони життя, як, наприклад, умови сімейного побуту, порядок, чистота в кімнаті. Дитина виростає акуратною, працелюбною, коли в неї прищеплюються любов до праці, акуратності, коли її привчають до чистоти і охайності. І, навпаки, діти, які виховуються в умовах постійного безладу, запущеності, набувають рису неорганізованості й неохайності, переносячи все в дитячий заклад, а потім у школу.

Особливого значення для правильного виховання мають взаємовідносини між батьками і вихователями, які передаються дітям. Сучасні вимоги суспільства щодо освітнього рівня молодших школярів, їхньої підготовки до життя і праці, можуть бути задоволені за умови безпосередньої участі батьків і їхньої готовності до співпраці. Для покращення дисципліни й успішності батьки повинні сприяти підвищенню авторитету педагога в очах дітей, щоб вони його поважали. Батькам і вчителям варто пам'ятати, що для того, щоб полетіти, у дитини має бути два крила – сім'я і заклад освіти. Безперечно, школа виконує вирішальну роль у засвоєнні дітьми систематичних знань, умінь і навичок, адже вихователь, вчитель веде дитину від незнання до знання. Але здобувати і закріплювати ці знання треба не тільки в навчальному закладі, а також і вдома.

Процес морального становлення дитини має специфічні особливості на кожному віковому етапі. Молодший шкільний вік є найбільш сенситивним періодом для розвитку наявних соціально-значущих якостей особистості й формування нових. Підґрунтям для цього твердження можуть бути такі особливості дітей зазначеного віку, як підвищена емоційність, чутливість, сприйнятливність, розвиток позитивних потреб та інтересів у поєднанні з певною пластичністю. Головна особливість

розвитку особистості в цьому віці – зміна соціальної позиції. Дитина приступає до систематичного навчання, стає членом шкільного і класного колективу, змінюються її взаємини з дорослими. Головним авторитетом для молодшого школяра здебільшого стають учитель, вихователь, які формують у нього позицію учня, підводять до розуміння нових обов'язків. Вхідження в нові колективи змінює і поглиблює систему взаємин дитини з навколишньою дійсністю, впливає на характер і зміст дитячих емоцій: вони стають тривалішими, стійкішими і глибшими. Формуються такі якості, характерні для початківців, як організованість, дисциплінованість, ініціативність, відповідальність, активність [8].

Пізнання навколишнього світу у молодших школярів відбувається крізь призму численних «навіщо?», «чому?», «як?». Тому, за умов правильного педагогічного спрямування їхньої діяльності, вона стає для них не тільки джерелом знань і вироблення вмінь, а й ефективним засобом набуття досвіду моральної поведінки. Однак, варто враховувати і той факт, що прагнення дітей цього віку часто відзначаються ситуативністю, поведінка характеризується нестійкістю, їм притаманна швидка зміна настрою. Вони прагнуть долучатися до виконання будь-якої роботи, намагаються брати участь у багатьох заходах, хоча енергія їхніх бажань часто не відповідає наявним можливостям. Тобто, система моральних якостей, які складають морально-духовне «Я» молодшого школяра, ще недостатньо стабільна: «ті чи інші властивості не набули достатньої ролі, коли виникає ситуація, в якій поведінка суспільно засуджується» [1, с. 2].

Розвиток у молодших школярів чутливості до стану оточуючих, навчання їх правильно розпізнавати переживання іншого можливе лише у процесі певної системи роботи [12, с. 43].

Структурними компонентами моральної вихованості молодших школярів є моральні знання, моральні переконання, моральні почуття, моральні цінності, моральна спрямованість поведінки, моральні звички, моральні якості, моральна свідомість та моральна культура. Всі вони взаємопов'язані, оскільки, моральні переконання формуються лише на основі засвоєних моральних знань, а моральні почуття є головною умовою для становлення моральної свідомості у дітей. Необхідною умовою формування моральної вихованості є врахування вікових та індивідуальних особливостей їхнього розвитку. При цьому, слід наголосити на важливості особистісно-орієнтованого та системного підходу, коли в центрі виховного процесу знаходяться інтереси дитини, її потреби та можливості.

Загально визнано, що духовність і моральність є головними компонентами людини, як особистості. Вони є запорукою того, що плоди її діяльності слугуватимуть в ім'я людини як вищої цінності. Влучною і справедливою є думка І. Беха про те, що «виховання у молоді естетичних почуттів лише до матеріальних предметів збіднює її світосприйняття і світопереживання. Духовна краса залишається для неї закритою, а така особистість формуватиметься далекою від досконалості. Тому переживання суб'єктом передусім прекрасного задля морально-духовних цінностей їх носіїв є обов'язковим у процесі виховання» [2].

Діти молодшого шкільного віку самооцінюють себе відповідно до того, як батьки і вчителі здійснюють оцінку чи аналіз їхньої діяльності і поведінки. Школяр ніби спостерігає за собою очима дорослого, визнає його авторитет. Тому, характеризуючи себе як особистість, він повторює лише те, що чув про себе від дорослих. Щоб сформуванню позитивне ставлення до свого «Я», особистості необхідні не лише зовнішня інформація про себе, але й увага до себе зі сторони оточуючих. Тому, вона намагається привернути до себе увагу різними способами. Особистість може, навіть, іти на конфлікти з однолітками, порушувати дисципліну на уроках. Молодший школяр творить свій образ відповідно до соціальних уявлень про моральні, естетичні та фізичні якості особистості.

Успішність школярів у навчанні і їхні уявленнями про себе тісно взаємопов'язані. Варто зауважити, що успіхи в навчанні сприяють розвитку самооцінки дитини молодшого шкільного віку, а самооцінка, у свою чергу, впливає на рівень успішності через механізми впливу очікувань, мотивації, домагань і впевненості. Низька самооцінка послаблює впевненість у собі і формує низький рівень домагань і очікувань, а низька успішність знижує самооцінку.

Однією з важливих передумов виховання в сім'ї є підвищення педагогічної культури батьків. Самоосвіта слугує підвищенню педагогічної культури батьків. Важливим у сімейному вихованні є те, наскільки родина живе інтересами народу, інтересами держави. Діти прислухаються до розмов батьків, є свідками їхніх вчинків, радіють їхнім успіхам чи співчувають невдачам. Виховний вплив сім'ї зростає, якщо батьки цікавляться не лише навчанням, а й позанавчальною діяльністю своїх дітей. За таких умов інтереси сім'ї збігаються з інтересами суспільства, формується свідомий громадянин країни. Гармонійна взаємодія об'єктивних і суб'єктивних чинників є передумовою формування і розвитку досконалої особистості.

Сімейне виховання повноцінне лише за розумного поєднання виховного впливу першовихователів – батьків, а також помічників й порадників – дідусів і бабусь, які багаті на життєвий досвід. Саме дідусі й бабусі допомагають вирішити таку моральну проблему, як виховання у дітей чуйного, уважного ставлення до людей похилого віку. Адже, людяність виховується тільки на прикладі батьків [11].

Можемо зауважити, що молодший шкільний вік – це особливий етап у формуванні ставлення людини до навколишнього світу. Цей вік сприятливий для формування у дітей основ культури поведінки: вони схильні до наслідування, вірять дорослим. Тому, основними рушійними силами морального виховання школярів є школа і родина. Лише у дружній співпраці вони можуть порозумітися і досягти очікуваного результату. Необхідно пам'ятати, що поведінка самих батьків є вагомим прикладом для дитини у наслідуванні. Дотримуючись моральних цінностей, діти можуть формувати хороший характер і позитивні особистісні якості. Адже, саме моральні цінності є важливими складовими, які допомагають визначати правильне й неправильне, хороше і погане.

Наше завдання полягає у формуванні позитивних моральних якостей особистості, яке слід розпочинати з перших кроків життя дитини, кожної миті пам'ятаючи про моральні знання, які треба дати дітям, і про суму позитивних моральних звичок, без яких немислиме становлення особистості. На підтвердження нашої позиції процитуємо думку В. О. Сухомлинського, який, звертаючись до батьків, писав: «Я переконаний твердо в тому, що сім'я – це та казкова піна морська, з якої народжується краса, і якщо немає таємничих сил, що народжують цю людську красу, функція школи завжди зводиться до перевиховання» [9, с. 124]. Таким чином, на процес формування позитивних моральних якостей особистості молодшого школяра впливають багато факторів. Виховання має доповнюватися самовихованням, тобто зусиллям самої дитини, спрямованим на самостійне вироблення потрібних ціннісних морально-вольових якостей.

Список використаних джерел

1. Бех І. Науковий підхід – запорука виховного успіху педагога. *Початкова школа*. 2019. № 11-12. С. 2-5.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
3. В. О. Сухомлинський про сімейне виховання. URL : <https://studfile.net/preview/9162482/page:2/> (дата звернення: 07.04.2024).

4. Взаємодія школи і сім'ї у виховання особистості. *Vseosvita* : веб-сайт. URL : <https://vseosvita.ua/library/embed/0100e8s3-2416.docx.html> (дата звернення: 07.04.2024).
5. Климишин І. А. Добро – у добрі. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. 72 с.
6. Консультація для батьків: «В. Сухомлинський – про сімейне виховання». URL : <https://zs.zp.ua/wp-content/uploads/2020/02/Sukhomlyns-kyy-pro-simeyne-vykhovannia-sayt.pdf> (дата звернення : 08.04.2024).
7. Мандруючи до зрілості: Виховання для життя в сім'ї, для молоді / за ред. Терези Круль, Марії Рись (пер. з польськ. З. Городенчук). Львів : Свічадо, 2006. 256 с.
8. Моральні переконання та особливості їх формування у дітей молодшого шкільного віку. URL : <https://sno.udpu.edu.ua/naukovo-metodychna-robota> (дата звернення: 20.10.2023).
9. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 5. Київ : Рад. шк., 1977. 263 с.
10. Сухомлинський В. О. Про вплив сімейних стосунків на формування позитивних моральних якостей особистості молодшого школяра. URL : <https://www.cuspu.edu.ua/en/konferenc-19-20/vyvchennia-i-vprovadzhennia-v-navchalno-vykhovnyi-protses-serednoi-ta-vyshchoi-shkoly-pedahohichnykh-idei-vasylia-sukhomlynskoho-2019-rik/seksiia-5/10229-v-o-sukhomlynskyy-pro-vplyv-simeynykh-stosunkiv-na-formuvannya-pozytyvnykh-moralnykh-yakostey-osobystosti-molodshoho-shkolyara> (дата звернення: 25.10.2023).
11. Формування позитивних міжособистісних стосунків. *Vseosvita* : веб-сайт. URL : <https://vseosvita.ua/library/embed/0100cquq-3653.docx.html> (дата звернення: 25.10.2023).
12. Шевченко М. Духовно-моральна культура молодшого школяра – фундамент формування учня як особистості. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. 2017. Випуск LXXVI. Т. 2. С. 40-45.
13. Юрій М. Ф. Етика : підручник. Київ : Дакор, 2006. 320 с.

УДК 373.5.016:94(477):37.091.32

Деречей Анна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 41-Із групи
Науковий керівник:
к. філос. н., доц. Мороз О. В.

ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті зазначено, що головним завданням сучасної шкільної історичної освіти є перехід до особистісно-орієнтованого навчання, виховання на уроках вітчизняної та всесвітньої історії громадянина України завдяки активізації його пізнавальної діяльності. Визначено, що учитель повинен допомогти учневі зрозуміти сучасне суспільство через вивчення минулого та навчити самостійно здобувати знання, створити умови для саморозвитку та самонавчання, виховувати прагнення до постійного самовдосконалення. В цілому шкільний курс історії покликаний сформувати громадянські особистісні якості учня, яких потребує демократичне суспільство: інтелектуальну чесність, відкритість розуму, повагу до правди, толерантність, вміння критично мислити.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, урок, історія, активізація пізнавального інтересу.

Annotation. The main task of modern school history education is the transition to personal-oriented learning, education of Ukrainian citizen in the lessons of national and world history due to cognitive activity. The teacher must help the pupils to understand modern society through the study of the past and teach them to independently acquire knowledge, create conditions for self-development and self-learning and foster the desire for constant self-improvement. The school history course is designed to form the pupil's civic personal qualities that a democratic society needs: intellectual honesty, openness of mind, respect for the truth, tolerance and the ability to think critically.

Keywords: cognitive interest, lesson, history, activation of cognitive interest.

Вагомою проблемою педагогів, вчителів-предметників є питання зацікавленості учнів у навчальному процесі. Поширеним у сучасній школі є явище, коли учні відвідують заняття, роблять домашні завдання, проте виконують їх без осмислення навчального матеріалу курсу. Поряд з цим, основним завданням вчителя в умовах особистісно-орієнтованого навчання є розвиток в учнів прагнення дізнаватися нове, досліджувати, творчо та логічно мислити, робити висновки та використовувати їх у повсякденному житті.

Розвиток пізнавального інтересу учнів як психолого-педагогічну проблему вивчали такі відомі педагоги та психологи, як А. Алексюк, С. Терно, О. Пометун, К. Баханов, Г. Яковенко та інші. Однак значна кількість досліджень не вичерпує всі аспекти багатогранної проблеми активізації пізнавальної діяльності школярів.

Характерною рисою сучасного освітнього процесу є інтенсивний пошук нових та інноваційних підходів у теорії та практиці навчання. Навчальним закладам надається право вдосконалювати та створювати різні власні варіанти побудови навчально-виховного процесу [3]. Розроблення та впровадження нових технологій навчання базуються на наукових засадах, що повинні бути відповідними до запитів сьогодення – головною вимогою виступає переорієнтація освіти на особистість учня, розвиток його здібностей та творчих нахилів.

Зростання показника ефективності організації навчальної діяльності вимагає від педагога застосування різноманітних навчальних методів, засобів та форм. Основні теоретичні проблеми навчального процесу на сучасному етапі розвитку освіти тісно пов'язані із змінами в суспільстві та завданнями, які стоять перед школою сьогодні:

1. Демократизація навчального процесу, основною метою якої є зміна характеру спілкування вчителя та учнів на демократичний; індивідуалізація навчального процесу, врахування здібностей, нахилів, інтересів учнів та рівня їх інтелектуального, фізичного та психічного розвитку; диференціація навчання, що передбачає варіативність змісту, форм і методів навчання.

2. Гуманізація та гуманітаризація навчального процесу шляхом посилення зв'язку навчального процесу з надбаннями національної культури, світовими та вітчизняними науковими досягненнями, подолання розриву між культурою, наукою та освітою.

3. Впровадження політехнічного характеру навчання, що передбачає вивчення та усвідомлення наукових основ виробництва та промисловості, усвідомлення соціальних та екологічних наслідків науково-технічного прогресу.

4. Створення національної школи, що передбачає змістовні та глибокі знання рідної мови, літератури, історії, знання суспільного і державного устрою України, її природних умов та ресурсів, засад економіки, науки і культури.

5. Забезпечення логічного взаємозв'язку навчального та виховного процесів шляхом раціонального використання їх змістового та організаційного компонентів [4, с. 105].

Пізнавальні мотиви з'являються в процесі початкової діяльності. Між мотивами навчальної діяльності та власне навчальною діяльністю є взаємозв'язок: характер навчальної діяльності (продуктивність) визначає зміст мотиву і, разом з тим, мотиви учбової діяльності забезпечують ефективність навчального процесу загалом. Виділяють позитивні, нейтральні та негативні мотиви в навчанні, особистісні та соціальні; для старшого шкільного та юнацького віку одними з домінуючих, на ряду з навчальними, є трудові мотиви. У період старшої школи посилюється роль соціальних навчальних мотивів в умовах традиційно-пояснювального навчання, поряд з тим в розвивальному навчанні акцент ставиться на формування особистісних мотивів.

Активізація пізнавальної діяльності учня є однією з основних умов успішного навчання. Пізнавальний інтерес визначається вибірковою спрямованістю учня на пізнавальний процес, його предметний зміст та оволодіння знаннями. Прогресивна роль пізнавального інтересу полягає в тому, що він є стимуляцією школяра до глибокого оволодіння знаннями.

З метою активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії найчастіше педагогами використовуються ігрові технології. Гра є такою формою організації навчально-виховного процесу, в ході якої учні із зацікавленням працюють над проблемними завданнями. Гра в освітньому процесі розвивається за своїми законами, але є частиною дидактики. Вона враховує пізнавальні, психологічні потреби учня. Урок з використанням ігор є цікавим дійством, його традиційна мета досягається за допомогою ігрового спілкування. Учні в процесі гри отримують чудові можливості для творчості та активного спілкування. Дидактичні ігри, які застосовуються на уроках історії, поділяються на групи:

1) ділові ігри, які поділяються на ігри-обговорення та ігри-дослідження. Вони використовуються для моделювання ситуацій пізніших епох, аніж та, яка вивчається;

2) ретроспективні ігри. Застосовується цей вид ігор для моделювання ситуації, де учні стають свідками або учасниками подій минулого. До цієї групи відносять рольові та нерольові ігри. Найпопулярнішими в даному підвиді є ігри із заданим алгоритмом (ребус, кросворд та ін.);

- 3) гра-стратегія, яка містить ознаки ділової та ретроспективної гри;
- 4) гра-дослідження [1, с. 53].

Також до числа популярних методик активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії відносять технології розвитку критичного мислення. Основними аспектами такого підходу є:

- 1) навчальні цілі формуються через створення проблемних ситуацій;
- 2) використання таких навчальних засобів, які ознайомлюють з принципами, стратегіями та процедурами критичного мислення;
- 3) навчальна діяльність проходить з використанням проблемних задач;
- 4) використання проблемних методів, які передбачають створення ситуацій вибору;
- 5) інтерактивні заняття, які передбачають діалог;
- 6) застосування методу контролю з письмовим викладом рефлексій;
- 7) демократичний стиль навчання [5, с. 46].

Дана методика ґрунтується на постановці проблеми та пошуку її розв'язків, а не на запам'ятовуванні фактологічного матеріалу. Навчання здійснюється у три етапи: виклик, осмислення, рефлексія. Найбільш використовуваними методами даної технології є:

– «фішбоун» (рибний скелет). Дозволяє розрізняти складові частини явищ та подій, виокремлювати причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати відповіді, підтверджуючи прикладами. Даний метод передбачає використання схеми: проблема записується в «голові» скелету, верхні кістки є основними поняттями, нижні представляють їх зміст, у хвості записуються висновки;

– «асоціативний куц». Найчастіше використовується на етапі актуалізації або рефлексій. На дошці записують головне слово теми, навколо нього – слова та фрази, які з нею асоціюються. Коли всі пропозиції занотовані, між ними варто встановити взаємозв'язки в ході загального обговорення;

– читання з позначками. Має на меті популяризацію осмисленого читання. Читаючи, школярі розділяють текст на чотири види інформації та роблять відповідні відмітки: знайома інформація, я знав (знала) про це (+); нова інформація (-); суперечлива інформація (✓); недостатньо інформації, потрібно дізнатися про це більше (?) [4, с. 78].

Методів активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії є чимало. Проте ефективність уроку історії залежить, в першу чергу, від уміло підібраних і ретельно спланованих видів та прийомів роботи з класом, а не від застосованої на уроці їх кількості. Кожен вчитель прагне до максимальної активізації учнів на будь-якому етапі уроку, використовуючи при цьому різні прийоми та методи. Як зробити так, щоб кожен учень активно працював на уроці, використовуючи свій інтелектуальний потенціал? Як сприяти максимальному обміну думками? Як навчити учнів давати чіткі та вичерпні відповіді? З метою задоволення таких запитів варто звертати увагу на те, щоб зміст навчання переломлювався через особистість учня. При цьому вчитель є диригентом пізнавальної діяльності учня. На уроці важливо все: активізація уваги, логічна організація сприйняття, осмислення та запам'ятовування навчального матеріалу. Успіху можливо досягнути, дбаючи про ефективну роботу на всіх етапах навчального процесу.

Щодо впровадження в навчальний процес методів активізації пізнавальної діяльності учнів через систему уроків історії можна відмітити загальні рекомендації:

- 1) в ході підбору навчального матеріалу враховувати такі показники: адаптація до вікових особливостей учнів, послідовність викладу думок; використання історичних документів (уривки з літописів, перекази, легенди, вірші, грамоти, укази, спогади і т. ін.), які повинні відповідати меті та завданням навчання історії; відображати основні, найбільш типові події; бути в органічній єдності з програмовим

матеріалом; бути зрозумілим і цікавим учням за змістом та об'ємом; слугувати для аналізу історичної події; зв'язок матеріалу з життям, знаннями і досвідом учнів, з історією; поєднання теоретичного матеріалу з яскравою наочною картою, схемами; максимальне поєднання матеріалу з екскурсійною і пошуковою роботою;

2) в процесі вивчення історії з метою розвитку пізнавальних інтересів учнів до історії варто дотримуватись низки методичних умов: створювати на кожному уроці ситуації успіху, забезпечуючи позитивну атмосферу уроку, виставляючи оцінку кожному учню; використовувати ігри та ігрові ситуації, різні види рольових ігор; запроваджувати елементи проблемності на уроці; використовувати різноманітні види самостійних робіт, враховуючи пізнавальні можливості учнів, їх уміння і навички та схильність до гуманітарної чи математичної сфер пізнавальних умінь; проводити заплановані екскурсії; застосовувати різні типи та форми проведення уроків, інтерактивні технології навчання (робота в групах, парах, індивідуальні завдання тощо), особистісно-орієнтований підхід [6, с. 257].

Пізнавальна діяльність учнів на уроках історії базується на пізнавальному інтересі. Його розвиток вимагає дотримання основних педагогічних принципів, серед яких: принципи систематизації навчальної інформації, науковості, доступності, наочності; принцип гуманізації; принцип індивідуалізації і диференціації. Пізнавальний інтерес обумовлює розвиток пізнавальних мотивів учнів при вивченні історії, їх емоційно-цілісних орієнтацій. Від нього також залежить вибір оптимальних форм, прийомів та засобів навчання, вибір педагогом навчальної моделі, результати навчання.

Використання методів активізації пізнавальної діяльності на уроках історії дозволяє вирішувати комплекс навчальних проблем, які часто постають перед вчителем: всі учні включаються в роботу; можна опрацювати, узагальнити та повторити значний об'єм навчального матеріалу; кожен з учнів має можливість висловити свою точку зору; учні навчаються грамотно аргументувати та знаходити альтернативні рішення; формуються доброзичливі стосунки в класі.

Отже, одним з найвагоміших пріоритетів є формування в учнів творчого та критичного мислення, орієнтування не лише на знання, але й на засвоєння навиків самостійної роботи. Основним засобом розвитку особистості учнів, активізації їх пізнавальної мотивації на уроках історії є навчально-дослідницька діяльність, яка включає в себе творчі, дослідницькі завдання та варіанти їх поетапного вирішення.

Список використаних джерел

1. Барнінець О. В. Використання ігор на уроках історії у 7-8 класах. Харків : «Основа», 2011. 141 с.
2. Горностаєв П. П. Методи групової роботи в системі освіти. Київ : Міленіум, 2017. 64 с.
3. Закон України «Про освіту» URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T172145> (дата звернення: 01.04.2024).
4. Кулик І. О. Практикум з шкільного курсу історії України та методики його викладання: навчальний посібник. Чернігів. 2011. 188 с.
5. Пометун О. П. Методика навчання історії в школі. Київ : «Генеза». 2006. 328 с.
6. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії : навчально-методичний посібник. Харків : ХНАДУ. 2017. 324 с.

УДК 371.3:7.022.1

Котелевець Анна,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-ТІФмз групи
Науковий керівник:
д. пед. н., проф. Курач М. С.

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ОБІЗНАНІСТЬ ТА САМОВИРАЖЕННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ» НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ В НУШ

Анотація. У статті актуалізовано важливість забезпечення компетентнісного підходу в навчанні, обґрунтовано значимість формування в учнів ключової компетентності «Обізнаність та самовираження в сфері культури» та розкрито особливості організації освітнього процесу з вивчення технологій в умовах Нової української школи (НУШ) в контексті формування зазначеної компетентності. Наголошено на доречності та важливості вивчення учнями Нової української школи широкого спектру технік народного декоративно-ужиткового мистецтва як одного із яскравих проявів культури українців.

Ключові слова: компетентнісний підхід, Нова українська школа (НУШ), уроки технологій, самовираження у сфері культури, декоративно-ужиткове мистецтво.

Annotation. The article highlights the importance of ensuring a competence-based approach to teaching substantiates the importance of developing students' key competence "Awareness and expression in the field of culture" and reveals the peculiarities of organizing the educational process of studying technologies in the New Ukrainian School (NUS) in the context of developing this competence. The author emphasises the relevance and importance of studying a wide range of techniques of folk decorative and applied arts by students of the New Ukrainian School as one of the brightest manifestations of Ukrainian culture.

Keywords: competence-based approach, New Ukrainian School (NUS), technology lessons, self-expression in culture, arts and crafts.

У сучасному освітньому середовищі важливе завдання полягає в формуванні не тільки знань, але й розвитку ключових компетентностей учнів, які готуються до життя в епоху невідомих змін та розмаїття культурних контекстів.

Компетентнісний підхід у навчанні це не лише перехід від передачі знань до розвитку навичок, але й фокус на формуванні широкого спектру умінь та здатностей, необхідних для успішної самореалізації в сучасному світі. В освітньому процесі цей підхід ставить перед собою завдання розвитку не лише когнітивних (знаннєвих), а й особистісних та соціальних компетентностей учнів.

Основні принципи компетентнісного підходу у навчанні включають такі складові як орієнтація на розвиток учня (фокус на його індивідуальних потребах та можливостях, особистих цінностях, інтересах та здібностях); активна взаємодія (створення умов для активної участі учнів у навчальному процесі, їх взаємодії з вчителем та один з одним); зорієнтованість на діяльність (залучення учнів до різноманітних видів діяльності, які розвивають їхні навички та вміння вирішувати практичні завдання); міжпредметний підхід (здійснення зв'язків між різними предметами для формування цілісного уявлення про світ); оцінка якості навчання (застосування різноманітних методів оцінювання, які оцінюють не лише знання, а й вміння використовувати їх у практичній діяльності).

Компетентнісний підхід у навчанні передбачає створення умов для розвитку учня як особистості, яка здатна адаптуватися до змін у світі, мислити креативно,

працювати в команді та брати на себе відповідальність за власне навчання і життя. Його впровадження в освітній процес може значно збільшити ефективність навчання та підготовку учнів до життя в сучасному світі.

Аналіз основних досліджень, пов'язаних з визначенням суті компетентнісного підходу в навчанні дозволяє зробити висновок, що формування цих компетентностей вимагає, щоб майбутній учитель освоював глибокі знання з предмету, методику його викладання, дидактику, психологію, педагогіку, розвивав педагогічні вміння для різних ситуацій, культивував основні особистісні якості та комунікативні навички, а також відчував потребу в саморозвитку та самовдосконаленні.

Велика кількість українських і зарубіжних педагогів та науковців приділяють значну увагу дослідженню компетентнісного підходу в навчанні. Так, Карпова Л. Г. [4] досліджувала компетентності й компетенції в навчанні та початковій освіті; Нагорна Н. В. [7] розглядала компетентнісний підхід як освітню структуру; Пометун О. О. [8] вивчала формування професійної компетентності в майбутніх учителів; Химинець В. В. [10] з'ясував шляхи формування професійних компетентностей психологів.

І. О. Зимня в своїх дослідженнях звертає увагу на те, що у ХХІ столітті спрямованість, цілі та зміст освіти орієнтується на «вільний розвиток людини», самостійність, ініціативність, мобільність, творчість і конкурентоспроможність майбутнього фахівця [2, с. 36-37].

Саме в контексті вільного розвитку людини «Обізнаність та самовираження в сфері культури», є однією з ключових компетентностей, яка набуває особливого значення в умовах Нової української школи (НУШ). А освітня галузь «Технології», як складова частина освітнього процесу, стають потужним інструментом для її формування.

Мета статті – актуалізуючи важливість забезпечення компетентнісного підходу в навчанні, визначити значимість потреби формування в учнів ключової компетентності «Обізнаність та самовираження в сфері культури» та розкрити особливості організації освітнього процесу з вивчення технологій в умовах Нової української школи в контексті розвитку зазначеної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головним завданням сучасної школи вважається формування ключових і предметних компетентностей учнів. У новітній педагогічній науці поняття «компетентність» трактується як готовність до виконання певної діяльності, здатність застосувати набуті знання, уміння та навички в житті.

Вагому роль у становленні особистості відіграє технологічна освіта та художньо-трудова діяльність. Від її якості багато в чому залежить культура і окремої особистості, і суспільства в цілому. Спільною метою технологічної освіти вважається розвиток у дітей широких естетичних еталонів на базі особистісно-ціннісного ставлення до реального світу та творів мистецтва, можливості сприймання, усвідомлення й творення мистецьких образів, упорядкування потреб і можливостей до творчої самореалізації в процесі художнього осмислення світу [2].

Варто звернути увагу, що завдяки художньо-трудовій діяльності формуються такі основні уміння та навички як:

- пізнавальні – вміння бачити красу навколишнього світу, чуттєво-емоційне сприйняття творів мистецтва, виявлення пізнавальної активності;
- творчі – розкриття та реалізація творчих мистецьких здібностей, встановлення креативності як риси особистості, залучення до навчальних ігор, розвиток асоціативно-образного мислення, виявлення та активізація фантазії, уяви при створенні власних образів у художньо-практичній діяльності;
- методологічні – розвиток логічного мислення, уміння визначити мету, способи та організацію їх досягнення, здатність до самоаналізу та самооцінки;
- здатність до саморозвитку (стимулювання пізнавального інтересу, залучення

до виконання творчих завдань);

- комунікативні – розуміння мови мистецтва як форми міжособистісного спілкування, різноманіття творчих проявів, бачень, усний опис картини, участь у дискусіях, усвідомлення взаємозв'язку з однолітками й дорослими та відповідальності під час виконання творчих робіт;

- інформаційні – формування вмінь користуватися художньою літературою, енциклопедіями, репродукціями картин художників, проведення екскурсій, відвідування музеїв, персональних виставок і творчих майстерень художників;

- світоглядні – сприйняття цілісної картини світу, формування загальнолюдських цінностей, повага до традицій, звичаїв країни на основі оволодіння здобутками національної культури, стимулювання сприйняття та розуміння інших культур [5].

Таким чином, за допомогою художньо-трудової діяльності, зокрема - в галузі декоративно-ужиткового мистецтва здійснюються такі основні завдання як:

- розвиток художнього сприйняття, асоціативно-образного мислення, уяви, фантазії, інтуїції, художнього смаку, здатності отримувати естетичну насолоду від творів образотворчого мистецтва, краси навколишнього світу;

- формування художніх засобів виразності - колориту, форми, простору, композиції; розвиток почуття ритму, фактури поверхні та індивідуальних творчих здібностей;

- розвиток чуттєво-емоційної сфери, здатності емоційно відгукуватися на різні прояви естетичного в навколишньому світі та мистецтві;

- формування духовних моральних цінностей, національно-патріотичної свідомості, художньо-естетичних смаків та інтересів;

- засвоєння загальнолюдських цінностей і закріплення у свідомості культурного досвіду людства [2].

Саме тому однією з головних компетентностей вважається обізнаність і самовираження у сфері культури, здатність сприймати твори мистецтва, формувати особисті художні смаки, самостійно формулювати ідеї, навички та відчуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає ґрунтовне усвідомлення власної національної ідентичності і поваги до великої кількості культурного вираження інших.

Обізнаність та самовираження у сфері культури сприяє розвитку особистості та розширенню світогляду. Знання культурних аспектів різних народів сприяє толерантному ставленню до різноманітності, а розуміння культурних традицій та мистецтва стимулює креативність і самовираження. Крім того, воно допомагає особистості сформувати громадянську позицію та сприяє міжкультурному діалогу. Знання культурних аспектів різних народів допомагає особистості розуміти та оцінювати різноманітність культурних підходів до питань громадянського життя. Розширення світогляду через обізнаність у культурі різних спільнот сприяє формуванню толерантності та поваги до різниць. Це в свою чергу стимулює інтерес до міжкультурного спілкування та сприяє взаєморозумінню. У результаті, особистість здатна більш об'єктивно сприймати різноманітні точки зору та участь у громадянському діалозі з представниками інших культурних спільнот [4].

Вивчення декоративно-ужиткового мистецтва на уроках технологій дозволяє учням освоювати різноманітні техніки та методи виготовлення художніх виробів. Це включає навички роботи з різними матеріалами, такими як тканини, дерево, метал, скло тощо. Через практичну діяльність учні вивчають елементи стилю та дизайну, а також основні принципи композиції. Вивчення цих аспектів сприяє розширенню знань про культурні традиції та художній розвиток різних епох. Крім того, створення власних виробів за допомогою декоративно-ужиткового мистецтва надає учням можливість виразити свою творчість та індивідуальність через створення унікальних і оригінальних виробів. Таким чином, вивчення декоративно-ужиткового мистецтва

сприяє формуванню компетентності «Обізнаність і самовираження у сфері культури», допомагаючи учням розкрити свій потенціал та виразити власну ідентичність через художній твір.

Проаналізувавши вищезазначене, можна дійти висновку, що загальнокультурні компетентності стосуються сфери розвитку культури особистості та суспільства в усіх її аспектах. Також вони передбачають оволодіння культурною спадщиною, формування культури міжособистісних стосунків на засадах принципів толерантності, плюралізму, дає змогу особистості аналізувати й оцінювати найважливіші надбання національної, європейської та світової науки і культури, орієнтуватися в культурному й духовному контекстах сучасного суспільства, застосовувати засоби й технології культурної взаємодії.

Отже, що стосується декоративно-ужиткового мистецтва, то його потенційні можливості стають реально формувальними факторами лише за умови художнього ставлення особистості до самого мистецтва. А сформувати його та розвивати можливо лише в процесі поступового, цілісного, безперервного навчання та виховання учнів на уроках технологій.

Тому перспективами подальших розвідок вбачаємо розробку авторських методичних розробок щодо формування позитивного ставлення особистості учня до декоративно-ужиткового мистецтва як передумову формування ключової компетентності «Обізнаність та самовираження в сфері культури» на заняттях технологій у Новій українській школі.

Список використаних джерел

1. Булка Н. І. Креативність і соціальна компетентність. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. № 10. С. 46-50.
2. Зимня І. О. Ключові компетенції – нова парадигма результату сучасної освіти. *Вища освіта сьогодні*. 2003. № 5. С. 34-42.
3. Ільїна О. Використання технології проєктного навчання в новій українській школі. *Acta paedagogica volyniensis*. 2021. № 3. С. 63-68. URL : <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.10> (дата звернення: 04.04.2024).
4. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2003. 167 с.
5. Кремень В. Педагогічна наука – новій українській школі. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*. 2021. Т. 3, № 2. URL : <https://doi.org/10.37472/2707305x202132112> (дата звернення: 02.04.2023).
6. Куликовський С. Генеза поняття «компетентність» у Європейській та Українській педагогічній науці. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2014. Вип. 29 (1). С. 92-103.
7. Нагорна Н. В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. № 1-2 (11-12). С. 266-268.
8. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1 (900). С. 65-70.
9. Словник UA. Портал української мови та культури. URL : <https://slovnuk.ua> (дата звернення: 29.03.2024).
10. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. *Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти*. URL : <http://zakippo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49> (дата звернення: 03.04.2024).

УДК 371.1

Кравчук Аліна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 41-СР3 групи
Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Фіголь Н. А.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ

Анотація. Розглянуто сутність понять «проект», «проектування», «соціальний проект», «соціальне проектування». Уточнено визначення понять «соціальний проект» та «соціальне проектування» за рахунок їх формулювання на засадах цільового та ресурсного підходів, що дозволяє досягти їх універсальності та розширити сферу застосування. Розглянуто існуючі підходи до класифікації соціальних проектів. Запропонована систематизована багатокритеріальна класифікація соціальних проектів за такими ознаками, як: територіальна ознака; ступінь новизни; джерела фінансування; обсяги проектування; термін реалізації; кількість виконавців; за соціальною спрямованістю.

Ключові слова: проектування, соціальне проектування, проект, типологія проектів, соціальний проект.

Annotation. The essence of the concepts «project», «design», «social project», «social design» is considered. The definition of the concepts of «social project» and «social design» has been clarified due to their formulation on the basis of target and resource approaches, which allows to achieve their universality and expand the scope of application. The existing approaches to the classification of social projects are considered. Systematized multi-criteria classification of social projects by such features as: territorial feature is proposed; degree of novelty; funding sources; scope of design; implementation period; number of performers; by social orientation.

Keywords: design, social design, project, typology of projects, social project.

Соціальні працівники часто у своїй діяльності потребують нестандартних рішень для розв'язання різноманітних соціальних проблем. Ефективним рішенням можуть бути соціальні проекти. Знання та вміння у галузі проектної діяльності допомагають соціальним працівникам ефективно реалізовувати соціальні ініціативи та допомагати тим, хто потребує підтримки та допомоги.

Проектна діяльність включає в себе ряд важливих аспектів:

- Соціальний працівник вивчає соціальні проблеми та потреби групи чи спільноти, з якою він працює, щоб визначити пріоритети та можливі напрями діяльності;
- На основі аналізу формулюються мета, завдання, цілі та методи реалізації проекту. Концепція повинна бути чіткою, зрозумілою та логічною;
- Соціальний працівник залучає різноманітних партнерів, організації та фінансові ресурси для реалізації проекту;
- Уточнюються кроки, строки та відповідальні особи за кожен аспект проекту;
- Проводиться систематичний аналіз виконання проекту, виявлення проблем та коригування стратегії, якщо це необхідно;
- Після завершення проекту складається звіт про результати та досягнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність та зміст соціального проектування розглянуто в працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: Азарова Т. В., Безпалько О. В., Данілова А. П., Дрідзе Т. М., Іонова І. М., Нагорна Г. О., Пометун О. І., Пономаренко О. В., тощо. Розвиток соціальної сфери в

Україні потребує науково-практичного підходу до формування технології соціального проєктування. Для цього потрібно враховувати конкретні особливості українського суспільства, його потреб та можливостей.

Мета дослідження – уточнення сутності та обґрунтування науково-практичних засад соціального проєктування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Існують різні підходи до терміну «проєктування» і його застосування в різних сферах. Відображення проєктування у соціальній сфері збагачує інструментарій для розв'язання складних проблем суспільства. Соціальне проєктування, описане нами, визначається як процес створення проєктів розвитку соціальних систем на основі передбачення, прогнозування та планування їх соціальних якостей і властивостей.

Це відображає той факт, що суспільство зростає і розвивається, і потреби його членів постійно змінюються. Створення соціальних проєктів, спрямованих на вирішення цих потреб, стає важливою складовою роботи над соціальними питаннями. Важливо також враховувати, що соціальне проєктування необхідно базувати на глибокому розумінні соціальної дійсності та потреб суспільства. Такий підхід дозволяє ефективно впроваджувати інноваційні соціальні ідеї та забезпечувати стале соціальне покращення.

Будучи науково-теоретичною і практичною діяльністю, соціальне проєктування може допомогти суспільству пристосуватися до змін, впроваджуючи нові підходи та ініціативи для покращення якості життя [3; 5].

Соціальне проєктування - це процес розробки та впровадження проєктів та програм, спрямованих на вирішення конкретних соціальних проблем або задач. Воно включає в себе аналіз соціальних потреб та проблем, розробку стратегій та цілей для їх вирішення, а також визначення ресурсів та методів для досягнення цих цілей.

Основні характеристики соціального проєктування включають:

- Громадське співтовариство: соціальне проєктування зазвичай виходить із спільних інтересів та потреб громадськості. Воно спрямоване на задоволення потреб та покращення якості життя певних груп або спільнот.
- Рішення соціальних проблем: основною метою соціального проєктування є розв'язання конкретних соціальних проблем, таких як безробіття, бідність, наркоманія, бездомність тощо.
- Партнерство і співпраця: успішне соціальне проєктування часто базується на партнерстві та співпраці між різними сторонами, включаючи урядові організації, неприбуткові організації, громадські групи та бізнес-структури.
- Стратегічне планування: соціальне проєктування передбачає стратегічне планування, яке включає в себе аналіз потреб, визначення мети та завдань, розробку плану дій та механізмів оцінки результатів.
- Системність та послідовність: соціальне проєктування передбачає послідовне виконання кроків, від аналізу проблеми до реалізації та оцінки результатів проєкту [3, с. 452].

Узагалі, соціальне проєктування є важливим інструментом для досягнення позитивних соціальних змін та покращення якості життя людей.

Закономірним результатом проєктної діяльності є проєкт. За останніх сто років вони стали неодмінною складовою суспільного прогресу, підтвердженням чого є впровадження численних економічних, політичних, соціальних, педагогічних, культурологічних, екологічних та інших видів проєктів. Слово «проєкт» походить від латинського *projectus*, що означає «кинутий уперед». Коріння цього поняття можна знайти у древньогрецькій культурі, де воно означало «перепону, задачу, питання» [1, с. 34].

Відомо, що в сучасному світі термін «проєкт» має широке застосування і може описувати різні види діяльності та процесів. У тлумачних словниках проєкт

визначається як сукупність документів, задуманий план дій, образ наміченого об'єкту та інше.

У контексті соціального проектування, наприклад, поняття «проект» може використовуватися для опису сукупності документів та планів дій, спрямованих на розв'язання певної соціальної проблеми або досягнення конкретної соціальної мети. Ці документи можуть містити опис проблеми, стратегію втручання, бюджет, графік робіт та інші важливі елементи, необхідні для успішної реалізації проекту [1, с. 42].

Проект - це специфічний вид діяльності, спрямований на досягнення конкретної мети чи результату в обмежений час та за визначених умов. Він характеризується певною послідовністю кроків та дій, які виконуються для вирішення певної проблеми або задачі [1, с. 43].

Основні компоненти проекту включають:

Мета – чітко сформульоване бажане досягнення або результат, який проект спрямований на досягнення.

Завдання – конкретні кроки або дії, які потрібно виконати для досягнення мети проекту.

Ресурси – всі необхідні матеріальні, фінансові, людські та інші ресурси, які необхідні для виконання проекту.

Часові рамки – визначений час, протягом якого проект повинен бути реалізований або досягти своєї мети.

Бюджет – фінансові ресурси, необхідні для виконання проекту, включаючи витрати на робочу силу, матеріали, послуги тощо.

Методи оцінки – критерії та методи, які будуть використовуватися для оцінки ефективності та результативності проекту.

Стейкхолдери – різні групи людей або організації, які мають інтерес до проекту та можуть бути впливовими на його реалізацію [2].

Проект є сукупністю спланованих та координованих дій, спрямованих на досягнення конкретних цілей в установлені строки та за визначеними параметрами виконання. Він допомагає перетворити ідеї у реальність, структуруючи процес розв'язання певних проблем чи досягнення певних результатів.

Також важливо відзначити, що проект завжди реалізується в конкретному соціальному, територіальному та часовому контексті. Це означає, що він враховує особливості та потреби цільової аудиторії чи спільноти, в якій він реалізується.

Щодо різновидів проектів, вони можуть бути як частиною більшої програми економічного та соціального розвитку, так і самостійними ініціативами, спрямованими на вирішення конкретних проблем чи задач у визначеному соціальному середовищі.

Загалом, проекти є важливим інструментом для розв'язання соціальних проблем, покращення якості життя та сприяння розвитку суспільства [1, с. 52].

Розглянемо відмінності між програмою та проектом. Програма є сукупністю проектів або різних заходів, які об'єднані спільною метою та умовами виконання. Це може бути, наприклад, програма економічного розвитку регіону, яка включає в себе кілька конкретних проектів з розвитку інфраструктури, підтримки малого бізнесу, поліпшення якості освіти тощо.

Проект, натомість, це конкретний план дій, спрямований на досягнення запланованої мети. Він може бути частиною більшої програми або самостійною ініціативою. Наприклад, проект будівництва дитячого садка в селі є конкретною ізольованою діяльністю, спрямованою на вирішення конкретної проблеми.

Однак у обох випадках як програма, так і проект, мають спільну мету - подолання чи профілактику різних проблем шляхом змін в соціокультурному середовищі та основних сферах життєдіяльності особистості. Це може включати поліпшення якості життя, розвиток громадянського суспільства, підвищення рівня освіти, здоров'я та інші соціальні аспекти [1; 3].

Отже, проєкт можна характеризувати як систему сформульованих завдань, фізичних об'єктів, технологічних процесів, відповідної документації, що створюються й упроваджуються для реалізації цих завдань, а також сукупність ресурсів та управлінських рішень щодо досягнення проєктної мети. Проєкт – це унікальне починання, яке інтегрує в собі як певну ідею, задум, так і дії щодо втілення цього задуму в життя. Принципами розробки програм, проєктів є принципи комплексності, обґрунтованості, реальності, оптимальності, спадкоємності (наступності) (враховується вихідний (початковий) стан та тенденції розвитку), завершеності, зорієнтованості на кінцевий позитивний результат.

Зараз існує багатомірний підхід до класифікації проєктів, що дійсно дозволяє краще розуміти їх різноманітність та специфіку. Давайте розглянемо деякі аспекти цієї класифікації:

1. Характер запланованих змін: Розділення на інноваційні та підтримуючі проєкти враховує різницю у цілях та результатів. Інноваційні проєкти спрямовані на впровадження нових ідей, технологій або методів, що можуть мати велике значення для розвитку суспільства. Підтримуючі проєкти, натомість, забезпечують збереження чи підтримку існуючих структур або цінностей.

2. Види інноваційних результатів: Розрізнення між інноваціями як процесом та як продуктом дозволяє краще розуміти процес впровадження нововведень та їх конкретні результати.

3. Особливості фінансування: Це важливий аспект, оскільки джерела фінансування можуть впливати на характер і результати проєкту.

4. Масштаби реалізації: Поділ на монопроєкти, мультипроєкти, мегапроєкти та мікропроєкти дозволяє краще уявити обсяг та складність різних видів проєктів.

5. Оцінка масштабності проєкту: Врахування таких показників, як кількість учасників, фахівців, фінансові витрати та тривалість, допомагає зрозуміти величину та важливість проєкту для розв'язання конкретної проблеми чи досягнення певної мети [2, с. 129].

Ця багатомірна класифікація допомагає краще розуміти різноманітність і складність проєктної діяльності та враховувати різні аспекти при плануванні та реалізації проєктів.

Соціальний проєкт – сконструйоване соціальне нововведення, метою якого є:

1) Сконструйоване соціальне нововведення: це вказує на те, що соціальний проєкт є результатом дії і творчої роботи, спрямованої на вирішення конкретної соціальної проблеми або задачі.

2) Мета створення, модернізації чи підтримки цінності: це визначає головну мету проєкту – створення нової цінності, модернізацію існуючої або підтримку вже існуючої.

3) Просторово-часові та ресурсні обмеження: це враховує, що проєкт має обмеження у часі, просторі та ресурсах, що вимагає раціонального планування та використання ресурсів.

4) Позитивний вплив на людей за своїм соціальним значенням: це вказує на те, що ефекти соціального проєкту сприяють покращенню якості життя, здоров'я, освіти, економічного стану тощо для цільової аудиторії або спільноти [1, с. 66].

На думку М. Коган, соціальний проєкт – це опис конкретної ситуації, котра може бути поліпшена засобами реалізації певної системи методів та послідовних кроків їх використання. У контексті підготовки молоді до реалізації соціальних проєктів, О. І. Пометун, визначає їх як сукупність практичних дій, спрямованих на розв'язання конкретної соціальної проблеми місцевої громади, а участь молоді в таких проєктах сприяє розвитку у неї емоційно-ціннісного ставлення до громадського життя, активності особистості, прагненню до громадянських дій та ефективного спілкування [2].

Ця дефініція наголошує на важливості творчого підходу до вирішення соціальних проблем та відповідальності за створення позитивних змін у суспільстві.

Об'єктами соціально-педагогічного проектування є різні аспекти соціально-культурного середовища, способи життя та сфери життєдіяльності особистості. Проєкт може бути спрямований на створення сприятливого соціокультурного простору, оптимізацію умов саморозвитку особистості, підтримку окремих видів та напрямків діяльності, що сприяють підвищенню якості життя.

Соціально-педагогічний проєкт є способом конструювання соціальних нововведень, метою яких є вдосконалення педагогічних процесів, включаючи розвиток, освіту, виховання та соціальне становлення особистості, у конкретних соціокультурних умовах. Ціль проєкту полягає у впровадженні педагогічних стратегій та інновацій, спрямованих на досягнення певних педагогічних та соціальних результатів.

Важливою складовою соціально-педагогічного проектування є не лише розробка та реалізація конкретних заходів, але й систематичний аналіз їхнього впливу на особистісний та соціальний розвиток учасників процесу.

Соціальні проєкти можуть бути спрямовані на: створення умов для розвитку соціальності суб'єкта (особистості, групи); самореалізації особистості в основних сферах її життєдіяльності; забезпечення сприятливих умов для соціалізації особистості в різних сферах соціального середовища; вирішення чи мінімізацію несприятливих умов соціалізації особистості.

Висновки. Таким чином соціальний проєкт можна розглядати як сукупність технологічних, управлінських та організаційних рішень, спрямованих на вирішення соціальних проблем, поліпшення соціокультурних умов життєдіяльності особистості, проведення необхідних соціальних змін.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальне проектування : навч. посіб. Київ, 2010. 127 с.
2. Іонова І. М. Проєктна діяльність у роботі спеціалізованих соціальних служб. *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. 2016. Випуск LXXIV. Том 2. С. 127-131.
3. Нагорна Г. О. Соціальне проектування: історія становлення та розвитку. *Молодий вчений*. 2016. № 5 (32). С. 451-454.
4. Науковий супровід, моніторинг та оцінка ефективності соціальних проєктів / О. О. Яременко та ін. Київ : ДЦССМ, 2002. 132 с.
5. Пометун О. І. Молодь обирає дію: Соціальне проектування – новий підхід до виховання молоді. *Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати: Практико зорієнтований збірник*. Київ : Департамент, 2003. С. 327-333.
6. Соціальна робота: технологічний аспект : навчальний посібник / за ред. А. Й. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.

УДК 37.02

Крамарук Наталія,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-ТІФзм групи
Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Цісарук В. Ю.

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ КОМП'ЮТЕРНОГО ДИЗАЙНУ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Анотація. У матеріалах статті автор розглядає актуальні аспекти використання сучасних освітніх технологій у освітньому процесі з комп'ютерного дизайну у профільній школі. Проаналізовано переваги використання цифрових інструментів, програмного забезпечення, онлайн ресурсів при вивченні графічного дизайну, веб-дизайну та інших аспектів комп'ютерного дизайну. У статті описано практичні методи та приклади використання освітніх технологій, таких як віртуальна реальність, інтерактивні програми та онлайн платформи, що допомагають стимулювати інтерес учнів, покращувати їхні навички та підготовлювати до подальшого вивчення та роботи в галузі комп'ютерного дизайну.

Ключові слова: профільне навчання; освітні технології; комп'ютерний дизайн; урок інформатики; цифрові інструменти.

Annotation. In the materials of the article, the author considers the actual aspects of the use of modern educational technologies in the educational process of computer design in a specialized school. The advantages of using digital tools, software, and online resources when studying graphic design, web design, and other aspects of computer design are analyzed. The article describes practical methods and examples of the use of educational technologies, such as virtual reality, interactive programs and online platforms, which help to stimulate the interest of students, improve their skills and prepare them for further study and work in the field of computer design.

Keywords. Specialized training; educational technologies; computer design; computer science lesson; digital tools.

Постановка проблеми. У зв'язку зі зростанням значення комп'ютерного дизайну в сучасному світі та необхідністю підготовки молодих спеціалістів з цієї області часто спостерігається виникнення проблеми удосконалення освітнього процесу шляхом впровадження сучасних освітніх технологій. Необхідно дослідити та визначити оптимальні підходи до використання цифрових інструментів, онлайн-ресурсів та віртуальної реальності для підвищення ефективності навчання комп'ютерного дизайну в профільній школі. Розглянуто технічні, фінансові та методичні аспекти впровадження освітніх технологій та визначено перешкоди, які можуть виникнути у процесі реалізації цього підходу.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Фундаментальні дослідження про профільне навчання здійснили Н. Морзе, М. Жалдак, О. Кузьмінська [3]. Тема впровадження освітніх технологій у освітній процес не втрачає своєї актуальності вже досить давно, проте все ще потребує детальнішого вивчення. Розглянемо наявні відомості про технології, які розглядаються у статті. Впровадження технології e-learning в освітній процес вивчали О. Вовк [2], Н. Балик [1], І. Цідило [11]. Питання використання технологій віртуальної та доповненої реальності досліджували Т. Лещенко, О. Хмельницька [9] та інші. Проаналізувавши всі переваги та недоліки,

було зроблено висновок, що дані технології покращують процес навчання деяких учнів, підвищують мотивацію та допомагають в організації командної роботи.

Мета статті полягає в розгляді важливості та можливостей використання сучасних освітніх технологій у процесі навчання комп'ютерного дизайну, допомагає визначити їхні переваги й ефективність, а також навести приклади реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне суспільство ставить нові вимоги перед освітою стосовно навчання учнів, серед основних можна відокремити такі: орієнтація на особистість здобувача освіти та задоволення його інтересів та освітніх потреб впроваджуючи диференціацію та профільне навчання. Національна доктрина розвитку освіти XXI ст. [8] наголошує на створенні та впровадженні системи профільного навчання в старших класах закладів загальної середньої освіти, орієнтовану на індивідуалізацію навчання та соціалізацію учнів беручи до уваги запити ринку праці, відпрацювання гнучкої системи профілів та кооперації старшої школи з закладами молодшої, середньої та вищої освіти.

Профільне навчання інформатики спрямоване на поглиблене вивчення цієї дисципліни, а також пов'язаних з нею технологій, що дозволяє учням виявити та розвивати власні інтереси, таланти, знання та навички у цій сфері. Окрім цього, безпосередньо здійснюється підготовка учнів до вибору та здобуття майбутньої професії, а також навчання у вищому закладі освіти.

Використання освітніх технологій у освітньому процесі має ряд переваг: високий рівень мотивованості учнів, інтерактивність, забезпечення особистісного підходу, створення широких можливостей для навчання та підготовка затребуваного спеціаліста на сучасному ринку праці.

На сучасному етапі освітні заклади активно використовують графічні редактори та програми, поступово інтегрують матеріали онлайн-ресурсів та курсів в уроки. Проте рівень використання спеціалізованого програмного забезпечення, інтерактивних платформ та інструментів віртуальної реальності трохи нижчий. Задля успішного впровадження вище зазначених технологій в школах необхідно, щоб значна кількість педагогічних працівників мала хорошу підготовку з питань, що розглядаються. Окрім того значну роль відіграватиме оснащення кабінетів інформатики з потрібним технічним обладнанням, програмним забезпеченням та наявністю ліцензії на використання програмних продуктів. На даному етапі питання ефективного використання освітніх технологій при вивченні комп'ютерного дизайну потрібно ще досліджувати, проте спираючись на наявний педагогічний досвід та результати наукових досліджень можна запропонувати такі технології навчання, які можна використовувати на уроках інформатики.

E-Learning – (від англ. Electronic Learning) - освітня технологія, що ґрунтується на широкому використанні дидактичного потенціалу електронних ресурсів різного функціонального призначення, потужних високотехнологічних пристроїв (комп'ютери, смартфони, планшети, ноутбуки), новітніх мультимедійних технологій, мережних сервісів (відкритих онлайн ресурсів, віртуальних платформ тощо) і передбачає з одного боку, інтерактивну самоосвіту школярів, а з іншого боку - інтенсивну консультаційну тьюторську підтримку [11, с. 286].

Отже, здобувач освіти здобуває нові знання за допомогою мережі, використовуючи такі ресурси, як мобільні додатки, веб-сервіси, онлайн-курси та цифрові інструменти. Важливою основою стали масові відкриті онлайн-курси (Massive Open Online Courses). Зокрема, для вивчення комп'ютерного дизайну ефективним буде застосування онлайн курсів на таких платформах: Udemy, Coursera, LinkedIn Learning, Skillshare, Pluralsight. Доступним онлайн-сервісом є YouTube, котрий містить безліч відеоуроків з комп'ютерного дизайну. Автори уроків демонструють роботу в таких програмних засобах як Adobe Photoshop, Illustrator, InDesign та інші.

Серед цифрових інструментів варто відзначити такі додатки для роботи з комп'ютерним дизайном: Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, CorelDRAW, Sketch, Adobe XD, Tableau Public, DaVinci Resolve.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що здобувачі освіти отримують можливість вивчати нові техніки та методи власним темпом та відповідно до власних потреб, і користуватися різноманітними ресурсами та отримувати зворотній зв'язок від викладачів матеріалу.

Високу ефективність навчання також варто відзначити при застосуванні AR/VR - технологій: віртуальна та доповнена реальності.

Доповнена реальність (AR) - це технологія, яка додає цифрові дані до фізичного світу за допомогою комп'ютерних пристроїв (смартфон, планшет та AR-окуляри) у режимі реального часу. На відміну від віртуальної реальності (VR), яка повністю занурює користувача у віртуальне середовище, AR використовує навколишнє середовище та лише додає до нього віртуальні елементи, такі як графіка, звуки і реакція на дотики [10, с.5]. Найбільш поширені додатки з AR-технологією: CleverBook Geometry, Bridges AR, Skyscrapers AR, Quiver, ARLOOPA, Civilisations AR.

Використання систем віртуальної реальності (VR) - створює можливість здійснення віртуальних візитів до лабораторій, дає змогу відправитися на екскурсії у будь-яку точку земної кулі, будувати об'ємні діаграми, взаємодіяти з іншими користувачами в науковому середовищі. Для створення тривимірних моделей VR-технологією можна використати такі додатки: Tilt Brush, Gravity Sketch, Block by Google, Medium by Oculus, Masterpiece VR. Також можна апробувати в освітньому середовищі такі симуляції: Webflow, Adobe After Effects, Blender, 3ds Max, Autodesk Maya.

Дослідники відзначають, що з застосуванням таких технологій в учнів покращується запам'ятовування матеріалу та сприймання побаченого, поглиблюється відчуття занурення в тему, формується більший стимул для спільної роботи та розвиваються навички колективної роботи. Розглянемо способи використання зазначеної технології.

Віртуальні об'єкти та сценарії. Учні взаємодіють з віртуальними об'єктами, сценаріями та експериментують з різними дизайнерськими концепціями та ідеями. Працюючи над об'єктами учні в режимі віртуального часу спостерігають над взаємодією об'єктів та їхнім впливом на навколишнє середовище.

Використання віртуальних лабораторій надає доступ до проектів, де учні зможуть експериментувати з різними інструментами та техніками дизайну. Завдяки цьому здобувачі освіти створюють та тестують різні дизайнерські рішення у віртуальному середовищі.

Покращити ефективність уроку можна шляхом апробації заняття у VR-середовищі, що надає можливість для спілкування, спостереження за демонстраціями та отримання інструкцій щодо різних аспектів комп'ютерного дизайну.

Застосовуючи візуалізації, учні працюють зі своїми проектами в тривимірному просторі та отримують більш реалістичне уявлення про їхні дизайнерські концепції.

Спираючись на тему уроку, педагог може проводити віртуальні тури по музеях мистецтва, архітектурних об'єктах та інших місцях з метою надихнути учнів на нові дизайнерські ідеї. Зазначу, що вчитель може створити віртуальні практичні вправи з метою розвитку конкретних навичок та технік дизайну.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Використання освітніх технологій є важливим чинником у навчанні комп'ютерного дизайну. Результати дослідження підтверджують, що використання цифрових інструментів, програмного забезпечення та онлайн-ресурсів значно підвищує ефективність навчання. Хоча зроблено значний прогрес у використанні освітніх технологій з вивчення комп'ютерного

дизайну, деякі аспекти, такі як ефективність використання віртуальної реальності чи інтерактивних програм, вимагають додаткових досліджень. Для успішного впровадження освітніх технологій у освітній процес потрібна підготовка вчителів. Подальші дослідження мають на меті вивчити ефективні методи підготовки педагогічного персоналу до використання сучасних технологій. Для успішного впровадження освітніх технологій школи необхідно забезпечити всіма належними для цього технічними засобами. Подальші дослідження можуть оцінювати стан технічної оснащеності та пропозиції щодо шляхів її покращення.

Важливо розробити стратегії забезпечення доступності необхідного обладнання та програмного забезпечення з метою створення доступу всіх учнів до освітніх технологій на рівних умовах.

Список використаних джерел

1. Балик Н., Шмигер Г. Моделі впровадження електронного навчання у педагогічному університеті. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2016. № 2. С. 10-14.
2. Вовк О. Системи електронного навчання – нові форми сучасної освіти. *Математичні машини і системи*. 2015. С. 79-86.
3. Жалдак М., Морзе Н., Кузьмінська О. Профільне навчання інформатики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова до 170 річного ювілею*. 2004. № 1. С. 3-15.
4. Лещенко Т., Жовнір М., Юфименко В. Імерсивні технології в мовній освіті: від теорії до практичного впровадження. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Т. 2. С. 13. URL : http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/19969/1/Immersive_technologies_in_language_education.pdf (дата звернення: 08.04.2024).
5. Михайліченко М., Рудик Я. М. Освітні технології : навчальний посібник. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/03/Mykhaylichenko_Rudyk_Osvitni_tekhnolohii.pdf (дата звернення: 08.04.2024).
6. Олексієнко Л., Трубіцина О. Сучасні програми та технології E-Learning. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Т. 2, № 36. С. 284-290. URL : <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-2-46> (дата звернення: 08.04.2024).
7. Олефіренко Н., Андрієвська В. Ознайомлення майбутніх учителів інформатики з сучасними технологіями. *Фізико-математична освіта*. 2022. Т. 33, № 1. С. 30-35. URL : <https://fmo-journal.org/index.php/fmo/article/view/142/96> (дата звернення: 08.04.2024).
8. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» : «Нац. доктрина розвитку освіти» від 17.04.2004 р. № 347/2002.
9. Хмельницька О. Застосування імерсивних технологій як прогресивний напрям модернізації професійної освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2023. № 2. С. 191-197. URL : <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-2-191-19> (дата звернення: 08.04.2024).
10. Хміль Н. А., Галицька-Дідух Т. В. Використання віртуальної та доповненої реальності в українській освіті. *Академічні візії*. 2023. № 22/2023. С. 1-12. URL : <https://doi.org/10.5281/zenodo.8251886> (дата звернення: 08.04.2024).
11. Цідило І. E-learning: понятійно-категорійний аналіз. *Молодь і ринок*. 2011. № 12 (83). С. 25-29.
12. 10 освітніх трендів і технологій у 2020-2021 н.р., які допоможуть вам зорієнтуватись. URL : <https://bogosvyatska.com/2020/09/23/10-освітніх-трендів-і-технологій-у-2020-2021-н-р/> (дата звернення: 08.04.2024).

УДК 159.9:616.89-008.441.57

Курач Вікторія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 41-ПСз групи
Науковий керівник:
к. психол. н., ст. викладач Мельник Ю. С.

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНОГО ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ, РИМІВОК ТА ВІРШІВ У ПОДОЛАННІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАВМ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті актуалізовано важливість розв'язання проблем психологічного травмування особистості, охарактеризовано можливі наслідки психологічних травм та визначена роль психолога у роботі з психологічною травмою. Розкрито можливості використання автентичного пісенного матеріалу, римівок та віршів у подоланні психологічних травм особистості. запропоновано методи психологічної корекції та методи психологічної реабілітації на основі використання автентичного пісенного матеріалу, римівок та віршів.

Ключові слова: психологічна травма, психологічна реабілітація, психологічна корекція, методи психологічного впливу, автентичний пісенний матеріал, рисівки, вірші.

Annotation. The article highlights the importance of solving the problems of psychological trauma of the individual, describes the possible consequences of psychological trauma and defines the role of the psychologist in dealing with psychological trauma. The possibilities of using authentic song material, rhymes and poems in overcoming psychological trauma are revealed. methods of psychological correction and methods of psychological rehabilitation based on the use of authentic song material, rhymes and poems are proposed.

Keywords: psychological trauma, psychological rehabilitation, psychological correction, methods of psychological influence, authentic song material, rhymes, poems.

Постановка проблеми. Психологічна травма є серйозним викликом для психічного здоров'я особистості, що може виникнути внаслідок негативних подій або досвідів, які перевищують її здатність адаптуватися. Подолання психологічних травм вимагає комплексного підходу та ефективних інструментів. У сучасному світі все більше психологів звертаються до використання мистецтва, зокрема пісенного матеріалу, літературних творів, образотворчих робіт тощо у процесі терапії та підтримки осіб, які стикаються з психологічними травмами. Однак, до сьогоденного часу було обмаль досліджень щодо ефективності такого підходу та його впливу на процес відновлення та реабілітації психічно травмованих особистостей. Тому важливо дослідити можливості та перспективи використання автентичного пісенного матеріалу, римівок та віршів у подоланні психологічних травм особистості, а також визначити його потенційні переваги та обмеження.

Аналіз основних досліджень, пов'язаних з вивченням зазначеної проблеми показав, що на сьогоднішній день існує незначна кількість розвідок, що досліджують використання автентичного пісенного матеріалу, римівок та віршів у подоланні психологічних травм особистості. Деякі з них зосереджені на ефективності такого підходу, інші – на впливі на психічне здоров'я та процес відновлення після травматичних подій.

Одне із досліджень, проведене доктором медичних наук Геніком С. М. [1], який досліджував вплив музичного матеріалу на самопочуття та емоційний стан осіб з психологічними травмами, показало, що слухання музики та читання віршів сприяли

зниженню рівня тривоги та стресу у досліджуваних, а також поліпшили їхнє загальне емоційне самопочуття. Інше дослідження, проведене М.О Марценюк та колегами [5], перевіряло ефективність використання бібліотечного матеріалу у груповій психотерапії для осіб, які пережили травму психіки. Учасники групових сесій показали значні поліпшення у психічному благополуччі та зниженні рівня психічного стресу.

Дослідження В. М. Драганчук [3] та М. В. Максимова [4] розкривають важливість ідентифікації з музичним матеріалом у відновленні після травматичних подій. Вони вказують на те, що співпереживання з текстами пісень та віршів може сприяти процесу самопізнання та самовираження, що, в свою чергу, сприяє емоційному зціленню.

Взявши до уваги ці та інші дослідження, можна зробити висновок, що використання автентичного пісенного матеріалу, римівок та віршів має значний потенціал у подоланні психологічних травм особистості та покращенні їхнього психічного благополуччя. Однак для більш детального розуміння механізмів цього впливу потрібні подальші дослідження.

Мета статті – розкрити можливості використання автентичного пісенного матеріалу, римівок та віршів у подоланні психологічних травм особистості, а також запропонувати методи психологічної корекції та методи психологічної реабілітації на основі використання зазначеного матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання автентичного пісенного матеріалу, римівок та віршів у подоланні психологічних травм особистості передбачає емоційне відновлення через музику та поезію, можливість самовираження та самоідентифікації, стимулювання внутрішнього ресурсу особистості та надання підтримки у важкі моменти.

Музика та поезія стають потужними інструментами для емоційного відновлення після психологічних травм. Вони надають можливість виразити навіть найскладніші почуття та переживання шляхом звуків, мелодій, та словесного вираження. Вислуховування пісень або читання віршів може стати засобом співпереживання з авторами, що виражають подібні емоції та переживання. Цей емоційний зв'язок допомагає почувати себе зрозумілим та прийнятним. Багато музичних творів та віршів мають емоційний зміст, що спонукає до самовираження та рефлексії. Шляхом вибору певних музичних композицій або літературних творів особистість може виразити свої внутрішні стани та роздуми. Деякі музичні твори та вірші можуть викликати спогади та емоційні переживання, пов'язані з минулими подіями або важкими періодами у житті. Це може допомогти особистості зрозуміти свої почуття та впоратися з ними. У цілому, музика та поезія відіграють важливу роль у емоційному відновленні, допомагаючи виражати та рефлексувати емоції, знаходити співпереживання та підтримку, а також знаходити спокій та зосередженість [4].

Музика та поезія створюють унікальну можливість для особистості виразити свої почуття та емоції в самому їхньому ядрі. Шляхом слухання музики або читання віршів, людина може знайти слова або мелодії, що відображають її внутрішні стани та переживання у найточніших деталях. Це дозволяє особистості виразити та проявити свої емоції, навіть якщо вони складні або важкоформульовані, допомагаючи перетворити невимовні почуття на музичні або літературні твори. Крім того, через ідентифікацію з текстами пісень або віршів, людина може знайти себе в музичних або літературних творах на зовсім новому, глибшому рівні. Виявлення схожості відчуттів та досвіду з авторами пісень або поетичних творів дозволяє особистості відчути себе зрозумілою та сприйнятою, створюючи емоційний міст між творцем та споживачем мистецтва. Цей процес самоідентифікації може бути важливим для формування власної самосвідомості та розуміння власної унікальності, допомагаючи визначити місце особистості у великому світі емоцій та внутрішніх переживань. У цілому, музика та поезія відкривають двері для

самовираження та самоідентифікації, допомагаючи людині виразити свої почуття та знайти себе у світі емоцій та внутрішніх переживань у найбільш повному та глибокому розумінні.

Автентичні пісні, римівки та вірші стають не лише засобами виразності, але й джерелом підтримки та відновлення для осіб, які стикаються з психологічними травмами. Ці мистецькі форми можуть проникати в самі глибини емоцій та стати важливим елементом психологічної підтримки. Виразність і емоційна насиченість автентичних пісень дозволяють їм відтворювати широкий спектр емоцій, від радості та надії до смутку та розчарування. Через співпереживання з переживаннями та долею персонажів у текстах пісень або віршів, слухачі можуть відчути, що їхні власні почуття та досвід розуміються та приймаються. Такий емоційний зв'язок може надати підтримку та відчуття спільності у важкий час [7].

Певні пісні, римівки та вірші можуть мати позитивний вплив на та віру в себе, що стимулює внутрішній ресурс особистості та надає підтримку у важкі моменти. Вони можуть стати «світлом у темряві», нагадуючи про можливість перетворення складнощів на можливості та перемоги над життєвими труднощами. Ці пісні та вірші створюють емоційну атмосферу, яка заохочує до позитивних думок та відчуттів, що може сприяти психологічному відновленню та зміцненню психічного здоров'я.

У цілому, автентичні пісні, римівки та вірші не лише дозволяють особистості виразити свої почуття та емоції, але й можуть стати важливими джерелами психологічної підтримки та відновлення, надихаючи на позитивні перетворення та сприяючи процесу внутрішнього зцілення.

Запропонуємо окремі методи психологічної корекції та реабілітації із використанням вищезазначених матеріалів.

Музикотерапія з використанням пісень. Під час музикотерапії психолог може допомогти особистості вибирати та аналізувати пісні, які відображають її емоційний стан або допомагають відновлюватися після травми. Спільне слухання та обговорення текстів пісень може стати засобом виразної комунікації та сприяти психологічній корекції. До цього методу також можна віднести танцювальну терапію. Використання пісень у танцювальній терапії може бути ефективним способом виразити емоції та відчуття тілом. Психолог може запросити клієнта вільно рухатися під обрану музику, дозволяючи йому відчути зв'язок між своїми емоціями та тілом [6].

Дієвим також може бути спільне виконання пісень у групі, що може стати способом для учасників виразити свої почуття та досвід, а також відчути підтримку та спільноту з іншими. Під керівництвом психолога група може обирати пісні, які відображають їхні спільні емоції та досвід, що може зміцнити зв'язок між учасниками та сприяти їхньому емоційному відновленню.

Поезієтерапія. Поезієтерапія використовує поезію для виразу емоцій та переживань. Психолог може пропонувати клієнтові читати вірші, які відображають його почуття та досвід, або навіть писати власні вірші як спосіб самовираження та рефлексії.

Творче використання текстів. Особистість може створювати колажі зі словесних фраз пісень, виготовляти арт-твори з цитат або створювати свої власні творчі проекти на основі текстів пісень чи віршів. Це не лише дозволяє виразити емоції, але й сприяє рефлексії та самовираженню.

Складання плейлистів. Особистість може створювати особисті плейлисти, які відображають її почуття та настрої. Відбираючи пісні, які відповідають її емоційному стану, вона може зміцнювати свій внутрішній стан та знайти підтримку у музиці.

Творче письмо. Психолог може пропонувати клієнту використовувати тексти пісень або віршів як стимул для творчого письма. Наприклад, рефлексія над певними рядками або створення власної історії на їхній основі може допомогти особистості зрозуміти та опрацювати свої почуття та переживання [2].

Ці методи спрямовані на те, щоб допомогти особистості виразити свої емоції, зрозуміти їхні корені та відновитися після психологічної травми, сприяючи процесу психологічної корекції та реабілітації.

Цікавим та ефективним способом у подоланні психологічних травм може стати **використання римівок**. Рими можуть стимулювати творчий потенціал та фантазію, допомагаючи особистості виразити свої емоції та думки у формі, яка може бути менш прямою та більш творчою. Також рими можуть слугувати способом для підтримки та розвитку терапевтичного діалогу з клієнтом, створюючи атмосферу гри та творчості. Крім того, вони можуть бути використані як засіб емоційного регулювання, допомагаючи особистості зосередитися на позитивних аспектах та відволіктися від негативних думок та емоцій. Створення римівок може також слугувати способом для рефлексії та самоаналізу, дозволяючи клієнтові виразити свої думки, почуття та переживання у формі віршів. Нарешті, рими можуть бути використані як засіб психологічної підтримки, допомагаючи психологу створювати персоналізовані позитивні повідомлення або афірмації для клієнта. В цілому, використання римівок може бути важливим елементом психологічної роботи, сприяючи творчому самовираженню, емоційному регулюванню та психологічній підтримці [5].

В результаті узагальнення вищевикладеного можна зробити висновки про те, що в даній статті розглянуто можливості використання автентичного пісенного матеріалу, римівок та віршів у психологічній практиці для подолання психологічних травм особистості та проведення психологічної корекції і реабілітації. Виявлено, що музика та поезія можуть бути потужними засобами виразності та самовираження, які дозволяють особистості виразити свої почуття та емоції, знайти підтримку та розуміння. Музикотерапія з використанням пісень, поезієтерапія та творче використання текстів пісень і віршів можуть сприяти емоційному відновленню та зціленню особистості після психологічних травм. Крім того, використання римівок може стати ефективним інструментом для творчого самовираження, рефлексії та самоаналізу. Враховуючи ці методи, психологи можуть створити підтримку та позитивне середовище для клієнтів, що допоможе їм подолати труднощі та знайти внутрішню гармонію та збалансованість.

Попри значний прогрес у дослідженні використання музики та поезії у психологічній практиці, існує низка напрямків, які залишаються маловивченими та потребують подальшого дослідження. Один із таких напрямків – це розвиток індивідуальних підходів до використання музики та поезії в залежності від особливостей клієнта. Подальші дослідження можуть спрямуватися на вивчення впливу різних жанрів музики та типів поезії на емоційний стан та психологічне благополуччя особистості з різними типами травм. Крім того, важливо дослідити ефективність різних методів використання музики та поезії, таких як групові сесії, індивідуальні терапевтичні сесії та використання в додаткових методиках, таких як медитація або мистецтвотерапія. Крім того, необхідно розглянути можливості використання сучасних технологій, таких як віртуальна реальність або музичні програми, у психологічній практиці для підвищення доступності та ефективності терапевтичних інтервенцій. Враховуючи ці напрямки, подальші дослідження можуть сприяти розвитку більш ефективних та індивідуалізованих підходів до використання музики та поезії для психологічної корекції та реабілітації, що може значно поліпшити результати та якість психологічної допомоги для клієнтів у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Генік С. М. Музична терапія. Івано-Франківськ : Нове слово, 2007. 74 с.
2. Давидюк М. О. Корекційна педагогіка: Хрестоматія. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2011. 205 с.

3. Драганчук В. М. Музична терапія: теорія та історія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин, нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2010. 225 с.
4. Максимов М. В. Роль музики у вирішенні проблем психологічної допомоги особистості. *Психологічна допомога особистості: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Рівне, 2011. 57 с.
5. Марценюк М. О., Моргун А. В. Бібліотерапія як сучасна форма психотерапевтичної діяльності. *Міжнародний науковий журнал «ОСВІТА І НАУКА»*. 2021. Вип. 1 (30). С. 72-77.
6. Петрушин В. І. Музична психотерапія. Теорія і практика. Харків : Піраміда, 2012. 99 с.
7. Черезова І. О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник для студентів вищих навч. закладів. Бердянськ : БДПУ, 2016. 193 с. URL : http://umo.edu.ua/images/content/aspirantura/zabezp_discipl/Cherezova%20I.O.%20Psykholohiya%20zhyttyevykh%20kryz%20osobystosti.PDF (дата звернення: 26.03.2024).

УДК 373.3.091.33

Лазар Мар'яна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 41-ПО групи
Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Приймас Н. В.

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НУШ

Анотація. У статті розглянуто концептуальні педагогічні ідеї Василя Олександровича Сухомлинського. Наголошено, що у контексті Державного стандарту початкової освіти реалізація основних завдань Концепції «Нова українська школа» простежується відповідність педагогічними ідеями видатного педагога. З огляду на це педагогічна спадщина В. Сухомлинського потребує активного вивчення та впровадження у практику сучасної початкової школи.

Ключові слова: педагогічні ідеї, В. Сухомлинський, вчитель, концепція, Нова українська школа, компетентності, дитиноцентризм.

Annotation. The article examines the conceptual pedagogical ideas of Vasyl Oleksandrovich Sukhomlynskyi. It is emphasized that in the context of the state standard of primary education, the implementation of the main tasks of the «New Ukrainian School» concept is traceable to the pedagogical ideas of an outstanding teacher. In view of this, the pedagogical legacy of V. Sukhomlynskyi needs active study and implementation in the practice of modern primary schools.

Keywords: pedagogical ideas, V. Sukhomlynskyi, teacher, concept, New Ukrainian School, competences, child-centeredness.

Василь Олександрович Сухомлинський – один із видатних українських вчених, який створив власну авторську школу. Він прагнув представити вчителя як особистість для наслідування, окреслив виклики, які чекають на нього у професії. Важливо, що вчитель у В. Сухомлинського не лише носій компетентностей чи професіонал-предметник, а зразок інтелігентності у найширшому розумінні цього слова. Він наголошував, що вчитель має бути людиною, яка не лише організовує

пізнання та виховання, а й активно супроводжує учня під час самопізнання, саморозвитку та при цьому враховує індивідуальні особливості кожного.

Вітчизняна сухомлиністика репрезентує спадок видатного педагога через дослідження М. Антонєць, І. Беґа, В. Бондаря, Т. Довженко, Т. Завгородньої, І. Зязюна, О. Кітова, В. Кузь, М. Островської, В. Перевознюк, О. Савченко, В. Стешенко, М. Сметанського, О. Сухомлинської та ін. Педагогічні ідеї В. Сухомлинського набувають все більшої актуальності саме в контексті Нової української школи.

Зауважимо, що Концепцію Нової української школи побудовано на основних педагогічних ідеях В. Сухомлинського. Тенденції розвитку освіти в Україні відображають її стрімкий та інноваційний характер. Впровадження концепції Нової української школи регламентує перехід до 12-річної шкільної освіти і декларує ціннісні поняття – орієнтацію виховного процесу в початковій школі на загальнолюдські цінності: чесність, гідність, людиноцентризм, справедливість, повагу до життя, до себе та інших людей, до прав людини, до рідної мови, свободу, демократію, культурне різноманіття, турботу та дбайливе ставлення до природи, солідарність, відповідальність та патріотизм [5, с. 2].

Ключовою ідеєю концепції Нової української школи є твердження про те, що на ринку праці найбільш успішними в найближчій перспективі будуть ті фахівці, котрі вміють критично мислити, ставити мету і цілі та досягати їх, працювати у команді, ефективно спілкуватися в полікультурному середовищі, навчатися впродовж життя, володіти сучасними вміннями та навиками [5, с. 4]

Аналіз праць Василя Сухомлинського дає змогу виокремити його провідні педагогічні ідеї, відображення яких знаходимо у Концепції Нової української школи: любов до дитини; природа, як найважливіший засіб виховання почуття прекрасного та гармонії; розвиток творчих сил кожного учня на основі етико-естетичних цінностей, інтересів, потреб, які спрямовані на творчу працю; розробка демократичних педагогічних засобів і методів навчання й виховання (повага, заохочення, опора на позитивне, покарання); підтримка і розвиток того здорового, що є в кожній особистості; розвиток ідеї емоційного сприйняття навчання; демократизація структури управління навчально-виховним процесом у школі тощо [4, с. 67].

Ідеї концепції Нової української школи охоплює дев'ять ключових компонентів, які відповідають ідеями Василя Олександровича Сухомлинського. Охарактеризуємо окремі з них на основі його педагогічної спадщини.

Оновлення змісту освіти, яка базуються на формуванні компетентностей задля успішної самореалізації в суспільстві [2, с. 13]. «Наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху Нової української школи. Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності» [5, с. 12].

В. Сухомлинський наголошує на важливості дотримання принципу наступності під час формування компетентності «учити - вчитися», саме цим підтверджуючи її надпредметність та життєву значущість. Василь Олександрович наголошував: «Ось тут і виникає розрив між початковими класами і подальшими щабелями навчання. У початкових класах ми дуже боязко, несміливо даємо в руки дитині інструмент, без досконалого володіння яким неможливо уявити її інтелектуальне життя [3, с. 75]. З цього приводу знаходимо в праці В. Сухомлинського наступне: «Ткач уже через годину бачить плоди своєї праці. Сталевар через кілька годин радіє з гарячого потоку металу – це вершина його мрії, хлібороб через кілька місяців милується колосками,

жменю зерна, вирощеного в полі... А вчителеві треба працювати роки і роки, щоб побачити те, що він замислив; ніхто так часто не відчуває почуття незадоволення, як учитель...» [6, с. 57]. Отож, формування професійної компетентності педагога вбачав, як довготривалий процес та пов'язував його з педагогічною творчістю. Також вчитель повинен постійно розвиватися, щоб відповідати вимогам суспільства до його професії. В. Сухомлинський був переконаний у тому, що важливою умовою ефективної роботи вчителя виступає багате, різнобічне інтелектуальне життя, різноманітність інтересів, широта кругозору, допитливість, чутливість до нового в науці, тому варто задовільняти жагу, прагнення до нового, взаємодіяти з іншими педагогами і постійно вчитися. Адже, за його словами, лише умотивований учитель, який має свободу творчості буде розвиватися професійно [1, с. 41].

Особливо великого значення педагог надавав природі як виховному засобу. «Я прагнув до того, щоб перед тим, як відкрити першу книжку, прочитати ... перше слово, діти прочитали сторінки найпрекраснішої в світі книги – книги природи», – наголошував педагог. Природа – це джерело доброти. Вивчення її – це засіб виховання у маленької людини гуманності, моральності, сердечності, чуйності та інших загальнолюдських цінностей [3, с. 17-20]. Важливість формування екологічного світогляду школярів та природознавчих компетентностей були передбачені у концепції НУШ. Уроки мислення серед природи, за методикою В. Сухомлинського охоплюють усі аспекти екологічного виховання, специфіку безпосереднього вивчення дітьми природного довкілля, естетичне та патріотичне виховання засобами природи.

Формування морально-етичних цінностей в учнів також посідає важливе місце у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Педагог був переконаний, що «...норми моральності розкриваються в молодшому віці у конкретному, емоційно виразному вчинку...» [9, с. 442].

Праці В. Сухомлинського відображають вічні людські цінності – добро, справедливість, повагу до батьків, любові до рідного краю та Батьківщини. Він був переконаний, що прищеплення учням принципів порядності, справедливості, уміння цінувати честь, формує правильне сприйняття світу, додає особистості енергії і сил жити по-справжньому, неперервно удосконалювати свої знання, діяти і творити на користь суспільства [8, с. 214].

У закладі загальної середньої освіти важливо реалізувати ті засади, котрі базуються на наскрізності виховання, тоді зможемо говорити про формування цінностей в учнів Нової української школи. Спостереження В. Сухомлинського за розумовою працею учнів від 1 класу до закінчення школи допомогли йому визначити найсприятливіші умови для розвитку інтелектуальних сил та здібностей молодшого школяра: «Дати дітям радість праці, радість успіху у навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання» [5, с. 75]. Нова українська школа повинна виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства.

Позиція видатного педагога щодо співвідношення навчання і виховання в загальноосвітньому закладі загальної середньої освіти чітка і визначена «...навчання – це лише одна з пелюсток тієї квітки, що називається вихованням у широкому розумінні цього поняття. У вихованні немає головного і другорядного, як немає головної пелюстки серед багатьох, що створюють красу квітки. У вихованні все головне – і урок, і розвиток різнобічних інтересів дітей поза уроком, і взаємовідносини вихованців у колективі» [10, с. 54].

Основне завдання Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками. «Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна

благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло» [10, с. 204], – писав Василь Сухомлинський.

Нова українська школа має ініціювати нову, глибшу залученість родини до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини. Освітній процес повинен будуватися на засадах партнерства та активної взаємодії – це основа концепції Нової української школи та провідна ідея у працях В. Сухомлинського. Основа гуманістичної концепції В. Сухомлинського – педагогіка партнерства (єдність сім'ї та закладу загальної середньої освіти в освітньому процесі). Він переконував, що вплив родини на формування та зростання учня початкової школи є вирішальним, оскільки він отримує у колі сім'ї свої перші уявлення про добро та зло, честь та сором, правду і кривду. Вчиться адекватно реагувати на несправедливість та людей, що чинять погано. Приклад сімейного життя батьків, на рівні підсвідомості, діти сприймають і в майбутньому використовують у власному житті як еталон для наслідування. Важливо, щоб батьки були позитивним прикладом для дітей, володіли високими моральними якостями.

Василь Олександрович у праці «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» писав: «Виховання всебічно розвиненої особистості – це вміння розібратися у великій кількості найскладніших і немовби непомітних на перший погляд залежностей». Не можемо також не наголосити на тому, що в цій же праці відображена авторська позиція педагога щодо необхідності орієнтації на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм [2, с. 13].

У концепції В. Сухомлинського наголошено, що важливою для дітей є емоційний компонент – природа і праця впливають на сферу почуттів учня і формування його особистості. Праці В. Сухомлинського демонструють український кордоцентризм, особливу сердечність, чутливість, схильність до емоційного сприйняття подій, явищ, міжособистісних стосунків вчителя з учнями. Основи гуманістичних стосунків між вчителем і учнями були закладені у створеній В. Сухомлинським Школі радості.

В. Сухомлинський називав учительську професію людинознавством, бо він повинен постійно проникати в складний духовний світ дитини. «Прекрасна риса – повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один з тих коренів, які живлять покликання до педагогічної праці» [11, с. 609].

Основоположною істиною В. Сухомлинський вважав твердження про те, що особистість педагога творить особистість учня. Він вимагав від учителів: «Добивайтеся того, щоб дитина була в центрі уваги педагогічного колективу, в центрі вашої уваги» [9, с. 422]. Адже «...духовно багата, морально яскрава, інтелектуально самобутня особистість здатна і у вихованцях своїх поважати і виховувати особистість; а безликість знеособлює і вихованців, сіє навколо себе убозтво» [10, с. 477]. Вкотре переконуємось, що педагог ставив високі вимоги до особистості вчителя і наголошував на його цінності для суспільства, бо він є носієм знань та виховує майбутні покоління. В концепції Нової української школи такі ідеї є актуальними та важливими.

Отже, педагогічні ідеї В. Сухомлинського в контексті концепції НУШ є актуальними та потребують подальшого дослідження. Використання його ідей збагатить освітянську практику кращими авторськими надбаннями, які є гуманістичними та дитиноцентрованими.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в порівняльному аналізі концептуальних засад НУШ в аспекті використання особистісно-орієнтованих технологій у початковій школі.

Список використаних джерел

1. Довженко Т. О. Педагогічні ідеї В. Сухомлинського в контексті Нової української школи. *Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського* : матеріали наук.-практ. конф. Харків : ХНПУ, 2019. С. 41-45.
2. Завгородня Т. К. Педагогіка В. О. Сухомлинського : монографія. Івано-Франківськ : «НАІР», 2019. 209 с.
3. Кітова О. А., Стешенко В. В. Продуктивна праця учнів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського та її застосування в сучасних умовах. *Гуманізація навчально-виховного процесу: зб наук. праць* / за заг. ред. В. І. Сипченка. Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2007. С. 74-80.
4. Кузь В., Поліщук О. Василь Сухомлинський – реалізація ідей у сучасній освіті. Умань : ФОП Жовтий, 2017. 75 с.
5. Нова українська школа. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 27.03.2024)
6. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
7. Островська М. Інноваційно-гуманістична педагогіка В. Сухомлинського і розбудова нової української початкової школи. URL : <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iu/article/view/411/359> (дата звернення: 25.03.2024).
8. Перевознюк В. В. Педагогічні ідеї в. Сухомлинського в контексті локально орієнтованої освіти («place-based education»). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. № 213. С. 214-217.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. Т. 3. Київ : «Радянська школа», 1976. 640 с.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5 т. Т. 3. Київ : Радянська школа, 1977. С. 5-477.
11. Сухомлинський В. О. Слово до учнів. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 5. Київ : Радянська школа, 1977. С. 609-613.

УДК 373.29

Обезюк Тетяна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 21-ПО групи
Науковий керівник:
к. пед. наук, доцент Приймас Н. В.

ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО СИСТЕМАТИЧНОГО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті проаналізовано сутність готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в школі. Виокремлено основні ключові компоненти готовності дитини до шкільного навчання. Обґрунтовано основні методи, засоби та прийоми, які сприятимуть ефективній підготовці дитини до навчання в школі.

Ключові слова: готовність, готовність до школи, систематичне навчання, дитина старшого дошкільного віку.

Annotation. The article analyzes the essence of the readiness of a child of older preschool age to study at school. The main key components of a child's readiness for schooling are highlighted. The main methods, tools and techniques that will contribute to the effective preparation of a child for schooling are substantiated.

Keywords: readiness, readiness for school, systematic learning, older preschool age child.

Постановка проблеми. У сучасному світі виховання та освіта дитини є одними з найважливіших аспектів формування її особистості та успішної адаптації до життя. Початок шкільного навчання є вирішальним моментом у житті кожної дитини, вимагаючи від неї не лише здібності до засвоєння знань, але й певної готовності до систематичного навчання.

Проблема підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі на сьогодні є актуальною, оскільки це перехідний етап у доросле життя, і успішність цього періоду визначає здатність дитини адаптуватися до нових умов та реалізувати свій потенціал.

Про важливість підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі окреслено у Законі «Про дошкільну освіту» та Базовому компоненті дошкільної освіти України. У них вказано, що дошкільний вік є базовим етапом фізичного, психологічного та соціального становлення дитини. Базовий компонент дошкільної освіти містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, напередодні її вступу до школи та визначено критерії оцінки готовності дітей шести років до школи [1, с. 7].

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі досліджувалася різними науковцями (Н. Баглаєва, Н. Бібік А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Гайдаржийська, Л. Зайцева, О. Кононко, К. Крутій, В. Кузьменко, М. Машовець, Т. Степанова, В. Старченко, О. Фунтікова та ін.), які вивчали сутність поняття «готовність до школи», особливості підготовки дітей до навчання у школі,

Мета статті – охарактеризувати особливості готовності дитини до систематичного шкільного навчання

Виклад основного матеріалу. Одним із відповідальних, важливих та вирішальних етапів у розвитку особистості є вступ до школи, який вважається переломним моментом у житті дитини. Оскільки цей етап пов'язаний з новим типом стосунків з дорослими, а також формами діяльності, серед яких провідною стає

навчальна. Це такий період у розвитку, що повністю змінює спосіб життя дитини, її статус і поведінку.

Проблема готовності дітей до навчання у школі завжди була в центрі уваги як педагогів, так і психологів. Проте, у психолого-педагогічних дослідженнях не існує єдиного і чіткого визначення поняття «готовності до школи».

У тлумачному словнику готовність до навчання у школі трактується як комплексна характеристика дитини старшого дошкільного віку, яка розкриває рівні розвитку психологічних якостей, що є найважливішими передумовами для нормального включення до нового соціального середовища і для формування навчальної діяльності [3, с. 121].

Науковець Л. Стасюк під поняттям «готовність до системного шкільного навчання» розуміє інтегративну характеристику психічного розвитку дитини старшого дошкільного віку, яка містить компоненти, які реалізують її успішну адаптацію до умов і вимог школи [5, с. 25]. Цей феномен розглядається як загальна (психологічна), так і спеціальна готовність до шкільного навчання, в якій розкриваються рівні розвитку тих психологічних якостей, які найкраще сприяють адекватному входженню у шкільне життя, формуванню освітньої діяльності.

Науковець Н. Черепаня стверджує, що поняття готовності дитини до шкільного навчання – це комплексний показник, який охоплює декілька компонентів, серед яких слід виокремлювати:

- емоційно-вольову готовність;
- мотиваційну готовність;
- інтелектуальну готовність;
- мовленнєву готовність;
- психологічну готовність;
- фізичну готовність [6, с. 225].

Вбачаємо за необхідне більш детально описати кожне із зазначених.

Вступаючи до школи, дитина старшого дошкільного віку повинна вміти контролювати свою поведінку та передбачати наслідки своїх дій. Емоційно-вольова готовність до школи – це здатність дитини старшого дошкільного віку «змусити» себе робити щось, що не викликає великого інтересу чи негайного задоволення. Сформованість волі у дитини старшого дошкільного віку відповідає за можливість висидіти за партою упродовж уроку, виконувати завдання, слухати розповідь тощо. Тобто, емоційно-вольова готовність передбачає сформованість у дитини регулювати власну поведінку в різних ситуаціях, що виявляється у самостійності та зосередженості.

Мотиваційна готовність являє собою чітко сформульовану позицію дитини, коли вона має належне уявлення про школу, позитивно ставиться до шкільних занять, віддає перевагу заняттям грамоти і лічби, а не малюванню, стрибанню, грі тощо. Крім того, сформованість у дитини адекватних уявлень про школу, усвідомлення вимог до її поведінки, не викликатиме труднощів у прийнятті нової ролі, дитині буде легко засвоювати правила навчальної діяльності та поведінки в класі, взаємини з учителем і однокласниками [4, с. 93].

Інтелектуальна готовність дитини до школи означає її здатність до прийняття та засвоєння нових знань і вмінь, які вимагаються в навчальному середовищі. Крім того, вона включає в себе такі аспекти, як розвиток мови, мислення, уваги, пам'яті, сприйняття, уяви та інших когнітивних навичок, які стануть основою для подальшого успішного навчання. Інтелектуальна готовність дитини допомагає їй легше впоратися з вимогами навчальної програми та активно брати участь у навчальних процесах.

Важливою складовою готовності дитини до системного навчання в школі є її мовленнєва готовність, під якою розуміють наявність у дитини не лише вміння висловлювати думки усно, а й володіння навичками використання мовних засобів

для мислення та спілкування, розуміння структури мови, вміння читати і писати, а також аналіз мовних явищ. Не менш важливе є вміння дитини ефективно взаємодіяти з дорослими та однолітками, включаючи вміння слухати без перебивань, вміння вибачати та вибачатися, співчувати [2, с. 19].

Психологічна готовність дитини старшого дошкільного віку до систематичного шкільного навчання передбачає декілька аспектів: дитина повинна мати впевненість у власних можливостях та позитивне ставлення до себе, вміння контролювати свої емоції та керувати своєю увагою, повинна взаємодіяти з однолітками та вчителями, бути зацікавленою процесом навчальної діяльності.

Крім того, перед вступом до школи важливо, щоб у дітей старшого дошкільного віку були сформовані ключові риси особистості, які будуть основою їхнього успіху у школі. Ці риси включають впевненість у собі, самостійність, активність, терплячість, дружелюбність, здатність до волевиявлення, цікавість, відповідальне ставлення до вчителів і однолітків, а також серйозне ставлення до навчання та школи.

Невід'ємним компонентом у процесі підготовки дітей старшого дошкільного віку є фізична готовність – рівень розвитку всіх систем організму, в якому щоденні тренувальні навантаження не завдають шкоди дитині, не викликають у дитини надмірного стресу і перевтоми.

Сформувати готовність дитини старшого дошкільного віку до систематичного шкільного навчання – означає створити передумови для успішного засвоєння дітьми навчальної програми і нормального входження їх в учнівський колектив. Важливим у цьому контексті є розвиток емоційно-вольової сфери, психологічних процесів, мотивації до навчання, інтелектуальних знань, розвиток мовлення та фізична підготовка дітей.

Основними методами психологічної підготовки дитини до систематичного навчання в школі є:

- створення позитивного ставлення до навчання за допомогою похвали, підтримки та заохочення дитини;
- виконання різноманітних вправ на розвиток уваги, пам'яті та концентрації, що допоможе дитині краще адаптуватися до навчальних завдань;
- тренування взаємодії з однолітками, розвиток навичок спілкування та вирішення конфліктів за допомогою групових видів роботи;
- заохочення до творчого мислення, розвиток уяви через малювання, моделювання, конструювання, рольові ігри тощо;
- зустрічі з майбутніми вчителями, ознайомлення з класними приміщеннями та правилами школи тощо [4, с. 63].

Ці методи сприяють психологічній готовності дитини до шкільного навчання та допомагають зменшити стрес, пов'язаний з переходом до нового етапу життя.

Ефективними методами емоційно-вольової підготовки дитини до систематичного навчання в школі є:

- впровадження вправ для тренування стресостійкості, релаксації, які зможуть навчити дитину справлятися зі стресом, пов'язаним з переходом до нового етапу;
- впровадження ігор, вправ на контроль емоцій та поведінки, для формування навичок дитини виявляти та виражати свої почуття адекватно та конструктивно;
- впровадження вправ на розвиток вольових якостей, таких як самодисципліна, витривалість, самоконтроль;
- впровадження вправ на розвиток співчуття та емпатії, взаємодії з однолітками та вчителями [6, с. 226].

Формування мотиваційної готовності дитини до навчання в школі передбачає формування у неї інтересу та зацікавленості до школи. Цей процес реалізується через заохочення дитини за досягнення успіхів та стимулювання самодостатності

шляхом похвали та визнання її зусиль, пояснення дитині значення навчання, створення відчуття важливості та значущості навчання в школі.

Мовленнєва підготовка дітей до школи має особливе значення, оскільки вона стимулює інтелектуальний, емоційно-вольовий та мотиваційний розвиток, а також готовність у сфері спілкування. Мовленнєва готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі включає в себе розвиток різних видів компетентностей:

- фонетичну: належну вимову, розвинений фонематичний слух, правильне мовленнєве дихання, вміння використовувати інтонацію;
- лексичну: розширений словниковий запас, вміння адекватно використовувати слова і мовні засоби, включаючи образи, порівняння та метафори;
- граматичну: свідоме використання граматичних форм, таких як рід, число, відмінок, розвинене граматичне чуття, здатність до корекції мовлення;
- діалогічну: ініціювання та підтримка розмови в різних комунікативних ситуаціях, використання комунікативних стандартів;
- монологічну: володіння навичками різних видів розповідей та зв'язних висловлювань [2, с. 18].

Ефективними методами мовленнєвої підготовки до школи вважаємо наявність мовленнєвого середовища, різні види ігор (дидактичні, настільні, словесні, рухливі), обговорення сюжетних картинок, художніх творів, драматизація, театралізація, використання наочності тощо.

Інтелектуальна підготовка дітей до навчання в школі спрямована на розвиток їхніх когнітивних навичок, мислення та пізнавальних здібностей. Ось деякі методи, які можна використовувати для цієї підготовки:

- формування елементарних математичних уявлень, формування основ грамоти за допомогою цікавих дидактичних, настільних, інтерактивних ігор та вправ;
- розвиток мисленнєвих операцій: класифікації, порівняння, аналізу, систематизації, узагальнення, абстрагування тощо;
- організація творчих занять, малювання, ліплення, конструювання, розв'язування творчих завдань та проблем для розвитку творчості, уяви та креативних здібностей;
- стимулювання дослідницького мислення: організація експериментів, дослідів, використання методу проектів для дослідження та вивчення різних тем.

Фізична підготовка дитини до систематичного навчання в школі передбачає налагодження режиму, впровадження регулярної фізичної активності (щоденні прогулянки, ранкові вправи, зарядки), відведення часу на відпочинок, правильне харчування та сон.

Усе це, беззаперечно, сприятиме успішній підготовці дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в школі.

Висновки. Отже, готовність дитини старшого дошкільного віку до систематичного практичному рівні сприятимуть успіху дітей у навчанні, здобуттю стійких результатів і позитивному ставленню до школи. Готовність дитини до шкільного навчання – це комплексний шкільного навчання – певний рівень сформованих вмінь, якостей і знань, які на показник, який охоплює декілька компонентів, серед яких слід виокремлювати емоційно-вольову, мотиваційну, інтелектуальну, мовленнєву, психологічну, фізичну готовності. Від сприятливості протікання процесу підготовки дитини до школи залежить не лише успішність навчальної діяльності, а й комфортність перебування в школі, здоров'я дитини, її позитивне ставлення до оточення.

Перспективою подальших наукових розвідок вважаємо експериментальне дослідження ефективності визначених методів, засобів та прийомів підготовки дитини старшого дошкільного віку до систематичного шкільного навчання.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України: науковий керівник: А. М. Богуш. Київ : Видавництво, 2021. 38 с.
2. Богуш А. М. Готовність дітей до навчання у школі : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2016. 35 с.
3. Ковальова Т. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2018. 254 с.
4. Палько Т. Т., Романчак О. О. Сучасний погляд на проблему психологічної готовності дітей дошкільного віку до навчання в новій українській школі. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи* : матеріали II Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Київ, 10 трав. 2021 р.). Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2021. С. 197-202.
5. Стасюк Л., Добринюк Л. Готовність дитини до школи. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія : Педагогічні науки. 2017. № 1 (350). С. 49-55.*
6. Черепаня Н. І. Педагогічні детермінанти готовності дитини до навчання в школі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2013. № 27. С. 225-229.*

УДК 373.3

Салюк Іван,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти І-А групи
Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Омельчук О. В.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: КЛЮЧ ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Анотація. *Інформаційно-комунікаційні технології у підтримці інклюзивної освіти – це один з ефективних інструментів розвитку, виховання і навчання учнів з особливими освітніми потребами. Доведено, що важливим завданням сучасної школи стає повнота використання можливостей інформаційних технологій, їх потенціалу в навчанні дітей з особливими освітніми потребами.*

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, інклюзивна освіта, інклюзивне середовище.*

Annotation. *Information and communication technologies in the process of supporting the inclusive education are one of the effective tools for the development, education and training of students with special educational needs. It is proved that the crucial task of modern school is to take full advantage of information technologies as well as their potential in teaching children with special educational needs.*

Keywords: *information and communication technologies, inclusive education, inclusive environment.*

Постановка проблеми. У сучасному світі використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) стає все більш необхідним елементом освіти, особливо в контексті інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта спрямована на забезпечення рівних можливостей навчання для всіх учнів, незалежно від їхніх особливостей та потреб. ІКТ відіграють важливу роль у досягненні цієї мети,

допомагаючи учням з різними потребами отримувати доступ до якісної освіти та взаємодіяти у навчальному процесі на рівних з усіма іншими.

Перехід до інформаційного суспільства радикально змінює наші звичайні погляди: збільшуючи обсяг інформації з різних джерел, ми постійно переосмислюємо наші уявлення, які формуються під її впливом у свідомості; інакше наші дії можуть не відповідати вимогам реальності. Розвиток навичок самостійного, критичного, оперативного мислення, а також адаптації та орієнтації в інформаційно-насиченому оточенні ставить перед освітою нові завдання, які ґрунтуються на принципах безперервності, особистісної орієнтованості та доступності.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій може сприяти позитивним змінам, оскільки вони відкривають широкі можливості для покращення якості освіти та забезпечення доступності освітніх послуг для дітей з особливими потребами. Це сприяє рівному доступу до інформації та освіти, що сприяє повноцінній та продуктивній суспільній інтеграції. Проблема використання ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти потребує глибокого аналізу.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Одним із багатьох засобів підтримки, які можуть уможливити реалізацію та впровадження інклюзивної освіти, є на сьогодні інформаційно-комунікаційні технології. Вони відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні переходу учасників освітнього процесу до інклюзивної освітньої системи [6, с. 35].

Проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій в контексті інклюзивної освіти постала на порозі активного вивчення. Дослідники з України, такі як О. Василенко [1], А. Демчук [2], Ю. Запорожченко [3], Ж. Матюх [4], Ю. Носенко [5], у своїх роботах розглядають ці технології як інструмент для підвищення якості інклюзивної освіти. Проте нині залишається невирішеною проблема використання цих технологій у навчальному процесі закладів освітньої інтеграції та спеціальних закладів, які пропонують освітні послуги для дітей з особливими потребами, зокрема, щодо дидактичних можливостей електронних навчальних ресурсів і спеціального програмного забезпечення.

Мета даної публікації полягає в обґрунтуванні актуальності та особливостей переваг та недоліків застосування інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивному освітньому середовищі закладу освіти.

Виклад основного матеріалу. Важливо пам'ятати, що спектр освітніх потреб дітей з особливими потребами є значно ширшим, ніж у здорових дітей. З одного боку, вони повинні нарівні з однолітками засвоїти знання, уміння та навички, необхідні для повноцінної соціальної взаємодії. З іншого боку, вони мають додаткові потреби, спричинені їх функціональними обмеженнями, які часто унеможливають застосування стандартних методів навчання та негативно впливають на успішність їхнього навчання.

Щоб ефективно залучати дітей з особливими освітніми потребами до освітнього процесу, необхідно створювати спеціальні умови або адаптивне освітнє середовище. Це середовище формується через індивідуальну адаптацію навчальних програм та використання інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють сприймати та передавати навчальну інформацію у доступній формі для всіх учнів.

Мета інклюзивної освіти полягає в створенні безбар'єрного середовища для навчання та професійної підготовки людей з обмеженими можливостями. Цей підхід передбачає не лише технічне облаштування освітніх установ, але й розробку спеціальних навчальних курсів для педагогічних працівників з метою розвитку їхньої взаємодії з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Крім того, необхідні спеціальні програми, які спрямовані на полегшення процесу адаптації дітей з обмеженими можливостями у шкільному середовищі.

Ефективне використання досягнень інформаційного суспільства у системі інклюзивної освіти залежить переважно від усунення бар'єрів і обмежень. Лише після досягнення цих умов інформаційне суспільство зможе відкрити свій повний потенціал і досягти своєї кінцевої мети - розширення прав та можливостей через забезпечення доступу до знань для всіх громадян, зокрема для вразливих та ізольованих груп. Для того щоб особи з особливими освітніми потребами могли повністю брати участь у процесі з використанням ІКТ, потрібно ретельно проаналізувати потреби цієї групи учнів і рекомендувати оптимальні технології, які б принесли позитивні результати.

Соціальна адаптація учнів з особливими потребами є необхідною, а їхня взаємодія з однолітками допомагає цьому процесу. Інформаційно-комунікаційні технології відіграють ключову роль у реалізації інклюзивної освіти, оскільки для учнів з особливими потребами вони не просто є предметом вивчення, але й дієвим інструментом корекційного впливу.

Інклюзивна освіта використовує кілька основних форм ІКТ:

1. Стандартні технології, такі як веб-браузери, комп'ютери, текстові процесори та мобільні телефони з функціями налаштування для осіб з обмеженими можливостями.

2. Допоміжні технології, які спрямовані на підтримку або покращення функціональних можливостей людей з обмеженими можливостями здоров'я, наприклад, клавіатури зі спеціальними можливостями, слухові апарати та пристрої для читання з екрану.

3. Доступні (альтернативні) формати даних, такі як відеоматеріали з субтитрами та системи доступної цифрової інформації.

Перш за все, використання ІКТ у інклюзивній освіті забезпечує доступність навчального матеріалу для учнів з різними видами обмежень. Наприклад, цифрові підручники можуть бути легко адаптовані для різних потреб, таких як збільшення шрифту для учнів з вадами зору або використання аудіоформату для тих, хто має проблеми з читанням. Крім того, інтерактивні навчальні програми та відеоуроки дозволяють учням з різними стилями навчання засвоювати матеріал більш ефективно.

ІКТ відкривають широкі можливості для індивідуалізації навчання. Сучасні програми навчання можуть автоматично адаптуватися до потреб конкретного учня, надаючи додаткові пояснення або завдання відповідно до його рівня знань і здібностей. Це особливо важливо для учнів з особливими освітніми потребами, такими як дитина з аутизмом або відсталим розвитком.

Крім того, ІКТ дозволяють підвищити залученість учнів до навчального процесу. Використання цифрових інструментів, таких як планшети та комп'ютери, може зробити навчальні матеріали більш захоплюючими та доступними для учнів з різними інтересами та рівнем мотивації. Наприклад, використання ігрових елементів у навчальних програмах може стимулювати учнів до активної участі у процесі навчання.

Висока ефективність використання ІКТ в інклюзивній освіті пояснюється тим, що вони розширюють можливості учасників освітнього процесу – як учнів, так і педагогів. ІКТ дозволяють дітям з особливими освітніми потребами отримати доступ до широкого спектру інформації у найбільш зручному для них форматі, сприяють активній комунікації з іншими учнями або вчителями, що в свою чергу підвищує їхню мотивацію до навчання та розвитку.

Не менш важливою перевагою використання ІКТ у інклюзивній освіті є збільшення можливостей для співробітництва та комунікації між учнями та вчителями. Онлайн-платформи та соціальні медіа створюють сприятливу атмосферу для обміну ідеями, співпраці над проектами та взаємодії між учасниками навчального процесу, що є особливо важливим для учнів, які можуть відчувати себе відокремленими від інших учасників.

Проте є проблеми практичної реалізації ІКТ в інклюзивній освіті. Так використання сучасних ІКТ у всіх формах навчання може призвести до непотрібних наслідків, серед яких можна виділити ряд негативних психолого-педагогічних та фізіологічних чинників впливу засобів ІКТ на учнів.

ІКТ, які не в змозі повністю відповісти на особливі освітні потреби дітей з особливими освітніми потребами (ООП), зберігають для педагогів значний обсяг відповідальності. Це ставить підвищені вимоги до педагогів, які повинні володіти спеціальними навичками, а саме це:

- Основні знання технічних можливостей комп'ютерів та навички роботи з ними;
- Дотримання санітарних норм у використанні комп'ютерів на заняттях з дітьми з ООП;
- Розробка та адаптація методичних матеріалів до електронних засобів навчання, завдань з урахуванням можливостей дітей;
- Створення нових комп'ютерних продуктів.
- Впровадження ІКТ в освіту ускладнюється врахуванням спеціальних вимог при роботі з дітьми з ООП:
 - Вимога педагогічної ефективності, яка полягає в повноті покриття освітніх напрямків згідно з програмою та можливості індивідуалізації;
 - Вимога адаптивності, що передбачає зміну складності матеріалу для адаптації до потреб дітей;
 - Вимога корекційної спрямованості з метою вирішення освітніх завдань відповідно до потреб дітей.

Використання ІКТ може мати ряд негативних наслідків, включаючи:

- Погіршення фізіологічного стану учнів через тривалий час витрачений за комп'ютером;
- Зниження мовної активності учнів, що може впливати на процес мислення через тривалу відсутність активного мовлення;
- Обмеження соціальних контактів та зниження діалогічного спілкування та соціальної взаємодії.
- Учні можуть зіткнутися з труднощами у сприйнятті великої кількості інформації, яку надають ІКТ. Складні форми подання інформації можуть відволікати учнів від змісту навчального матеріалу. Також важливо уникати одночасного показу інформації різних типів, що може розсіювати увагу та призводити до пропуску важливого матеріалу.

Деякі інші недоліки використання ІКТ включають:

- Збільшення часових витрат на підготовку вчителя до уроків через необхідність створення власних навчальних ресурсів;
- Велика кількість демонстрацій під час заняття, що може перетворити урок на прослуховування або перегляд матеріалу, знижуючи активність інтелектуальних завдань;
- Ризик використання недостовірної інформації з Інтернету.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Загалом, використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній освіті має великий потенціал для забезпечення рівних можливостей навчання для всіх учнів. Важливо забезпечити доступність цих технологій для всіх шкіл та учнів, а також навчати вчителів та інших фахівців з використання ІКТ в інклюзивному навчанні. Тільки завдяки спільним зусиллям можна забезпечити якісну та доступну освіту для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей.

Список використаних джерел

1. Василенко О. М. Використання комп'ютерних технологій у навчанні дітей з особливими потребами загальноосвітніх шкіл. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2009. № 1. С. 13-15.
2. Демчук А. Б. Математичне та програмне забезпечення подання відеоконтенту для осіб з вадами зору : автореф. дис. ... канд. техн. наук: 01.05.03. Львів, 2015. 23 с.
3. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті* : зб. наук. праць. Херсон, 2013. С. 138-145.
4. Матюх Ж. В. Проблеми та перспективи впровадження мультимедійних технологій в інклюзивну дошкільну освіту. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. ін-ту інновац. технологій і змісту освіти МОН України. ч. 1. Київ, 2016. С. 65-69.
5. Носенко Ю. Г. Деякі аспекти впровадження засобів ІКТ в інклюзивну освіту. *Наукова молодь – 2014* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених. Київ, 2014. С. 54-56.
6. Семеній Н., Овсієнко В. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому просторі інклюзивного класу. *Нова педагогічна думка*. 2023. № 1 (113) С. 33-38.

УДК 37.013.42

Сичов Олександр,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 13-Бс групи
Науковий керівник:
к. б. н, доц. Головатюк Л. М.

НАСЛІДКИ ВІЙНИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ ТА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Анотація. *Війна в Україні має жахливі наслідки не лише для довкілля, але й для здоров'я населення. Бойові дії руйнують екосистеми, забруднюють ґрунт, воду та повітря, що несе загрозу для життя та здоров'я людей, тварин і рослин. Наслідки війни нагадуватимуть про себе усе наше життя та життя наших нащадків, тому важливо вже зараз вживати заходів для пом'якшення їх негативного впливу та запобігання майбутнім екологічним катастрофам. Забруднення води, ґрунтів та повітря має значний негативний вплив на здоров'я людей у довготривалій перспективі. Розливи палива, забруднення від знищеної військової техніки та озброєння, а також розірвані ракети та авіабомби – все це забруднює ґрунт і підземні води хімічними речовинами та важкими металами. Українці переживають травматичні події внаслідок військової агресії, що викликає посттравматичний стрес та інші психологічні проблеми. Наслідки війни відчуватимуться ще багато років.*

Ключові слова: забруднення, довкілля, важкі метали, здоров'я, стрес.

Annotation. *The war in Ukraine has terrible consequences not only for the environment, but also for the health of the population. Fighting destroys ecosystems, pollutes soil, water and air, which poses a threat to the life and health of people, animals and plants. The consequences of the war will remind us all our lives and the lives of our descendants, so it is important to take measures now to mitigate their negative impact and prevent future environmental disasters. Pollution of water, soil and air has a significant*

negative impact on human health in the long term. Fuel spills, pollution from destroyed military equipment and weapons, as well as exploding missiles and aerial bombs all contaminate the soil and groundwater with chemicals and heavy metals. Ukrainians experience traumatic events as a result of military aggression, which causes post-traumatic stress and other psychological problems. The consequences of the war will be felt for many years to come.

Keywords: *pollution, environment, heavy metals, health, stress.*

На сьогодні серйозні та довгострокові наслідки для довкілля і людей під час війни має хімічне забруднення. Шкода довкіллю від російського вторгнення є величезною і зростає з кожним днем. Говорити про руйнівний вплив війни на довкілля, окремо розділяючи повітря, воду та землю, досить складно, адже в природі все взаємопов'язано. Так, забруднення повітря – це водночас забруднення вод і ґрунтів. Значне забруднення повітря, ґрунтів та води може мати значний негативний вплив на здоров'я людей у довготривалій перспективі. Розливи палива, забруднення від знищеної військової техніки та озброєння, а також розірвані ракети та авіабомби – все це забруднює ґрунт і підземні води хімічними речовинами та важкими металами. Українці переживають травматичні події внаслідок військової агресії, що викликає посттравматичний стрес та інші психологічні проблеми. Наслідки війни відчуватимуться ще багато років [1, с. 45-48]. Масовані артилерійські та ракетні обстріли нафтобаз, нафтопереробних заводів, інших промислових об'єктів призводять до викидів токсичних речовин у повітря. За підрахунками екологів, під час горіння нафти (пожежі на нафтобазі з кількома резервуарами) в атмосферне повітря викидається приблизно стільки ж забруднювальних речовин, скільки виробляє весь транспорт Києва за місяць. Комплексний індекс забруднення атмосферного повітря міст України за 2023 рік подано у табл.1.

Таблиця 1.

Комплексний індекс забруднення атмосферного повітря міст України за 2023 р.

№	МІСТО	КІЗА	№	МІСТО	КІЗА	№	МІСТО	КІЗА
1	Дніпро	10,7	12	Черкаси	6,2	23	Олександрія	3,4
2	Кам'янське	10,2	13	Кривий Ріг	6,1	24	Івано-Франківськ	3,3
3	Одеса	9,5	14	Полтава	5,6	25	Харків	3,1
4	Миколаїв	9,5	15	Рівне	5,6	26	Бровари	3
5	Київ	8,1	16	Ужгород	5,5	27	Обухів	3
6	Вінниця	7,7	17	Біла Церква	4,5	28	Хмельницький	3
7	Львів	7,4	18	Житомир	4,1	29	Ізмаїл	2,9
8	Запоріжжя	7,3	19	Тернопіль	3,9	30	Світловодськ	2,5
9	Луцьк	7,3	20	Чернігів	3,6	31	Чернівці	1,9
10	Суми	6,8	21	Українка	3,6	32	Горішні Плавці	1,4
11	Кременчук	6,7	22	Кропивницький	3,5			

Значного впливу через бойові дії зазнає й ґрунтова екосистема [2, с. 174-178].

Основними забруднювачами ґрунтів є важкі метали та їх сполуки, радіоактивні елементи, а також добрива та пестициди (хімічні речовини, які використовуються для боротьби із бур'янами на полях). Вирви від ворожих ракет, авіабомб, артснарядів, випалена земля спричиняють довготривалу деградацію довкілля. Території, що вкриті воронками після артобстрілів можуть бути взагалі непридатними для сільськогосподарського виробництва через велику кількість у них хімічних речовин, що містили боєприпаси. Продукти, вирощені на таких землях є небезпечні для вживання. Тут треба згадати і про засмічення землі відходами зі знищених підприємств, будівель, військової техніки та нафтопродуктів. Все це може призвести до значних екологічних та соціальних проблем: втрати біорізноманіття, нестачі води, продуктів, поширення бідності, масових міграцій населення. Існує загроза витоку рідких відходів, які утворюються на вугільних шахтах, хімічних підприємствах та інших галузях важкої промисловості. Те саме стосується твердих відходів важкої промисловості, серед яких значну частку складають важкі метали [3, с. 17-25].

Забруднення водних й ґрунтових ресурсів стосується не тільки Донбасу, а всієї України. Артилерійські та ракетні обстріли промислових підприємств і електростанцій призводять до викидів токсичних речовин у повітря. Забруднені речовини потрапляють у ґрунти й воду, підсилюючи екологічну шкоду. Забруднена вода отрує ґрунти, а осад від забрудненого повітря вкриває поля на Сході та Півдні. Під час наступу російських військ, обстрілів і бомбардувань міст та інфраструктури було завдано значної шкоди системам водопостачання, 20 водовідведення та комунікаціям. Це загрожує запасам прісної води, спричиняє забруднення річок, які є джерелами водопостачання для промислових, комунальних підприємств та окремих домогосподарств. Пошкоджені очисні споруди і неочищені стічні води із Сіверодонецька, Лисичанська, Рубіжного, Попасної та частини Запоріжжя забруднюють водні ресурси [4, с. 157-162].

З метою визначення рівня забрудненості води в Україні, було проведено дослідження та взято проби води із різних водойм. Результати дослідження представлені на рис.1.

Рис.1. Рівень забруднення води в Україні за деякими показниками.

Отже, в пробах питної води на першому місці досить часто виявляють відхилення за органолептичними показниками – 54%; на другому місці виявляють вищу норми мінералізації – 28%; а на третьому – перевищення гранично допустимої концентрації хімічних речовин – 18%.

На даний час десятки природно-біосферних заповідників і національних природних парків зазнали значної шкоди внаслідок війни. На території 900 об'єктів природно-заповідного фонду ведуться бойові дії. Особливе занепокоєння викликає знищення об'єктів на узбережжях Азовського та Чорного морів та у нижній течії Дунаю та Дніпра.

Українці переживають травматичні події внаслідок військової агресії, що викликає посттравматичний стрес та інші психологічні проблеми. Багато людей стикаються з відчуттям страху, тривоги та безпорадності перед невизначеністю майбутнього. Зростання загрози та неспокій серед населення призводить до посилення тривоги та відчуття нестабільності. Люди стурбовані за своє майбутнє та безпеку своїх рідних, що впливає на їх психічну стійкість. Війна спричинила гуманітарну катастрофу, завдала значної шкоди довкіллю та психологічному стану українців, зруйнувала економіку та інфраструктуру країни.

З метою оцінки рівня тривожності, було проведено опитування студентів спеціальності 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) за допомогою тесту Спілбергера-Ханіна. Результати тестування представлені у табл. 2.

Таблиця 2.

Оцінка рівня ситуативної (реактивної) тривожності (тест Спілбергера-Ханіна)

<i>Кількість студентів</i>	<i>Низький рівень тривожності</i>	<i>Помірний рівень тривожності</i>	<i>Високий рівень тривожності</i>
20 (100 %)	1 (5 %)	7 (35 %)	12 (60 %)

Отже, рівень тривожності серед досліджуваних переважає високий – 12 студентів (60 %), помірний рівень – у 7 студентів (35 %), низький рівень – у 1 студента (5 %).

Важко уявити скільки часу потрібно буде на очищення та відновлення наших земель, водних ресурсів та повітря. Екологія та її вплив на здоров'я кожної людини є однією з проблем післявоєнного відновлення в Україні, яка потребує спільних зусиль для її подолання [5, с. 234-243].

Висновок. Війна в Україні спричинила важкі наслідки, шкода від яких відчуватиметься ще довгі роки. Зрозуміло, що першочерговим завданням є припинення війни. Проте, не можна ігнорувати руйнівні наслідки війни для довкілля та здоров'я населення. Важливо вже зараз вживати заходів з подолання екологічної шкоди та запобігання її довгостроковим наслідкам. Це потребуватиме спільних зусиль на рівні держави, міжнародних організацій та громадянського суспільства. Майбутнє України залежить не лише від перемоги у війні, але й від того, яким буде довкілля, в якому житимуть наступні покоління. Відновлення України має бути стійким та екологічним, з урахуванням уроків та викликів, спричинених війною. Це складний шлях, але він єдино можливий для того, щоб створити безпечне та здорове майбутнє для людей та довкілля.

Список використаних джерел

1. Гуржий В. Війна в Україні може вплинути на глобальні кліматичні зміни. *Екологія*. 2022. № 16. URL : <https://nasze-slowo.pl/vijna-v-ukrayinimozhe-vplynuty-na-globalni-klimatychni-zminy/> (дата звернення: 04.03.2024)
2. Головатюк Л. М., Бондар О. Б., Кратко О. В. Небезпека та наслідки забруднення водойм для організму людини. *Екологічні науки* : науково-практичний журнал. 2023. № 50. С. 174-178.

3. Зміна клімату 2023: збільшення викидів внаслідок війни та прогнози. URL : <https://ecolog-ua.com/news/zmina-klimatu-2023-zbilshennya-vykydivvnaslidok-viyny-ta-prognozy> (дата звернення: 01.03.2024)
4. Кратко О. В., Головатюк Л. М., Бондаренко Т. Є. Вплив воєнних дій на водне, ґрунтове та повітряне середовище України. *Екологічні науки* : науково-практичний журнал. 2023. № 47. С. 157-162.
5. Стратічук Н. В., Дюдяєва О. А. Екологізація сільськогосподарської галузі в умовах адаптації до змін клімату. *Таврійський науковий вісник*. 2022. № 125. С. 234-243. URL : http://www.tnvagro.ksauniv.ks.ua/archives/125_2022/32.pdf (дата звернення: 11.03.2024)

УДК 373.3.016.78

Сімора Ангеліна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 12-Мс групи
Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Соляр Л. В.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦТВ

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі сьогодення – використанню інформаційних технологій у процесі вивчення мистецтв. Проаналізовано праці зарубіжних та вітчизняних вчених щодо використання різноманітних мультимедійних програм. Охарактеризовано види інформаційних технологій та їх значення у реалізації мистецької освіти учнів. Висвітлено особливості застосування таких технологій у процесі різних видів мистецтв.

Ключові слова: інформаційні технології, мультимедіа, мистецтво, музичне, образотворче, хореографічне, театральне.

Annotation. The article is devoted to the actual problem of today – the use of information technologies in the process of studying arts. The works of foreign and domestic scientists on the use of various multimedia programs were analyzed. The types of information technologies and their importance in the implementation of art education of students are characterized. The features of the application of such technologies in the process of various types of art are highlighted.

Keywords: information technologies, multimedia, art, musical, visual, choreographic, theatrical

Постановка проблеми. Сучасна мистецька освіта перебуває у активному пошуку нових педагогічних методик, серед яких найактуальнішими на сьогоднішній день, є інформаційні технології. Мистецтво відкривається перед підростаючим поколінням як процес становлення художнього образу через різні форми художнього втілення (музичні, образотворчі, хореографічні, літературні). Уроки мистецтва стають не просто уроками розвитку сенсорних музичних, хореографічних здібностей, а урокам, коли розвиваються всі психічні процеси: сприйняття, мислення, пам'ять, увага та ін. Вирішення таких завдань вимагає від нас, поглиблене вивчення представленої проблеми у різних видах мистецтв, зокрема, музичному, образотворчому, хореографічному та театральному.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі використання інформаційних технологій у процесі вивчення мистецтв присвячена ціла низка праць

вітчизняних і зарубіжних вчених: на уроках музичного мистецтва О. Бордюк, І. Гайдєнка, П. Гороль, Р. Гуревич, Л. Ільчук, Т. Каїна, Т. Потапчук, В. Приходька, П. Яловського; на уроках образотворчого мистецтва В. Коткової, І. Майбороди, Т. Мочан, О. Співаковського, Л. Петухової; на уроках хореографії І. Дичківської, Л. Калініної, О. Каролопа, М. Левченка, О. Орлової, А. Рехліцької, Н. Терешенко, І. Ткаченка; театрального мистецтва Г. Липківської, В. Стрельчук, Ю. Чубукової, К. Юдової-Романової та багато інших.

Мета статті – теоретично обґрунтувати використання інформаційних технологій на уроках мистецтв (музичного, образотворчого, хореографічного, театального).

Виклад основного матеріалу. Упровадження інформаційних технологій у систему мистецької освіти, зокрема музичної, дозволяє розширити можливості навчального середовища, що сприяє підвищенню якості навчання і допомагає задовольняти й розвивати пізнавальні інтереси учнів молодшого віку. Використання інформаційних технологій та мультимедії на уроках музичного мистецтва, означає появу нових форм розумової, творчої діяльності, які можна розглядати як історичний розвиток психічних процесів молодших школярів [9].

Урок з використанням інформаційних технологій (мультимедійних) – це звичайний урок, тільки більш технічно оснащений. Використання мультимедіа дозволяє організувати навчальний матеріал з урахуванням різних способів навчальної діяльності. В процесі такого уроку реалізуються наступні рівні засвоєння навчального матеріалу:

1. Ілюстративно-описовий – візуальний ряд ілюструє традиційну розповідь учителя. Цей візуальний ряд надалі використовується при опитуванні й узагальненні. Візуальні образи можуть доповнюватись аудіо (музичним) матеріалом, що відіграє роль вступу-настроювання на стиль (епохи, школи, композитора), фону, ілюстрації та демонстрації (сприймання музично-дидактичних творів та їх фрагментів).

2. Схематичний – в основу навчання покладено конструювання опорних конспектів або структурно-логічних схем. Навчальний матеріал стає більш наочним, яскравим, доповнений руховими елементами.

3. Інтерактивний – поєднує елементи ілюстративного й схематичного підходів. Різниця лише в тому, що використання різноманітного візуального матеріалу, схем і анімацій поєднується, доповнюється залученням документів, уривків з різних джерел. Елементи анімації, ілюстрація на мультимедійній дошці дозволяє учням отримати не лише первинне уявлення при вивченні конкретного музичного твору, але і систематизувати засвоєну інформацію [2].

Мультимедійні засоби є ефективними освітніми технологіями із властивими їм якостями, а саме: інтерактивності, гнучкості, та інтеграції різнотипової навчальної інформації, а також завдяки можливості враховувати індивідуальні особливості учнів і сприяти підвищенню їх мотивації. Запровадження інформаційних технологій на уроках музичного мистецтва забезпечує вирішення завдань щодо всебічного розвитку музичної культури та творчих здібностей учнів.

Застосування мультимедійних засобів у навчальному процесі дозволяє:

- підвищити ефективність навчального процесу;
- розвинути особистісні якості школяра (здатність до самоосвіти, самовиховання, самонавчання, саморозвитку, творчі здібності, уміння застосовувати здобуті знання на практиці, пізнавальний інтерес тощо);
- розвинути комунікативні та соціальні здібності;
- істотно розширити можливості індивідуалізації і диференціації за рахунок надання кожному «персонального педагога», роль якого виконує комп'ютер;
- створити привабливі форми навчання, активізувати пізнавальний інтерес учнів;

- оволодіти навичками роботи із сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, що сприятиме його адаптації до швидкозмінних соціальних умов, для успішної реалізації своїх фахових якостей [1].

Науковець П. Яловський у своїй статті [12, с. 305-306] пропонує низку мультимедійних програм, які використовуються у процесі уроку музичного мистецтва – для розвитку слуху можна використовувати онлайн-тренажери та флеш-ігри, які побудовані за принципом «приклад нот – ваша відповідь». Для формування навичок читання нотного тексту існують спеціальні нотні тренажери, які знаходяться у безкоштовному доступі для всіх охочих. Для запам'ятовування окремих мелодій доречно застосовувати сервіс Play Market, зокрема завантажити гру «Плитки піаніно», що знаходиться у безкоштовному доступі і в яку додаються власні мелодії. Вчений зазначає, що застосування мультимедійних технологій доречне на кожному уроці музичного мистецтва та у процесі усіх видів музичної діяльності, оскільки це забезпечить яскравіше, краще, інформаційно насиченіше, візуалізоване навчання, що сприятиме формуванню в учнів ЗЗСО пізнавального інтересу до музичного мистецтва, мотивації до розвитку власних музичних здібностей, музичних знань, умінь і навичок, досягненню мети музичної освіти в цілому.

Використання інформаційних (мультимедійних) технологій на уроці музичного мистецтва дає можливість вчителю впевнено, цікаво та креативно подати навчальний матеріал. Зокрема, презентації Microsoft PowerPoint, дозволяє використовувати комп'ютер як засіб для демонстрації наочності (твори живопису, портрети композиторів, тощо), прослуховувати музичні твори різних форматів, виконання пісень караоке, демонстрація фрагментів відеофільмів, проводити групове індивідуальне опитування учнів (тестування, кросворди, вікторини та ін.)

Окрім вже описаних нами мультимедійних технологій, на уроках музичного мистецтва для цікавішого подання матеріалу можна використовувати програму «Deep Nostalgia».

Deep Nostalgia – це інструмент для відтворення відео, який анімує обличчя на фотографіях навіть на чорно-білих знімках. За допомогою штучного інтелекту обробляє фотографії: додає міміку, рухи головою і емоції.

Завдяки цій програмі вчитель може пояснити тему уроку та зацікавити учнів, дати можливість навчатися із задоволенням. Найкраще цю програму використати на етапі слухання музики, а саме ознайомлення дітей із композитором, де фото композитора зможе самостійно розповісти про цікаві моменти із свого життя.

Отже, інформаційні технології є способом комбінування різних форм подачі інформації на одному носіїві, у той час, як відео, аудіо, графіка, текст, анімація тощо є основними компонентами мультимедійної системи. За допомогою впровадження інформаційних технологій на уроках музичного мистецтва, з'являється можливість проводити їх на високому рівні. Якщо послідовно й систематично використовувати ІТ на уроках музичного мистецтва, то значно легше контролювати творчий розвиток учнів, формувати музичні здібності, розвивати музичну культуру.

Так як і на уроках музичного мистецтва інформаційні технології використовуються і на уроках образотворчого мистецтва, як при підготовці, так і у процесі навчання, а саме при поясненні (введення) нового матеріалу, закріпленні, повторенні, контролі.

На думку О. Співаковського, Л. Петухової, В. Коткової за допомогою комп'ютерних програм творчий учитель має можливість самостійно створювати необхідний мультимедійний супровід до занять, виходячи з власного бачення теми та враховуючи особливості класу, навчального закладу; змінювати та доповнювати навчальний матеріал на слайдах [10].

Ю. Новиченко вважає: «застосування інформаційно-комунікаційних ресурсів у школах є недостатньо вивченою проблемою, що потребує педагогічного та

психологічного обґрунтування, адже будь-які спроби проводити уроки за допомогою комп'ютера регулярно постійно зазнають невдач і новітні засоби навчання поступаються традиційному уроку, а також комп'ютер досить часто є недоступним засобом навчання, особливо у сільських школах. Адже можливості застосування комп'ютера на уроках безграничні, він може бути і засобом і об'єктом вивчення» [8].

Навчальна програма з образотворчого мистецтва для учнів початкової освіти передбачає ознайомлення з простим графічним редактором Paint та програмами DrawCorel, Photoshop. Робота з комп'ютерними програм на заняттях образотворчого мистецтва у початковій освіті сприяє розвитку художньої творчості учнів, активізує їх роботу, спрямовує на оригінальне розв'язання поставлених завдань, створює можливості для самовираження. Таким чином, вчені Т. Мочан та І. Майборода в контексті вивчення теми «Графіка», коли вчитель знайомить учнів з виражальними засобами, такими як: лінія, крапка, штрих, пропонують використовувати графічний редактор Paint, що створює можливість наочно передати простір за допомогою зазначених засобів [7].

Використання інформаційних технологій на уроках образотворчого мистецтва можна здійснити таким чином:

- віртуальний музей – буде цікавим не тільки тим, хто добре знайомий з роботами великих митців, а й новачкам. Завдяки використанню мережі Інтернет учнів можна познайомити з різноманітними галереями, музеями, розширити їх знання в техніці та стилях робіт великих митців. Можна підібрати уривки з фільмів та мультфільмів, де були би використані елементи відвідування певних музеїв чи галерей. При цьому можна запропонувати учням відчувати себе й самих в ролі відвідувачів даних галерей чи музеїв. Запропонувати їм виразити свою думку на рахунок певних робіт, обговорити гаму кольорів, в яких зображення картини, настроїв, що намагався передати нам художник, висловити свої емоції після перегляду.

- графічний редактор (створення малюнка при застосуванні пензлів, що відрізняються за розміром, формою, кольором; певні ділянки малюнка можна заповнювати різними кольорами та градієнтами; виділяти ділянки малюнків для того, щоб в подальшому здійснити їх редагування; застосування таких моделей кольору, як RGB, HSV, що дозволяє здійснювати вибір кольорів; створення малюнків із декількома шарами, використання різноманітних фільтрів та шрифтів.

Отже, використання інформаційних технологій на уроках образотворчого мистецтва сприяє розвитку творчих здібностей учнів, творчого мислення, суттєво збільшує можливість краще представити освітню інформацію. Завдяки представленню кольорів, графічних зображень, мультиплікацій, аудіо та відео записів можливо побачити, як в реальному житті відбуваються ті чи інші явища, з'являється розуміння практичного значення навчального матеріалу, краще розкриваються розумові якості, з'являється можливість бути оригінальними, знаходити нові рішення, зникає ризик отримати незадовільні оцінки.

У хореографічному мистецтві використання нових прогресивних технологій передбачає їх застосування у всіх видах діяльності, а саме при підготовці та створенні творчих проєктів. Розвинути природні здібності учня, дати йому необхідні знання та вміння – одна з головних цілей підготовки спеціалістів сучасного хореографічного мистецтва. Розвиток сучасних технологій вимагає впровадження нових підходів до навчання, які б забезпечували розвиток комунікативних, творчих і професійних знань.

Використання інтерактивних технологій і систем в процесі викладання хореографічного мистецтва, дозволяють візуалізувати теоретичний матеріал і продемонструвати його учням, що робить процес навчання легшим і цікавішим. У цьому випадку учні можуть відразу тренуватися та вдосконалювати свої практичні навички, що здійснює позитивний вплив на ефективність хореографічної підготовки

[6]. О. Каролоп зазначає, що інноваційний підхід у викладанні хореографічного мистецтва полягає в сучасному моделюванні, організації нестандартних лекційно-практичних, семінарських занять; розробці нової системи контролю оцінки знань; індивідуалізації засобів навчання; застосуванні комп'ютерних, мультимедійних технологій; навчально-методичної продукції нового покоління [5].

Вчені Л. Калініна та О. Орлова зазначають, що у процесі проведення занять з хореографії вчителі застосовують інтерактивні ігрові методи, а саме: дидактичні, ділові, ситуативно-рольові, навчальні та імітаційні ігри, методи театралізації та інсценування, творчі презентації, елементи тренінгів, інтелектуальні розминки, робота в парах та мікро-групах, проєктний метод, метод ситуаційного навчання (case-метод), індивідуальні завдання тощо [4]. У цьому контексті особливої уваги заслуговує проєктний метод, який визначається високим рівнем самостійності, ініціативності учнів, їх пізнавальної мотивації, міжпредметної інтеграції знань, вмінь та навичок критичного мислення, набуття ними досвіду дослідницької творчої діяльності у галузі хореографічного мистецтва.

Використовуючи інформаційні технології як інструмент проєктної діяльності, можна досягти великих творчих результатів у навчанні. Важливо пам'ятати, що візуальне відображення за допомогою комп'ютерних технологій використовується як один із інструментів розкриття теми, тому сильні емоційні тексти, зображення, малюнки потрібно використовувати свідомо, щоб розставити окремі акценти та надати значенню ключовим моментам.

За допомогою інформаційних технологій на уроці хореографічного мистецтва використовуються такі методи навчання:

1. Методика роботи з Інтернет-технологіями (подорож по мережі Інтернет, відвідування танцювальних сайтів, пошук спеціальної літератури та необхідної інформації по хореографії);
2. Методика використання методу проєктів на заняттях хореографії із застосуванням засобів Microsoft Office (створення банку даних, електронних таблиць);
3. Методика використання творчих завдань на заняттях хореографії із застосуванням засобів Microsoft Office (створення рекламних проспектів, буклетів, фото-колажу тощо);
4. Методика організації комп'ютерного практикуму на заняттях хореографії (інтерактивні ігри, складання кросвордів, тестові завдання);
5. Методика використання навчальних відео-програм (відео-посібник «Азбука класичної хореографії» та ін).

Отже, інформаційні технології мають реальну можливість впливати на ефективність не лише освітнього процесу хореографічного мистецтва, а й формувати системні знання та узагальнені вміння. Передача педагогами творчого досвіду та організація освітнього процесу забезпечить якісне навчання учнів, що відповідає вимогам сьогодення та інтенсивному технічному процесу.

Проблема використання інформаційних технологій у процесі вивчення театрального мистецтва досліджувалася у працях Г. Липківської, В. Стрельчук, Ю. Чубукової, К. Юдової-Романової та ін.

Сучасне театральне мистецтво стрімко розвивається, у ньому широко представлені різні види та жанри: як традиційні, приміром опера, так і нові, що зумовлено саме технічним прогресом. Під другим різновидом театрального мистецтва ми розуміємо появу вистав, шоу, концертів і цілих жанрів, які неможливі без використання технічних засобів. Їх коротко можна структурувати таким чином:

- 1) мультимедійні масові заходи, вистави, концерти та церемонії відкриття;
- 2) інтерактивні спектаклі, імерсійний театр;
- 3) лазерні та піротехнічні спектаклі;

- 4) шоу вокалоїдів, голографічне проектування;
- 5) VR-тури в естрадне шоу та VR-театри.

Театр (від грец. «Theatron») – місце для видовищ, основне родове відгалуження видовищного мистецтва. Можна провести поділ поняття «театр» на різні мистецькі види: драматичний, оперний, балетний, пантоміма і ін. Походження терміну пов'язане з «давньогрецьким античним театром, де саме так називалися місця в залі для глядачів» [3].

Розглянемо детальніше кожен компонент структури використання інформаційних технологій у процесі вивчення театрального мистецтва.

1. Мультимедійність.

Такі технічні засоби, як світлотехніка, засоби звукового, візуального оформлення–світлодіодні екрани високої якості, сценічно-модульні конструкції, генератори ефектів, піротехніка, аеростати, стали не прикрасою чи акцентом, а нормою та необхідною умовою професійного сучасного сценічного мистецтва.

Якісне поєднання всього вище перерахованого створює мультимедійність, тобто різноманіття форм спілкування, а у випадку, що ми розглянули, – різноманіття технічних засобів виразності, поєднаних на сцені. Постановки різних форм сценічного мистецтва на сьогодні є мультимедійними.

Мультимедійність як синтезуючий комплексний прийом у поданні художніх образів має утримувати увагу, впливати на емоції й уяву сучасного вибагливого глядача. Варто зазначити, що високий рівень технічного устаткування – це необхідна сучасному сценічному мистецтву умова існування, але зовсім недостатня. Майже кожен із мультимедійних проєктів прагне стати інноваційним.

2. Інтерактивні спектаклі.

Збільшення асортименту аудіовізуальної масової продукції призвело до зміни взаємин між творчим продуктом і глядачем. Нові технології відкрили перед споживачами аудіовізуального масового продукту нові комунікативні можливості. Взаємодія глядачів і виконавців (так званий інтерактив) є традиційною складовою мистецтва естради. Ще з витоків сценічного мистецтва використовують принцип імпровізаційної взаємодії виконавців і глядачів у театральних видовищних постановках. Але сьогодні інтерактивність, залишаючись важливою складовою засобів художньої виразності театральних видовищних постановок, набуває нових форм.

3. Лазерні та піротехнічні спектаклі.

Еволюція кольоро-світломузики відбувається відповідно розвитку нових мультимедійних технологій. Синтез музичного, світлового та піротехнічного контенту дозволяє інженерам створювати нові форми для митців. Нові видовища з'являються шляхом поєднання складних просторово-графічних світлових проєкцій, комп'ютеризації та музики. Результатом еволюції стала поява лазерних шоу, піротехнічних спектаклів, водних й електронних феєрій.

Піромузичні шоу – це спектаклі-феєрверки, в яких піротехнічні ефекти накладаються на музичний твір, тобто феєрверк слідує за музичними підйомами та спадами, за настроєм музики. Такий феєрверк попередньо моделюють на комп'ютері за допомогою програмного забезпечення, створюють комп'ютерний сценарій, який вже відпрацьовують безпосередньо на майданчику феєрверк-шоу.

4. Шоу вокалоїдів та голографічне проектування.

3D технології впевнено увійшли в сценічне мистецтво та завоювали любов глядачів, акторів і постановників. Створення віртуального простору на сцені й у залі відкриває невичерпні можливості для фантазії і творчих експериментів. Завдяки моделюванню та встановленим інфрачервоним датчикам на порожній сцені можна створити тривимірну композицію вулиці мегаполісу, середньовічного замку, військових баталій та ін.

5. VR тури в естрадному шоу та VR театри

До режисерських інновацій використання новітніх технічних засобів у сценічному мистецтві зараховуємо також технології віртуальної реальності або альтернативної реальності VR та AR. Технологія VR (англ. Virtual reality – віртуальна реальність) дозволяє занурити людину в штучно сконструйований світ. Надягаючи навушники, спеціальні окуляри або шолом віртуальної реальності, глядачі опиняються в альтернативному всесвіті. Одягаючи окуляри на VR виставах необхідно крутити головою на всі боки, адже ця технологія охоплює кут 360°. Окуляри створюють відчуття повної ілюзії реальності, перешкоджають сприймати дійсність. Якщо взяти за базис, що сценічне мистецтво прагне репрезентувати альтернативну реальність, іншу від тої, що існує в цей момент, чи місце дії, що існує в іншій точці простору, то VR пропонує, висловлюючись сучасною мовою, зручний інтерфейс для вирішення такого завдання [11, с. 52-72].

Отже, у сучасному світі, який випробовує на собі вплив інформатизації і комп'ютеризації суспільства, сучасні цифрові та мультимедійні засоби проникають в усі сфери людського життя. Мультимедіа на сьогодні по праву вважається одним із видів мистецтва. Технології медіа мають невичерпний потенціал для втілення найбільш інноваційних ідей і уявлень про твір в сучасному мистецтві, а також про роль автора і глядача, співвідношення реальності і мистецтва. Саме тому навіть представники традиційних видів мистецтва, який без сумніву є і театральне мистецтво звертаються до медіа-засобів для пошуку нових рішень, виразних і образотворчих можливостей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Відповідно до вищезазначеного, можемо резюмувати наступне: використання інформаційних технологій під час освітнього процесу відкриває низку можливостей для різнопланового, наочного, цікавого, нетрадиційного підходу до уроках мистецтв. Це уможливорює активізацію пізнавальних інтересів в учнів при вивченні та закріпленні засвоєного раніше матеріалу. За допомогою використання інформаційних технологій на уроках музичного (Microsoft PowerPoint, Deep Nostalgia, онлайн-тренажери, флеш-ігри), образотворчого (візуальний музей, графічний редактор Paint, програмами DrawCorel, Photoshop), хореографічного (Microsoft Office (створення рекламних проспектів, буклетів, фото-колажу), інтерактивні ігри, складання кросвордів, тестові завдання, відео-програми), театрального (мультимедійність, інтерактивні, лазерні та піротехнічні спектаклі, шоу вокалоїдів та голографічне проектування, VR тури в естрадному шоу та VR театри) мистецтв, з'являється можливість проводити їх на високому рівні. Якщо послідовно й систематично використовувати ІТ у мистецтві, то значно легше контролювати творчий розвиток учнів, формувати творчі здібності, розвивати духовну культуру, прищеплювати любов до Батьківщини.

Список використаних джерел

1. Бордюк О. Методичні засади реалізації інформаційно-комунікаційних технологій в мистецькій освіті. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2011. 370 с.
2. Гороль П., Гуревич Р. Сучасні інформаційні засоби навчання. Київ : Освіта України, 2007. 536 с.
3. Історія розвитку театру URL : <https://www.slideserve.com/anais/5241950> (дата звернення 12.03.2024).
4. Калініна Л. А., Орлова О. В. Використання ігрових технологій в системі професійної підготовки майбутніх фахівців культурно-дозвілєвої сфери. *Гілея* : науковий вісник. 2018. Вип. 139 (2). С. 169-173. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_139\(2\)__39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_139(2)__39) (дата звернення: 26.03.2024).

5. Каролоп О. Інноваційні підходи до формування та розвитку професійної компетентності майбутніх бакалаврів готельно-ресторанної справи. *Адаптивне управління: теорія і практика: електронне наукове фахове видання. Серія: Педагогіка*. 2020. Вип. 10 (19). URL : <https://amtp.org.ua/index.php/journal/issue/view/20> (дата звернення: 10.03.2024).
6. Левченко М., Терешенко Н., Рехліцька А. Інноваційні методики викладання сучасного хореографічного мистецтва. *Fine Art and Culture Studies*. 2023. Вип. 1. С. 48-55. URL: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-1-7> (дата звернення 25.03.2024).
7. Мочан Т., Майборода І. Використання ІКТ на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія «Педагогіка»*. 2016. С. 95-99. URL : <https://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2016%202/15.pdf> (дата звернення: 01.04.2024).
8. Новиченко Ю. Використання ІКТ на уроках образотворчого мистецтва : методичні рекомендації. Шостка, 2015, 29 с.
9. Потапчук Т. Використання інноваційно-інформаційних технологій на уроках музичного мистецтва. *Іноватика у вихованні*. 2019. Вип.9. С. 17-25. URL : <https://doi.org/10.35619/iiu.v0i9.129> (дата звернення 24.03.2024).
10. Співаковський О. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі : навч. метод. посібн. для студентів напряму підготовки «Початкова освіта». Херсон, 2011. 267 с.
11. Юдова-Романова К., Стрельчук В., Чубукова Ю. Режисерські інновації у використанні технічних засобів і технологій у сценічному мистецтв. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво*. 2019. С. 52-72.
12. Яловський П. Використання мультимедійних технологій на уроці музичного мистецтва. The 6th International scientific and practical conference «*Global science: prospects and innovations*» (February 1-3, 2024). Liverpool, United Kingdom : Cognum Publishing House, 2024. P. 305–306.

РОЗДІЛ III. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

УДК 37.017

Голуб Світлана,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 21-А групи
Науковий керівник:
к. пед. н., професор Безносок О. О.

ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕТОДИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В ГУМАНІСТИЧНІЙ ОСВІТІ

Анотація. У цій статті проаналізовано важливість індивідуалізації процесу навчання, а також визначено інструменти та методи персоналізованого підходу до навчання у гуманістичній освіті.

Ключові слова: індивідуалізація освіти, гуманістична педагогіка, індивідуальний навчальний план, комп'ютерні інформаційні технології.

Annotation. This article analyses the importance of individualisation of the learning process and identifies tools and methods of personalised approach to studying in humanistic education.

Keywords: individualisation of education, humanistic pedagogy, individual curriculum, computer information technologies.

Актуальність тематики. У сучасному освітньому світі, де кожна особистість має свої унікальні особливості та потреби, актуальність індивідуалізації навчального процесу стає беззаперечною, а посилення уваги до персональних потреб і здібностей кожного учня вимагає від учителів інноваційних підходів до навчання.

Враховуючи потреби та здібності кожного учня, використання різноманітних засобів, таких як диференційовані завдання, індивідуальні плани навчання, групова та індивідуальна робота, сприяє ефективному навчанню кожного учня. Такий підхід допомагає підвищити мотивацію та розвинути незалежність і впевненість у собі, які є ключовими аспектами гуманістичної освіти.

Метою нашого дослідження є визначення важливості використання різних інструментів та методів індивідуалізації процесу навчання в гуманістичній освіті.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасного суспільного розвитку метою освіти є всебічний розвиток дітей як особистостей та найвищих цінностей суспільства, розвиток їх талантів, розуму, творчих здібностей, формування цінностей необхідних для успішної самореалізації та здатність діяльності приносити користь іншим і суспільству. На цій основі має збагачуватися інтелектуальний, економічний, творчий і культурний потенціал українського народу та підвищуватися освітній рівень громадян для забезпечення сталого розвитку України [2].

Індивідуалізація навчання – це система засобів, що сприяє усвідомленню учнем своїх сильних і слабких сторін та можливостей навчання, підтримці і розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних смислів навчання. Індивідуалізація спонукає розвиток самосвідомості, самостійності й відповідальності [2].

У ряді нормативних документів, які регулюють діяльність освітніх установ, зафіксовано термін «дитиноцентризм», як пріоритет індивідуальності та суб'єктності

учня. Наприклад, у Концепції нової української школи зазначено, що кожна дитина є неповторною і має унікальні здібності, таланти та можливості. Тому основною метою сучасної освіти є допомога кожному учневі у розкритті та розвитку його здібностей, талантів і можливостей шляхом партнерства між учителем, учнем і батьками [4, с. 14]. У цьому ж документі визначено необхідність розробки нового змісту освіти, який базується на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві та орієнтації на потреби учня в освітньому процесі [4, с. 7]. Компетентність розуміється як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь та інших особистих якостей, що визначає здатність особи до успішного здійснення професійної та подальшої навчальної діяльності.

Персоналізовані концепції та методи навчання, які відповідають гуманістичній парадигмі, підкреслюють унікальність кожної людини та її потреби. Гуманістична педагогіка наголошує на розвитку особистості, визнаючи її внутрішній потенціал і можливості. Ця концепція розглядає освіту як процес, спрямований на розкриття та розвиток здібностей особистості відповідно до її потреб та інтересів. Індивідуальний підхід у цьому контексті створює умови для самореалізації кожного учня, надаючи можливості для вибору та самостійного вирішення завдань. Це може включати індивідуальні навчальні плани, методи диференційованого оцінювання, підтримку розвитку самосвідомості та відповідальності за власне навчання. Основна мета цього методу навчання полягає в тому, щоб створити сприятливе середовище, де кожен учень може повністю розвинути свій потенціал і відчувати підтримку та повагу за свої унікальні особисті якості.

Індивідуальний навчальний план (ІНП) є одним із найважливіших інструментів у роботі, що містить детальну інформацію про дитину та послуги, які вона має отримувати. Він визначає необхідні модифікації та слугує підґрунтям для подальшого планування навчальних занять [5].

Індивідуальний навчальний план розробляється для кожного учня з особливими освітніми потребами командою вчителів та спеціалістів та об'єднує їхні зусилля з метою розробки комплексної програми роботи з учнем, визначаючи, які послуги надаватиме кожен спеціаліст. Такий навчальний план повинен містити інформацію про цілі, загальне навчальне навантаження, кількість годин на тиждень, протягом яких вивчаються навчальні предмети, адаптацію або модифікацію змісту освітнього компонента програми, послідовність, формат і темп засвоєння та очікувані результати навчання. Батьки є активними учасниками розробки індивідуального навчального плану, оскільки вони знають своїх дітей краще за інших [5].

Оскільки індивідуальні навчальні плани та програми це інструменти, які використовуються в освітній системі для адаптації навчального процесу до потреб конкретного учня з особливими освітніми обставинами чи потребами, то можна виділити кілька способів, як вони можуть бути використані [1]:

- індивідуалізовані підходи до навчання: дозволяють підлаштовувати оцінювання, зміст і методи навчання відповідно до особистих потреб конкретного учня;
- розвиток індивідуальних навичок: можуть включати цілі, спрямовані на розвиток конкретних навичок учня, які потребують удосконалення;
- урахування індивідуальних інтересів та потреб: враховують персональні цінності, інтереси та потреби учня, на основі яких проводиться подальше його навчання;
- планування для розвитку навичок життєвого циклу: можуть включати завдання та цілі, спрямовані на розвиток навичок, необхідних для успішного функціонування в реальному світі;
- співпраця з батьками та фахівцями: оскільки ІНП зазвичай розробляються

за участю батьків, вчителів та інших спеціалістів, що працюють з учнем, то це сприяє створенню спільного розуміння потреб учня та визначенню стратегій підтримки.

Оглядаючи індивідуальний навчальний план, важливо також згадати про компоненти, із яких він повинен складатися [1]:

1. Загальна інформація про дитину: ім'я дитини, її вік, адреса, телефон, імена батьків, порушення розвитку, дата зарахування дитини до школи тощо.

2. Оцінка поточного рівня знань і вмінь дитини, яка включає інформацію про її розвиток, сильні і слабкі сторони, стиль навчання та потреби. Також враховується вплив порушень розвитку та здатність дитини до успішного навчання у звичайному класі. Усі ці відомості повинні бути максимально точними, оскільки вони є підґрунтям для подальшої розробки завдань.

3. Визначені цілі й завдання, які повинні допомогти дитині опанувати певні знання та вміння. У визначенні цих цілей і завдань мають брати участь усі особи, що є причетними до роботи з дитиною.

Ціль – це визначення бажаного результату. Вона може включати знання, вміння, поведінку і повинна бути чітко сформульована у позитивних твердженнях, щоб бути зрозумілою для всіх. Цілі повинні бути визначені у всіх сферах, де спостерігається відставання (інтелектуальний, соціальний, емоційний розвиток тощо).

Завдання – це необхідні кроки на шляху досягнення мети, які виражені простими словами. У ІНП повинно бути вказано хто, що, коли і як потрібно робити.

4. Сплановані спеціальні та додаткові послуги, які можуть включати заняття із логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами. Ці послуги інтегруються в навчальний процес та враховують усі потреби дитини. В індивідуальному навчальному плані також повинні бути визначені кількість і тривалість занять фахівців з дитиною.

5. Адаптація та модифікація середовища навчання, аби забезпечити дітям з особливими потребами можливість навчатися у звичайному класі. Це повинно враховувати облаштування середовища, використання спеціальних методів навчання та матеріалів, а також урахування потреб дитини.

6. Визначення терміну дії індивідуального навчального плану, який переважно становить один рік. Проте при потребі, план може бути модифікований або складений заново в будь-який момент членами групи з розробки ІНП. Це може виявитись необхідним, якщо:

- учень досяг поставленої мети;
- дитина зіткнулася з труднощами при досягненні визначених цілей;
- надійшло прохання про збільшення кількості послуг для дитини;
- учень має проблеми з поведінкою тощо.

7. Інформація про прогрес дитини, що включає відомості про успіхи учня, оцінку ефективності навчального плану та спільну роботу з батьками та записується безпосередньо в ІНП.

Через певний час учитель та інші спеціалісти оцінюють успіхи дитини, визначають ефективність навчального плану, діляться інформацією з батьками учня. У разі необхідності учасники групи з розробки індивідуального навчального плану можуть ініціювати проведення зборів навіть до закінчення терміну дії плану [8].

Педагог повинен створити унікальні та неповторні умови для кожного учня, які впливають на формування конкретних рис характеру, розвиток якостей особистості та життєдіяльності. Для вирішення проблеми персоналізованого навчання за традиційної класно-урочної системи навчання вчителю необхідно вивчати та діагностувати всі індивідуальні особливості розвитку учнів, особливо їх психологічну, пізнавальну та практичну самостійність, систему індивідуальної діяльності, а із впровадженням сучасних комп'ютерних інформаційних технологій відслідковувати всі необхідні аспекти розвитку учнів стало в рази простіше. Вони дозволяють вийти на

новий рівень навчання, надаючи вчителям і учням раніше недоступні можливості. Інформаційні технології використовуються в різних предметних галузях у будь-якому віці, щоб допомогти досягти кращого засвоєння окремих тем і цілих предметів [7, с. 23].

Розглядаючи комп'ютерні інформаційні технології та всю їхню різноманітність, важливо згадати такі як:

- системи управління навчанням (LMS): навчальні заклади можуть використовувати ці системи для створення персоналізованих курсів, включаючи завдання, тести, форуми, відеокурси тощо;
- адаптивні навчальні платформи: ці платформи використовують алгоритми машинного навчання для адаптації навчальних матеріалів відповідно до потреб кожного учня. Вони можуть надати персоналізовані завдання та матеріали на основі знань і рівня навичок кожного студента;
- відеоуроки та інтерактивні програми: вони допомагають учням вивчати матеріал у власному темпі та зручним способом;
- системи відстеження прогресу: ці системи дозволяють вчителям і учням відстежувати прогрес у навчанні, визначати слабкі місця та покращувати їх;
- віртуальна реальність (VR) і доповнена реальність (AR): ці технології можуть створювати захоплюючі навчальні середовища, які дозволяють студентам вивчати складні поняття у віртуальному просторі;
- особистий навчальний блог або портфоліо: студенти можуть вести власний блог або портфоліо, де вони можуть відстежувати свій прогрес, ділитися своїми досягненнями та відзначати свої цілі;
- навчання за допомогою мобільних додатків: мобільні додатки можуть отримати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час і будь-де, що робить навчання більш гнучким.

Ефективність застосування цих комп'ютерних інформаційних технологій на уроках обумовлена такими факторами як [3]:

- велика різноманітність форм подачі інформації;
- високий ступінь наочності;
- можливість моделювання за допомогою комп'ютера різноманітних процесів та об'єктів;
- можливість організацій індивідуальних та колективних дослідницьких робіт;
- можливість диференціювати роботи учнів у залежності від рівня підготовки та знань, пізнавальних інтересів та ін., завдяки використанню сучасних інформаційних технологій;
- можливості комп'ютера дозволяють учню активно приймати участь у процесі пізнання та навчання різного типу.

Давно доведено, що кожен учень засвоює нові знання по-різному. Якщо раніше вчителям було важко знайти індивідуальний підхід до кожного учня через нестачу знань та можливостей реалізації цієї ідеї, то тепер, завдяки використанню комп'ютерних мереж та онлайн-інструментів, школи мають можливість надавати нову інформацію у спосіб, який відповідає індивідуальним потребам кожного учня.

Наразі інформатизація та впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес є одним із пріоритетних напрямків розвитку, оскільки використання інформаційних технологій значно покращує ефективність та якість навчання учнів. Електронна сфера не тільки підвищує активність учнів, а й веде до перебудови навчального процесу в бік самостійних форм навчання. Проте слід також пам'ятати, що комп'ютерні технології є ефективним, але допоміжним засобом навчання [6].

Індивідуалізація навчання у свою чергу ставить собі за мету навчити кожного учня освоювати, перетворювати і використовувати в практичній діяльності величезні масиви інформації, а тому дуже важливо організувати процес навчання так, щоб

учень активно, з цікавістю і захопленням працював на уроці, бачив плоди своєї праці і міг їх оцінити. І саме тут в нагоді стають комп'ютерні інформаційні технології, адже використання комп'ютера на уроці дозволяє зробити процес навчання мобільним, строго диференційованим та індивідуальним.

Використання електронних навчально-систематизаційних комплексів у професійній підготовці майбутніх спеціалістів дозволяє суттєво персоналізувати навчальний процес, підвищити швидкість і якість засвоєння навчального матеріалу, значно посилити практичну спрямованість, розвинути креативність учнів, а також навчити їх самостійно мислити та активно використовувати навчальні матеріали [8].

Висновки. Із активним введенням індивідуалізованого підходу у навчальний процес, виникла потреба у ефективних інструментах та методах для якісної роботи вчителів із учнями. Одними із таких ресурсів є індивідуальний навчальний план та використання комп'ютерних інформаційних технологій, що значно полегшують освітній процес. ІНП є важливим інструментом, який містить докладну інформацію про дитину та її освітні потреби, що дозволяє створити необхідне для особистості навчальне середовище, а застосування комп'ютерних технологій стало пріоритетним напрямком розвитку освіти, сприяючи підвищенню її якості. Такий підхід робить навчальний процес більш ефективним і адаптованим до потреб кожного учня.

Список використаних джерел

1. Алгоритм побудови і оформлення індивідуальної навчальної програми учня. *Корекційна та інклюзивна освіта Херсонщини* : веб-сайт. URL : <https://corr.ks.ua/recomm2.html> (дата звернення: 27.04.24)
2. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.04.24).
3. Комп'ютерні технології в навчальному процесі. *Херсонська централізована бібліотечна система*. URL : <http://cls.ks.ua/chitacham/help/komp> (дата звернення: 28.04.24).
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи : ухвалено рішенням Колегії МОН України 20.10.2016 р. URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/uasch2016/konczepczyia.html> (дата звернення: 27.04.24).
5. Розробка індивідуального навчального плану. *Освіта.UA* : веб-сайт. URL : <https://osvita.ua/school/method/technol/1737/> (дата звернення: 27.04.24).
6. Роль інформаційних технологій у сучасному освітньому просторі. *Освітній проєкт «На Урок»*. URL : <https://naurok.com.ua/rol-informacijnih-tehnologi-v-suchasnomu-osvitnomu-prostori-135431.html> (дата звернення: 28.04.24).
7. Сігула Т. Диференційовані завдання як засіб індивідуального підходу до учнів. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2004. № 4. С. 23-24.
8. Шелестова Л. В. Індивідуалізація навчання як пріоритетний напрямок модернізації сучасної освіти. URL : https://lib.iitta.gov.ua/730532/1/Modern-problems-in-science_586-589.pdf (дата звернення: 27.04.24).

УДК 373.3.016:811.161.2

Кальчук Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 31-ПО групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Комінярська І. М.

ЛЕПБУКІНГ – ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті йдеться про використання лепбукінгу на уроках літературного читання для розвитку творчості, активності, уяви, критичного мислення молодших школярів. Висвітлюється його роль у систематизації та закріпленні навчального матеріалу та вихованні інтересу учнів до навчального процесу через ігровий підхід. Також описано різні типи завдань, які можна використовувати для створення лепбунга.

Ключові слова: активність, лепбукінг, молодші школярі, систематизація знань, творчість, успішне навчання, урок літературного читання, ігровий підхід.

Annotation. The article discusses the use of lapbooking in literary reading lessons to foster the development of creativity, activity, imagination, and critical thinking among younger students. It highlights its role in organizing and reinforcing educational material and nurturing students' interest in the learning process through a playful approach. Various types of tasks that can be used in creating a lapbook are also described.

Keywords: activity, lapbook, younger students, knowledge organization, creativity, successful learning, literary reading lesson, playful approach.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями. Використання традиційних методів навчання на уроках читання в Новій українській школі не завжди забезпечує достатню активність, самостійність та творчість учнів. Однак важливе завдання освіти полягає у створенні середовища, яке сприяє розвитку потенціалу кожної дитини та формуванню активної, самостійно мислячої особистості.

Використання методики лепбукінгу на уроках читання в Новій українській школі може вирішити цю проблему, оскільки вона сприяє активізації діяльності учнів, розвитку їхньої творчості та самостійності. Лепбукінг є ефективним методом, який дозволяє залучити учнів до активного процесу навчання, створити умови для їхнього самовираження та розвитку, а також сприяє впровадженню системно-діяльнісного підходу в навчальний процес.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Останні дослідження та публікації в області лепбукінгу на уроках читання в Новій українській школі свідчать про значний потенціал цього методу як ефективного освітнього інструменту. Праці сучасних педагогів-методистів Белкіної О. В. [1], Зелінської Н. [2], Савченко О. Я. [4] та інших, акцентують увагу на таких аспектах, як розвиток мовленнєвих навичок, підвищення мотивації до читання, аналіз текстів та критичне мислення. Особливу увагу звертають на використання інтерактивних методів та технологій, які дозволяють створювати захоплюючі та цікаві уроки, сприяючи активній участі учнів у навчальному процесі. Крім того, цей метод дозволяє персоналізувати навчання, враховуючи індивідуальні потреби та інтереси кожного учня.

У світлі останніх досліджень важливо підкреслити, що лепбукінг є не лише ефективним засобом навчання, але й сприяє створенню стимулюючого та

сприятливого навчального середовища, де учні можуть розвивати свої здібності та досягати успіхів у навчанні.

Мета публікації. Визначити роль та описати практичні аспекти використання лепбукінгу як ефективного освітнього методу на уроках читання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток навичок літературного читання є необхідним вмінням для вивчення всіх наук, розвитку критичного мислення та творчої особистості. Цей складний процес включає в себе взаємодію різних аспектів, таких як мовлення, мислення, увага, пам'ять, уява, а також слухові та звукові аналізатори. Для дітей поєднання зорового сприйняття букв та вимови звуків, слів і речень може бути викликом. Без володіння технікою читання дитина може втратити інтерес до цієї навички, слабо розуміти і засвоювати зміст текстів та швидко втомлюватися. Тому важливо розвивати як техніку читання, так і розуміння прочитаного одночасно. Цей взаємозв'язок здійснює лепбукінг, який сприяє поліпшенню швидкості читання та якості засвоєння інформації.

Вдосконаленню цього процесу сприяють стимуляції до швидкого читання, систематичний облік і регулювання швидкості. Тому на уроках читання доцільно використовувати навчально-дидактичні ігри, які може містити лепбук, наприклад:

1. «Доберіть слово». Пропонується дібрати до слів-предметів по 2-3-4 слова-ознаки або дії. (Книга-цікава, товста, художня, старовинна...).

2. «Яке слово довше».

Рекомендуються пари слів (година чи хвилина, змія чи черв'як).

3. «Створіть нове слово».

Треба замінити букву, що позначає голосний звук (бак, бік, бук...).

4. «Слово зі слова».

З букв поданих слів потрібно утворити нові слова (гастроном-астроном...) [7, с. 11].

Використання лепбука на уроках читання сприяє позитивному ставленню до навчання, потребує від дітей кмітливості, уваги, вчить витримки, розвиває швидкість орієнтації та здатність знаходити оптимальні рішення. Групове використання лепбукінга згуртовує дітей та сприяє формуванню дружніх стосунків між ними. Під час такого навчання учні повинні враховувати дії інших учасників, слухати вчителя та демонструвати справедливість до своїх товаришів.

Для організації роботи на уроці літературного читання можна розділити клас на три групи і підготувати відповідну кількість лепбуків. Кожна група працюватиме з власним лепбуком, виконуючи завдання, спостерігаючи та закріплюючи матеріал теми. Під час планування роботи з лепбуком важливо забезпечити логічну послідовність завдань. Наприклад, лепбук, створений для теми *Перевірка знань, умінь, навичок за розділом «В кожній казці є урок, мов у квіточці медок»* [5, с. 38-46], може стати засобом для учнів відправитися в захопливу подорож у Країну Казок. Щоб почати цю подорож, дітям потрібно відзначити назву розділу та прочитати тему уроку, знаходячи їх на титульній сторінці лепбука. Після успішного виконання завдання можна скористатися девізом «Знаємо! Розуміємо! Творимо! Вміємо!», що мотивуватиме дітей до подальших досягнень.

На *першому розвороті лепбука*, учні знаходяться перед казковою хатинкою з рухомими частинами, такими як вікна, двері та дах. Навколо хатинки розташовані сонце, хмаринка, квіти, травичка та різні казкові персонажі, такі як цап, баран, вовк та чоловік. Угорі над хатинкою розташоване запитання: «З якої це казки?», а внизу – чотири характеристики героїв казок, до кожної з яких прикріплена кольорова стрічка.

Цей елемент лепбука допомагає учням узагальнити свої знання про жанр художніх творів, які вони вивчали на попередніх уроках. За допомогою розсипаних літер на даху хатинки учні можуть знайти відповідь на запитання, а піднявши частину

даху, вони можуть перевірити її. Також, завдяки рухомих віконницям та дверям хатини, учні можуть знайти відповіді на інші запитання, пов'язані з видами казок.

Наступне завдання полягає у тому, щоб відкрити частини сонця, хмаринки, травички та прочитати уривки художніх творів, давши відповідь на запитання «З якої це казки?». Це сприяє закріпленню знань учнів про різні види казок та стимулює їх аналітичне мислення.

Під час роботи з художнім текстом учні можуть бути залучені як дослідники, щоб зрозуміти, в яких казках зустрічаються однакові герої. Працюючи разом, школярі отримують можливість спілкуватися, порівнювати та висловлювати свої думки.

Наступне завдання, гра «Плутанина», спрямоване на аналіз казок, де учні колективно встановлюють відповідність між героями, назвою казки та її головною думкою.

Назва казки	Герої	Головна думка
«Вовк та собака»	Виноградар, змія, син	Коли щось робиш, думай і про наслідки.
«Цап та баран»	Вовк, собака	Скромних скрізь поважають, а хвальків – зневажають.
«Оседець і камбала»	Цап, баран, чоловік, жінка, вовки.	У дружбі – сила.

Під час цієї гри учні повинні розподілити ролі у групі та навчитися працювати у колективі. Важливо виявляти свої емоції, але також стримувати їх, давати можливість кожному учаснику групи виступати з ініціативою та заохочувати усіх брати активну участь у вирішенні поставлених завдань. Це сприяє розвитку партнерських взаємин між дітьми, їхній самостійності та ініціативності, а також формує організованість у спільній діяльності. Наступне завдання полягає в створенні асоціативного куща, в якому потрібно скласти характеристики героїв казки. На аркуші паперу намалюйте два кружечки, щоб уявити батька і його сина. Запишіть риси характеру, що характеризують батька та сина з наведеного списку: працелюбність, чесність, неслухняність, заздрість, жорстокість, жадібність, совість, чуйність, співчуття, доброта.

Щодо специфіки роботи на уроці літературного читання, діти часто змушені багаторазово перечитувати тексти, що може викликати нудьгу та стомлення. Робота з лепбуком дозволяє зробити процес навчання цікавішим і менш напруженим, адже діти не лише читають, але й виконують різноманітні маніпуляції, складаючи тексти зі стрічок та об'єднуючи їх, що сприяє активізації їх творчої уяви. Щоб зробити урок літературного читання більш насиченим і привабливим для учнів, важливо підбирати різноманітні завдання з різним рівнем складності. Наприклад, можна запропонувати дітям доповнити незакінчені речення або вибрати слова, якими можна яскраво та образно висловити свої думки.

Для подальшого розвитку зв'язного мовлення молодших школярів корисно працювати над виробленням їхнього уміння розпізнавати та використовувати художні засоби в тексті. Наприклад, при характеристиці сина з казки «Виноградар і змія»:

– Як ви розумієте вислів «У скупого чим більш грошей, тим більше горя»? (Чим більше людина хоче грошей, тим більше вони приносять горя).

– Про кого так говорить народ? (Про нещирих, жадібних, злих людей, адже герої казок володіють людськими рисами). Хто з героїв казок підходить під цей опис? (Син виноградаря). Уміло організоване спостереження над мовою у художніх творах, добір образних висловів викликають у дітей молодшого шкільного віку бажання опанувати словникове багатство рідної мови.

Після ознайомлення з першою частиною лепбуку, переходимо до *роботи над другим розворотом*. У цій частині учні бачать дві кінострічки з персонажами прочитаних казок у верхній частині, а внизу – конверт з написом «Склади пазли». На другому розвороті розміщений об'ємний саморобний олівець з рухомими деталями та аркуш паперу з пунктирними силуетами героїв твору та завданням: «Обведи героя по контуру».

Цей розворот лепбуку допомагає учням узагальнити та закріпити свої знання про зміст художніх творів, які вони вивчили на попередніх уроках. Відомо, що діти запам'ятовують те, що викликає у них сильні емоції, тому важливо використовувати *творчі завдання*, головною метою яких є зацікавлення учнів, розвиток їхнього мислення, уваги, уяви, фантазії та зв'язного мовлення.

Наприклад, учні мають можливість виконати цікаві завдання, пов'язані з диво-олівцем:

- Погляньте на верхню кінострічку. Кого з героїв казки «Цап та баран» ви бачите на першій кінострічці? Кого Олівець ще не намалював? Чому?
- Погляньте на нижню кінострічку. Поміркуйте, кого зайвого намалював наш Олівець? Чому?

Ці завдання стимулюють дітей думати критично, аналізувати та використовувати свої знання про сюжет казок. Порівняння та узагальнення прочитаних творів сприяють розвитку логічного мислення учнів. Також можна запропонувати дітям *гру «Склади пазли»* за допомогою об'ємного олівця:

– Діти, складіть пазли. До якої казки підходить складена ілюстрація? Олівець вам пропонує висунути його рухому частину та прочитати секретне завдання.

Додатково можна пропонувати дітям вигадати власну альтернативу сюжету казки, наприклад, змінити характер персонажів чи результат їхніх дій. Такий підхід сприяє розвитку творчості учнів та стимулює їхню уяву.

Складання казок на уроках є захопливим етапом, на якому діти беруть активну участь. Це дозволяє їм краще закріпити матеріал та розвивати усне мовлення. Під час цього процесу важливо, щоб вчитель стежив за тим, щоб учень не обривав речення, а завершував їх логічно та граматично, уникаючи повторень та надмірного жестикулювання.

Під час *опрацювання третього розвороту*, учні узагальнюють знання за сюжетом опрацьованих українських народних казок та їх головною думкою. У верхній частині розгортки розміщено яскраву аплікацію паровозика з чотирма вагонами, які оформлені у вигляді книжок-складанок. Розгорнувши книжку, можна побачити, що кожен вагончик має прозору кишеньку для ілюстрації сюжету казки. Згортаючи книжку вдвоє, з'являються частини чотирьох прислів'їв, закінчення яких перемішано. Унизу розгортки, ліворуч, розташований конверт із сюжетними малюнками. Унизу праворуч – шапка чарівника із захованими у ній казковими персонажами для тіньового театру.

Навчальна діяльність спрямована на взаємодію вчителя та учнів, орієнтована на їхні інтереси та можливості. Цей підхід розвиває допитливість, уяву, пізнавальну мотивацію, навчальну активність та творчу ініціативу, у тому числі й мовленнєву.

Складнішим видом творчої діяльності є *екранізація* сюжету художнього твору, що поєднує малюнок з текстом. Це колективна робота, у процесі якої учні співпрацюють у різних напрямках: визначають кадри, добирають підписи до них, а також музику.

Після розміщення ілюстрацій до сюжету казки, для закріплення навичок учням пропонується *гра «Хто швидше?»*, під час якої вони повинні швидко та правильно відповісти на запитання щодо змісту казки.

Аналіз твору дозволяє учням визначити головну думку казки та розкрити задум твору. Цей підхід сприяє глибшому розумінню тексту, розвитку критичного мислення та мовленнєвих навичок.

Такий вид діяльності розвиває у школярів пізнавальну активність через ознайомлення з театром; пам'ять, мислення, зв'язне мовлення; уміння виражати різний емоційний стан героя; виховує театральну культуру; вчить працювати у колективі: слухати співрозмовника, не перебиваючи його; виховує доброзичливість і комунікабельність.

Організація творчої діяльності через *драматизацію* казок є цікавим та важливим етапом у навчанні школярів. Цей метод дозволяє дітям глибше зануритися в світ казок, відчувати себе у ролі персонажів та виразити свої емоції через мовлення та жестикуляцію.

Лепбукінг є чудовим інструментом для організації *театру тіней*. На одному з розворотів у шапці чарівника можна розмістити силуети героїв казок, що допоможе учням перевірити свої знання, впізнавши героя за силуетом. Цей вид діяльності розвиває пам'ять, мислення, зв'язне мовлення та уміння виражати різні емоційні стани героїв. Крім того, драматизація казок сприяє вихованню театральної культури учнів, навчає їх працювати у колективі, слухати співрозмовника та виховує доброзичливість та комунікабельність.

Такий підхід до навчання є не лише корисним, а й захопливим для учнів, допомагаючи їм краще засвоювати матеріал та розвивати різні аспекти особистості.

На обкладинці *лепбукінгу* школярі зустрічають казкові предмети, що виготовлені з різноманітних матеріалів на дотик. Зліва внизу видно фартух з тканини, а справа внизу – виноград, зроблений з пластмаси. Угорі розміщена прозора кишенька зі смайликами.

Дидактична *гра* «З якої казки ці речі?» сприяє розвитку спостережливості, уваги, пам'яті, мислення, пробуджує інтерес до навчання у молодших школярів.

- Діти, наша подорож завершується. Згорніть лепбук. Але дивіться, що ми тут знайшли – загубились предмети. Назвіть, будь ласка, предмети, які ви бачите (Фартух і виноград.)

- З яких казок ці речі? («Оселедець і камбала», «Виноградар і змія».)

Структура та зміст доступні для учнів, а сам лепбук виконує роль закріплюючого, систематизуючого, дидактичного та ігрового посібника.

Інтерактивне навчання залучає учнів до активної участі уроку, де кожен має рівні можливості. Учні вчаться бути демократичними, критично мислити та приймати обґрунтовані рішення. *Релаксаційна вправа* «Квітка доброти» допомагає учням розвивати почуття добра та сприяє створенню сприятливого мікроклімату для засвоєння знань та формування вмінь.

– Людина прийшла в цей світ, щоб робити добро і залишити після себе добру пам'ять. Підберіть слова для характеристики добра і запишіть їх на пелюстках квіточки. (*Радість, благородство, великодушність, делікатність, співчуття, совість, чуйність, чесність, порядність, тактовність, турбота, тепло, дружба.*)

В організації успішного навчання молодших школярів важливо залучати до роботи усі органи чуття дитини. Для цього використовуємо *кубик Блума*. Учні наших груп отримують запитання і розказують про свої враження від прочитаних казок, наприклад:

- Розкажи три важливі епізоди з казки.
- Якби ти був у казці, що б ти міг побачити та почути?
- Якщо б ти зустрівся із якимось героєм казки, що б ти хотів у нього запитати?
- Чого навчають нас казки?

Вчитель має бути активним учасником освітнього процесу, наставником, який організовує і реалізує оптимальні умови навчання, розвитку творчого й критичного мислення, включаючи ігрову діяльність, створює конкретні ситуації для

застосування знань і вмінь учнів, здійснює систематичне оцінювання їхніх навчальних досягнень і спостерігає за емоційним станом здобувачів.

– Із яким настроєм ви завершуєте урок? Виберіть смайлик вгорі нашого лепбуку [2].

Рекомендації щодо використання видів лепбуків на уроках читання:

1. Книжка-колесо.
2. Книга-гармошка.
3. Книга-круг.
4. Книга-віяло.
5. Багатошарова книга.
6. Книга-віконце.
7. Книга-сірникова коробка.

Висновки. Отже, використання лепбуку на уроці літературного читання має важливе значення як для діяльнісно-творчого підсумкового узагальнення матеріалу, так і для створення ситуації успіху для кожної дитини. Коли молодший школяр досягає успіху, він знаходиться в стані мотивації для подальшого навчання та досягнення ще більших результатів. Використання лепбукінгу на уроці літературного читання не лише збагачує процес навчання, але й стає невід'ємною частиною роботи, демонструє досягнення класу та кожної дитини окремо. Він стимулює учнів до активної участі та зацікавленості у навчальному процесі. Таким чином, лепбук стає не лише ефективним засобом навчання, але й символом успіху та досягнень у класному колективі.

Список використаних джерел

1. Бєлкіна О. В. Критичне мислення вчителя як передумова його розвитку в учнів. *Формування гуманістичного світогляду вчителя* : зб. доп. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: Наук. світ, 2001. С. 80-84.
2. Зілінська Н. Використання лепбуку на уроці літературного читання. *Початкова школа*. 2019. № 6. С. 6-11.
3. Різновид частин лепбуків : веб-сайт. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=xRRqIOk0vXg> (дата звернення 03.04.2024).
4. Савченко О. Я. Літературне читання : підручник. Київ: Опіон, 2019. 144 с. URL : <http://pidruchnyk.com.ua/uploads/book/2-klas-ukrmova-savchenko-2019-2.pdf> (дата звернення 02.04.2024).
5. Савченко О. Я. Методика читання в початкових класах : навч. посібник. Київ : Освіта, 2007. 291 с. URL : <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/SAVChENKO.pdf> (дата звернення 01.04.2024).
6. Формування навичок читання в учнів початкових класів НУШ через гру. URL : https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/63211/ (дата звернення: 03.04.2024).

УДК 37.014.543:687(045)

Малищик Людмила,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-ТІФм групи
Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Цісарук І. В.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ КОНСТРУЮВАННЯ І МОДЕЛЮВАННЯ ОДЯГУ

Анотація. У статті проаналізовано значимість правильно організованих етапів процесу конструювання і моделювання, їх вплив на формування професійної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Розглянуто дослідження авторів та науковців про технології конструювання і моделювання одягу. Наголошено на особливостях організації та місці даних технологій у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: конструювання, моделювання, фахова підготовка, професійна компетентність.

Annotation. The article analyzes the significance of properly organized stages of the design and modeling process, their impact on the formation of professional competence of future teachers of labor training and technologies. The research of authors and scientists on the technologies of clothing design and modeling has been considered. The peculiarities of the organization and the place of these technologies in the process of professional training are emphasized.

Keywords: design, modeling, professional training, professional competence.

Постановка проблеми. В умовах інтенсивних інновацій, ключовим завданням освітньої сфери є високоякісна підготовка викладачів, які зможуть ефективно працювати в новітніх школах, що спрямовані на розвиток.

Готовність до інноваційної роботи вважається основою для досягнення високого рівня креативності та соціального досвіду, що веде до професійної майстерності. Згідно з міжнародним досвідом, освітній процес, заснований на педагогічних технологіях, перетворює навчання на технологічний процес з визначеними результатами.

Сучасна педагогіка повинна відповідати на суспільні запити, сприяти розвитку творчих здібностей педагогів та їх пізнавальної активності. Інноваційні педагогічні технології, засновані на наукових принципах та дидактичних методах, повинні бути основою педагогічного процесу, що включає активні методи навчання [5].

Освітня структура України відповідає ідеології та цілям освітніх систем більшості розвинутих країн. Україна досягла значного прогресу у двох стратегічних напрямках: забезпечення доступу до вищої освіти та досягнення світових освітніх стандартів, що відповідає освітнім потребам громадян.

Заклад вищої освіти має готувати студентів до набуття специфічних навичок та знань, які будуть необхідні у їх майбутній професійній діяльності. Вимоги до фахівців формуються відповідно до потреб суб'єктів, з якими вони будуть співпрацювати. Для кожної спеціальності, на різних освітніх рівнях, встановлюються певні професійні завдання, які потребують поступового вирішення [6; 8; 9].

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Дослідження теорії та практики фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій проводили багато науковців та практикуючих педагогів (А. Алексюк, І. Андрощук, І. Білосевич, В. Бойчук, Р. Гуревич, Д. Кільдеров, О. Коберник, М. Козяр, М. Корець, М. Курач, М. Олексюк,

О. Омельчук, Л. Оршанський, В. Сидоренко, А Терещук, С. Ткачук, О. Торубара, Д. Тхоржевський, Ю. Цина, В. Цісарук, І. Цісарук, С. Шабага).

Значна кількість дослідників (В. Бондар, Л. Зиков, М. Жалдак, Л. Карамушка, В. Маслов, О. Пометун та інші) зазначають, що професійно-педагогічна компетентність включає широкий спектр елементів: інструментальні компоненти (знання, уміння, активність, самостійність, індивідуальність) та особистісні якості (тактовність, комунікабельність, доброзичливість, емоційна врівноваженість). Більшість науковців включають до структури педагогічної компетентності досвід та вміння професійної діяльності.

Аналіз основних досліджень, пов'язаних з визначенням переліку та змісту професійних компетентностей педагога, дозволяє зробити висновок, що формування цих компетентностей передбачає засвоєння майбутнім учителем глибоких знань з предмету, методики його викладання, дидактики, психології, педагогіки, розвиток педагогічних навичок для різних ситуацій, виховання основних особистісних якостей, комунікативних навичок, а також потреби в самовдосконаленні та саморозвитку.

Мета статті. Проаналізувати науково-педагогічні дослідження щодо формування професійної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій, визначити значимість правильно організованих етапів процесу конструювання і моделювання, розкрити особливості організації процесу моделювання та конструювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розкриття змісту професійної компетентності вчителя трудового навчання та технологій, розглянемо ключові функції та завдання, які він виконує. Основною функцією такого вчителя є навчальна, яка вимагає від нього глибоких знань у своїй сфері, що перевищують шкільний рівень, та відповідають сучасному стану предметної галузі. Вчитель повинен володіти методологією отримання нових теоретичних знань та їх застосування у практиці [7].

Вчитель трудового навчання та технологій має бути ознайомлений з методикою та дидактичними принципами свого предмету, вміти розробляти власну методику та формувати програмно-методичне забезпечення освітнього процесу. Особливо важливою є його здатність допомагати учням у розкритті творчого потенціалу та виборі освітнього шляху. Також вчитель відповідає за організацію, управління та оцінку навчально-виховного процесу [2; 3; 4].

Методика формування професійної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій включає відображення специфіки змісту та методів різних наук, що входять до навчальних дисциплін [1]. Пропонується двоетапний підхід: адаптаційно-пізнавальний етап (1-2 курси навчання) – на базі навчальної дисципліни «Практикум з обробки текстильних матеріалів»; виробничий етап (3-4 курси навчання) – на базі навчальної дисципліни «Основи швейного виробництва». Важливою частиною є виробничий практикум.

Хочемо зазначити, що до методичних особливостей професійної підготовки майбутніх учителів належить уточнення цілей навчання, забезпечення наступності фахової підготовки «014 Середня освіта (Трудове навчання та технології)» та орієнтація на сучасний розвиток швейної промисловості [1].

Значну роль у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій відіграє процес моделювання. Моделювання одягу, як частина декоративно-прикладного мистецтва, спрямоване на створення предметів побуту, що формують зовнішній вигляд людини. Термін «моделювання» від «модель» означає створення зразка або моделі для подальшого виробництва [8].

Сучасне моделювання одягу, яке зародилося у 20-х роках ХХ століття, було відповіддю на потреби людини у функціональному, комфортному та естетично привабливому одязі. Основна концепція костюма того часу базувалася на

функціональності, конструктивності та психологічності, де краса одягу визначалася його зручністю, простотою форм та крою, а також відповідністю призначенню.

Важливим аспектом моделювання є силует та композиція, які змінюються залежно від модних тенденцій. Силует визначається лінією талії, яка може бути прилеглою, прямою або вільною. Композиція одягу включає єдність всіх елементів форми, які мають бути підпорядковані один одному, створюючи гармонійний вигляд.

Методи моделювання. Перший етап моделювання може включати ескізний, муляжний або метод вирівнювання.

Конструювання. Другий етап полягає у створенні креслень деталей та лекал для розкрою матеріалів. Лекала служать для перетворення плоских деталей у об'ємну оболонку одягу.

Розглянемо вимоги до конструкції:

- відповідність моделі (конструкція повинна відповідати вихідній моделі за силуетом, формою та конструктивними лініями);
- функціональність (конструкція має сприяти зручності, комфорту та зносостійкості одягу);
- економічність та технологічність (конструкція має бути економічною для масового виробництва, з мінімальними витратами та відходами матеріалів);
- посадка на фігурі (конструкція має забезпечувати хорошу посадку виробу на фігурі, враховуючи можливі навантаження та зміни форми при експлуатації)
- створення сімейства конструкцій (можливість створення різноманітних конструкцій на базі оптимальної моделі).

Основні ознаки для врахування при конструюванні:

- розмірні характеристики населення;
- особливості постави фігур людей;
- вікові особливості;
- конструктивні відмінності та спосіб вживання виробів [3].

Ці аспекти є ключовими для створення одягу, який не тільки відповідає естетичним стандартам, але й задовольняє практичні потреби споживачів.

Масове виробництво одягу зазвичай не може врахувати унікальні особливості кожної людини, тому використовується система стандартних розмірів. Ця система, відома як розмірна типологія, створена на основі аналізу розмірів та форм тіл більшості населення, що дозволяє виробляти одяг, який підходить найбільшій кількості людей.

Процес створення одягу включає кілька ключових кроків:

- збір інформації про розміри та форми тіл;
- створення основного креслення для конструкції одягу та розробка лекал;
- розкроювання матеріалу за допомогою лекал і шиття одягу;
- примірка одягу для перевірки посадки та коригування лекал і креслень;
- розробка фінального креслення для різних розмірів [3].

Додатково, при конструюванні враховуються різні види припусків: для забезпечення комфорту, відповідності обраному стилю та технічних потреб виробництва.

Також, важливо використовувати на заняттях комп'ютерні технології та програми автоматизованого проектування одягу, які сприяють розвитку ініціативи, творчості та формуванню професійної компетентності.

Щодо освіти, інноваційні педагогічні методи та поєднання традиційних та новітніх підходів можуть підвищити ефективність навчання, допомагаючи студентам краще засвоювати матеріал і підготуватися до майбутньої професійної діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. На основі аналізу наукового доробку вітчизняних і зарубіжних авторів з даної проблематики та психолого-

педагогічної літератури визначено напрями підвищення ефективності фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Вони проявляються у застосуванні педагогічних інновацій в освітньому процесі, які сприяють більш ефективному засвоєнню змісту та навичок з метою отримання студентами навчальної інформації, перевірки рівня її засвоєння, закріплення вивченого та набуття необхідних якостей для майбутньої професійної діяльності.

Здійснено відбір та систематизацію освітнього контенту у сфері конструювання та дизайну одягу, що є частиною дидактичної обробки комплексу знань і практичних навичок, які необхідні для якісної професійної освіти майбутніх викладачів технологічних дисциплін. Цей процес можливий завдяки застосуванню інтегрованих освітніх технологій та модульного підходу до навчання.

У дослідженні зроблено акцент на розвитку професійної компетентності вчителів у процесі їхньої фахової підготовки. Це означає впровадження новітніх навчальних методик, поліпшення інструментів для розвитку гармонійного світогляду, а також використання інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій, які сприяють всебічному розвитку особистості, її творчим здібностям та можливостям для самовираження.

Перспективами подальших розвідок вбачаємо розробку авторських методичних матеріалів щодо формування професійної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій у процесі конструювання і моделювання, а також експериментальна перевірка їх.

Список використаних джерел

1. Гуменюк Т. Б., Макаренко А. І. Програми і методичні рекомендації до проведення технологічної практики для вищих навчальних закладів напряму підготовки 010103 «Технологічна освіта». Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 64 с.
2. Косяк І. В. Структура професійної компетентності вчителя технологій. *Збірник наукових праць «Науковий часопис» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск № 38: збірник наукових праць / за ред. Д. Е. Кільдерова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 81-87.
3. Косяк І. В. Поетапне формування професійної компетентності у майбутніх учителів технологій у процесі навчання конструюванню та моделюванню одягу у ВНЗ. *Наукові записки: збірник наукових статей*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Випуск СХІІ. С.27-32.
4. Марущак О. В., Король В. П. Формування у майбутнього вчителя технологій професійної компетентності з основ дизайну. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практик* : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. заочної конф. (Полтава, 21-22 берез. 2017 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. С. 62-71. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7832> (дата звернення: 12.03.2024).
5. Нагаєв В. М., Портян М. О. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Харків : Стильна типографія, 2018. 289 с.
6. Основи сучасної педагогіки : монографія / Дмитренко Т. О. та ін. Херсон : вид-во ПП Вишемирський В. С., 2016. 462 с.
7. Скворцова С. О. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття. *Наука і освіта*. 2009. № 10. С. 153-156.
8. Сучасні проблеми навчання і виховання : збірник наукових праць / Упорядник І. О. Бартенєва. Одеса, 2022. 220 с.
9. Чернілевський Д. В. Педагогіка вищої школи : підручник. Київ : Глобус-Прес, 2010. 387 с.

УДК 373.3.091.33

Медведюк Ольга,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої 41-ПО групи
Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Приймає Н. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ СІЛЬСЬКОГО ЗЗСО

Анотація. У статті зосереджено увагу на аналізі організації освітнього простору в початкових класах сільського закладу загальної середньої освіти. Розглядаються питання, пов'язані з оптимальним використанням доступних ресурсів, створенням комфортних умов для навчання та розвитку учнів, врахуванням особливостей сільського середовища. Особлива увага приділяється організації робочих місць учнів, забезпеченню необхідними навчальними матеріалами та технічними засобами. Висвітлено важливі аспекти створення сприятливого освітнього середовища для досягнення успіхів у навчанні та вихованні школярів у сільській місцевості.

Ключові слова: освітній простір, початкові класи, сільський заклад загальної середньої освіти, навчання, розвиток, навчальні матеріали, успіх у навчанні, виховання, сільське середовище.

Anotation. The article focuses on the analysis of the organization of the educational space in the primary classes of a rural institution of general secondary education. Issues related to the optimal use of available resources, the creation of comfortable conditions for learning and development of students, taking into account the characteristics of the rural environment are considered. Special attention is paid to the organization of students' workplaces, provision of necessary educational materials and technical means. Important aspects of creating a favorable educational environment for achieving success in education and upbringing of schoolchildren in rural areas are highlighted.

Keywords: educational space, primary classes, rural institution of general secondary education, learning, development, educational materials, academic success, education, rural environment.

Організація освітнього простору в початкових класах сільського ЗЗСО особливо важлива для забезпечення комфортної та ефективної навчально-виховної діяльності учнів. Сільські ЗЗСО часто мають свої особливості, які потребують уваги при створенні навчального простору для початкових класів.

Освітній простір як предмет наукових досліджень перебуває у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних учених (Н. Бастун, С. Бондирева, О. Веряєв, С. Гершунський, В. Гинецінський, Б. Ельконін, О. Леонова, Н. Рибка, А. Самодрин, В. Слободчиков, Т. Ткач, І. Фрумін, І. Шалаєв, І. Шендрик, Т. Чернецька, Г. Щевельова та ін.) й переважно розглядається з двох позицій – як об'єктивний або суб'єктивний феномен.

Мета статті: розглянути важливість організації освітнього простору в початкових класах сільських ЗЗСО, зокрема з'ясувати, як створення комфортного та функціонального середовища у класних приміщеннях може позитивно впливати на навчання та розвиток учнів із сільських районів. Тема статті також висвітлить важливі аспекти, які слід враховувати при організації освітнього простору, такі як інтерактивні

методи навчання, співпраця з батьками, використання технологій та індивідуалізовані підходи до навчання.

Український педагог і письменник Костянтин Дмитрович Ушинський вважав, що організація освітнього простору в початкових класах сільських загальноосвітніх шкіл має велике значення для успішного навчання дітей. Він підкреслював необхідність створення сприятливих умов для розвитку особистості кожного учня.

К.Ушинський писав, що навчальне середовище має бути таким, щоб воно сприяло всебічному розвитку дітей, їх фізичному, інтелектуальному, моральному і естетичному зростанню. Він підкреслював важливість створення комфортної атмосфери у класі, де кожен учень почуває себе захищеним.

Основними принципами організації освітнього простору в початкових класах, які рекомендував Ушинський, були індивідуалізація навчання, залучення до процесу навчання всіх учнів, розвиток креативності та самореалізації.

Одним із важливих аспектів організації освітнього простору було створення зручних умов для навчання та самостійної роботи учнів. Ушинський підкреслював значення раціональної організації простору класу, наявність необхідного обладнання та навчальних посібників для розвитку кожного учня.

Важливим аспектом було також створення сприятливої психологічної атмосфери в класі, де кожен учень відчував підтримку вчителя та учнів. Ушинський наголошував на важливості педагогічної взаємодії та підтримки між учасниками навчального процесу.

Організація освітнього простору в початкових класах сільських закладів освіти має сприяти не лише навчанню, а й вихованню учнів. Ушинський підкреслював важливість формування громадянської свідомості, бажання досягати успіхів та розвивати свої здібності.

Усі ці аспекти організації освітнього простору в початкових класах сільського ЗЗСО допоможуть створити умови для повноцінного і гармонійного розвитку кожного учня.

Варто згадати постать Василя Олександровича Сухомлинського, видатного українського педагога, який мав власні унікальні погляди на організацію освітнього простору в початкових класах сільських шкіл. Його педагогічна філософія ґрунтувалася на любові до дітей, повазі до їхньої гідності та індивідуальності.

В.Сухомлинський підкреслював значення теплої, дружньої атмосфери в навчальному закладі, де кожна дитина почувається захищеною і вільною. Він прагнув створити таке середовище, де кожен учень мав можливість виявити свій талант, розвинути свої здібності та почуття відповідальності.

Освітній простір у сільських школах, за словами В. Сухомлинського, повинен бути пристосований до потреб кожної дитини з урахуванням специфіки сільської місцевості. Важливо, щоб учні мали можливість долучатися до справжніх життєвих ситуацій, досліджувати природу, розвивати вміння спілкуватися та співпрацювати.

Також педагог підтримував ідею взаємодії школи, сім'ї та громади для досягнення успішної освіти кожної дитини. Він підкреслював важливість взаєморозуміння та співпраці між учителями, батьками та учнями для створення сприятливого освітнього середовища.

У своїх педагогічних працях науковець також наголошував на важливості інтеграції різних видів знань та досвіду в навчальний процес. Він підтримував інтерактивні методи навчання, спрямовані на розвиток критичного мислення та творчих здібностей учнів.

Таким чином, В. Сухомлинський вважав, що організація освітнього простору в початкових класах сільських закладів освіти повинна ґрунтуватися на індивідуальному підході до кожної дитини, взаєморозумінні між усіма учасниками

навчально-виховного процесу та створенні сприятливої атмосфери для розвитку талантів та здібностей молодого покоління.

Організація освітнього простору – це процес створення сприятливого, стимулюючого і безпечного середовища для навчання, розвитку і самовираження учнів. Це включає в себе планування простору, розробку програм та методик навчання, створення комфортних умов для здійснення освітнього процесу.

Організація освітнього простору в початкових класах сільських ЗЗСО є дуже важливою з погляду створення сприятливого навчального середовища для дітей. У таких школах діти можуть зустрічатися із різними викликами, які можуть впливати на їхній навчальний процес. Тому важливо створити умови, які допоможуть дітям максимально розкрити свій потенціал та забезпечити їхній успіх у навчанні.

Розглядаючи дану тему слід виокремити основні аспекти, які будуть позитивно впливати на навчання і розвиток дітей :

Варто звернути увагу на *інфраструктуру сільських ЗЗСО* яка може бути різноманітною залежно від конкретного місця та умов. Щодо загальних характеристик будівель таких закладів, які можуть бути значущими в контексті організації освітнього процесу в початкових класах до них відносять:

- *будівлі закладу* (сільські ЗЗСО зазвичай розташовані в невеликих селищах або селах. Будівлі можуть бути історичними або сучасними, залежно від історії та потреб спільноти. Важливо, щоб будівлі відповідали сучасним стандартам безпеки та зручності, мали відповідно організовані класні кімнати, коридори, вестибюлі, їдальню та спортивні приміщення);

- *необхідне обладнання* (важливо мати належне навчальне обладнання для проведення ефективних уроків. Це може включати дошки з цифровим відображенням, комп'ютери, принтери, лабораторне обладнання для природничих наук, бібліотеку з необхідною літературою тощо. Наявність сучасних технологій сприяє підвищенню якості навчання та підвищенню зацікавленості учнів);

- *умови безпеки* (важливо, щоб учні та персонал закладу перебували у безпечному середовищі. Це означає відповідні системи протипожежної безпеки, регулярний технічний огляд будівель, наявність евакуаційних планів та необхідних засобів евакуації в разі виникнення небезпеки);

- *комфорт для учнів* (комфортні умови навчання сприяють успішності учнів. Це може включати правильну вентиляцію класних кімнат, оптимальне опалення взимку, наявність достатньої кількості природного та штучного світла, а також зручні меблі та оснащення помешкань освітнього закладу).

Важливим аспектом також є *наявність кадрового потенціалу вчителів початкових класів у ЗЗСО* може варіюватися в залежності від конкретного закладу та регіону. Деякі з основних питань, пов'язаних з кадровим потенціалом вчителів початкових класів у сільських школах, включають такі елементи:

- *кваліфікація та професійні навички* (важливо, щоб вчителі початкових класів мали відповідну кваліфікацію та професійні навички для успішної роботи з учнями. Додаткові курси та тренінги можуть допомогти підвищити їхні знання і вміння);

- *досвід роботи* (досвід є важливим чинником у якості навчання учнів. Вчителі з багатою практикою можуть краще справлятися з різнобічними вимогами освітнього процесу)

- *методична підтримка* (забезпечення вчителів якісними методичними матеріалами та підтримкою сприяє покращенню якості навчання. Також важливою є можливість обміну досвідом з колегами);

- *мотивація* (важливо, щоб вчителі були мотивовані до надання якісної освіти учням. Це може бути досягнуто за допомогою ініціативи, підвищення заробітної плати та можливості професійного розвитку);

- *взаємодія з батьками* (вчителі початкових класів у сільських ЗЗСО повинні також бути здатними ефективно співпрацювати з батьками учнів, оскільки партнерство між школою і сім'єю є важливим для успішного навчання дітей).

Варто згадати таку цитату щодо НУШ: «Школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель. Він – успішний вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає» [4, с. 16]

Розглядаючи освітній процес виокремлюємо ще один значущий аспект, а саме *використання різних методів і форм роботи з учнями*, які відповідають сучасним вимогам освіти і враховують особливості сільського середовища. Деякі з можливих підходів та методів, які можуть бути корисними в такому контексті, включають:

- *проектна робота* (залучення учнів до проектних діяльностей, які можуть бути пов'язані з вивченням природи, розвитком сільського господарства або іншими темами, сприяє їхньому пізнавальному процесу та розвитку практичних навичок);

- *позаурочні заходи* (організація позаурочних заходів, таких як екскурсії до сільських господарств, вивчення унікального природного середовища та інших активностей на свіжому повітрі, може сприяти підвищенню інтересу учнів до навчання);

- *інтерактивні технології* (використання сучасних технологій, таких як комп'ютерні програми, відеоматеріали та ігрові методи навчання, дозволяє зробити уроки цікавішими та ефективнішими для учнів) «Дуже гарно було б, якби у школі була інтерактивність. Дітям було б легше йти з дому до школи – не нести купу підручників, а взяти одного планшета і навчатися» [4, с. 29];

- *міжпредметні зв'язки* (встановлення зв'язків між різними предметами і вивченням їх у контексті сільського середовища може допомогти учням зрозуміти важливі аспекти життя на селі та глибше вивчити предмети);

- *робота в групах* (організація роботи учнів в групах сприяє розвитку комунікативних навичок, співпраці та взаємодії між учнями, що є важливими навичками для подальшого життя).

З точки зору Нової української школи, яка виокреслює одним із ключових характеристик – робота з батьками, варто вважати, що під час освітнього процесу важливим є *взаємодія з батьками*, яка відіграє ключову роль на успіх учнів. Партнерство з батьками сприяє покращенню успішності та навчальної дисципліни дітей. Важливо залучити батьків до навчального процесу, роблячи їх активними учасниками у житті школи.

Організація батьківських зборів, консультацій та відкритих днів допоможе познайомити батьків з особливостями навчального процесу та формами підтримки, які їм надається. Спільна робота над плануванням діяльності школи або участю у шкільних проектах може створити позитивне співробітництво між педагогами та батьками.

Також важливо організувати спільні заходи для підтримки успіхів дітей, такі як батьківські дні, спортивні змагання або виставки дитячих робіт. Це створить можливість для взаємодії та спільного відчуття гордості за досягнення своєї дитини.

Згадуючи НУШ варто зазначити й педагогіку партнерства та її головні принципи, у яких взаємодія між вчителем, учнями і батьками є одним із ключових моментів організації освітнього простору:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;

- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [4, с. 14].

Також варто звернути увагу на такий критерій як *управління сільським ЗЗСО*, який є доволі складним завданням та потребує уваги до різноманітних аспектів. Ключові аспекти, які сприяють успішному функціонуванню такого закладу, включають:

- *створення відкритої та дружньої атмосфери* (важливо, щоб учасники навчального процесу – учні, вчителі, батьки – відчували себе частиною спільної команди. Така атмосфера сприяє ефективній комунікації та співпраці);
- *ефективне планування та організація* (забезпечення чіткого планування навчальних програм, робочих графіків, фінансових планів та інших аспектів діяльності школи є ключовим для успішного управління);
- *професійний розвиток кадрів* (постійне підвищення кваліфікації вчителів та кадрів адміністрації сприяє покращенню якості освіти та розвитку закладу в цілому);
- *залучення громади* (важливо співпрацювати з місцевою громадою, батьками учнів та іншими зацікавленими сторонами для створення підтримки та сприяння розвитку навчального закладу);
- *використання інноваційних методів навчання* (впровадження сучасних технологій та методик навчання допомагає забезпечити високу якість освіти та підготовку учнів до викликів сучасного світу);
- *моніторинг та оцінка результатів* (проведення регулярного моніторингу успішності учнів, якості викладання та забезпечення всебічної оцінки діяльності школи допомагають виявити проблемні питання та шляхи їх вирішення).

Спираючись на дану проблему варто розглянути саме сторону *викликів та проблем, які виникають у процесі організації освітнього процесу*:

- однією з основних проблем сільських ЗЗСО є недостатній доступ до сучасних технологій та ресурсів. Це може обмежувати можливості учнів отримувати актуальні знання і навички, необхідні у XXI столітті. Брак фінансування також може впливати на інфраструктуру шкіл, якість навчання та розвиток вчителів;
- іншою проблемою є відсутність кваліфікованих вчителів. У сільських районах може бути складніше знайти вчителів з високою кваліфікацією через відсутність розвинутої інфраструктури та культурного середовища. Це може впливати на якість навчання та загальний розвиток учнів;
- виклики для подальшого розвитку і вдосконалення (наприклад, вони можуть впроваджувати інноваційні педагогічні підходи, які б враховували специфіку сільських умов. Такі підходи можуть включати в себе розвиток партнерських зв'язків з місцевими громадами, використання місцевих ресурсів у навчальному процесі та створення інтерактивних методів навчання);
- сільські ЗЗСО мають великий потенціал для розвитку і вдосконалення, але для цього необхідна підтримка з боку держави, місцевих громад та учасників освітнього процесу. Важливо розробляти стратегії, спрямовані на вирішення конкретних проблем і викликів, з якими стикаються сільські школи, та створювати умови для їх подальшого розвитку.

Отже, організація освітнього процесу в початкових класах сільського ЗЗСО цілком залежить від багатьох чинників, які об'єднуючись разом створюють позитивну атмосферу та навчання та сприйняття знань молодшим школярам, адже:

- забезпечення відповідної інфраструктури для сільських закладів освіти дасть

можливість створити сприятливі умови для розвитку учнів. Окрім того вдосконалення закладів освіти відповідно до сучасних вимог дозволить забезпечити якісний навчальний процес;

- забезпечення достатнього кадрового потенціалу вчителів початкових класів у сільських школах є ключовим для забезпечення якісної освіти;
- врахування особливостей сільського середовища та можливостей для вивчення природи, сільського господарства може відкрити нові можливості для навчання учнів і зробити їхню освіту більш змістовною та цікавою;
- взаємодія з батьками дасть можливість співпрацювати задля спільної мети, яка важлива для молодших школярів, адже приклади вони беруть саме з рідних;
- успішне управління сільським ЗЗСО вимагає постійного удосконалення та співпраці всіх учасників освітнього процесу, але врахування певних ключових аспектів допоможе забезпечити ефективне функціонування закладу та досягнення високих результатів у навчанні учнів.

Список використаних джерел

1. Бібік Н., Софій Н., Онопрієнко О., Найда Ю., Пристінська М., Большакова І. *Нова українська школа: поради для вчителя*. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2017. 209 с.
2. Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.03.2024).
3. Козловська І., Собко Я. Принципи дидактики в контексті інтегрованого навчання. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 4, С. 48-51.
4. Концепція Нової української школи : документ ухвалений рішенням колегії МОН від 27.10.2016 URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.03.2024).
5. Ніколенко Л. *Нова українська школа: інтеграційний підхід у початковій загальній освіті. Методист*. 2018. № 2. С. 72-74.
6. Савченко О. Дидактика початкової школи : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
7. Ушинський К. Д. Загальний погляд на виникнення наших народних шкіл. *Вибрані педагогічні твори* : в 2-х т. Київ : Рад. школа, 1983. Т. 2. С. 191-202.
8. Цимбалару А. Д. *Нова українська школа: освітній простір учня початкової школи : навч.-метод. посіб.* Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. С. 160.

УДК 37.02

Петручик Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 21-ПО групи
Науковий керівник:
к. пед. н., доцент Приймач Н. В.

ФОРМИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ

Анотація. У статті проаналізовано місце методичної роботи в сучасній школі: її мету, завдання та основні функції. Обґрунтовано системність методичної роботи в школі. Виокремлено види форм методичної роботи (колективні, групові, індивідуальні), описано їх сутність та особливості реалізації в умовах школи.

Ключові слова: методична робота, форми методичної роботи, педагог, професійна компетентність, сучасна школа.

Annotation. The article analyzes the place of methodical work in a modern school: its purpose, tasks and main functions. The systematicity of methodical work at school is substantiated. The types of forms of methodical work (collective, group, individual) are singled out, their essence and peculiarities of implementation in school conditions are described.

Keywords: methodical work, forms of methodical work, teacher, professional competence, modern school.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого і, водночас, на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики.

Сучасні освітні реформи та виклики сьогодення вимагають від вчителів не лише ґрунтовних знань з предметів, що вони викладають, але й володіння сучасними методиками та технологіями навчання, умінням організувати освітній процес на високому методичному рівні. Саме методична робота в школі спрямована на постійне вдосконалення педагогічної майстерності вчителів, підвищення їхньої кваліфікації та фахового рівня, а також на розвиток творчого потенціалу та інноваційної діяльності педагогічного колективу.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблему ролі вчителя в освітньому процесі, підвищення його професійної компетентності вивчали як педагоги минулого, так і сьогодення. На важливість сформованості особистісних та професійних якостей вчителя наголошували Я. Коменський, Дж. Локк, А. Макаренко, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші. Сучасними науковцями, які досліджують особливості методичної роботи в школі, підвищення кваліфікацій та набуття професійних компетентностей сучасного педагога є К. Баханова, В. Беспалько, Н. Бібік, Л. Зазнобіна, М. Кларіна, О. Красовська, В. Кремень, В. Ляудіс, І. Мартинова, М. Пагута, П. Підкасистий, О. Пометун, І. Харламова, Г. Щукіна та інші.

Мета статті – визначити та охарактеризувати основні форми методичної роботи в сучасній школі.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі модернізації системи освіти, значно зростає роль педагога як активного суб'єкта освітнього процесу, що відображається у введенні нових освітніх стандартів. Підвищені вимоги до особистісних та професійних якостей вчителя, його соціальної та професійної позиції

також описані в Концепції Нової української школи. Відповідно до нових принципів освіти, кожен вчитель має бути високопрофесійним, володіти сучасними педагогічними технологіями та методами навчання і виховання, бути зацікавленим у постійному самовдосконаленні і навчанні, мати творчий підхід та готовність до змін у контексті впровадження реформ Нової української школи.

У «Концепції розвитку педагогічної освіти» означено вектор особистісно-професійного зростання педагогів, що передбачає наявність професійно-значущих якостей, зокрема, фахової компетентності, мобільності, конкурентоспроможності, прагнення до інноваційних пошуків і відкриттів, потреби в систематичному саморозвитку та самовдосконаленні [4, с. 2]. Статус «агента змін» зобов'язує сучасного вчителя бути висококультурною особистістю, успішним професіоналом, здатним гідно презентувати себе в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг, який у відповідь на сучасні освітні вимоги та суспільні очікування, повинен володіти високим професіоналізмом та мати здатність до постійного самовдосконалення.

На реалізацію зазначеного ефективно впливає методична робота в школі.

У словниках термін «методична робота у школі» розглядається як комплекс заходів, функцій, умов, форм і прийомів, а також різних процесів, спрямованих на підвищення майстерності, компетентності та творчого потенціалу всіх її учасників.

Є. Бачинська визначає методичну роботу у школі як систему внутрішньої організаційної педагогічної та управлінської діяльності адміністрації та колективу закладу освіти, яка має на меті забезпечення безперервного підвищення педагогічної кваліфікації та професійної майстерності педагога з метою покращення якості освітнього процесу [1, с. 23].

Згідно з Т. Сорочан, методична робота визначається як комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації та загального розвитку вчителя, розвиток його творчого потенціалу, комунікативних навичок та майстерності [7, с. 135].

Іншими словами, методична робота у школі має на меті надання системної практичної допомоги педагогам у підвищенні їхньої професійної компетентності у контексті якісного здійснення освітнього процесу.

Слід зазначити, що методична робота у школі є невід'ємною частиною системи безперервної освіти педагогічних працівників, яка складається з окремих підсистем, включаючи:

- додаткову професійну освіту (підвищення кваліфікації, стажування, професійна перепідготовка);
- професійну педагогічну або управлінську освіту;
- науково-методичну діяльність на рівні суб'єкта України;
- методичну роботу у закладі освіти;
- регіональну методичну роботу;
- інноваційну діяльність;
- науково-дослідну діяльність [2, с. 54].
- Основними аспектами, які підкреслюють важливість методичної роботи в школі вважаємо:
 - розвиток професійної компетентності вчителів: методична робота сприяє постійному підвищенню кваліфікації вчителів, їхньому ознайомленню з новими методиками та підходами до навчання та виховання;
 - адаптація до змін: швидкі зміни в суспільстві, технологіях та освітніх підходах вимагають постійного оновлення методичного забезпечення для вчителів, щоб вони були готові ефективно працювати в нових умовах;
 - обмін досвідом: методична робота стимулює обмін досвідом між педагогами, що дозволяє використовувати кращі практики та інновації в освітньому процесі;

- розвиток творчого підходу: спільна методична робота підтримує розвиток творчого мислення вчителів, допомагає їм адаптувати методики навчання до конкретних потреб та індивідуальних особливостей учнів.

- підвищення якості навчання: завдяки методичній роботі педагоги отримують можливість аналізувати та вдосконалювати свою роботу, що в кінцевому підсумку позитивно впливає на якість навчання та досягнення учнів [6, с. 117].

Аналіз зазначеного дозволяє стверджувати, що методична робота в школі відіграє невід'ємну роль у підвищенні професійного рівня вчителів та покращенні якості освіти.

Основними формами методичної роботи у школі є:

- колективні;
- групові;
- індивідуальні.

Серед колективних форм роботи можна виділити:

- педагогічна рада – найвища форма методичної роботи в школі, яка розглядає актуальні питання теорії та практики навчання та виховання, визначає стратегічні напрямки розвитку методичної роботи, приймає рішення щодо вдосконалення освітнього процесу;

- методичні об'єднання вчителів – об'єднують вчителів за предметами або методиками викладання. Це спеціалізовані групи вчителів, які об'єднуються з метою обговорення та розв'язання методичних питань, вдосконалення своєї роботи та впровадження нових педагогічних підходів. Вчителі можуть обмінюватися досвідом та висловлювати свої думки щодо ефективних методів навчання та виховання. Методичні об'єднання дають можливість вчителям спільно працювати над розробкою та впровадженням нових педагогічних підходів та інновацій в освітній процес. Члени методичного об'єднання можуть аналізувати результати навчання та ефективність застосування різних методик, щоб вдосконалювати свою роботу [3, с. 363];

- школа передового педагогічного досвіду, яка призначена для вивчення та застосування передового педагогічного досвіду педагогів, для підвищення педагогічної майстерності вчителів школи. Школа передового педагогічного досвіду забезпечує проведення семінарів, тренінгів, майстер-класів, науково-практичних конференцій тощо для педагогічного колективу. Педагоги отримують можливість обмінюватися досвідом та кращими практиками з колегами;

- школа молодого вчителя, яка спрямована на підтримку та професійний розвиток вчителів-початківців в їхніх перших роках роботи. Основна мета школи молодого вчителя – це забезпечення оптимальних умов для адаптації до нової професійної обстановки, навчання, підтримки та стимулювання розвитку молодих педагогів. Молоді вчителі отримують можливість проходити навчання, тренінги та майстер-класи з використання сучасних методик навчання, організації уроків, взаємодії з учнями тощо;

- семінари, які призначені для вивчення актуальних проблем теорії та практики навчання та виховання. Семінари у школі є одним із форматів професійного розвитку педагогічного колективу, які сприяють обміну досвідом, впровадженню нових методик навчання та виховання, а також підвищенню кваліфікації вчителів. Семінари можуть бути організовані на різні теми, такі як нові педагогічні методики, використання технологій в навчанні, розвиток міжособистісних навичок тощо. Семінари зазвичай мають інтерактивний формат, що дозволяє учасникам (педагогам) активно взаємодіяти, обмінюватися досвідом, задавати питання та вирішувати конкретні проблеми [5, с. 258];

- практикуми. Під час роботи методичного практикуму вчителі школи мають можливість поповнити теоретичні знання з основ дидактики та методики викладання предметів, ознайомитись з надбаннями сучасної педагогіки. У процесі практикумів

педагоги мають можливість набути практичних навичок та вмій в організації освітнього процесу, відпрацювати методичні прийоми та методи навчання;

- педагогічні читання, які спрямовані на обговорення актуальних педагогічних питань, взаємний обмін досвідом та ідеями серед вчителів та інших педагогічних працівників. Педагогічні читання можуть бути організовані на різні теми, такі як нові методи навчання, розвиток педагогічних технологій, психологія навчання, робота з обдарованими дітьми, педагогіка спілкування тощо. На педагогічних читаннях можуть виступати як власні вчителі та спеціалісти школи, так і запрошені експерти, які діляться своїм досвідом, знаннями та кращими практиками. Деякі педагогічні читання можуть включати в себе практичні заняття або майстер-класи, під час яких учасники отримують можливість випробувати нові методики та підходи в роботі з учнями;

- методичні дні, які призначені для організації та проведення методичної роботи серед педагогічного колективу. Вони зазвичай проводяться на початку навчального року, після кожної квартальної або семестрової перерви або за потреби, коли необхідно планувати та аналізувати роботу школи, обговорювати нові педагогічні підходи, методики та інші питання, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу. Під час методичних днів вчителі мають можливість спільно обговорити та розробити плани роботи на певний період, встановити пріоритети та завдання для підвищення якості навчання та виховання. Учасники методичних днів мають змогу проаналізувати результати попереднього періоду роботи, визначити досягнення та проблемні питання, які потребують уваги [2, с. 55];

- виставки педагогічної літератури та методичних розробок, які спрямовані на представлення та демонстрацію різноманітних педагогічних ресурсів, включаючи книги, методичні посібники, навчальні матеріали, технічні засоби навчання та інше. У процесі таких заходів відбувається ознайомлення з новинками педагогічної літератури. Крім того, на таких заходах педагогічний колектив демонструє свої ідеї, методичні розробки, проекти, наукові дослідження, креативні роботи, які вони виконували протягом навчального року або в рамках позаурочної діяльності;

- конкурси педагогічної майстерності – заходи, на яких педагоги можуть продемонструвати свою професійну компетентність, креативність та досягнення в галузі освіти. Конкурси можуть включати різні категорії, такі як кращий урок, краща методична розробка, кращий проект, краща педагогічна практика, кращий класний керівник тощо.

Серед групових форм роботи можна виокремити:

- творчі групи – ініціативна спільнота педагогів, яка об'єднується з метою спільної роботи над інноваційними проектами, розвитку творчих підходів до навчання та виховання, а також обміну досвідом та ідеями. Група вчителів може працювати над розробкою та впровадженням нових методик навчання, програм, проектів з підвищення якості освіти. Участь у творчій групі допомагає вчителям розвивати свої професійні навички, вдосконалювати методичні та організаційні вміння;

- методичні студії – форма професійного розвитку педагогічного колективу, спрямована на підвищення методичної майстерності вчителів, обмін досвідом та впровадження новітніх педагогічних підходів в освітній процес. Методичні студії можуть проводитися у формі регулярних зустрічей, які можуть відбуватися щотижня, щомісяця або за іншим графіком, в залежності від потреб педагогічного колективу. Під час методичних студій вчителі мають можливість обговорювати актуальні педагогічні питання, аналізувати результати своєї роботи, шукати рішення для вирішення труднощів в освітньому процесі. Вчителі можуть обмінюватися своїми методичними розробками, ділитися кращими практиками, впроваджувати нові педагогічні методики та підходи у своїй роботі [5, с. 258];

- школа педагогічної майстерності, метою якої є впровадження в практику роботи педагогічних ідей, методів та прийомів інноваційних компетентнісно-

зорієнтованих освітніх технологій, поширення здобутків педагогічної та методичної науки, вивчення та впровадження в практику передового педагогічного досвіду, розробка методичних рекомендацій педагогам для підвищення ефективності й результативності їхньої праці, удосконаленні професійної майстерності, зростанні творчого потенціалу;

- методичні наради, на яких відбувається обговорення актуальних питань теорії та практики навчання та виховання, ознайомлення з новими методиками та технологіями навчання, розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу;

Серед індивідуальних форм методичної роботи в школі важливе значення мають:

- самостійне вивчення літератури: вчителі самостійно вивчають методичну літературу, наукові статті, педагогічні журнали та інші матеріали для поглиблення своїх знань у конкретній галузі освіти;

- участь у семінарах, практикумах, конференціях, онлайн-лекціях провідних педагогів та методистів;

- відвідування уроків своїх колег. Відвідуючи уроки колег, вчителі мають можливість побачити різноманітні методи та підходи до навчання, що допомагає розширити їхній методичний арсенал. Після відвідування уроку вчителі можуть обговорити свої спостереження, обмінятися думками, висловити рекомендації та поради для подальшого вдосконалення роботи. Взаємовідвідування уроків сприяє взаємному навчанню, коли кожен вчитель може вчитися від своїх колег, використовуючи їхні успішні практики та досвід;

- проблемна тема, над якою працює вчитель у школі. Проблемна тема вчителя може бути різноманітною і зазвичай виникає у контексті його професійної діяльності або особистих цілей.

Зазначені форми методичної роботи сприяють підвищенню професійної майстерності вчителів, обміну досвідом та впровадженню нових педагогічних підходів в освітній процес.

Висновки. Отже, серед основних та ефективних форм методичної роботи у школі є колективні (педагогічні ради, методичні об'єднання вчителів, школа передового педагогічного досвіду, школа молодого вчителя, семінари, практикуми, педагогічні читання, методичні дні, виставки педагогічних ідей, конкурси педагогічної майстерності), групові (творчі групи, методичні студії, методичні наради) та індивідуальні (самостійне вивчення літератури, участь у семінарах, практикумах, конференціях, онлайн-лекціях провідних педагогів та методистів, відвідування уроків колег, проблемна тема, над якою працює педагог). Методична робота у школі відіграє значну та незамінну роль у підвищенні професійного рівня вчителів та покращенні якості освіти в цілому. Методична робота забезпечує вчителів можливістю постійного самовдосконалення та розвитку.

Перспективою подальших наукових розвідок вважаємо експериментальне дослідження ефективності визначених форм методичної роботи в школі.

Список використаних джерел

1. Бачинська Є. М. Вектори змін методичної роботи в закладах загальної середньої освіти в контексті реформування освіти в Україні. *Народна освіта*. 2017. № 6. С. 23-29.

2. Боярчук І. С. Шляхи оновлення змісту та форм методичної роботи в умовах реформування освітньої галузі. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 3. С. 54-59.

3. Войналович О. О. Методична робота в сучасній школі. *Міжнародні наукові інновації*. 2022. № 11. С. 363-370.

4. Концепції розвитку педагогічної освіти.
 URL : <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/5b7bb2dcc424a809787929.pdf> (дата звернення: 21.03.24).

5. Папач О. І. Науково-методичний супровід розвитку професійної компетентності вчителів в системі неперервної освіти. Професійна компетентність сучасного педагога: методологія, теорія, методика, практика : монографія. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. С. 258-285.

6. Присяжнюк Л. А. Використання інноваційних форм методичної роботи з педагогами в закладах освіти. *Молодий вчений*. 2018. № 5. С. 117-121.

7. Сорочан Т. М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа». *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології* : зб. матеріалів III Всеукр. інтернет-конф. Київ : Агроосвіта, 2018. С. 135-140.

УДК 373.3.016:51

Тимошук Софія,
 здобувачка першого (бакалаврського)
 рівня вищої освіти 21-ПО групи
 Науковий керівник:
 к. пед.н., доц. Павелко В. В.

НЕОБХІДНІСТЬ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Анотація. Автором зазначено про роль математичної освіти загалом та для молодших школярів зокрема. Наголошено, що вивчення математики у початкових класах сьогодні супроводжується багатьма проблемами. Обґрунтовано важливість візуалізації як потужного інструменту оптимізації навчального процесу, ефективного засобу підвищення мотивації учнів, активатора їх пізнавального інтересу на уроках математики.

Ключові слова: візуалізація; ефективність навчання; математика; початкова школа.

Annotation. The author emphasizes the role of mathematics education in general and for younger students in particular. It is emphasized that the study of mathematics in primary school today is accompanied by many problems. The importance of visualization as a powerful tool for optimizing the educational process, an effective means of increasing students' motivation, and an activator of their cognitive interest in mathematics lessons is substantiated.

Keywords: visualization, learning effectiveness, mathematics, primary school.

Постановка проблеми. Важливість математичної освіти очевидна, оскільки вона є ключем до розуміння оточуючого світу. Вивчення математики сприяє розвитку логічного мислення, формує навички аналізу та синтезу. Вона виховує такі важливі якості наукового мислення, як критичність, узагальненість, ґрунтовність аргументації та здатність до доказовості. Крім того, математичні дослідження розвивають здатність висвітлювати суть явищ і дозволяють вивчати та розуміти виклики в різних сферах людської діяльності. Проте останнім часом спостерігається тенденція до зменшення інтересу вивчення цього предмету, що призводить до зниження загальної якості освіти.

Сьогодні вивчення математики у початкових класах супроводжується багатьма проблемами. Однією з важливих є необхідність візуалізації матеріалу. Обумовлюється це тим, що багато дітей мають складності у сприйнятті абстрактних математичних конструкцій та виконанні арифметичних операцій без використання якихось конкретних образів. Для вирішення цієї проблеми важливу роль відіграє візуалізація. Унаочнення допомагає учням зрозуміти, що математика має практичне застосування і є необхідною для розв'язання реальних задач. Вона допомагає бачити, як математика пов'язана з повсякденним життям.

Загальний аналіз останніх досліджень. Важливість візуалізації в навчанні математики була відзначена у працях В. В. Калітіним, Т. П. Пушкарьовим, А. В. Пчюлінім, Д. О. Труханом, І. О. Труханом, Д. Н. Шеховцовою. Питання використання візуалізації в навчальному процесі досліджували С. В. Арюткін, Г. В. Брянцева, В. В. Койбічук, В. П. Кузовлева, Е. О. Макарова, Н. М. Манько, І. Л. Марголіна, Н. О. Неудахіна, Є. В. Полякова, А. Ф. Пухов, А. Г. Рапуто, О. С. Родей, С. В. Селеменев, С. І. Сергєєв, В. В. Четін та інші. Особливості використання комп'ютерної підтримки при вивченні математики розглядали Ю. М. Ткач, О. В. Тутова.

Мета статті – обґрунтувати та висвітлити важливість використання візуалізації на уроках математики у початкових класах.

Виклад основного матеріалу. Протягом усіх епох математика завжди мала як культурне, так і практичне значення. Це підтверджується відомими словами Карла Гауса, німецького математика, який називав її «царицею наук».

Математика – це не лише цифри та формули. Це мова світу, що оточує нас. Візуалізація відіграє ключову роль у розумінні цієї мови учнями. У початкових класах, коли уява, мислення дітей, зокрема абстрактне, ще тільки розвивається, наочні методи навчання стають незамінним інструментом для успішного формування математичних знань. Важливо надати дітям можливість бачити, торкатися, рухати та маніпулювати математичними об'єктами, щоб краще усвідомити матеріал. Без візуалізації багато учнів можуть втратити інтерес до предмета і їм буде важко засвоювати математичні поняття. Д. М. Шеховцова зазначає, що математика оперує абстрагованими поняттями, які узагальнюють різноманітні реальні та ідеальні ситуації [6].

Візуалізація на уроках математики для молодших школярів має велику важливість, оскільки допомагає дітям краще розуміти математичний матеріал. Крім того, сприяє розвитку мислення, покращує зосередженість учнів, розвиває їх уяву та допомагає перетворити абстрактні поняття у конкретні форми і зрозуміти їх.

Візуалізація – це метод передачі інформації у формі зображень, схем, діаграм, або графіків. Це важливий інструмент для навчання математики, оскільки він допомагає учням краще сприйняти абстрактні поняття та процеси, які є не очевидні. Наприклад, візуалізація геометричних фігур сприяє кращому розумінню їх властивостей та взаємозв'язків. Крім того, використання наочних матеріалів поліпшує запам'ятовування, збільшує зацікавленість і мотивацію учнів до навчання, оскільки залучає різні канали сприйняття [2].

Використання візуалізації допомагає школярам належним чином організувати та аналізувати інформацію. Розвиває критичне мислення, сприяє інтеграції нових знань, а також дає змогу уявити отриману інформацію як цілісну картину явища або об'єкта. Унаочнення дозволяє перетворювати навчальну інформацію, яка подається по різних каналах сприйняття, у візуальну форму, що збільшує швидкість обробки та засвоєння матеріалу, за рахунок використання найбільш ефективних методів роботи з ним.

Науковці звертають увагу на особливості застосування візуалізації, враховуючи психофізіологічні особливості учнів та способи сприйняття інформації, а також на

оптимальність вибору відповідних засобів для створення візуальних ресурсів. Наприклад, І. О. Трухан і Д. О. Трухан підкреслюють, що наочні образи можуть спрощувати ланцюг словесних міркувань та ущільнювати інформацію, тому важливо знаходити оптимальне співвідношення між ними [3]. Т. Д. Чудаєва зауважує, що ефективність засвоєння інформації збільшується, коли вона цікава й асоціюється з вже знайомими предметами. Крім того навчальний матеріал потрібно передавати доступно та зрозуміло, щоб учні могли легко уявити його [5]. М. О. Ушакова наголошує на важливості використання різноманітних форм візуалізації, таких як відеоролики, презентації, схеми тощо, готуючись до уроку [4].

У будь-якій формі візуалізації інформація містить елементи проблемності. Одним із завдань педагога є їх використання. Вони не тільки доповнюють словесну інформацію, а й самі по собі служать засобом її передачі. Чим більше проблемності міститься у наочній інформації, тим вищий рівень розумової активності учнів.

Навчальні візуальні засоби розрізняються за критеріями:

1. Обсяг і складність наявної інформації, та робота з нею.
2. Можливість систематизації ключових понять теми та їх деталізація.
3. Смыслові та логічні компоненти, які відтворюють знання і дії.

Матеріали візуалізації існують у різних електронних і фізичних форматах. Наприклад на уроках математики у початкових класах використовують: конструктор LEGO, лічильні матеріали, дошки, плакати, схеми, мультимедійні проектори, готові наочні посібники (магнітні та пінборди), карта пам'яті, демонстраційні моделі, комп'ютерні екрани/монітори, інтерактивні дошки, комп'ютерні презентації, комп'ютерні навчальні матеріали, флеш-анімація, кроссенс, відео і аудіо матеріали; зображення; діаграми; графіки; опорний конспект або лист опорних сигналів, який є візуальною моделлю змісту навчального матеріалу.

Наведемо також декілька прикладів використання візуальних матеріалів. LEGO (див. рис. 1) дозволяє дітям створювати конструкції, моделі та відтворювати математичні операції у вигляді реальних об'єктів. Застосування LEGO може допомогти молодшим школярам зрозуміти поняття геометричних фігур, вивчити пропорції й співвідношення, арифметичні дії, прийоми.

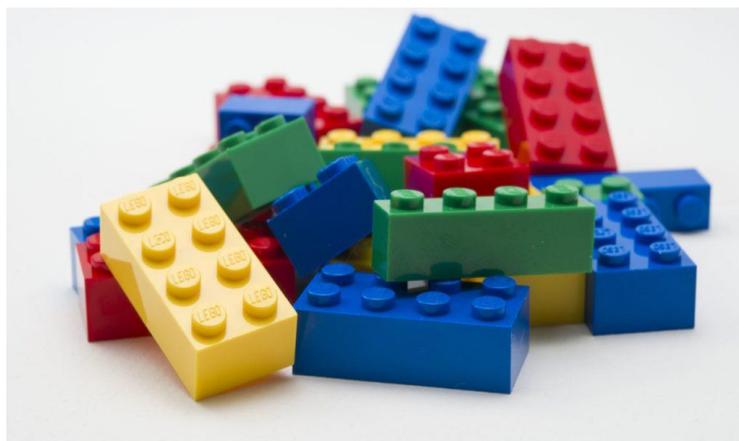

Рис. 1. Цеглинки LEGO

Використання лічильних паличок (див. рис. 2) дає змогу учням розуміти вивчення нумерації цілих невід'ємних чисел. Зокрема, моделювати їх, порівнювати та виконувати арифметичні обчислення.

Рис. 2. Лічильні палички

Кроссенс – це асоціативна головоломка, загадка, ребус та методичний прийом візуалізації навчального матеріалу, що сприяє розвитку логічного і творчого мислення учнів та перевірці знань теми [1]. Кроссенс може бути використаний на будь-якому етапі уроку. Для розв'язання необхідно встановити будь-які асоціації між сусідніми зображеннями. Зокрема, можна застосовувати до тем про геометричні фігури, нумерації чисел першого десятка (див. рис. 3), додавання і віднімання в межах двадцяти, дробу.

Рис. 3. Кроссенс про число і цифру 7

Доцільним є використання магнітів з цифрам. Типові завдання: порівняння чисел, їх написання, додавання та віднімання на дошці (див. рис. 4).

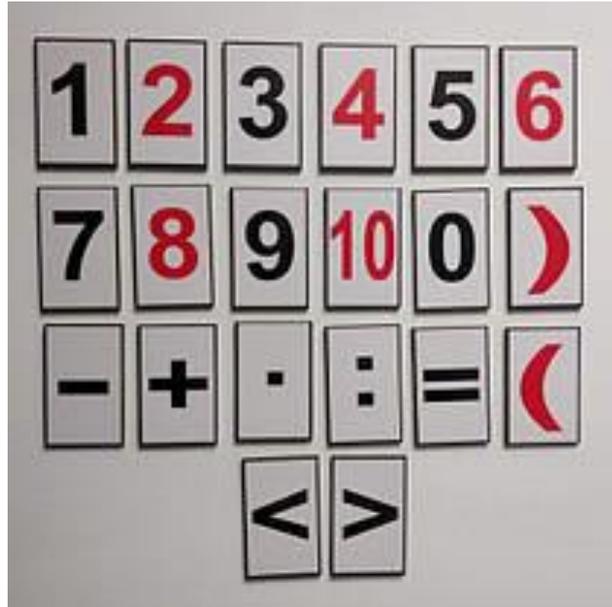

Рис. 4. Магнітні цифри

Наявність геометричних фігур (див. рис. 5) та тіл, таких як кубики, квадрати, кола, трикутники тощо допомагає їх візуалізувати, розуміти різні поняття, такі як периметр, площа. Крім того використовується як лічильний матеріал, а також для розвитку дрібної моторики.

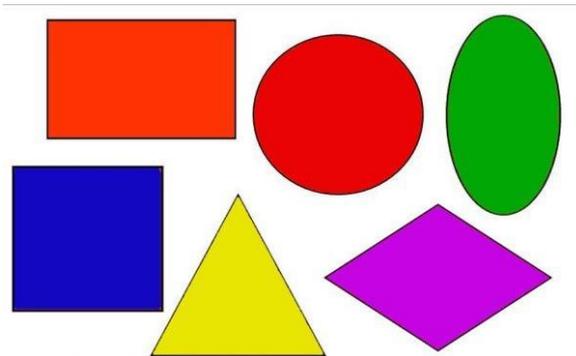

Рис.5. Геометричні фігури

Важливим є застосування діаграм під час вивчення математики, для порівняння об'єктів певного типу (див.рис.6).

Рис. 6. Діаграма

У залежності від етапу навчання наочний матеріал відрізняється за рівнем абстрактності, узагальненості. У 1 класі частіше це конкретні предмети, їх зображення, малюнки, ілюстрації, моделі для пояснення лічби, форми, розмірів. В 4 класі візуалізація вже може бути більш абстрактною, включаючи графіки, діаграми, таблиці та інші графічні засоби для розв'язання і розуміння математичних завдань.

Висновки. Візуалізація на уроках математики – це один із шляхів зробити процес навчання більш ефективним та цікавим для учнів. Коли інформація супроводжується відповідними ілюстраціями, формулами, анімаційними відеороликами, вона стає більш доступною, зрозумілою та легше сприймається, розуміється.

Список використаних джерел

1. Безуглий Д. Візуалізація як сучасна стратегія навчання. *Фізико-математична освіта*. 2014. № 1. С. 5-11.
2. Беседін Б., Бондар Д. Використання засобів наочності на уроках математики. *Збірник наукових праць фізико-математичного факультету ДДПУ*. 2023. № 13. С. 99-103.
3. Трухан І. А. Візуалізація навчальної інформації у навчанні математики, її значення та роль. *Успіхи сучасного природознавства*. 2013. №10. С. 113-115.
4. Ушакова М. А. Роль візуалізації під час уроків математики. *Освіта та наука в сучасних реаліях* : матеріали III Міжнар. Наук.- практ. Конф. ЦНС «Інтерактив плюс». 2017. С. 126-129.
5. Чудаєва Т. Д. Візуалізація під час уроків математики. *Науковий альманах*. 2016. № 11-3 (25). С. 168-170.
6. Шеховцова Д. Н. Використання комп'ютерних технологій для візуалізації математичних знань. *Вісник ТДПУ*. 2010. №10. С. 68-82.

УДК 621.8

Шевчук Юрій,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 22-Тс групи
Науковий керівник:
ст. викладач Ємець О. П.

ВИТРАТНІ МАТЕРІАЛИ В СИСТЕМІ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА РЕМОНТУ ОБЛАДНАННЯ НАВЧАЛЬНИХ МАЙСТЕРЕНЬ

Анотація. Розглядаються питання, пов'язані з важливою складовою системи технічного обслуговування і ремонту обладнання, а саме з проблемою змащування деталей, вузлів, механізмів технологічних машин, застосуванням при цьому таких витратних матеріалів, як оливи і мастила; розглянуто їх властивості; наголошено на необхідності оволодіння знаннями про це здобувачами освіти (майбутніми вчителями трудового навчання і технологій).

Ключові слова: система технічного обслуговування і ремонту, змащування, витратні матеріали, оливи, мастила.

Annotation. The article discusses issues related to an important component of the maintenance and repair system, namely the lubrication of parts, components, mechanisms of technological machines, the use of consumables such as oils and greases; their properties are considered; the necessity for students to acquire the knowledge about the topic (future teachers of vocational education and technology) is emphasised.

Keywords: maintenance and repair system, lubrication, consumables, oils, greases.

Постановка проблеми. Завдання підвищення надійності і довговічності обладнання, зокрема й технологічного, є досить складним та розв'язується як шляхом підвищення якості конструювання і виробництва обладнання, так і шляхом якісної експлуатації, технічного обслуговування і ремонту його [6]. Використання в освітніх закладах значної кількості застарілого устаткування неминуче призвело до значної втрати ним своєї початкової якості, що викликано не лише результатом нормального старіння, яке протікає при дотриманні всіх правил і умов експлуатації машини, але й, на жаль, в результаті передчасного старіння її з-за недотримання таких правил. В умовах школи однією з причин такого недотримання є недостатність висвітлення в навчальній літературі питань про так звану систему технічного обслуговування і ремонту, зокрема й про особливості змащування деталей, вузлів, механізмів, застосування та властивості таких витратних (розхідних) матеріалів, як оливи і мастила.

Зв'язок проблеми із важливими завданнями. На нашу думку, майбутнім вчителям трудового навчання і технологій, котрі, поряд з іншим, оволодівають знаннями, пов'язаними з механічною обробкою матеріалів, необхідно оволодіти й знаннями, пов'язаними з вищевказаною системою, включно з хоча б з загальною інформацією про оливи та мастила, оскільки практична реалізація її в умовах школи дасть змогу значно підтримати довговічність та надійність обладнання навчальних майстерень.

Виклад основного матеріалу. У процесі експлуатації та збереження технологічних машин їхні складові одиниці постійно взаємодіють з експлуатаційними матеріалами: оливами, мастилами, спеціальними рідинами. Від експлуатаційних властивостей зазначених матеріалів та умов їх використання залежить характер цієї взаємодії: прискорюються або сповільнюються зношування та корозія деталей, змінюються витрати матеріалів, продуктивність і надійність машин, ефективність

їхньої роботи [4, с. 127]. Найпоширенішими (й дуже важливими в сенсі забезпечення якості машини) витратними (розхідними) експлуатаційними матеріалами, котрі використовуються в технічному обладнанні, є оливи й мастила [3]. Разом з цим, необхідно зазначити, що до вказаних матеріалів відносяться й ущільнювачі, ізоляційні матеріали, гумотехнічні матеріали, гідравлічні рідини, клеї, герметики тощо.

Оливи поділяються на моторні й трансмісійні. Вони виготовляються в основному з нафти (мінеральні нафтові оливи), поширеними стали й матеріали синтетичного походження (синтетичні оливи). Трансмісійні оливи застосовують для змащення агрегатів і вузлів силової передачі, а також редукторів, їх зубчастих передач: циліндричних, конічних, спірально-конічних, черв'ячних, гіпоїдних. Більшість зубчастих передач змащують способом занурення і розбризкування оливи, інколи під тиском разом із розбризкуванням. Умови роботи трансмісійних олив досить складні. Поверхні тертя деталей у зубчастих передачах зазнають дії великих питомих навантажень. Так, контактне напруження в зоні зачеплення зубів шестерень навіть у помірновантажених циліндричних і конічних передачах досягає 200...600 МПа, а в гіпоїдних - 3000...4000 МПа. Зубчасті передачі працюють у режимах рідинного, гідродинамічного, еластогідродинамічного або граничного тертя, а найчастіше – водночас у всіх цих режимах. Вплив температури оливи на зношування зубчастих передач дуже значний. Так, у разі зменшення її температури інтенсивність зношування (наприклад, шестерень) сповільнюється, і за температури +70...+80 °С (при температурі повітря +30...+40 °С) стабілізується [3].

Значення трансмісійних олив для забезпечення оптимальних умов експлуатації машин надзвичайно важливе.

Основне їх призначення:

- зниження зношування тертьових деталей трансмісії;
- зменшення витрат енергії, що передається від двигуна до ходової частини й робочих органів, на подолання тертя;
- відведення теплоти від деталей і захист їх від корозії (видалення із зони тертя продуктів зношування та інших забруднень);
- зниження шуму й вібрації шестерень і захист їх від ударних навантажень;
- ущільнення зазорів (люзів) у сальниках і різних з'єднаннях.

Умови роботи трансмісійних олив у зубчастих зачепленнях (швидкість відносного ковзання, контактне напруження, частота обертання, температурний режим тощо) суттєво різняться й здебільшого визначають можливість використання олив у передачах певного типу.

За напруженістю роботи зубчастих передач трансмісійні оливи можна поділити на універсальні, загального призначення, гіпоїдні та інші.

До трансмісійних олив ставляться такі загальні експлуатаційні вимоги:

- добрі в'язкіснотемпературні властивості;
- висока мастильна здатність (утворення міцних плівок, що забезпечує надійне й якомога повніше розподілення оливи по поверхні зубів зовні контакту);
- достатні протиспрацьовувальні й протизадирні властивості;
- висока термічна й термоокислювальна стабільність;
- добрі протипінні й антикорозійні властивості;
- мінімальна дія на гумотехнічні ущільнювальні матеріали, лаки, фарби й пластмаси;
- висока фізична стабільність в умовах тривалого зберігання;
- стійкість до утворення водних емульсій.

Основні показники оливи

Показник	Пояснення	Вплив на роботу машини
<i>В'язкість</i>	<i>Це один із основних параметрів, який оцінюється кінематичною в'язкістю за температури +100 °С</i>	<i>Від в'язкості оливи залежать втрата потужності на тертя та інтенсивність зношування тертьових деталей, а також прокачуваність оливи трубопроводами й каналами системи мащення, видалення забруднень із тертьових поверхонь, втрати оливи крізь ущільнення</i>
<i>Індекс в'язкості</i>	<i>Це безрозмірна величина, що вказує на ступінь зміни в'язкості оливи залежно від температури</i>	<i>Чим вищий індекс в'язкості оливи, тим кращі її в'язкісно-температурні властивості.</i>
<i>Масильні властивості</i>	<i>Це здатність оливи утворювати на тертьових поверхнях пружну плівку, яка перешкоджає їхньому безпосередньому контактові</i>	<i>Чим кращі масильні властивості оливи, тим менша інтенсивність і швидкість зношування тертьових поверхонь, що особливо важливо в разі виникнення граничного тертя</i>
<i>Мийні властивості</i>	<i>Це здатність оливи забезпечувати необхідну чистоту деталей двигуна, підтримуючи продукти окиснення й забруднення в суспензованому стані</i>	<i>Мийні присадки виключають різні утворення на деталях</i>
<i>Масова частка механічних домішок і води</i>	<i>Не допускаються, або допускаються в мізерній кількості</i>	<i>Чим більше механічних домішок і води тим швидше зношуються деталі</i>

У машинах і механізмах є й такі деталі, вузли тертя (підшипники, зубчасті передачі тощо), які не вдається змащувати рідкою оливою, оскільки до них не можна або не вигідно її безперервно подавати. Для мащення цих вузлів використовують мастила.

Мастила – це мінеральні оливи, згущені до мазеподібного стану. Нині випускається близько 200 марок мастил різного призначення [4, с. 227].

Вузли тертя, що змащуються мастилом, простіші в обслуговуванні, не так часто вимагають заміни мастила і постійного нагляду за їхньою роботою.

Мастило за своїм складом є складною речовиною. В найпростішому випадку воно складається з двох компонентів — оливної основи (дисперсне середовище) та твердого загусника (дисперсна фаза).

Кількість загусника в мастилах становить 5...30 % (найчастіше 10...20 %). Він і визначає основні властивості мастила.

При перемішуванні оливи із загусником частину останнього вбирає олива та розбухає, створюючи структурний каркас мастила. При цьому в чашечках, утворених частинками загусника, що встиг розбухнути, міститься рідка олива. В такому вигляді мастило нагадує грудку вати, просочену рідиною. Структурний каркас неміцний і при невеликому навантаженні руйнується. Тоді олива починає текти, наближаючись до рідкого стану. Цим і забезпечується надійне мащення вузлів тертя. Проте як тільки мастило вивільниться від навантаження, воно зразу немовби застигає та добре утримується на деталях не стікаючи з них. Ця властивість мастил дає змогу використовувати їх в негерметизованих, слабкогерметизованих або зношених вузлах

тертя. Більшість мастил має в своєму складі 80...90 % нафтових або синтетичних олив, до яких з метою надання їм пластичності вводять 10...20 % того чи іншого загусника. Крім того, вони можуть містити до 5 % води, до 10 % графіту, стабілізатори та інші речовини. Як загусник найчастіше застосовують мила різних металів (натрієві, літієві, кальцієві), тверді вуглеводні (парафін, церезин та їх суміші), які одержують з нафти та іншої сировини. Для виготовлення мильних загусників використовують жирні кислоти, які одержують з природних жирів та синтетичних жирних кислот. Перші мастила дістали назву жирових, а другі — синтетичних. Вуглеводні мастила отримують сплавленням нафтової оливи з твердими вуглеводнями. Вони мають невисоку температуру плавлення, абсолютно нерозчинні у воді, крізь них слабо просочуються водяні пари. Ці мастила легко наносяться зануренням деталі в мастильний розплав або за допомогою щітки. Навіть тонкий шар вуглеводневого мастила (близько 0,5 мм) надійно захищає поверхню від шкідливої дії води та пари. Виходячи з цього, такі мастила виготовляють як консерваційні та захисні.

Основні показники мастил

Властивість мастила	Характеристика властивості	Використання мастила
<i>Водостійкість</i>	<i>Не руйнується під дією води</i>	<i>Неводостійке мастило через 10...15 хвилин розчиняється. За цією ознакою мастила поділяють на водостійкі та неводостійкі, що й зумовлює їх використання.</i>
<i>Температура крапання</i>	<i>Це падіння першої краплі мастила, яке нагрівають у капсулі спеціального термометра</i>	<i>Визначає верхню температурну границю використання мастила. Мастила можна використовувати при температурі на +15...+20 °С нижче від температури крапання. За температурою крапання мастила поділяють на низькоплавкі, середньоплавкі та тугоплавкі.</i>
<i>Пенетрація</i>	<i>Умовний показник механічних властивостей, що дорівнює глибині занурення в них стандартного конуса (виражається в десятих частинах міліметра)</i>	<i>Характеризує консистентність (густину) мастила, тобто здатність мастила до навантаження й до опору витисненню його з підшипника. Пенетрацію визначають спеціальним приладом (пенетрометром), який показує число пенетрації. Чим вище це число, тим нижча спроможність мастила</i>
<i>Колоїдна стабільність</i>	<i>Здатність протидіяти виділенню оливи з мастила під дією навантаження</i>	<i>Визначає у відсотках кількість мастила, що виділилось від взятої для випробування кількості мастила, впливає на термін зберігання й використання мастила. З підвищенням температури колоїдна стабільність знижується</i>
<i>Випаровуваність</i>	<i>Визначається у відсотках від взятої для випробування кількості мастила</i>	<i>Випаровування та втрати колоїдної стабільності спричиняють підвищення концентрації загусника в мастилах, порушення їхньої однорідності та знижують пластичність мастил</i>
<i>Границя міцності</i>	<i>Мінімальне напруження зсуву під дією інерційних сил, при якому мастило починає текти</i>	<i>Визначає здатність мастил утримуватись на поверхні деталей за наявності сили інерції. Вимірюється спеціальним приладом</i>

<p><i>В'язкість</i></p>	<p><i>Залежить від швидкості деформації й оцінюється ефективною в'язкістю</i></p>	<p><i>Експлуатаційні характеристики мастил покращуються при зниженні в'язкості та при підвищенні швидкості її деформації. Визначається при температурі +70... +100 °С капілярними віскозиметрами</i></p>
<p><i>Механічна стабільність</i></p>	<p><i>Характеризує еластичність мастил протидіяти руйнуванню під навантаженням</i></p>	<p><i>Масило з поганою механічною стабільністю швидко руйнується, розшаровується та витікає з вузлів тертя. Впливає на границю міцності та в'язкість. Визначається приладом – таксометром (ним визначають границю міцності до й після руйнування мастила)</i></p>
<p><i>Хімічна стабільність</i></p>	<p><i>Визначає стійкість мастила до окислення повітрям</i></p>	<p><i>Окислення призводить до зміни кислотного числа та зменшення границі міцності на зсув. При температурі вище як +100 °С погіршуються антикорозійні властивості. Чим вища хімічна стабільність, тим кращі експлуатаційні властивості мастил</i></p>

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, застосування розробленої й опрацьованої на виробництві систему технічного обслуговування і ремонту, зокрема й в частині змащування деталей, вузлів, механізмів олівами і мастилами та ознайомлення майбутнього вчителя трудового навчання і технологій з цією сферою знань, дає можливість в перспективі підтримати довговічність та надійність обладнання навчальних майстерень. Разом з тим, розробка цієї важливої теми дозволяє вийти й на інші напрями управління технічним станом устаткування.

Список використаних джерел

1. Крачельський І. В. Тертя і зношування. Київ: Вища школа, 1989. 437 с.
2. Поверхневе руйнування та зміцнення матеріалів : монографія / М. І. Пашечко та ін. Львів: Комета, 2005. 384 с.
3. Полянський С. К., Коваленко В. М. Експлуатаційні матеріали. Київ : Либідь, 2003. 443 с.
4. Полянський С. К., Коваленко В. М. Експлуатаційні матеріали для автомобілів і будівельно-дорожніх машин. Київ : Либідь, 2005. 502 с.
5. Шостак В. В. Монтаж, технічне обслуговування і ремонт деревообробного обладнання: підручник для ВНЗ. Львів : Ахіл, 2000. 284 с.
6. Шостак В. В. Основи розрахунку та конструкції деревообробного обладнання : підручник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. 392 с.
7. Шостак В. В., Пишник І. М. Технічна експлуатація і ремонт деревообробного обладнання : навч. посіб. Київ : УМК ВО, 1990. 232 с.

РОЗДІЛ IV. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

УДК 78(092)

Гарасим Тетяна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 11-М групи;
Гребіниченко Юлія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 21-М групи
Науковий керівник:
ст. викл. Афанасенко А. М.

БОГДАНА ФІЛЬЦ – МИТЕЦЬ ДУШЕВНОЇ КРАСИ

Анотація. У статті розглянуто життєвий шлях Богдани Фільц, який сформував її як композитора. Частково ознайомлено з її творчістю та розкрито більш детально на прикладі кількох її творів.

Ключові слова: Богдана Фільц, вокально-хорова музика, українська музика, творчість, синкопи, опора, позиція.

Annotation. The article examines the life path of Bohdana Filts, which shaped her as a composer. Familiar with her work as a whole and revealed in more detail on the example of several of her works.

Keywords: Bohdana Filts, vocal and choral music, Ukrainian music, creativity, syncopae, support, position.

Актуальність теми. Дослідження біографії та творчості Богдани Фільц є актуальним і важливим для розширення наших знань про сучасне музичне мистецтво, новаторські практики у композиції. Вивчення її творчості сприяє підвищенню уваги до ролі жінок у світі музики та історії загалом, допоможе краще зрозуміти сучасні напрямки у світі композиторського мистецтва. Вивчення біографії Богдани Фільц дає змогу краще зрозуміти вплив культурного середовища, історичного контексту та особистих досвідів на формування її музичного стилю.

Мета статті – розглянути біографію та творчість Богдани Фільц на прикладі вокально-хорових творів.

Виклад основного матеріалу. Творчість Богдани Фільц припадає на кінець ХХ – початок ХХІ ст. Її твори співзвучні душі дитини. Ясне голосоведіння, краса і логіка розвитку кожної хорової партії, зручний діапазон забезпечують умови для виконання багатоголосної пісні навіть шкільним хором.

Богдана Михайлівна народилася 14 жовтня 1932 року в мальовничому місті Яворові, що на Львівщині, у висококультурній сім'ї галицької інтелігенції, яка плекала музичні традиції свого народу. Батько, Михайло Іванович Фільц, був відомим адвокатом і громадським діячем, доктором права, мав різносторонні інтереси. У 1929 р. разом з дружиною заснував у Яворові філію Вищого музичного інституту ім. Миколи Лисенка і Музичне товариство ім. Миколи Лисенка, яке Михайло Фільц очолював упродовж 10 років. Мати, Ярослава Романівна, свого часу закінчила філософський факультет Львівського університету, знала кілька мов, у тому числі грецьку і латину, добре грала на фортепіано. Брат Роман, старші сестри Христина й Іванна та маленька Богдана вчилися у музичній школі гри на скрипці та фортепіано. І з перших кроків Богдана робила помітні успіхи.

Дім сім'ї Фільц був осередком культури у Яворові. Тут часто гостювали видатні митці-композитори, письменники, художники. Близьким другом сім'ї був Станіслав Людкевич. Та особливе свято панувало в родині, коли приїжджала тітка Ярослави Романівни – видатна співачка Соломія Крушельницька.

Та щасливе родинне життя Фільців тривало недовго. У 1939-му (Богдані тоді виповнилося 7 років) органи НКВС за громадську і просвітницьку діяльність заарештували батька і засудили до розстрілу. Смертний вирок потім замінили на тривале ув'язнення, яке він відбував на Печорі. Потім його сліди вдалося знайти в узбецькій Бухарі та на Аральському морі. Там він зник безвісти. Дружину з трьома молодшими дітьми тим часом виселили до Казахстану. Ті роки Богдана Михайлівна згадує, немов жахливий сон. Від тяжкої праці й голоду померла мама. Богдану та сестер врятувала тітка по лінії батька. Брат Роман в окупованому нацистами Львові загинув у гестапо.

1945 року сестри повернулися до Львова. Ними опікувалися друзі й рідні. Так, Станіслав Людкевич і Василь Барвінський прослухали Богдану та Іванну. Богдану прийняли до четвертого класу Львівської музичної десятирічки в клас фортепіано, а Іванну – в музичне училище (клас фортепіано і скрипки). У 1951 р. Богдана вступила до Львівської консерваторії. Спочатку закінчила історико-теоретичний факультет, а через два роки – композиторський у класі великого Станіслава Людкевича. Пізніше в Києві вона стала аспіранткою Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук України. У 1964 р. успішно захистила дисертацію на тему «Методи хорових обробок українських народних пісень у творчості українських радянських композиторів» під керівництвом відомого композитора Лева Ревуцького. Працювала старшим науковим співробітником Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського і є автором кількох монографій. Це «Хорові обробки українських народних пісень» (1965), «Український радянський романс» (1970), «Гармонія солоспіву» (1979), розділи «Історії української музики», Музичної енциклопедії та ін.

Земний шлях Богдани Михайлівни Фільц гідний людини високих духовних чеснот. Вона виховала прекрасних синів, тішилася любов'ю своїх рідних – чоловіка, дітей, онуків, правнука. Запам'яталася всім лагідним і шляхетним ставленням до колег. Щиро цінувала музик-виконавців і завжди власноруч дарувала їм квіти. 5 травня 2021 року на Великодньому тижні, весняної пори вона покинула цей світ. На пам'ять про себе залишила музику та музикознавчі праці.

Богдана Фільц - заслужений діяч мистецтв України, лауреат Державної премії ім. М. Лисенка, лауреат Всеукраїнського конкурсу композиторів «Духовні псалми», кандидат мистецтвознавства, член Національної спілки композиторів України, стипендіат Фонду інтелектуальної співпраці «Україна – XXI століття». І попри всі титули та звання Богдани Фільц, найвищу «пробу» мають її людські якості: скромність, доброзичливість, добропорядність, працьовитість, вимогливість до себе і своєї творчості, якою захоплюються дорослі та діти. Композиторка успішно поєднувала три напрямки – музикознавчий, композиторський і виконавчий. Її творчість представлена у широкому жанровому різноманітті - симфонічних, хорових, камерно-вокальних, фортепіанних творах. Серед останніх згадаймо «Три п'єси на теми лемківських народних пісень» (1960), «Закарпатські новелети» (1966), «Лемківські варіації», «Київський триптих», «Візерунки», «Музичні присвяти», фортепіанні концерти.

Та найбільш яскраво розквітнув талант Б. Фільц у вокально-хоровій музиці для дітей, в якій вона продовжує традиції українського класичного музичного мистецтва. Природа щедро обдарувала композиторку мелодичним хистом і рідкісним відчуттям виражальних можливостей дитячого голосу. Її твори наповнені романтичною натхненністю, виразною мелодикою, ліричним світовідчуттям, щирістю у відтворенні

людських почуттів. Образна палітра охоплює барвистий світ дитячих роздумів і мрій, тому твори Богдани Фільц так близькі серцю кожного маленького виконавця. Саме їм адресовані понад 200 пісень, вміщених у збірках «Від льоду до льоду» (1965), «Смерічка» (1973), «Любимо землю свою» (1977), «Ладоньки» (1982). «Світе тихий» (2000), «Сонце в жменьці» (2000), «Наша думка, наша пісня» (2004), «Срібні струни», «Від зими до зими» (1983), «Весняний дзвін» (1987), «Жива криниця» (1993). Богдані Фільц притаманне вимогливе ставлення до поетичної основи вокальних композицій, тому вона звертається до творчості класиків української літератури. Її улюбленими авторами є Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Платон Воронько, Дмитро Павличко, Ліна Костенко, Олександр Олесь, Максим Рильський, Володимир Сосюра, Павло Тичина.

З її вокально-хорових творів для дітей розглянемо «На зеленому горбочку» на сл. Лесі Українки, «Зацвіла в долині» на сл. Т. Шевченка та «Любимо землю свою» на сл. М. Сингаївського.

«На зеленому горбочку» Б. Фільц написала, як раніше зазначалося, на слова відомої української письменниці Лесі Українки. Твір написаний у куплетній формі в тональності E-dur, розмір 6/8, для одного голосу з супроводом фортепіано. Ритмічною складністю є заліговані восьмі ноти з 3 на 4 долі (синкопи). За допомогою музики, композиторка передає красу природи в українському селі і таке художнє зображення важливе для образного сприйняття дітей. Твір написаний в зручній для дитячого голосу теситурі, форма звуковедіння - legato. При вимові слів слід спиратися на голосні звуки, приголосні вимовляти чітко і коротко.

Твір «Зацвіла в долині» на слова Т. Шевченка, написаний для триголосого дитячого хору в супроводі фортепіано, в тональність E- dur. Темп – andantino, але зустрічаються невеликі агогічні відхилення (ritenuto, a tempo), розмір 4/4 не змінюється протягом усього твору. Мініатюра написана в куплетній формі з приспівом, яка побудована на народнопісенних фольклорних інтонаціях Західної України. Мелодію слід виконувати плавно, в єдиній вокальній позиції на legato. Твір написаний в зручній для дитячого голосу теситурі. Хроматизми, які зустрічаються, слід проспівувати на опорі, щоб уникати інтонаційного заниження. Дуже вдало написана динаміка твору, де поступово з p переходимо до f . Таким чином ми бачимо як природа просинається і оживає весною, як починають розпускатися квіти, а в акомпаніменті, за допомогою трелі, передається всняний щебет птахів.

Твір "Любимо землю свою" на слова Миколи Сингаївського, написаний для чотириголосого дитячого хору з супроводом фортепіано, в якому оспівується любов до рідної землі. Написаний в куплетній формі, в тональності A- dur, розмір ¾. Виконується в характері – maestoso, тобто велично, урочисто і починається заклично на f. Слід звернути увагу на партії, в яких мелодія сходиться в унісон, а також на місця, де зустрічаються підголоски, які слід прослухати. Твір написаний в динаміці mf та f. Це відповідає урочистому характеру твору.

Музика Богдани Фільц звучить і користується популярністю не лише в Україні, а й в Австралії, Болгарії, Естонії, Канаді, Латвії, Німеччині, Польщі, Франції, США. Не випадково побратими художньо-поетичного цеху малюють її портрети присвячують їй поетичні рядки.

*Богдани Божий дар
Усю красу української землі
Ввібрала в себе чарівна Богдана.
І розмаїття трав, і трелі солов'їв, -
Усе, що Богом було дано.
А ще Господь Тобі заповідав
Ту землю рідну понад все кохати,*

*Щоб шум дїбров й чарівний маків цвіт
Нам в музиці і пісні передати.
Щоби у пісні поставали наяву
І шелест трав, і плін річок розкішних,
Розмова вітру в нічку грозову,
Весняний ранок й сонця промінь ніжний.
І линуть звуки пісні чарівні,
А наші діти ті пісні співають,
Як жайвори щоранку по весні,
Твоєю творчістю до сонця промовляють.
Тож дякуємо Богу, що в наш час
Ти нашій рідній Україні дана.
І молимося, щоб вогник той не згас,
Прекрасна й вічно молода БОГДАНО!*

Ніна Бортник, педагог українського коледжу ім. В. Сухомлинського.

Висновок. Підсумовуючи все сказане, відзначимо, що Богдан Фільц була видатним українським композитором, музикознавцем, яка присвятила своє життя творчості. Впродовж багатьох років вона активно працювала в галузі пісенно-хорової музики для дітей різних вікових груп. Її твори відзначаються глибокою змістовністю, національною характерністю та високим професіоналізмом. Вони глибоко відображають багатство української культури. Вона була вагомою постаттю в українській музиці. Творча та наукова діяльність Богдани Михайлівни заслужила високе визнання.

Список використаних джерел

1. Журнал «Музика». 2012. № 6.
2. Загайкевич М. Богдана Фільц. Творчий портрет. Київ ; Тернопіль : Астон, 2003. 144 с.

УДК 811.161.2'373

Іванчук Анастасія,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-УЗзм групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Волянчук І. О.

«ДЕННИКИ» ПЕТРА СОРОКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті досліджено особливості використання «Денників» Петра Сорочки як засобу формування соціокультурної компетентності школярів. Соціокультурну компетентність школярів визначено як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, якостей, цінностей, способів мислення, що визначає рівень соціального і культурного розвитку особистості: володіння загальною культурою, знання культурної спадщини свого народу, вміння проявляти ініціативу в будь-яких справах, здатність до активної суспільно-корисної діяльності. Суттєвими аспектами, покладеними в основу соціокультурної компетентності школярів, є: знання, уміння, навички, особистісні якості, ціннісні орієнтації, здатність та готовність до здійснення соціокультурної діяльності. Окреслені змістові сегменти формування соціокультурної компетентності школярів із використанням «Денників» Петра Сорочки сприяють збагаченню й розширенню знань учнів, розвивають їхні вміння і навички усного й писемного мовлення, творчі здібності, а також забезпечують ефективне формування соціокультурної компетентності на уроках української мови.

Ключові слова: «Денники» Петра Сорочки, сакральний стиль, соціокультурна компетентність, вправи, методика, формування, школярі.

Annotation. The article examines the peculiarities of using «Diaries» by Petro Soroka as a means of forming the sociocultural competence of schoolchildren. Sociocultural competence of schoolchildren is defined as a dynamic combination of knowledge, abilities, skills, qualities, values, ways of thinking, which determines the level of social and cultural development of an individual: mastery of general culture, knowledge of the cultural heritage of one's people, the ability to take the initiative in any business, the ability to active socially be neficial activity. The essential aspectsth at form the basis of sociocultural competence of schoolchildren are: knowledge, abilities, skills, personalqualities, value orientations, ability and readines stoper form sociocultural activities. Outlined content segment so fthe formation of sociocultural competence of schoolchildrenusing «Diaries» by Petro Soroka contribute to the enrichment and expansion of students' knowledge, develop their skills and abilities in oral and written communication, creative abilities, and also en sure the effective formation of sociocultural competence in Ukrainian language lessons.

Keywords: «Diaries» of Petro Soroka, sacred style, sociocultural competence, exercises, methodology, formation, schoolchildren.

Постановка проблеми. Демократичні зрушення в українському суспільстві спонукають до переосмислення теоретичних засад навчання й виховання здобувачів освіти. Оновлення освітньої системи, шляхи та напрями якого задекларовано в чинній Концепції «Нова українська школа», актуалізувало питання якості сучасної шкільної освіти. Одним із пріоритетних напрямів сучасного освітнього процесу стало забезпечення належної соціокультурної компетентності учнів старших класів у процесі вивчення української мови, що спонукає до вдосконалення методики її

викладання на засадах інноваційних науково-методичних підходів, зокрема соціокультурного.

Зауважимо, що вивчення української мови у закладах загальної середньої освіти на соціокультурній основі пояснюється необхідністю вдосконалення її теоретичних і методичних засад. Зокрема, важливо враховувати, що сучасна основна школа має не тільки ґрунтуватися на об'єктивності та різновекторності наукового знання, але й модернізувати технологію і методику викладання, дати простір особистісним роздумам та соціокультурному вибору людини. Тому соціокультурний підхід широко використовується на уроках української мови.

Окремі аспекти проблеми формування соціокультурної компетентності школярів розкрито в наукових працях таких авторів, як О. Базилевська [1], Є. Боринштейн, [2], Н. Даценко [3], А. Мурзіна [13], М. Ніщенко [4], І. Процюк [5], І. Сенько [6], О. Сулік [9], Л. Топчій [10], Т. Фоменко [11], Н. Хоменко [12], Н. Чернуха [13], О. Шеховцова [14], Л. Ярова [15] та ін. Проте аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури свідчить, що вчені у своїх наукових пошках здебільшого зосереджуються на обґрунтуванні теоретичних основ формування соціокультурної компетентності учнів. Недостатньо уваги приділяється формуванню соціокультурної компетентності школярів на уроках української мови засобами сакрального стилю, до якого, зокрема, належить «денникова проза» відомого тернопільського письменника Петра Сороки.

Мета статті – обґрунтувати особливості використання «Денників» Петра Сороки як засобу формування соціокультурної компетентності школярів.

Реалізацію мети вбачаємо у виконанні таких завдань:

- 1) визначити сутність соціокультурної компетентності школярів;
- 2) охарактеризувати можливості уроків української мови у формуванні соціокультурної компетентності учнів;
- 3) розробити вправи для формування соціокультурної компетентності школярів з використанням «Денників» Петра Сороки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження особливостей та шляхів формування соціокультурної компетентності школярів у науковій літературі (О. Базилевська [1], Є. Боринштейн [2], Н. Даценко [3], А. Мурзіна [13], М. Ніщенко [4], І. Процюк [5], І. Сенько [6], О. Сулік [9], Л. Топчій [10], Т. Фоменко [11], Н. Хоменко [12], Н. Чернуха [13], О. Шеховцова [14], Л. Ярова [15] та ін.) передбачає уточнення сутності та змісту поняття «соціокультурна компетентність школяра».

Так, О. Базилевська соціокультурну компетентність розглядала як «інтегративну якість особистості, що визначає її теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності» [1, с. 34]. Вчена наголосила, що володіння соціокультурною компетентністю передбачає наявність в особистості внутрішньої готовності до різних видів діяльності у соціокультурному просторі.

М. Ніщенко визначає соціокультурну компетентність як інтегративну властивість особистості, яка «характеризується наявністю толерантного і відкритого ставлення до представників різних мовних спільнот, вмінням творчо підходити до виконання своєї справи, а також загальним умінням мобілізувати весь свій досвід і наявні соціокультурні знання для результативного вирішення конкретних професійних завдань у ситуації міжкультурного спілкування» [4, с. 29].

Дещо відмінне визначення знаходимо у Т. Фоменко, яка визначає соціокультурну компетентність як «якісну характеристику особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних і культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; здатність та готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур» [11, с. 152]. Зазначена дефініція відображає такі ключові характеристики досліджуваного поняття, як знання соціальних та культурних сфер, а також здатність і готовність до спілкування з представниками інших культур. У

результаті взаємодії особистість набуває соціального та життєвого досвіду, що сприяє підвищенню рівня соціокультурної компетентності.

І. Процюк вважає, що соціокультурна компетентність є «інтегративною особистісною якістю, яка базується на знаннях, уміннях і досвіді, що набуваються у закладі освіти, та дозволяє продуктивно взаємодіяти у соціокультурному просторі з представниками інших мов та культур» [5, с. 108]. У ході аналізу цього терміна дослідниця доходить висновку, що соціокультурна компетентність має базуватись на набутих особистістю у процесі навчання у вищій школі знаннях, уміннях, навичках, практичному досвіді, і, як результат, сприяти у подальшій професійній діяльності налагодженню ефективної міжособистісної взаємодії з представниками різних культур.

У контексті нашого дослідження варто зосередити увагу на складових соціокультурної компетентності учнів. Зокрема, Н. Даценко вважає, що існують такі складові соціокультурної компетентності школярів: інтелектуальна, пов'язана з ерудицією та загальною поінформованістю, вміннями інтелектуальної діяльності; комунікативна, яка включає культуру спілкування, володіння способами передачі і обміну інформацією; загальнокультурна, яка включає національний менталітет, етнопсихологію, орієнтацію в культурних цінностях; культурологічна (включає залучення до культурних цінностей, культури міжособистісної взаємодії) [3].

Вчена Л. Топчій вважає, що соціокультурна компетентність учнів включає такі характеристики: обізнаність у широкому колі проблем, у тому числі регіональних, національних чи глобальних; готовність до вирішення виявлених проблем; здатність до обґрунтування й аналізу причин виникнення проблем; усвідомлення і розкриття причин виникнення проблем соціально значущої діяльності, вибір адекватних методів їх розв'язання; прагнення до освоєння культурно-освітнього простору соціального довкілля через опанування відповідних ціннісних орієнтирів, використання засобів культурно-освітнього середовища для розширення культурного простору; формування бази теоретичних знань й умінь для самостійних суджень в різних галузях культури (на основі вивчення теорій, фактів, дат, імен, понять, подій, які відображають різні етапи розвитку культури); формування умінь орієнтування у значній кількості інформації, вивчення різноманітних видів інформаційних джерел, уміння використовувати їх для вирішення завдань пізнавальної діяльності тощо [10].

Узагальнюючи і систематизуючи розрізнені підходи до досліджуваного поняття, пропонуємо власне визначення аналізованого терміна. На нашу думку, соціокультурна компетентність школяра – це інтегративне утворення, що поєднує знання, уміння, навички, способи мислення, цінності, особистісні якості та практичний досвід, зумовлює рівень соціального і культурного розвитку особистості та забезпечує успішне здійснення навчальної діяльності. Цей вид компетентності є не однією якістю, цінністю, навичкою, а поєднує значну кількість складників. Окрім цього, у такому контексті необхідним є врахування як соціального, так і культурного аспектів, які тісно пов'язані між собою.

Проаналізувавши та узагальнивши характеристики досліджуваного терміна, які запропонувала Н. Хоменко, можемо виділити з них чотири основні, якими, на нашу думку, має володіти кожен старший школяр із високим рівнем соціокультурної компетентності:

1) здатність орієнтуватися у соціальних проблемах (обізнаність у них, їх усвідомлення, розкриття причин виникнення, готовність до аналізу й розв'язання); 2) оволодіння культурно-освітнім простором соціального довкілля; 3) наявність теоретичних знань й умінь для формування власної точки зору; 4) уміння працювати з інформацією [12].

Аналіз методичної літератури дає змогу зміст соціокультурної компетентності школярів поділити на мовознавчий і соціокультурний сегменти [4]. Перший сегмент

сприяє збагаченню і розширенню знань здобувачів освіти з рідної мови; створює відповідне інтелектуальне тло для оптимального, усвідомленого й осмислення засвоєння програмового матеріалу; сприяє розвитку умінь і навичок усного й писемного мовлення, творчих здібностей учнів. А соціокультурний сегмент у своєму змісті містить такі важливі напрями: вивчення і спостереження за явищами української мови, збагачення мовлення учнів етно- й культурознавчою лексикою та ін. Зауважимо, що систематичне уведення в зміст уроків української мови соціокультурного матеріалу допомагає педагогу викликати в учнів інтерес до рідної мови, навчає поважати себе, свій народ, свою родину, а також любити і шанувати свою мову, формуючи таким чином соціокультурну компетентність загалом.

Головним у процесі формування соціокультурної компетентності школярів з використанням «Денників» Петра Сороки [7; 8] вважаємо соціокультурний сегмент. Останній містить важливі позамовні відомості, які допомагають краще опанувати українську мову. Так, пояснюючи особливості написання власної назви «Тернопіль», можна запропонувати учням етимологічну довідку про різне походження омонімічних компонентів -піль і -поль, що дасть змогу уникати орфографічних помилок у своїй мовленнєвій практиці.

Окрім того, опанувати написання власних назв на матеріалі «Денників» Петра Сороки допоможе цікава інформація про походження імені «Марія». Наведемо уривок тексту, запропонований учням 10 класу. Зміст тексту дозволяє визначити його основну думку, дізнатися етимологію власних назв, збагатити словниковий запас школярів і повторити правила вживання великої літери, працюючи таким чином комплексно: *«Другий день Різдва. Свято Марії. І ми провідуємо з Галею трьох найближчих нам Марій, щоб привітати їх із святом. Коли пізнім вечором повертаємося додому з сумом думаю про те, що кожна з них Марій по-своєму глибоко нещасна, кожна несе свій трагічний хрест. Одна втратила сина і залишилася на схилі віку майже цілком самотньою, друга овдовіла після сорока п'яти, третя так і не вийшла заміж, посивіла у дівочтві. Господи, чи є на світі щасливі Марії, чи є десь рай без пекла?»* [7].

Зауважимо, що змістове наповнення соціокультурного сегмента уроків української мови орієнтоване передусім на вимоги чинної освітньої програми, зокрема її соціокультурної змістової лінії. Вказане сприяє комплексному формуванню соціокультурної компетентності учнів, тому слід пропонувати їм завдання на самостійне спостереження над мовою, розуміння різних типів синтаксичних конструкцій, а також збагачення словникового запасу через уведення в текст лексем, які репрезентують сакральний стиль української мови на зразок *Різдвяні свята, Воскресенська церква, притвор, хори, семінарист, храм, захристія, прикомірок, занебесся, ангельські співи, келійка, пюпітр, Алілуя, Божественна Літургія Івана Золотоуста, акафіст, Саваоф, миряни, янголи, херувими, Символ віритощо* [7; 8].

Учні на уроках української мови також охоче опрацьовують мовно-стилістичні явища «Денників» Петра Сороки. Це дає змогу здобувачам освіти глибше проникнути у творчу лабораторію аналізованого письменника, виявити особливості його ідіостилю, усвідомити соціально значущу проблематику, образну основу певного твору, а також глибше пізнати особливості сакрального стилю. Зокрема, при вивченні відокремлених членів речення можна запропонувати учням завдання:

1. Запишіть текст, вставте пропущені розділові знаки. Поясніть вживання цих розділових знаків. Визначте, із якою метою використано відокремлені члени речення.

«Хто у церкві зі мною, той брат мій. Тільки з тим мені добре й хочеться тулити до серця. А поза церквою дружби для мене вже немає і бути не може. Є приятелі, знайомі, що вхожі в мій дім, але вони, як тіні проминуці в моєму житті» [7].

2. Робота в групах.

«Лексикографи». Укладіть тематичний словник (10-15 слів) на основі денника Петра Сороки «Голос із хорів».

«Етнографи». Напишіть твір-мініатюру на тему: «Свято Марії» (на основі денника Петра Сороки «Голос із хорів»).

3. Прочитайте текст, перекажіть його. Визначте роль у тексті відокремлених членів речення. Випишіть з тексту ключові слова. Визначте стиль, тему тексту, основну думку, засоби і способи зв'язку речень у тексті. Укладіть тематичний словник зі слів сакрального стилю, ужитих у тексті. Поясніть значення слова *Вседержитель*. Складіть з ним просте речення ускладнене відокремленими членами речення.

«Хто вище стоїть перед лицем Вседержителя – начитаний інтелектуал, мудрий логік, який не може вірити у Творця і стати на коліна, бо цей світ, на його переконання, підпорядкований сліпим законам абсурду і для якого «цілковитий брак логіки у християнстві залишається єдиною можливою логікою віри», чи та цілком самотня і хвора стара жінка, яка втратила у цьому світі все, але не втратила віри і не зреклася благодаті молитви?» [7].

Продуктивними вважаємо завдання, що актуалізують знання учнів з історії України, наприклад:

4. Прочитайте текст. Про які історичні події йдеться у ньому? На основі яких слів здогадалися про це?

«Так складалося у моєму житті, що майже усі, хто колись мене глибоко ранив, принижував чи обкрадав, потім потрапляли у якусь залежність од мене. Якщо не вони, то їх діти чи навіть онуки. Така ось закономірність. Одна жінка за брежнєвщини подала на нас у суд за те, що ми засіяли свій клапчик городу колгоспним ячменем, і ось через кілька років її син стає моїм студентом, має скласти залік та іспит. Мені тепло від думки, що я не помстився на тому хлопцеві, навпаки – поставився до нього так прихильно, що він навіть попросив мене стати керівником його дипломної роботи» [7].

На уроках української мови доцільно практикувати вправи граматики-стилістичного характеру, які мають виразне соціокультурне спрямування. Граматичні завдання до цих вправ переважно спрямовуються на реконструювання синтаксичних конструкцій, а також на заміну школярами однієї синтаксичної конструкції іншою – синонімічною; або на добір потрібних для побудови відповідних синонімічних структурмовленнєвих засобів, або на аналіз стилістичних особливостей різних типів речень у тексті, та ін. Наведемо зразки таких вправ граматики-стилістичного характеру:

5. Об'єднайте, розкриваючи дужки, прості речення у складносурядні за допомогою сурядних сполучників, які виражають протиставлення, зіставлення, послідовність, одночасність, чергування явищ та ін. Підготуйте повідомлення про різні прояви любові в житті людини, вдаючись до тексту. Доберіть до тексту заголовки. В новоутворених реченнях визначте граматичні основи, далі підкресліть усі члени речення і визначте пунктограми.

«У любові – як в озонному шарі.

Хочеш жити – люби.

Хочеш осягнути вічне життя – люби.

Хочеш бути щасливим – люби.

Люби і все інше дасться тобі» [7].

6. Творчий диктант. У тексті доповніть початки складних речень, щоб утворилися безсполучникові речення.

«Коли мені особливо важко і я починаю молитися, заплющивши очі, то завжди відчуваю поруч майже фізичну присутність тих людей, що моляться за мене... Вони створюють навколо своєрідне енергетичне силове поле, і до мене повертається спокій та умиротворення, знаю, уже нічого поганого зі мною

трапитися не може... Цих людей небагато – мама, Галя, Люда Литвинчук, баба Марія, отець Михайло Бедрій, можливо, дехто з студентів, – але це ті, з ким моя душа не розминеться й у вічності» [7].

Відтак, формування соціокультурної компетентності школярів із використанням «Денників» Петра Сороки розглядаємо як складну за своїм змістом і структурою категорію, тісно пов'язану з усім процесом навчання української мови. В межах системного уявлення про зміст навчання української мови, а також кінцевий результат (сформованість ключових та предметних компетентностей школярів), соціокультурну компетентність, мету її формування на уроках української мови (розвиток відповідних умінь, необхідних для сприймання, інтерпретації й використання української мови відповідно до соціального і культурного контекстів соціальної взаємодії) варто констатувати, що змістовий компонент формування соціокультурної компетентності школярів з використанням «Денників» Петра Сороки є важливим складником позаурочної і урочної роботи з предмета.

Отже, у результаті характеристики сутності основних понять соціокультурну компетентність школярів визначено як динамічну комбінацію якостей, цінностей, знань, умінь, навичок, способів мислення, яка визначає рівень культурного і соціального розвитку особистості: володіння нею загальною культурою, а також знання культурної спадщини свого народу, уміння проявляти ініціативу в соціально значущих справах, здатність до активної суспільно-корисної діяльності та ін. Суттєвими аспектами, покладеними в основу соціокультурної компетентності школярів, є: знання, уміння, навички, особистісні якості, ціннісні орієнтації, здатність та готовність до здійснення соціокультурної діяльності. Окреслені змістові сегменти формування соціокультурної компетентності школярів з використанням «Денників» Петра Сороки сприяють розширенню і збагаченню знань учнів, розвивають у них уміння і навички усного та писемного мовлення, а також забезпечують ефективне формування соціокультурної компетентності на уроках української мови.

Список використаних джерел

1. Базилевська О. О. Формування соціокультурної компетентності в учнів засобами образотворчого мистецтва : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2017. 228 с.
2. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості. *Соціальна психологія*. 2004. № 5 (7). С. 63-72.
3. Даценко Н. Про структуру соціокультурної компетентності учнів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. Вип. 6. С. 8-10.
4. Ніщенко М. Е. Формування соціокультурної компетентності учнів основної школи на матеріалах синтаксису простого речення : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2019. 204 с.
5. Процюк І. Є. Формування соціокультурної компетентності особистості в науковій літературі. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. Серія : Педагогічні науки. 2016. Вип. 3 (85). С. 107-113.
6. Сенько І. С. Формування соціокультурної компетентності в учнів середніх класів у процесі мовної освіти. *Збірник наукових праць*. Педагогічні науки. Херсон : ХДУ, 2011. Вип. 59. С. 144-148.
7. Сорока П. І. Голос із хорів : ліричний денник.
URL : <http://ukrlife.org/main/minerva/soroka1.html> (дата звернення: 05.03.2024).
8. Сорока П. І. Голос із притвору : денники-нічники 2003 року. Тернопіль : Джура, 2004. 148 с.
9. Сулік О. А. Методика формування соціокультурної компетентності в умовах багатомовного навчання в загальноосвітній школі : ... дис. докт. філос. (середня освіта, іноземні мови). Кривий Ріг, 2023. 254 с.

10. Топчій Л. С. Формування україномовної соціокультурної компетентності: теоретичні і практичні аспекти. *Молодий вчений*. 2014. №7 (10). С. 170-173.

11. Фоменко Т. В. Визначення поняття «соціокультурна компетентність у сучасній парадигмі вищої освіти». *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2014. Вип. 42. С. 149-156.

12. Хоменко Н. В. Соціокультурна компетентність як ціннісний аспект розвитку особистості в сучасному суспільстві. *Наука і освіта*. 2010. № 7. С. 263-265.

13. Чернуха Н. М., Мурзіна А. В. Умови формування соціокультурної компетентності школярів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 9 (172). С. 165-173.

14. Шеховцова О. Жанрові модифікації «Денників». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Вип.15. С. 321–323.

15. Ярова Л. І. Реалізація соціокультурної змістової лінії на уроках української мови. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2 (42). С. 187-192.

УДК 821.161.2.09'06

Ковалик Юлія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 21-У групи
Науковий керівник:
к. філол. н., Волянчук І. О.

ПОЕТИКА ВІРШІВ ВАСИЛЯ СТУСА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ПАЛІМПСЕСТИ»)

Анотація. У статті досліджено поетику віршів Василя Стуса (на матеріалі збірки «Палімпсести»). Виявлено, систематизовано й проаналізовано різноманітні художні засоби, що функціонують у творах письменника, з'ясовано їхню функцію.

Ключові слова: поетика, метафора, епітет, порівняння.

Annotation. The article examines the poetics of Vasyl Stus's poems (on the material of the collection «Palimpsests»). A variety of artistic means functioning in the writer's works were identified, systematized and analyzed, and their function was clarified.

Keywords: poetics, metaphor, epithet, comparison.

Постановка та актуальність проблеми. Поетика – це один із найдавніших термінів літературознавства. У XIX–XX ст. поетикою вважали ту частину літературознавства, яка вивчає композицію, мову, версифікацію. Трапляються спроби ототожнювати поетику зі стилістикою. Тоді ж з'являються праці про поетику видів, жанрів, напрямів, течій.

У сучасному літературознавстві є багато визначень поетики [1, с. 166-167]. Проаналізувавши деякі з них, Г. Клочек називає такі значення цього терміна:

- 1) художність;
- 2) система творчих принципів;
- 3) художня форма;
- 4) системність, цілісність;
- 5) майстерність письменника.

Тривалий час у нашому літературознавстві домінувала посиленна увага до суспільного значення і соціального аспекту функціонування художнього твору. В останні десятиліття спостерігаємо глибоке зацікавлення літературознавців питаннями поетики [5].

Василь Стус, як і інші талановиті письменники, у своїх поетичних творах використовує низку різноманітних художніх засобів і прийомів, створює неперевершені художні образи. Автор зумів тонко та делікатно порушити теми любові, свободи, патріотизму, трагічної історії українського народу. Багато поезій є суголосними із сучасними подіями в Україні, адже він був патріотом своєї Батьківщини.

У збірці поезій Василя Стуса «Палімпсести. Вибрані вірші» зазначено: «Сьогодні, коли вже минуло три десятиліття після трагічної смерті видатного українського поета, вибрані вірші, пропоновані увазі небайдужого читача, є вагомою підставою і для глибшого, ніж зазвичай, знайомства, і для зосередженіших роздумів над місцем цієї творчості в контексті української літератури» [2, с. 297].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доробок В. Стуса відіграв важливу роль для української літератури. Аналізуючи останні дослідження, можна зробити висновок, що він був одним із найкращих поетів-шістдесятників.

У «Словнику поетичної мови Василя Стуса» дослідниця Л. Оліференко наголошує, що: «творчість Василя Стуса є помітним явищем української та світової літератури, усього нашого суспільного життя. Непересічний талант поета, його трагічна доля, відчайдушна боротьба за національну незалежність, відродження духовності, історичної пам'яті українського народу, сміливі виступи проти комуністичної ідеології викликають великий інтерес до особи митця, до його поетичних творів» [7].

Дослідниця Х. Піцуряк зазначає: «аналізуючи поезію В. Стуса, Б. Рубчак одним із перших помітив у текстах діалоги з такими відомими письменниками як Т. Шевченко та Р.-М. Рільке. Поезія Василя Стуса, на його думку, дещо тяжіла до творчості Миколи Бажана, Максима Рильського, Євгена Полужника, Павла Тичини. Проте науковець правильно підмітив, що впливи цих письменників обдумувались та переосмислювались» [4].

Хом'як І. зауважує, що: «дослідження Стусової творчості зосереджено переважно на літературознавчих і філософських аспектах (роботи М. Коцюбинської, Д. Стуса, Ю. Бедрика, І. Оникиєнко, В. Білецької, Л. Нортвої, О. Рарицького, В. Мельник-Андрущук та ін.)» [9, с. 92]. Зважаючи на це, ми вирішили дослідити поетику віршів Василя Стуса як лінгвістичний феномен, адже це важливий аспект в його творчості та житті й, окрім цього, мовні засоби поезії Василя Стуса досі залишаються малодослідженими.

Метою нашої розвідки є аналіз лінгвістичних художніх засобів і художніх образів, виявлених у поезії В. Стуса (на матеріалі збірки «Палімпсести»). Реалізацію вказаної мети вбачаємо у вирішенні таких завдань:

- 1) проаналізувати поезії В. Стуса зі збірки «Палімпсести»;
- 2) виявити художньо-образні засоби та класифікувати їх;
- 3) визначити стилістичну функцію виявлених одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Василь Семенович Стус, псевдо «Василь Петрик (6 січня 1938, село Рахнівка, Гайсинський район, Вінницька область Українська РСР, СРСР – 4 вересня 1985, табір ВС-389/36-1 (Перм-36)) – український поет-шістдесятник, перекладач, публіцист, прозаїк, мислитель, літературознавець, літературний критик, правозахисник, політ'язень СРСР, дисидент, член Української Гельсінської групи, борець за незалежність України у XX столітті. Один із найактивніших представників українського дисидентського руху. Учасник акції протесту в київському кінотеатрі «Україна» в 1965 році. Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1991, посмертно), Герой України (2005, посмертно). Батько Дмитра Стуса» [8].

За переконання про необхідність збереження й розвитку української культури письменник зазнав репресій з боку радянської диктатури, його творчість була

заборонена та частково знищена, а він сам був засуджений до тривалого перебування в місцях позбавлення волі, де й загинув [8].

Літературознавці стикаються з певними труднощами при спробі характеристики та класифікації творчого доробку В. Стуса, зокрема у визначенні належності до певних літературних шкіл, течій або напрямів. Деякі дослідники (В. Дончик, А. Дністровський, Н. Зборовська та ін.) цілком справедливо відносять постать письменника до когорти шістдесятників. У контексті шістдесятництва розглядав спадщину В. Стуса і Ю. Ковалів, однак дослідник наголошує на еволюції екзистенціальної лірики поета, яка прокладалася. Дослідниця Г. Віват зазначає: «від експериментаторського формотворення в збірці «Зимові дерева» до загостреної іронії («Веселий цвинтар»), до заглиблення в ситуацію абсурду («Палімпсести»)» [3, с. 28].

Галина Райбедюк зауважує, що В. Стус належав до тієї «малесенької щопти» поетів, кому доля «перед лицем тієї надмогутньої сили, з якою держава формувала мислення й почуття». Намагаючись уберегти індивідуальну цілісність, він ненастанно «шукає шляхів гармонії із самим собою, домагається внутрішнього захисту, який протидіє би суспільному беззаконню. Поет активно бореться за себе, повсякчас самовідроджуючись, над усе дбає про непорушність внутрішньої єдності» [6, с. 181].

Життя Василя Стуса було зовсім не легким. Не зважаючи на це, він не падав духом і продовжував писати, навіть будучи заарештованим. На сьогодні вірші поета стали близькі багатьом. Читаючи його поезію, ми занурюємося в глибокий світ естетики та емоційної гармонії.

Так, вірші поетичної збірки «Палімпсести» рясніють різноманітними художньо-образними засобами, як наприклад: метафори, епітети, порівняння, риторичні звертання. Всі вони органічно поєднуються з іншими лексико-граматичними засобами й утворюють цілісний поетичний текст. Більшість віршів цієї збірки дуже популярні серед читачів. Таким прикладом є поезія «Чи витримаєш ти найтяжчий іспит»:

*Чи витримаєш ти найтяжчий іспит,
моя любове? Зможеш, а чи ні?
Ввижаються уста твої сумні
і щоки Богородиці пречисті
в нічних сльозах. І видиться рука —
беззахисна, самотня і тонка,
що пише на стіні розлуку довгу.
І мариться, що з рідного порогу
ти вже добра не ждеш. І не зовеш
того, хто, запроваджений до веж,
тебе, згорьовану, лишив самою
із велетенською, як світ, бідюю [2, с. 58].*

У цій поезії наявні такі епітети: «найтяжчий іспит», «уста твої сумні», «щоки Богородиці пречисті», «рука – беззахисна, самотня і тонка», «розлуку довгу», «рідного порогу» – вони наповнюють поезію сенсом, описують хвилювання ліричного героя.

Збірка «Палімпсести» – це шедевр української поетичної антології. Особливе місце з-поміж художніх засобів у поезії видатного письменника займають метафоричні перенесення. Проведений нами аналіз художніх метафор названої збірки дозволив виокремити чотири групи, а саме, метафори, побудовані на основі:

- схожості поведінки;
- подібності вияву почуття;
- подібності форми;
- подібності кольору.

Найбільшу кількісну групу становлять метафори, побудовані на основі схожості поведінки. Наприклад: «рік росте», «і кружляє безголова осіння крижана земля», «не одлюби свою тривогу ранню», «хай юність догорить», «виготовили з людських тіл», «розстань росою димною між трав», «шпари у твоїй натурі», «світлішала душа», «свічка тріпотить світанком», «вижалене соснами узлісся», «шалена вогненна дорога кипить», «світ весь витух, витух, відпалав», «світ залито густою смолою», «ярій, душе! Ярій, а не ридай», «сосна із ночі впливля», «над Прип'яттю світання зайнялося», «і ось вона, утрата всіх жалів», «прикрійся мідною горою», «тремтить коханої рукав» «ще рвуться горді Славутіві кручі» та ін. На нашу думку, функція цих метафор – надважлива, адже кожне перенесення створює мовний образ, без якого не можливо зацікавити читача.

Наступною групою, за кількісним виявом, є метафори, побудовані на основі подібності вияву почуття: «звіром вити», «лягаючи трубою на плече», «світиться біноклями страждань», «перелякані зустрічі», «розлуку довгу», «радісну порошу», «гойдається вечора зламана віть», «застерігає доля нас зрання, що калинова кров – така густа», «посвітилась болем далина», «і шклиться неба виспіла полуда – тверда труна живих, як живчик барв», «мені була ти голубинею, що розкривала два крила», «тонкоголосе щемне віщування», «і сподіванням встелиться дорога», «і в серці зірка заболить жалка», «душа вдивляється у проруб край світів».

Без вираження почуттів не можливо написати жодну поезію, тому, на нашу думку, таку велику кількість метафор саме цієї групи використав В. Стус. Для кожної людини почуття – це своє інтимне бачення чогось, своє сокровенне переживання емоцій, тому, читаючи рядки Стусових віршів, байдужим точно не залишишся.

На відміну від попередньо описаних двох груп, метафоричні перенесення, побудовані на основі подібності за формою та кольоровими ознаками, значно поступаються за кількісним виявом і становлять зовсім не великі групи. Наведемо приклади.

Метафори за подібністю форми: «сто доріг, мов змії, розпластались», «і спогади знесла, мов сонну хвилю». Також невелика кількість метафор і за подібністю кольору. Наприклад: «синіє річки збурунена гладь», «горить налитий сонцем оболон», «у білій стужі Сонце України».

Чи може поетичний твір обійтися без метафор? На нашу думку, це не можливо, адже саме ці художні засоби переносять якості з одного предмета на інший за схожістю або суміжністю. Це переносне значення вживається не лише в текстах художнього стилю, а й у приватному, особистісному спілкуванні, таким чином ми прикрашаємо своє мовлення, урізноманітнюємо й увиразнюємо його.

Відомо, що ще одним різновидом переносного значення слів є метонімія. У віршах аналізованої збірки їх значно менше, аніж метафоричних перенесень. Наведемо приклади: «Київ спить», «місто покращало й вирросло», «світ причаївся», «сміється світ», «світ живе добром Господніх благ» та ін.

Окрім метафор та метонімії, в аналізованих поетичних творах Василя Стуса функціонує низка епітетів, які додають лаконічності віршам, створюють своєрідний шарм, який формує індивідуальний художній стиль письменника. Виявлені нами епітети також класифіковано за чотирма ознаками. Це зорові, слухові, дотикові та метафоричні епітети.

До зорових епітетів належать: «сльотаву зиму», «Іваночку доброокий», «білий димок», «рудава бестія», «повісплений, осінній, чорний став», «вчорашні споруди, сквери, стежки», «незнайому гінку тополю», «легеньку куряву», «сивій голові своїй», «сумний букет трояндний», «вимріяна й жива донині, незнайома, але й знана теж», «прозоре тіло», «чорний шрам», «сизий голуб», «мертвої душі», «білий світ», «тюремний мур», «галактичний Київ», «листя осіннє», «місяць горовий». Досить очікувано, що зорових епітетів нами виявлено значну кількість, адже все, що ми

сприймаємо візуально, може стати дивовижним не лише у віршах, а й у людському житті.

Другу позицію, за кількісним показником, займають метафоричні епітети. До них належать: «поріг високий», «це робилося майстерно й швидко», «косметичних кабінетах», «народження нове», «погляду і слуху нового», «хода поважна, нешвидка», «перший сон троянди», «високий дощ», «сонце високе», «небо глибоке», «самотньої свічі» та ін.

Незначною кількістю презентовано дві інших групи епітетів – слухові та дотикові. Наведемо приклади. Слухові епітети: «лаконічний крик», «за першим зойком, за першим громом», «крик паровоза» тощо.

Дотикові: «така хрустка, така гнучка, уся моя кімната!», «губи – гірки – аж солоні – подосі ще пахнуть» та ін.

Епітети надають словам нового значення, нового життя. Проаналізувавши твори В. Стуса, помітно, що епітети є досить неординарними, його авторські бачення зрозумілі не кожному, але таке естетичне змалювання простого не може не захоплювати читача.

В аналізованих поезіях також наявні такі художні засоби, як: порівняння – «він, як зоря, проміниться з туману», «моє ж досьє, велике, як майбутнє», «шляхи – мов обрії – далекі і прозорі», «отак живу: як мавпа серед мавп», «раб, як раб, як нищий раб», «як бубон бився волохатий жаль», «полі синьому, як льон», «спізнати долі, як покути», «вічністю протягий, мов огнем», «рясний, як радість, ярий, наче біль», «гаряча ложка юшки – як молитва», «дух шумує, наче брага», «з перезаним горлом, як півень», «мов равлики, спиняються намети», «чіпляйся за кручі, як терен колючий», «ховайся за небо, як яблуні цвіт», «живу, мов непотрібний пес», «душа ласкава, наче озеро»; оксиморон – «живцем помирати»; паралелізм – «прощай. Не озирайся. Озирнись!!!»; гіпербола – «сто дзеркал спрямовано на мене», «сто тіней»; риторичні звертання – «недільний мій Хрещатик», «проклятий краю, вітчизно боягузів і убивць», «згинь, гидка почваро!»; літота – «маленький-маленький».

Аналіз різноманітних художніх засобів, що функціонують у поетичних творах Василя Стуса, засвідчує оригінальність і неповторність ідіостилу письменника. Сьогодні ці поезії допомагають нам відчувати красу слова, зрозуміти внутрішній стан митця і ліричних героїв, передають настрій поетичних творів і підкреслюють своєрідність бачення поетом навколишньої дійсності; виконують стилістичну та композиційну функції.

Висновок. Василь Стус – поет, який писав про нелегке життя, він порушував теми, які були й залишаються близькими народу. Провідним мотивом збірки «Палімпсести» є віра особистості в себе, у подолання всіх життєвих перешкод.

Художні засоби (епітети, метафори, порівняння, гіперболи) є провідними в поезіях Стуса. Вони надають особливого експресивного забарвлення кожній строфі, зацікавлюють читача, допомагають знайти відповіді на життєво важливі питання.

Список використаних джерел

1. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навчальний посібник. Київ : Академія, 2011. 334 с.
2. Василь Стус. Палімпсести. Вибрані вірші. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 352 с.
3. Віват Г. І. Лірика дисидентів в інтертекстуальному полі множинності : монографія. Одеса : ВМВ, 2010. 386 с.
4. Піцуряк Х. Поетика віршованих творів Василя Стуса. URL : <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3846/%D0%9F%D1%96%D1%86%D1%83%D1%80%D1%8F%D0%BA%20%D0%A5.%20%D0%9F%D0%BE%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%88%D>

[0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%20%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8F%20%D0%A1%D1%82%D1%83%D1%81%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%83%D1%81_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8F%20%D0%A1%D1%82%D1%83%D1%81%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (дата звернення 23.03.24).

5. Поетика художнього твору, Зміст і форма, Єдність форми і змісту в літературі - Основи літературознавства. *Підручники для вузів онлайн* : веб-сайт. URL : https://pidru4niki.com/10611207/literatura/poetika_hudozhnogo_tvoru#google_vignette (дата звернення 23.03.24).

6. Райбедюк Г. Б. вивчення творчості українських поетів-дисидентів : навчально-методичний посібник. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2012. 540 с.

7. Словник поетичної мови Василя Стуса. URL : <http://ukrlife.org/main/minerva/slovykstus.htm> (дата звернення 23.03.24).

8. Стус Василь Семенович. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%83%D1%81_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C_%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення 04.04.2024).

9. Хом'як І. М. Стилістична палітра поезії Василя Стуса. URL : <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3732/> (дата звернення 06.04.2024).

УДК 821.61.02

Колісецька Діана,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-УЗм групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Дубровський Р. О.

ТИПИ ЛІДЕРСТВА ТА ЇХ ВИРАЖЕННЯ В ТЕКСТАХ

Анотація. У статті досліджено проблему лідерства та визначені його основні особливості. Розкрито сутність типів лідерів, зокрема патернального, каталітичного, лідера-активіста, лідера-управлінця. Проаналізовано низку літературних творів з метою виявлення типів лідерів та їх функціонування у художньому тексті.

Ключові слова: типи лідерів, лідер-активіст, лідер-управлінець, каталітичний лідер, патернальний лідер, текст, Іван Шрам, Захар Беркут, Петро Колодуб, Тарас Бульба.

Annotation. The article examines the problem of leadership and identifies its main features. The essence of the types of leaders, in particular paternal, catalytic, leader-activist, leader-manager, is revealed. A number of literary works were analyzed in order to identify the types of leaders and their functioning in the literary text.

Keywords: types of leaders, leader-activist, leader-manager, catalytic leader, paternal leader, text, Ivan Shram, Zakhar Berkut, Petro Kolodub, Taras Bulba.

Лідерство, незаперечно, є однією з ключових складових успіху в будь-якій сфері життя та діяльності. Здатність ефективно керувати і надихати оточуючих стає фундаментальною якістю для досягнення високих результатів та поставлених цілей. У світі постійних змін та викликів, лідерство перетворюється на важливий інструмент, який не лише визначає траєкторію організаційного розвитку, але й стимулює особисті та професійні зростання кожного учасника команди.

Феномен лідерства в художніх текстах української літератури можна розглядати через різноманітні образи та ідеї, що вони втілюють. Літературні твори часто стають віддзеркаленням соціокультурного контексту та способами втілення лідерських концепцій. Лідерство в українській літературі визначається не лише індивідуальними образами, а й відображенням ширшого суспільного контексту, ідеалів та викликів, які визначали розвиток українського народу. Це надає читачам можливість роздумати про сутність лідерства та його вплив на історію та культуру. Виникає потреба у вивченні феномена лідерства та його типів у художньому тексті, оскільки, подібної наукової розвідки не існує.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Лідерство здавна досліджувалося багатьма вченими та в різних напрямках науки. Фундаментальними є дослідження психологів, педагогів, управлінців та філософів, зокрема: Д. Алфімова, З. Антонової, Б. Буяка, Д. Волківської, С. Загурської, О. Слюсаренка, Н. Сушик, А. Семенова, Н. Семченко та ін. У підручнику «Соціальна психологія» за редакцією В. Москаленко, зазначено, що: лідерство – типова для лідера (керівника) система прийомів впливу на підлеглих та «соціально-психологічний феномен, що належить до динамічних процесів у малій групі» [2, с. 589].

Метою статті є дослідження основних типів лідерства та їх вияв у художніх текстах української літератури.

Виклад основного матеріалу. Лідерство – це вміння надихати людей на досягнення спільної мети, стимулюючи в них необхідну енергію для просування вперед. Під лідерством розуміється здатність впливати на окремі особистості та соціальні групи.

Існують такі критерії оцінки лідерства:

1. Вроджене прагнення вести за собою.
2. Мотивація першості.
3. Впливовість.
4. Зануреність і закоханість у свою справу.
5. Компетентність і креативність.
6. Психологічна надійність.
7. Адекватна самооцінка і саморегуляція.
8. Самовдосконалення [5, с. 7].

Узагальнено, що поняття лідерства є вкрай обширним і можна сказати, що воно має багато аспектів. Розглядаючи теорію Нортхауса, відомого дослідника лідерства, можна виділити чотири основні характеристики, що притаманні лідерству: 1) лідерство є процесом; 2) воно передбачає вплив; 3) існує лише всередині конкретної групи людей; 4) виникає для досягнення конкретної мети. Таким чином, лідерство можна визначити як процес, у якому одна особа впливає на інших з метою досягнення спільної цілі. Проте слід зауважити, що жодне з визначень термінів «лідер» і «лідерство» не є абсолютним, оскільки кожна людина розуміє та тлумачить ці поняття по-своєму.

Аналіз низки наукових праць дозволяє зробити висновок, про те, що вчені виділяють основних чотири типи лідерства:

1. Патерналістичні лідери. Такий тип лідерства пов'язують з родовими та часто з особистими стосунками. Проблема такого лідерства полягає, в тому, що воно є неміцним у довгостроковій перспективі. Часто такі лідери послуговуються у своїй діяльності авторитарними методами та створюють своєрідну ієрархію, яка не знаходить підтримки у колективі сторонніх осіб

2. Лідери-активісти. Лідери цього типу, є надзвичайно мотивованими та заряджають своєю енергією та ідеями усіх, хто біля них перебуває. Часто такі люди –

надзвичайно харизматичні, через це багато людей схилиються до їхньої думки та ідей. Більшість лідерів-активістів, є студентами чи молодими особами, які є членами громадських організацій.

3. Лідери-управлінці. Такі люди мають значний талант – управління організаціями. Часто наділені такими психологічними рисами, як організованість, здатність швидко приймати виважені рішення. Управлінські здібності також виходять на перший план, оскільки це дозволяє їм підлаштовуватися під різні категорії людей та їх професії. Лідери цього типу відповідально ставляться до виконання обов'язків.

4. Каталітичні лідери. Зазвичай, про таких лідерів кажуть, що вони мають багатий та широкий світогляд, який дозволяє їм надихати та мотивувати молодь до реалізації нових ідей. Зокрема, йдеться про довгострокове втілення ідей. Часто такі лідери знаходять першокласних спеціалістів, яких надихають на творчу діяльність. Вони можуть знайти першокласних фахівців, надихнути їх та делегувати їм роботу. Таким чином, вони можуть управляти кількома різними напрямками діяльності.

Вияв якостей патерналістичного лідерства зустрічаємо у творчості українських авторів художніх текстів. Українська література має багатий культурний спадок, і в ній часто висвітлюються теми сім'ї, батьківства та поколінь. Багато творів із цими темами підкреслюють вплив батьківської постаті на розвиток героя або висвітлюють складні відносини між батьками і дітьми.

У повісті М. В. Гоголя «Тарас Бульба» окреслено живописний образ відважного козака, справедливої і строгої фігури батька. На фоні героїчних вчинків козаків, їхньої непереборної боротьби за віру та захист національних інтересів, Гоголь створює головного персонажа, Тараса Бульбу, який втілює в собі риси національного героя, непохитну силу козацтва та віру в свободу духу.

Зокрема, у постаті Тараса Бульби автор втілює живий образ лідера, батька-козака, який існував в часи Козаччини на Україні. Живучи для великих ідеалів Запорізької Січі, головний герой намагався виховати своїх синів як справжніх козаків, надавав їм гарну освіту, водив на Січ, а також провокував конфлікти з поляками, щоб сини закріпилися в бою.

Оксана Хомишак зазначає: «навіть при несподіваній зраді молодшого сина Андрія, Тарас Бульба виявив вірність та любов до Батьківщини, переваживши батьківські почуття. Він сам виступив суддею, катом і, навіть власноруч вбивши зрадника, підкреслив важливість Батьківщини та товариства для козака, роблячи їх основним смислом його життя. Згідно з поглядами Тараса Бульби, любов до Батьківщини та народу піднімає людину, відрізняючи її батьківську любов від інстинкту тварини і саме ці ознаки формують лідера, який здатен повести за собою інших [6, с. 111].»

Вивчаючи тему лідерства у художніх текстах, не варто обминати стороною творчість Пантелеймона Куліша, який є знаковою постаттю не лише своєї доби. Його літературна спадщина впливає на сучасний український культурний простір в умовах війни надихаючи людей на героїчні подвиги. Твори письменника мають дидактичний потенціал для розвитку лідерських якостей сучасних підлітків. Яскравим прикладом цього, є використання історичного роману «Чорна рада», де лідером-активістом можна назвати Івана Шрама – одного з ключових персонажів художнього тексту.

Оскільки, Шрам постає у творі в образі оброчесної, шанованої людини та відважного воїна, стійкість якого – вражає бувалих воїнів. Зазначено, що: «Паволоцький полковник Шрам – одна з центральних постатей роману – людина досвічена, мудра. Він добре розуміє, чого прагнуть претенденти на гетьманську булаву, правильно оцінює їхні політичні та військові сили. Заради незалежності України Шрам готовий віддати сили й літа, що йому судилося ще прожити. Він їде до Якіма Сомка, щоб словом і ділом допомогти йому в цій справі – повернути всю Україну до однієї булави» [3].

Шрам відчайдушно відстоює право старшини вирішувати всі державні та важливі питання, із зневагою ставиться до простолюдинів, козацької голоти, запорожців, при цьому захоплюється їх героїзмом у минулі часи та з вдячністю пригадує, як його урятували запорожці. Іван Шрам настільки був просякнутий ідеєю українськості, що загинув за рідну державу.

Образ лідера-управлінця розкритий у творі О. Довженка «Ніч перед боєм». Прототипом управлінця, є головний герой – Петро Колодуб. Видатний чоловік, мав свій власний внутрішній секрет, на думку побратимів, капітан, Герой Радянського союзу. До початку війни Петро, який колись був звичайним садівником у колгоспі, став відомий своєю безстрашністю, відвагою, чесністю та наполегливістю. Навіть при своєму невеликому зрості він заслужено користувався повагою серед народу і військовослужбовців. Колодуб виявляв особливу турботу про своїх бійців, комунікував з ними на рівних, демонструючи відсутність пиhi та зверхності. Він ділився своєю історією, намагаючись надихнути інших на боротьбу та пояснити, що відчуття страху у таких обставинах є нормальним.

Петро наголошував, що рік тому, подібно до своїх сучасників, він теж почував страх і провину, але завдяки дідам, які ризикнули врятувати його та інших солдат, він зміг подолати сумніви в своїх силах. Колодуб висловлював вдячність цим сивочолими героям, які вірили у перемогу та допомагали йому подолати труднощі, зробивши його стійким і незламним. У своєму героїчному вчинку Петро виявив велич воїна та глибоку ненависть до ворога, що додає йому додаткового героїзму [4].

Яскравим образом каталітичного лідера є Захар Беркут – дійова особа з однойменного твору. Зокрема, про його поважність та шанованість йдеться у рядках: «...Се був сивий, як голуб, звиш 90-літній старець, найстарший віком у цілій тухольській громаді. Батько вісьмох синів, із яких три сиділи вже разом із ним між старцями... Високий ростом, поважний поставою, строгий лицем, багатий досвідом життя й знанням людей та обставин, З. Беркут був правдивим образом тих давніх патріархів, батьків і провідників цілого народу, про яких говорять нам тисячолітні пісні та перекази. Невважаючи на глибоку старість, Захар Беркут був іще сильний і кремезний. ...Сад, пасіка й ліки – се була його робота» [1].

Як бачимо, зі слів автора, дев'яносторічний старець – утілення батьківської любові до свого народу. Він вирізнявся своїми світоглядними ідеями та був чудовим наставником для людей. Щодо лідерських якостей, то можна сказати, що його громадянські інтереси превалюють над особистими, що є досить яскравою характеристикою каталітичного лідера. Також, головний герой твору демонструє принциповість та твердість переконань та чесність, що є рисами його світоглядних ідей. В образі Захара Беркута втілені мудрість, мрії і прагнення народу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Лідерство – поняття, яке широко розглянуте у різних галузях науки, зокрема психології, менеджменті, педагогіці, психотерапії та ін. Не оминає вивчення цього поняття і літературознавство. Зокрема, дослідження стосуються досліджень типів лідерства. У психологічній літературі виділяють чотири основних типи лідерства: патернальний лідер, лідер-активіст, лідер-управлінець та каталітичний лідер.

Перший тип лідера втілений українським письменником Миколою Гоголем у однойменній повісті «Тарас Бульба», де зображений батько, котрий за для досягнення мети, згоден на вбивство сина. Лідер-активіст відображений у «Чорній раді» Пателеймона Куліша. Іван Шрам – здатен заради ідеї покласти життя. Лідер-управлінець Петро Колодуб дослухається до думки досвідчених та приймає сміливі рішення, виводить хлопців неушкодженими з бою. Каталітичний лідер – Захар Беркут. Це людина, яка має широкі світоглядні ідеї та здатна передати їх іншим. У подальшому плануємо дослідити художні візії індивідуально-лідерських траєкторій в українській літературі I пол. XX століття.

Список використаних джерел

1. Захар Беркут. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=645> (дата звернення: 11.03.2024).
2. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 634 с.
3. Образ Шрама. Чорна Рада. <https://dovidka.biz.ua/obraz-shrama-chorna-rada/> (дата звернення: 11.03.2024).
4. Петро Колодуб. URL : <https://dovidka.biz.ua/harakterystyka-petra-koloduba-nich-pered-boem/> (дата звернення: 11.03.2024).
5. Сергеева Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство : навчальний посібник. Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2015. 296 с.
6. Хомишак О. Образ батька на тлі української літературної спадщини. *Молодь і ринок*. 2012. № 1. С. 111-113.

УДК 140.8(477)(092)

Поліщук Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 31-І групи
Науковий керівник:
к. філос. н., доц. Мороз О. В.

АНТРОПОЦЕНТРИЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Анотація. У статті розглянуто антропоцентричні аспекти творчої спадщини українського поета та мислителя Тараса Шевченка на основі аналізу його національно-патріотичних та світоглядних ідей. Зазначено, що у власних творах Кобзар не лише передає естетичну красу слова, але й апелює до глибоких світоглядно-філософських роздумів про сутність людського існування та суспільства; ідеї гідності людини, її патріотичної позиції у процесі формування національної ідентичності українського народу.

Ключові слова: антропоцентричні аспекти, патріотизм, національна свідомість, національна ідентичність.

Annotation. An anthropocentric aspects of the creative heritage of the Ukrainian poet Taras Shevchenko, based on the analysis of his national-patriotic and worldview ideas, are analyzed in the article. It is noted that in his own works Kobzar not only conveys the aesthetic beauty of words, but also appeals to deep worldview and philosophical reflections on the essence of human existence and society; the idea of human dignity, his patriotic position in the process of forming the national identity of the Ukrainian people.

Keywords: anthropocentric motives, patriotism, national consciousness, national identity.

Спадщина Т. Шевченка в суспільно-політичному та літературно-мистецькому житті України має глибокий філософський зміст. Його поезії віддзеркалюють не лише естетичну красу слова, але й глибокі світоглядні думки про сутність людського існування та суспільства. Т. Шевченко – це не просто ім'я в історії української літератури. Це велична особистість, вплив якої на український народ та світову культуру важко переоцінити. Його творчість – це не лише збірка віршів, але й цілий духовний світ, що вражає глибиною думки, щирістю емоцій та багатством образів. Перші знайомства з філософією у Т. Шевченка відбулись під час вивчення творів

українського мислителя Г. Сковороди. Найповнішу характеристику українського поета-генія дав І. Франко: «Він був сином мужика і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури» [3, с. 9].

Творчість Т. Шевченка, українського пророка і Кобзаря, є невичерпним джерелом для дослідження й роздумів, зокрема вона є предметом наукових пошуків таких дослідників, як В. Горського, О. Гриніва, П. Кралюка, В. Пахарепко, Д. Чижевського та інших. Їх праці дають можливість глибше зрозуміти світогляд Т. Шевченка, прослідкувати його вплив на українську культуру та літературу.

Метою даної статті є дослідити антропоцентричні аспекти у контексті світоглядно-національних поглядів Т. Шевченка, виокремити патріотичні та гуманістичні ідеї у творчій спадщині поета, а також розкрити їх вплив на формування української національної ідентичності, культурного контексту та політичного самоусвідомлення. Зрозуміти Т. Шевченка – значить збагнути душу українського народу.

Тарас Шевченко жив і творив у ХІХ столітті, коли Україна перебувала під владою імперії, а український народ мав обмежені права та свободи. Цей історичний контекст суттєво вплинув на формування патріотичних та національних поглядів поета. Філософська спрямованість творчості Т. Шевченка пронизана духом народності, де кожна життєва ситуація розглядається з погляду звичайних людей, а її оцінка базується на таких мірках, як народна мораль, працьовитість та чесність працівника. Саме через це народне сприйняття виблискує оригінальне бачення світу Т. Шевченком. Його поезія пройнята найщирішим патріотизмом, в якому горить найгарячіша, але не сліпа, любов до рідного краю. Його любов до України не лише виявлялася у боротьбі за її свободу, але й у співчутті та любові до всього людства [1, с. 117]. Мова поезії дійсно вражає глибокою любов'ю до рідної землі, її культури та історії. У напрацюваннях Т. Шевченка змальовуються картини українського життя, висвітлюються події з історії. Його патріотизм виражається не лише в словах, але й у пристрасному прагненні до свободи та незалежності свого народу. Філософія поета визначається глибоким гуманізмом, патріотизмом, ідеями справедливості та свободи.

Центральною ознакою духовної особистості Т. Шевченка, основним лейтмотивом його творів і визначальним принципом життя є антропоцентризм. Всі аспекти природи, історії, культури, мистецтва, науки та релігії отримують значення та цінність лише у зв'язку з центральною універсальною точкою – людиною, її почуттями, бажаннями та потребами. Для Т. Шевченка природа виступає як щось «вторинне» відносно людини, вона є резонатором, дзеркалом людських переживань. Вдивляючись та вслухаючись у природу, людина відчуває та бачить лише власне «Я». Природа реагує на все, що відбувається в серці людини, відображаючи внутрішнє життя у яскравих образах і символах [4].

Однією з фундаментальних антропоцентричних тем, яка пронизує творчість Т. Шевченка, є гідність і свобода людини, адже поет свідомо вірив та знав, що кожна особа має право на гідне життя, вільне волевиявлення та власне самовираження. Поезії та поеми Кобзаря пронизані протестом проти соціальної нерівності, рабства та утисків і виступають на захисті прав людини. Патріотизм та національна свідомість були ще однією важливою темою у творчості Т. Шевченка, який відстоював право українського народу на свою мову, культуру та незалежність, виступав проти будь-яких форм зовнішнього гніту та асиміляції. Поет також активно підтримував ідею пізнання істини та боротьби за справедливість. Вважав, що лише через пізнання правди людина може досягти свободи та гідності. У творах розкривав соціальні проблеми та нерівності, виступаючи за реформи та покращення умов життя простого народу.

Творчість Тараса Григоровича Шевченка – це надзвичайно глибока і значуща художня спадщина, яка здатна завжди залишатися актуальною й вражати своєю унікальністю та майстерністю. Пізнання нових аспектів його таланту ніколи не завершується, адже кожне покоління відкриває в його творах щось нове, що збагачує наше розуміння мистецтва. «Кобзар» – це лише один із виразів його великого мистецтва, але навіть цей шедевр не може охопити всю глибину його творчості. «Кобзар» Т. Шевченка, крім своєї літературної величі, також містить глибокі філософські мотиви, які пронизують творчість поета і розкривають його світогляд. В цій збірці Т. Шевченко висловлює свої думки про різноманітні аспекти людського існування, соціальних та моральних проблем, природу і долю нації. Для Т. Шевченка природа є щось «підрядне» людині, є резонатор, дзеркало людських переживань, і, вдивляючись і вслухаючись в неї, людина чує і бачить тільки себе саму. Природа відкликається на все, що діється в серці людини, відбиває внутрішнє життя в наглядних образах і символах [4].

Український Кобзар наполягав на незаперечній гідності людини незалежно від її соціального положення або національності. Антропоцентричні мотиви його творчої спадщини ґрунтуються на глибокому пізнанні людського страждання та боротьби за права й свободи. Він визначав основні цінності життя – гідність, справедливість, віру в потужний дух людини. Принциповий антропоцентризм, що притаманний світогляду Т. Шевченка виражається через призму переживань, бажань, потреб і прагнень людської особистості, що зумовлює сприйняття світу природи, історії й культури. Для нього цей світ уособлюється в Україні. Україна для нього – це екзистенційний стан буття. Його власна доля й доля народу стають віддзеркаленням одне одного [2, с. 170].

Антропоцентризм у творчості Т. Шевченка не обмежується лише зосередженням на людині. Поет глибоко розумів зв'язок людини з природою, зображуючи їх як дві невід'ємні частини одного цілого. Природа для Кобзаря – це не просто декорація чи фон для людських переживань, а живий організм, що співпереживає людині, відбиваючи її емоції та долю. У багатьох творах Т. Шевченка природа стає дзеркалом людської душі. Наприклад, у поемі «Катерина» безрадїсна й сіра природа описує гнітючу атмосферу села, де панує злидні та безвихідь. А у вірші «Садок вишневий коло хати» мальовничий пейзаж українського села символізує втрачений рай, мирне життя, яке було зруйновано війною та панщиною. Поет також використовує образи природи для розкриття внутрішнього світу людини. У вірші «Думи мої, думи мої» поет порівнює свої думки з птахами, які вільно летять у небі, шукаючи кращої долі.

Український поет та мислитель Т. Шевченко у своїх історико-політичних творах віддавав перевагу відтворенню нестримного перебігу історії, наголошуючи на важливості віри в необхідність змін і перемоги правди та волі. Для нього розкриття правди становило ключовий крок до досягнення свободи. У своїх творах, зокрема в поемі «Гайдамаки», він описував історичні події, героїчні й трагічні моменти, великі подвиги та зраду, висвітлюючи як патріотичні вчинки, так і болючі реалії несправедності та недостойності. «Гомоніла Україна, довго гомоніла, довго-довго кров степами текла-червоніла» – ці слова відбивали гіркоту й страждання нашого народу, його вічну боротьбу за свободу та гідність. У кожній краплині пролитої крові був відбитий голос невпинної боротьби, прагнення до перетворень, до кращого життя. Степи стали свідками багатьох трагічних подій, але через кожен біль і кожне втрачене життя відбувалася таємнича трансформація, яка зміцнювала волю та рішучість народу. Кожна краплина крові стала символом жертвності та непохитності, відданості ідеї вільної та незалежної України.

Філософське бачення світу Т. Шевченка належить до того напрямку, який можна визначити як «філософію трагедії» української духовної традиції. Це не лише

абстрактне розглядання трагедії, але й її усвідомлення як власної долі. Це прийняття трагедії як не лише особистої, але й колективної долі українського народу, яка визначає контекст реального існування поета [2, с. 164–165]. У цій поемі Т. Шевченко висловлює критику кріпосницького устрою та гніту, який відчував на власній шкірі, показує жорстокість та несправедливість системи, а також героїзм українського народу, який бореться проти цього гніту. Кобзар не лише гостро засуджував кріпацтво та самодержавство, але й закликав народні маси до повалення їх насильницьким, революційним способом: «...вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте!». Він виступав як послідовний революційний демократ, чия творчість суттєво вплинула на боротьбу українського народу, кожного українця за своє соціальне та національне визволення.

У даному дослідженні увагу звернули на антропоцентричні аспекти творчої спадщини Т. Шевченка, які є важливими аспектами його світогляду. Він виступав як патріот, що відчував глибоку прив'язаність до рідної землі та неодноразово протестував проти соціальної нерівності. Його філософія, заснована на глибокому гуманізмі, патріотизмі та ідеях справедливості й свободи, суттєво вплинула на формування національної ідентичності та культурного контексту України. Через його твори ми розуміємо важливість гідності, свободи та національної самосвідомості, які є основними цінностями українського народу. Філософські мотиви творчості Т. Шевченка вражають своєю емоційною наснагою образів, широтою і активністю асоціативного мислення. Через його твори проникає людський біль, але водночас відбувається спроба висловити загальнолюдські почуття: біблійні мотиви історії мудро переплітаються з сучасністю, а досвід минулого зливається з сучасним життям і амбіціями народів світу. В цьому розумінні філософія Т. Шевченка є безмежно багатою. Майбутні покоління знайдуть у його творчості синтез народного та загальнолюдського досвіду, подібно до того, як ми знаходимо його в давніх книгах, які вже існують тисячоліттями. Спадщина Т. Шевченка не лише відображає його особисту долю, але й стала символом боротьби за справедливість та джерелом натхнення для мільйонів українців, які продовжують його шлях у боротьбі за краще майбутнє.

Список використаних джерел

1. Бучинський Д. Г. Християнсько-філософська думка Т. Г. Шевченка. Київ : Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2016. 295 с.
2. Горський В. С. Історія української філософії. Курс лекцій. Київ : Наукова думка, 1997. 285 с.
3. Горбач Н. Я. Життя та творчість Тараса Шевченка. Львів : Каменяр, 2005. 303 с.
4. Карамшук Н. Філософія творчості Тараса Шевченка. URL : <http://mij-kraj.com.ua/shevchenkiana/filosofia-tvorchosti-tarasa-shevchenka> (дата звернення: 02.02.2024 р.).

УДК 821.162.1.

Тарасюк Аліна,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-УЗм групи
Науковий керівник:
д. філол. н., доц., Назарець В. М.

«ВОГНЕМ І МЕЧЕМ» ГЕНРИКА СЕНКЕВИЧА В УКРАЇНСЬКІЙ КРИТИЦІ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Анотація. У статті проаналізовано сприйняття роману Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем» українськими літературознавцями та літературними критиками кінця XIX - початку XX століття, а також реакція на ці праці з боку українських, польських і російських дослідників, публіцистів та журналістів. Основну роль у формуванні загальноукраїнської думки про цей твір відіграла стаття Володимира Антоновича в «Київській старині» (1886 р.), в якій стверджувалося, що «Вогнем і мечем» декларує негативне ставлення поляків до українців через історичні, етнографічні, топонімічні неточності. Більшість українських рецензентів статті Антоновича, а також відомий російський науковець О. Пипін повністю підтримали українського історика. Спроби знайти компроміс між польською та українською інтерпретаціями роману «Вогнем і мечем» у дусі В. Антоновича здійснював Ольгерд Гурка (1934), ґрунтуючись на «достовірних» історичних джерелах та однаково доброзичливому ставленні до поляків і українців. Компілятивним був одеський збірник про життя і творчість польського романіста (1904). Натомість всією лінією негативно оцінювалися роман «Вогнем і мечем» та творчість Сенкевича загалом у статті москвофіла Лева Буреніна («Галичанин», 1904). Більшість дослідників відзначали антиукраїнську ідейну заангажованість роману «Вогнем і мечем», яка компенсувалася емоційністю, сюжетною інтригою твору та високою художньою майстерністю автора.

Ключові слова: Ключові слова: Генрик Сенкевич, літературно-культурні українсько-польські взаємини, рецепція, історичний роман, історичність/художність.

Annotation. The article examines the perception of Henryk Sienkiewicz's novel «Fire and Sword» by Ukrainian scientists and literary critics of the late 19th and early 20th centuries, as well as the reaction to these studies by Ukrainian, Polish, and Russian researchers, publicists, and journalists. Volodymyr Antonovych's article in «Kyivska starina» (1886) played a major role in shaping the all-Ukrainian opinion about this work, in which it was argued that «Fire and Sword» has a negative attitude towards Ukrainians due to historical, ethnographic, toponymic, etc. inaccuracies. Most of the Ukrainian reviewers of Antonovych's article, as well as the famous Russian scientist O. Pypin, fully supported the Ukrainian historian. Attempts to find a compromise between Polish and Ukrainian interpretations of the novel «Fire and Sword» in the spirit of V. Antonovych were made by Olgerd Gurka (1934), based on «reliable» historical sources and an equally benevolent attitude towards Poles and Ukrainians. Kharkiv professor Lev Shepelevich (1904) tried to be neutral in determining the achievements and shortcomings of H. Senkevich's novel. The Odessa collection about the life and work of the Polish novelist (1904) was compilative. Instead, the entire line negatively evaluated the novel «Fire and the Sword» and Sienkiewicz's work in general in an article by the Muscovite Lev Burenin («Halychyanin», 1904). Most researchers noted the anti-Ukrainian ideological commitment

of the novel «Fire and Sword», which was compensated by the emotionality, plot intrigue of the work and the high artistic skill of the author.

Keywords: *Henryk Sienkiewicz, literary and cultural Ukrainian-Polish relations, reception, historical novel, historicity/art.*

Роман Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем», який прославив письменника не лише на теренах Польщі, але й за її межами, був опублікований у 1883-1884 роках у журналах «Czas» і «Słowo». Це видання викликало широкий резонанс, привернувши увагу багатьох читачів та критиків ще до того, як роман був опублікований у повному обсязі окремим виданням. Дослідники з нетерпінням очікували можливості висловити свої думки про цей твір, і це стосувалося й української літературно-критичної сцени.

В. Антонович визначив тон оцінки роману «Вогнем і мечем» з боку українців, опублікувавши, мабуть, перший широкомасштабний відгук на твір поза межами польської громадськості. Його стаття «Польсько-руські відносини XVII століття в сучасній польській оптиці (з приводу повісті Г. Сенкевича «Вогнем і мечем»)», опублікована у травневому випуску «Київської старини» за 1886 рік, отримала значний резонанс. Зазначимо, що термін «польсько-руські» означає відносини між поляками та українцями. Проблеми російсько-польських відносин В. Антонович у своїх працях не обговорював. Ця стаття зробила автора відомим у широких колах, а її реакція була відображена у низці відгуків, які ми розглянемо.

Очевидно, що В. Антонович одночасно подав свою статтю до «Київської старини» та до львівської газети «Діло», де вона була опублікована ще у 1885 році, тоді як публікація в київському журналі затрималася. Це пояснює часові розбіжності в реакції на роботу Антоновича, а також відгуки на неї, які з'явилися в львівських виданнях «Діло» та «Слово» того ж 1885 року [2, с. 7].

Серед них важливе місце займає рецензія петербурзького москвофіла Віктора Буреніна на перші розділи роману, яку опублікував львівський «Галичанин». Оскільки вона торкнулася питань українсько-польських відносин, ми також врахуємо її у нашому аналізі. Крім того, значний вплив на подальшу рецепцію роману в Україні справила монографія польського науковця єврейського походження Ольгерда Гурки, який мав позитивне ставлення до українців через десятиліття, проведені у Східній Галичині. Його робота була відповіддю на статтю Антоновича і, отже, теж потрапила в поле нашого зору.

Хоча оцінка роману з боку Володимира Боніфатійовича Антоновича не може бути вважена повністю непольською, враховуючи його походження з польського культурного кола, цікаво зазначити його персональну світоглядну еволюцію. Його матір, польська гувернантка Гурська-Антонович, походила з роду князів Любомирських, що дало йому певну основу для сприйняття себе як поляка та католика. Проте, під час навчання на медичному факультеті Київського університету, він зацікавився вивченням етнографії та історії України, що спонукало його перехід до православ'я. Його захоплення українською історією ще більше зросло після призначення його на посаду в історико-філологічний відділ університету.

В. Антонович ставав все більш переконаним у несправедливому та зневажливому ставленні польської шляхти до українського селянина, який століттями працював на них. Цей перехід відбувався під впливом групи однодумців-поляків з Правобережжя, які вважали себе хлопоманами. Із поляка-католика він перетворився на православного українця.

У публіцистичній праці «Сповідь» сам В. Антонович так пояснив цей вибір: «Поляки на Україні мають два вибори: полюбити народ, серед якого живуть, повернутися до своєї національності та працювати на користь цього народу, або залишити землю і переселитися до Польщі». Антонович обрав перше, оскільки він

був ближче до українського народу та його бід, який він полюбив більше за свої шляхетські звички.

Хоча Антонович віддавав перевагу українській історії, його емоції вплинули на суб'єктивність оцінки роману «Вогнем і мечем». Певний час він не міг залишатися повністю об'єктивним у своїх критичних оцінках.

На початку своєї статті В. Антонович висловлюється досить об'єктивно щодо роману «Вогнем і мечем», визнаючи дослідницьку ретельність автора у відтворенні історичного контексту. Проте далі він переходить до критики, забуваючи про художню умовність твору. Значна частина його статті присвячена окремим авторським невідповідностям історичного, мовного або етнографічного гатунку, що, здається, не має великого значення. Таке дослідження може бути цікавим з наукової точки зору, але для широкого загалу воно могло мати складніше сприйняття. Антонович був одним із перших істориків, які намагалися науково розкрити минуле України, проте його погляди часто ідеалізували цю історію, що відрізнялося від сучасної йому офіційної історіографії.

Критику Антоновича стосовно зображення Богдана Хмельницького у романі також варто відзначити. Він докладав зусиль, щоб показати Хмельницького як відповідального лідера, але вважав, що Генрик Сенкевич занадто часто зображував його як полководця непевного та суперечливого. Проте, історик Микола Костомаров, працями якого користувався Генрик Сенкевич, описував Хмельницького інакше, відзначаючи різноманітні риси його характеру, що, здається, не збігається з критикою Антоновича.

Тривалий час усталеною була думка, що основним джерелом, на яке спирався Генрик Сенкевич під час роботи над своїм романом, були праці польського історика Л. Кубалі. Кубаля, як відомо, був представником романтичної школи в польській історіографії. Він не просто подавав історичні факти, але також надавав їм емоційну оцінку, що часто суперечила вимогам наукової об'єктивності. Сенкевич виявляв певну симпатію до стилю робіт Кубалі, що спричинило появу думки про «упередженість» його праці з історичними джерелами. Однак це не зовсім так.

По-перше, Сенкевич навчався на філологічно-історичному відділі Варшавської Головної Школи, де серйозно вивчав історію, зосереджуючись, зокрема, на XVII столітті. Крім того, він використовував різноманітні джерела для своєї роботи, зокрема праці українських авторів, такі як «Літопис» Самійла Величка та «Історія об'єднання Русі» П. Куліша, а також «Опис України» Г. Боплана. Він також ознайомився з працями краківської історичної школи, яка славилася своїм підходом, спираючись на об'єктивні факти. Тому можемо знайти в його творі певне підтвердження думок про суперечності тогочасного життя, про що свідчить, наприклад, Микола Костомаров. Його праці описують свавільну і некеровану повстанську масу, яка відносилась до різних соціальних верств і не була чітко мотивованою та послідовною у своїх діях.

У більшості випадків Володимир Антонович був правий, вказуючи на невеликі історичні, етнографічні або топографічні неточності у романі «Вогнем і мечем». Антонович зазначав ці недоліки стосовно використання окремих українських слів, елементів топоніміки, змісту та образів народних пісень тощо. Справедливими були твердження українського дослідника й стосовно упередженості та тенденційності, з якою Сенкевич підходив до висвітлення та історичної оцінки військового перебігу подій, вирішальних збройних сутичок та битв.

У своїх творах Сенкевич часто недооцінював масштаби поразок поляків і водночас перебільшував значення їхніх перемог, що, звісно, не могло залишитися поза увагою Антоновича. Втім, слід зауважити й те, що при цьому Антонович часто ігнорував художню специфіку роману, застосовуючи до неї здебільшого критерії публіцистичної оцінки [2].

Важливо відзначити, чому Антонович настільки акцентував увагу на ідеологічних аспектах роману Сенкевича. Його зацікавленість більше стосувалася сучасного стану українсько-польських відносин, ніж минулого. Це відобразалося в його праці, де він пояснював причини та зміст патріотичної спрямованості роману та характер його неабиякого впливу на настрої у польському суспільстві.

Польське суспільство XIX століття переживало складний період, пов'язаний з політичною стагнацією та настроями зневіри. Водночас поляки прагнули відновлення національної державності, але зазнавали тиску з боку імперій, що контролювали їхню територію. Це відобразалося в літературі та історичних творах, де польські автори висловлювали різні погляди на українсько-польські відносини.

Роман Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем», що зустрів такий палкий відгук в польському суспільстві, відобразив сучасний стан свідомості та національних поглядів польської інтелігенції. Володимир Антонович звернув увагу на цей факт і спробував зрозуміти, як саме роман вплинув на настрої польського суспільства. За його словами, більшість польської інтелігенції поділяла погляди, висловлені у романі, що свідчило про певний рівень занурення в історію та національну ідентичність.

Але Антонович також зауважив, що це суспільство стоїть на перехресті між моральним та розумовим розвитком і не спроможне швидко змінити свої погляди. Він відзначив різкі розбіжності у поглядах на українсько-польські відносини, особливо після поразки повстання 1863-1864 років. У своїй статті Антонович намагався пояснити цю динаміку історичних подій та їх вплив на уявлення польського суспільства.

Необхідно відзначити, що роман «Вогнем і мечем» викликав неоднозначну реакцію не лише серед польських читачів, але у літературно-критичному середовищі. Поряд із захопленням звучали й голоси критики, яка звертала увагу на неточності у відтворенні історичних подій та образів.

Антонович також вказав на політичні мотиви захоплення романом Сенкевича у Галичині, де співіснували поляки й українці. Поляки, які мали привілейоване становище, виявили інтерес до роману, поділяючи політичні симпатії автора та його історичні оцінки.

Загалом, стаття Володимира Антоновича стала важливим внеском у розуміння впливу роману «Вогнем і мечем» на польське суспільство та його сприйняття в історичному контексті.

Пантелеймон Куліш у своїх працях дещо по-іншому трактував культурологічний характер польсько-українських історичних стосунків. Він відзначав, що саме через польську культуру українці почали засвоювати європейську спадщину епохи Відродження та бароко. Але він не помічав, що цей процес відбувався в жорстких формах і не сприяв просвіті. Куліш виправдовував жорстокість поляків, оскільки вважав це кроком на шляху до прогресу держави. Він навіть вважав повстання 1648–54 років антипрогресивним, бо воно ослабило Польщу. Польська шляхта переносила економічні та соціальні моделі на українські землі, що призвело до колонізації та ополячення міщан. Але Куліш не враховував, що це загрожувало національній ідентичності українців [3].

Куліш відверто критикував козацтво та Хмельниччину через їхні наслідки, такі як Руїна. Він вважав, що козацтво призвело до економічного та культурного занепаду й гальмувало історичний розвиток України. Однак він не зважував на те, що польське «цивілізаторство» може позбавити українців їхньої ідентичності.

Інша точка зору представлена Володимиром Антоновичем, який критикував ідею цивілізаторської місії Польщі та підкреслював роль козацтва в утвердженні національної ідентичності українців. Антонович наводив приклади із роману Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем», де такі питання порушувалися прикметно, але не однозначно.

Генрик Сенкевич, ознайомившись із статтею Антоновича, вніс у наступні видання «Вогнем і мечем» суттєві поправки, на які вказав критик. Проте для українських читачів роман залишався таким самим тенденційним і антиукраїнським. Сенкевич не мав на меті антиукраїнських висловлювань у своєму романі, але стаття Антоновича визначила ставлення українців до творчості польського письменника на довгий час.

Критичні ремарки Антоновича порушили дискусію про відповідність роману історичній дійсності XVII століття. Один за одним в українській пресі з'явилися літературні відгуки на роман І. Нечуя-Левицького, М. Старицького, А. Чайковського та О. Соколовського, які також пройняті критикою Сенкевича і віддзеркалюють історію історичних відносин двох сусідніх народів з погляду національно-патріотичних переконань українців.

Ствердженню думки про антиукраїнський настрій роману сприяли інші літературні критики, такі як Новицький у газеті «Слово». Вони підкреслювали неспроможність роману відобразити історичну правду та закликали до безпристрасного ставлення до інших національностей для досягнення миру й порозуміння.

У цілому, стаття Антоновича змусила глибше розглянути твір Сенкевича та його вплив на сприйняття українською громадськістю, викликавши широку дискусію про відображення історії та національних стереотипів у літературі.

На дискусію навколо твору Сенкевича відгукнувся й російський літературознавець О. М. Пипін, який назвав романну трилогію польського письменника «серією казково-історичних романів» і вказував на «брак історичного реалізму» у ній. Його висновки, як і у Антоновича, були скоріше публіцистично-історичними, ніж літературознавчими. Таким чином, їхні роздуми відображували те, що вже було викладено в «Київській старині» чи в «Ділі». Згідно з Пипіном, «питання про стосунки Польщі та Малоросії постає тут так само, як воно ставало два з половиною століття тому». Однак деякі з його висновків були надто радикальними, зокрема коли він писав про те, що автор намагається розбудити ненависть до південно-руського народу. І хоча українці часто зображувалися як непривабливі персонажі у романі Сенкевича, це, ймовірно, не було свідомою авторською інтенцією.

Стаття В. Антоновича та романи Г. Сенкевича викликали активні обговорення в українських публікаціях, особливо у періоди загострення стосунків між поляками та українцями. Це стало особливо актуальним у 1904 році, коли друкарня НТШ опублікувала статтю Антоновича в українському перекладі. У «Буковині» з'явилася рецензія на цей переклад, в якій зазначалися важливість і актуальність висловлених в статті думок. Такі обговорення відбувалися і в 1917 році, коли питання політичної самовизначення польського й українського народів набуло особливої актуальності. Ситуація повторилася і в 1934 році, коли з'явилася книга О. Гурки про «Вогнем і мечем», спровокувавши нову хвилю дискусій. У 1930-х роках польський уряд активно використовував роман для підтримки свого національного духу, що спричинило обурення серед українців та посилення національно-патріотичних настроїв [5].

В умовах, коли писалася та публікувалася праця О. Гурки, підходи польського історика значно відрізнялися від підходу до роману Г. Сенкевича, яким керувався В. Антонович. Український історик сприймав роман «Вогнем і мечем» як історичну працю, тоді як Гурка розумів його як художній твір, хоча й на історичну тематику. Тому Ольґерд Гурка розрізняв історичні, художні та ідейні аспекти роману Г. Сенкевича.

Глибина художнього таланту Генрика Сенкевича вразила Гурку, він називав цей талант «левовим кігтем», який залишав глибокі сліди у свідомості читачів. Тому немає підстав вважати популярність «Трилогії» результатом тільки звернення до XVII століття, коли багато в чому вирішувалася доля Польщі. Адже історія Польщі від XIV

століття була багата на яскраві події. Не можна обмежувати значення художньої трилогії Сенкевича лише її, як вважав О. Брюкнер, глибоким і всебічним окресленням історичного колориту описуваної епохи. Важливо відзначити також вплив Сенкевича на польського читача, який був ширшим і вагомим, ніж вплив творів Міцкевича чи Словацького. «Трилогія» відіграла важливу роль у відродженні польської державності, і багато вояків польських легіонів вбачали в героях романів Сенкевича відображення власних національно-патріотичних ідеалів та переконань.

Втім, ставлення до роману Сенкевича з боку його критиків й надалі залишалось неоднозначним. Про надмірну політичну тенденційність історичної трилогії автора, зокрема свідчила у 1887 році у своїх публіцистичних виступах Марія Конопніцька. Такої ж думки загалом притримувався й О. Гурка, намагаючись пом'якшити її апеляцією до особливих історичних обставин, в яких автор створював свою трилогію, та ідейно-виховних задач, які він перед собою ставив.

О. Гурка розумів, що художній твір не може бути абсолютно точним і припускає використання автором елементів творчої вигадки та фантазії. Водночас він підходив до аналізу роману «Вогнем і мечем» з позицій естетики класичного реалізму і вважав, що важлива не лише точність окремих деталей, але й відповідність загальної картини твору історичному колориту епохи. Це, зокрема й ініціювало постійні дискусії серед істориків та літературознавців, що висловлювали свої оцінки щодо змісту та характеру інтерпретації історичних подій у романах Сенкевича.

У 1904 році в Одесі вийшла перша книга серії «Художники і мислителі різних часів і народів. Їхні літературні епохи, життя, труди і думки», яку склав відомий одеський юрист, колекціонер, бібліограф і літературознавець Олександр Фемеліді, грек за походженням. Серед перших мали вийти книги про В. Гюго, Г. Гейне, Й.-В. Гете, В. Шекспіра, Дж. Г. Байрона, Л. Толстого та І. Тургенєва. Але слава Сенкевича, Нобелівського лауреата, була на той час настільки гучною, що першою (і, здається, єдиною) з'явилася книга саме про нього. Другу частину видання становили афоризми та висловлювання Г. Сенкевича на різні теми [3, с. 35].

Опублікована книга мала назву «Літературна епоха, життя і труди Г. Сенкевича», де відповідно йшлося про польську літературу XIX століття, життя і творчість Сенкевича. Творчий доробок письменника у ній був розглянутий крізь призму праць Л. Шепелевича, тому про роман «Вогнем і мечем» в одеській книзі зустрічаємо багато вже відомого нам: «Роман написаний дуже захоплює, і події викладені відповідно до польських історичних джерел. Щоб збільшити цікавість до роману, Сенкевич іноді вдається до надмірних і штучно розрахованих ефектів.

Центральними фігурами постають Скшетуський, якого письменник намагався підняти на п'єдестал, але який, незважаючи на це, вийшов із-під його пера трохи нежиттєвим, і князь Єремія Вишневецький, дещо ідеалізований Сенкевичем. Незважаючи на всі свої художні та літературні переваги, роман пройнятий тенденційністю. Так, наприклад, зображення поляків вийшло яскравішим і рельєфнішим, ніж зображення козаків; із сутичок і битв описані переважно ті, в яких залишалися переможцями поляки, а про битви, менш щасливі для польської зброї, згадується побіжно; крім цього, в романі недостатньо чітко схарактеризовано соціальний стан України в XVII столітті й не зазначено причин правових сутичок поляків із козаками». Як бачимо, проблеми об'єктивної історичної оцінки та коректного посилання на першоджерела були надзвичайно актуальними не лише для сучасників Сенкевича, але й для подальших поколінь читачів та літературних критиків його творчості.

Список використаних джерел

1. Генрик Сенкевич. Т. 1 и 2. Одесса : Акционерное южнорусское общество печатного дела, 1904. 214 с.

2. Симович В. Про життя та діяльність Володимира Антоновича. *Антонович В. Про козацькі часи на Україні*. Київ : Дніпро, 1991. С. 5-16.
3. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 1991. 512 с.
4. Karaczko L. Krótki zarys tragicznych dziejów polsko-ukraińskich. *Аннали Лемківщини*. Т. IV. Нью-Йорк, 1984. S. 7-33.
5. Górka O. «Ogniem i mieczem» a rzeczywistość historyczna. Warszawa : Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1986. 263 s.

УДК 82.09(477)(092)

Чашкін Вадим,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 31-І групи
Науковий керівник:
к. філос. н., доц. Мороз О. В.

ФІЛОСОФСЬКІ МОТИВИ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Анотація. У статті досліджено філософські мотиви творчості видатної української письменниці Л. Українки через призму аналізу національно-патріотичних та світоглядних поглядів. Зазначено, що у її творах відображено глибокі роздуми про національну ідентичність, соціальну справедливість та роль людини в суспільстві, вони пронизані світоглядно-філософськими ідеями матеріалізму, реалістичної естетики та історичного оптимізму. Розкрито гуманістичні ідеали світоглядних уявлень Л. Українки, що допомагали формувати національну самосвідомість, сприяли об'єднанню українського народу в боротьбі за свої права та ідентичність.

Ключові слова: філософські мотиви, поезія, національна ідентичність, українська література.

Annotation. The philosophical motives of the work of the outstanding Ukrainian writer L. Ukrainka through the prism of the analysis of her national-patriotic and worldview views are analyzed in the article. It is noted that her works reflect deep reflections on national identity, social justice and the role of man in society; they are permeated with worldview and philosophical ideas of materialism, realistic aesthetics and historical optimism. The humanistic ideals of worldviews of L. Ukrainka, which helped form national self-awareness, contributed to the unification of the Ukrainian people in the struggle for their rights and identity, were revealed.

Keywords: philosophical motives, poetry, national identity, Ukrainian literature.

Дослідження спрямоване на аналіз світоглядно-філософських уявлень, відображення соціальних та політичних аспектів життя у творчій спадщині української письменниці, культурно-просвітницької діячки та перекладачки Л. Українки, а також визначення впливу ідей поетеси на сучасне розуміння дискурсу української літератури та культури. Роль поезії Л. Українки у відображенні ідеалів та конфліктів українського суспільства на рубежі ХІХ–ХХ століть надзвичайно значуща. У цей період Україна переживала складний історичний час, пов'язаний із боротьбою за національну самостійність та соціальну справедливість. Твори письменниці стали важливим засобом вираження та артикуляції глибоких філософських роздумів, що стосувалися не лише особистих переживань, але й важливих соціокультурних питань.

Вплив творчості Л. Українки на формування світоглядних уявлень українського народу є надзвичайно вагомим: вона була не лише поетесою, але й культурно-світоглядним просвітителем. Її твори відображають глибокі роздуми про національну ідентичність, соціальну справедливість та роль людини в суспільстві. Вони пронизані світоглядно-філософськими ідеями матеріалізму, реалістичної естетики та історичного оптимізму. «Поезії Лесі Українки відображають ідеали національної гідності, любові до рідної землі та прагнення до соціальної справедливості. Її творчість, зокрема, розкриває філософські аспекти українського національного відродження та виражає протистояння соціальним та політичним конфліктам свого часу» [4, с. 121]. Гуманістичні ідеали, які письменниця висвітлювала в своїх віршах, допомагали формувати національну самосвідомість, сприяли об'єднанню українського народу в боротьбі за свої права та ідентичність. Варто додати, що вона також не оминула увагою соціальні проблеми, намагаючись висвітлити та осуджувати негативні явища в суспільстві, а також пропонуючи шляхи їх вирішення.

Літературна спадщина Л. Українки пройнята глибоким філософським підґрунтям, що виявляється у відображенні її уявлень про природу та час у контексті двох відомих поезій – «Лісова пісня» та «Давня весна». У «Лісовій пісні» письменниця розкриває читачеві своє глибоке сприйняття природи як духовної реальності: природу не лише як матеріальний світ, але й як певний живий організм, що несе в собі внутрішню гармонію та спокій. Ця єдність природи з людиною визначає філософський мотив, що органічно вписується у світогляд Л. Українки.

У «Давній весні» Л. Українка звертається до теми часу та вічності природи, вона порівнює непередбачуваність людського шляху із вічною природою, використовуючи природні образи для підкреслення вічності природи та нестійкості людської екзистенції. Зазначені поезії взаємодіють у тісному філософському діалозі: «Лісова пісня» пропонує своєрідний погляд на природу як духовну реальність, а «Давня весна» додає до цього виміри часу, вічності та мінливості людського життя. Таким чином, обидва твори Л. Українки формують єдину філософську площину, де природа виступає не лише як муза, але й як учителька, що вчить нас розуміти внутрішній порядок світу та його нескінченність у русі, часі та просторі.

Поетеса визнають майстринею використання образів та символіки для вираження своїх світоглядних поглядів і переконань на соціокультурні аспекти свого часу. Образи та символи її творчості глибоко проникнуті смыслом та віддзеркалюють складні аспекти людського життя та суспільства. Вона часто використовує образ природи як символ духовної краси та гармонії. У «Лісовій пісні» навколишнє буття виступає метафорою єднання природи та людини. Образи лісу, річки, трави втілюють у собі внутрішній порядок та спокій у процесі єднання людини з природою.

Письменниця як велика майстриня слова та символіки у своїй творчості звернула увагу на природу рідного краю, образи якої стали прототипом української душі. Для неї земля, гори, ліси та річки – це не просто природні формації. Вони перетворюються на символи національної самобутності та джерело непохитної сили. Поетеса Л. Українка вважає, що український народ подібний до велетня Антея, який черпає свою силу з рідної землі. Її віра в силу та потенціал українського народу породжує в нас надію на краще майбутнє нашої країни, де кожен з нас, як стверджує Л. Українка, зможе відчути цю силу та зробити свій внесок у її процвітання. Мотивуючи нас до гармонійного співіснування з природою, Л. Українка нагадує, що ми є лише складовою частиною цього великого циклу життя. Письменниця закликає берегти природу, бо лише в її обіймах людині вдасться знайти відповіді на численні питання, що виникають у нашому житті. Це не лише заклик до екологічної свідомості, але й до внутрішньої гармонії та співпраці з навколишнім буттям, що оточує нас.

У своїх творах Л. Українка активно використовує символіку національного відродження. Образ України стає втіленням національної ідентичності, а її боротьба

та страждання – символом національного визволення. У творчості Л. Українки можна виявити образи та символи, що відображають соціальні проблеми свого часу. Віддзеркалення соціокультурних реалій, боротьба за права жінок, теми соціальної несправедливості – ці образи використовуються для вираження її соціально-філософських поглядів. Як пише відомий науковець О. Білецький, Леся Українка не могла пройти повз жодного болючого явища життя, не відгукнутися на нього своїм гарячим серцем [1, с. 124].

Письменниця майстерно використовує ці образи та символи для передачі своїх філософських роздумів, емоцій та реакцій на важливі аспекти свого часу. Літературна спадщина Л. Українки виступає не лише як витончена поетична творчість, але й як філософська рефлексія навколишнього світу та сутності людського буття. В її творах відбито глибокі філософські мотиви, які зберегли свою актуальність для сучасного українського суспільства. Письменниця пише: «Безпощадній зброї сміху. Я боюся піддаватись. І, забувши давню гордість. Плачу я, щоб не сміятись» [3]. В рядках цієї поезії письменниці виявляється глибока психологічна драма, яка відображає внутрішній конфлікт особистості. Деякі фрази із вище зазначеного цитування розглянемо крізь призму філософської та психологічної перспектив. Сміх, з одного боку, є способом вираження радості, легкості та впорядкування світу навколо нас. У цьому контексті сміх виступає як засіб захисту від негативних емоцій та стресу. Натомість сміх може бути використаний як засіб маскуванню справжніх почуттів або проблем, пов'язаних із внутрішнім страхом через можливий ризик відкриття власної вразливості. Л. Українка, пишучи про «давню гордість», вказує на готовність знизити бар'єри та перешкоди перед сміхом та радістю. Це може бути спробою прийняти себе таким, якими ми є, і звільнитися від нав'язаних соціальних або особистісних очікувань. Останній рядок твору розкриває глибокий внутрішній конфлікт та боротьбу з власними емоціями. Річ йде про потребу приховати справжні почуття під маскою іронії чи фальшивої радості. Таке поведінкове рішення відображає складність взаємодії між внутрішніми бажаннями та соціальними очікуваннями. У цілому вірш Л. Українки відкриває тему внутрішньої боротьби, показуючи, як сміх і радість можуть бути співіснуючими зі смутком і страхом. Це примушує читача задуматися про природу людських емоцій та складність процесу самопізнання.

Часто Л. Українку називають «майстринею свого слова». Видатний український поет, прозаїк, драматург І. Франко про поетесу казав так: «Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте» Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст сеї слабосилої хорої дівчини» [2]. Аналізуючи ці слова, мимоволі апелюємо до прекрасного твору Л. Українки – «*Contra spem spero!*». Вірш, що вражає своєю глибиною та емоційною силою, відкриває перед читачем світ надії та віри в перемогу навіть у найтемніші часи. Письменниця втілює в поезії духовну силу, що протистоїть безнадії та випробуванням. Її слова закликають до боротьби і впевненості в тому, що навіть у найважчі моменти життя є місце для надії та віри. Вірш містить потужний ритм та образність, яка змушує читача переживати кожне слово, а також нагадує нам, що навіть у темряві існує світло, і нам варто вірити в його перемогу. «*Contra spem spero!*» – це витончений образ внутрішньої сили та оптимізму, який запалює серця та заохочує до подолання будь-яких перешкод.

Національна ідентичність, змальована у творчості Л. Українки, актуальна і в сучасному контексті, де образ України втілює національне відродження та боротьбу за волю. Після такого аналізу творів виникає питання про те, чи можна назвати Л. Українку філософом? Л. Українка, як і будь-який великий літературний діяч, мала глибокий інтелект та виразний світогляд, який виявлявся у її творчості. Хоча вона була відома перш за все як поетеса та драматург, а не як професійний філософ, її

твори часто містять філософські мотиви і роздуми. У творах відображені глибокі гуманітарно-антропологічні питання про сенс життя, мораль, справедливість, віру. Л. Українка розглядала світ через призму естетики, моралі та гуманізму, а її поезії та драми часто містять філософські мотиви, які відображають її власний світогляд і відношення до світу. Зазначимо, що Л. Українка не була філософом у вузькому розумінні, але її творчість містить в собі значні філософські мотиви, що свідчить про її глибокий інтелект та світогляд.

Загалом, філософські мотиви творчості Л. Українки визначаються її унікальним підходом до природи, кохання, прав жінок та національної самосвідомості. Ці ідеї залишаються актуальними та важливими для сучасного українського суспільства, надаючи глибокий інсайт у філософію та цінності, які формують ідентичність нації, а її філософські міркування слугують не лише джерелом інспірації для сучасних письменників і філософів, але й стимулом для рефлексії над сучасними викликами.

Список використаних джерел

1. Білецький О. Леся Українка. Життя і творчість. Київ : Наукова думка, 1964. С. 124.
2. Кійовська Т. Цитати відомих людей про Лесю Українку. URL : <https://vonagovoryt.wordpress.com/2017/05/02> (дата звернення 02.04.2024).
3. Леся Українка. Як дитиною бувало... URL : https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5506#google_vignette (дата звернення: 02.04.2024).
4. Огієнко І. Філософські мотиви в поезії Лесі Українки. *Збірник праць Українського наукового товариства імені Шевченка*. Том 183. Секція філологічна. Львів : НТШ, 1965. С. 121.

РОЗДІЛ V. СУЧАСНА ЛІНГВІСТИКА: СТАН, ПРОБЛЕМИ

УДК 348.147.

Квачук Тетяна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 41- А групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Янусь Н. В.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті описуються особливості використання комп'ютерних технологій на уроках англійської мови, а також розвиток комунікативної компетенції учнів, особливості навчання практичного оволодіння іноземною мовою засобами комп'ютерних технологій. Авторкою розглядаються аспекти, які необхідно враховувати при навчанні іноземної мови з використанням КТ.

Ключові слова: комп'ютерні технології, урок, учень, комунікативна компетенція.

Annotation. This article describes the peculiarities of using computer technologies in English language lessons, as well as the development of students' communicative competence, and the peculiarities of teaching practical foreign language acquisition by means of computer technologies. The author discusses the aspects that should be taken into account when teaching a foreign language using CT.

Keywords: computer technology, lesson, student, communicative competence.

У вік інформаційних технологій все частіше висувуються високі вимоги до навчання практичного володіння іноземною мовою у повсякденному спілкуванні та сфері професійної діяльності. Обсяги навчального матеріалу збільшуються, і традиційні методи його передачі та тренування нерідко малоефективні. Сьогодні дедалі частіше обговорюється питання ефективного використання новітніх інформаційних технологій в українських школах в умовах війни та дистанційного навчання. До них належать не лише нові технічні засоби, а й нові форми та методи викладання, новий підхід до процесу навчання.

Як зазначає С. Ніколаєва: «Основною метою навчання іноземних мов є формування та розвиток комунікативної компетентності учнів, навчання практичного володіння іноземною мовою. Завдання вчителя іноземної мови – створити для кожного учня окремо умови, необхідні для практичного оволодіння мовою, підібрати відповідні методи навчання, які сприяють пізнавальній активності учня на уроці іноземної мови» [5, с. 54].

Актуальність використання нових інформаційних технологій продиктована насамперед педагогічними потребами у підвищенні ефективності навчання, зокрема, необхідністю формування навичок самостійної навчальної діяльності, дослідницького, творчого підходу до навчання, формування критичного мислення, нової культури, а також навичок дистанційного навчання. Використання нових технологій у навчанні англійської мови визначається не тільки прагненням до новизни, воно також дозволяє реалізувати учнеорієнтований підхід.

Сьогодні, в епоху інформаційних технологій, в Україні знання іноземної мови розглядається як важливий чинник соціально-економічного, науково-технічного та культурного прогресу. Іноземні мови вивчаються з метою їх подальшого функціонування як інструменту всебічного обміну інформацією, взаємодії

національних культур, засвоєння особистістю загальнолюдських цінностей. Зростають потреби країни у фахівцях, здатних володіти іноземними мовами для ефективного забезпечення різних видів спілкування.

У XXI ст. інформаційні технології стали найважливішим чинником, що визначає розвиток нашого суспільства та його місце у сучасній інформаційній цивілізації. Успішність, в першу чергу, залежить від інтелектуального потенціалу нації, від ефективності національної системи освіти, її здатності адекватно відповідати на сучасні виклики інформаційної епохи.

Використання комп'ютера при навчанні іноземної мови істотно впливає на ефективність освітнього процесу. Наприклад, на початковому етапі освітнього процесу діти вирішують елементарні комунікативні завдання у спілкуванні між собою та в межах таких сфер спілкування як ігрова, навчально-трудова та сімейно-побутова. До кінця цього періоду учні можуть привітатись іноземною мовою, звернутися з проханням, питанням, відповісти на подяку, повідомити співрозмовнику деякі відомості про себе, описати свою зовнішність та відповісти на запитання, привітати з Днем народження. Протягом навчального процесу в дітей з віком розвиваються такі якості особистості, як товариськість, впевненість у собі, ініціативність, вміння працювати однією командою з колективом, а головне з'являється бажання вступити у контакт іноземною мовою. У якості комп'ютерних технологій на початковому етапі навчання можна вибрати аудіовізуальні, мультимедійні засоби, за допомогою яких можна відтворити пісні або відеофрагменти іноземною мовою. Для молодших і середніх класів використовують статичні тематичні зображення: дидактичні картини (слайди, малюнки, плакати, таблиці, схеми), що забезпечуються багатofункціональністю роботи комп'ютера. Популярністю користується електронна презентація, створена вчителем з допомогою комп'ютерних технологій.

Для старших класів перелік форм навчання іноземної мови, створених за допомогою програмно-комп'ютерних засобів КТ (тут і далі – комп'ютерні технології), розширюється. Тут вчитель може використовувати відео, електронні підручники, освітні інтернет-сайти, аудіоблоги, програмні продукти тощо.

При навчанні іноземної мови з використанням КТ необхідно враховувати такі аспекти:

1. Інтеграція КТ у навчання іноземної мови має вестися комплексно з опорою на цілісний педагогічний процес;

2. Необхідно виділити два основні підходи для впровадження КТ у процес навчання іноземної мови: 1) інтегрування КТ у традиційну систему навчання мови; 2) використання засобів КТ у різних формах позаурочної роботи [1, с. 58].

Формами роботи з використанням КТ, інтегрованими в традиційну систему навчання, є творчі або дослідні завдання в рамках навчального курсу, що вивчається. Наприклад, створення проєкту іноземною мовою, виконання тесту в електронному вигляді, презентація з узагальненням пройденого матеріалу з питаннями наприкінці тощо. Процес підготовки презентації дає можливість кожній дитині висловити та показати себе, свої інтереси, набуті навички. Виступи з використанням презентації викликають великий інтерес однокласників та спонукають до діалогу іноземною мовою. Особливо цікаві теми: «My hobbies», «My family», «My school», «My flat», «My birthday».

Формами позаурочної роботи з іноземної мови з використанням КТ може бути створення гуртка, націленого на проєктну діяльність; участь у мережевих конкурсах, телеконференціях; робота з електронними посібниками; мережеве спілкування з носіями мови; робота з інтернет-сайтами, що містять різний матеріал для розвитку навичок аудіювання, читання, говоріння та письма [1, с. 75].

Навчання іноземної мови з використанням КТ можна представити як систему, яка включає декілька етапів, спрямованих на визначення різної діяльності вчителя та учнів зі створення та використання інформаційних, програмних та мультимедійних освітніх продуктів, а також позаурочної діяльності з іноземної мови.

1. Виявлення навчального матеріалу, який потребує комп'ютерної підтримки:

- навчальний матеріал, за яким відсутні наочні посібники;
- навчальний матеріал великого обсягу, що викликає труднощі викладу;
- вибір тем, які потребують створення контрольних модулів.

2. Підбір та створення інформаційних продуктів:

- створення презентацій та підбір готових програмних продуктів із цієї теми;
- набір та роздрук текстів, обробка цифрової, графічної та звукової інформації за допомогою відповідних редакторів.

3. Застосування створених та підібраних інформаційних продуктів:

- організація роботи з електронним підручником, проведення медіауроків, застосування мультимедійних продуктів та організація роботи з Інтернет-ресурсами для пошуку необхідної інформації безпосередньо на уроці;

- позакласна робота з предмета, організація роботи гуртка, підготовка та проведення тижня іноземної мови, олімпіад, конкурсу проєктів тощо.

4. Аналіз ефективності використання КТ:

- вивчення динаміки успішності та якості знань, доцільність застосування засобів КТ на уроці;

- відстеження предметного рейтингу учнів.

Однією з форм використання КТ на уроці англійської мови є використання мультимедійних програм. Зараз є велика різноманітність сучасних мультимедійних програм, де можна знайти достатньо вправ для учнів різного віку та різного рівня знань. Наприклад, «Bridge to English – Doki English» – це мультиплікаційний світ, де можна в ігровій формі навчитися англійської мови, «Movie Talk. Англійська. Інтерактивний відеокурс» допоможе удосконалити сприйняття англійської мови на слух, «English in action. The royal family» – це комп'ютерний курс на основі відеоматеріалів із життя британської королівської родини.

Велику допомогу в навчанні фонетики, формуванні артикуляції, ритміко-інтонаційних навичок вимови, підвищення мотивації учнів до вивчення англійської надає програма «Професор Хіггінс. Англійська без акценту» і ряд інших мультимедійних підручників. Звуки, слова, словосполучення та речення сприймаються учнями на слух і візуально. Учні мають можливість спостерігати на екрані комп'ютера за рухами артикуляції та сприймати на слух правильну інтонацію. При цьому, в силу досить високих імітативних здібностей учнів, запам'ятовуються правильні зразки.

Робота над фонетикою за допомогою комп'ютерної програми формує такі навички, як вміння робити висновки, порівняння, розвивається логіка, фонематичний слух, слухорозрізняння, ця програма допомагає оцінювати себе адекватно. Комп'ютер дозволяє учню почути свої помилки, а не лише побачити. Це призводить до підвищення якості вимови учнів. Програми для навчання лексики використовують наочне пред'явлення слів; забезпечують розвиток як продуктивних, так і рецептивних лексичних навичок; сприяють формуванню навичок самостійної роботи в учнів; допомагають створювати комбіновані вправи для того чи іншого учня, спираючись на комп'ютерний журнал успішності, за яким вчитель визначає, в якій операції учень припускається помилок; допомагають організувати контроль лексики на всіх етапах її вивчення. Працюючи з комп'ютерною програмою, учні опановують компоненти комунікативної компетентності, які включають не лише вміння вибирати адекватні ситуаціям спілкування лексичні та граматичні засоби, а й їхнє відповідне інтонаційне

оформлення. Комп'ютерні навчальні програми мають обширні бази даних та забезпечують високу технологічність у виконанні різних тренувальних завдань. Вони дозволяють оптимально поєднувати методи аналізу та імітації, спираючись на свідомість, і спрямовані на підтримку вільного темпу навчання та індивідуальної логіки пізнання учня.

Отже, впровадження комп'ютерних технологій в освіту дає можливість використовувати їх у різних формах: тексту, звуку, відео, ігор комп'ютерних, мультимедійних програм, що сприяє більш успішному оволодінню мовним і мовленнєвим матеріалом на уроках іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Вишневський О. І. Методика навчання іноземних мов : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ : Знання, 2011. 465 с.
2. Данилевська-Бабій Г. Я. Врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі навчання іноземної мови. *Іноземні мови*. 2011. № 1. С.15-16.
3. Заброцький М. М. Основи вікової психології. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. 110 с.
4. Николаєва С. Ю. та інші. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ : Ленвіт, 1999. 236 с.
5. Николаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

УДК 373.3.016:811.161.2

Ковальчук Катерина,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 22-Ус групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Комінярська І. М.

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ НУШ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ФОНЕТИКИ

Анотація. Розглянуто використання електронних ресурсів на уроках української мови в 5 класі НУШ під час вивчення фонетики. Досліджено такі інтернет-ресурси: LearningApps, Glassroom, Word It Out. Доведено, що використання електронних освітніх ресурсів на уроках української мови в 5 класі під час вивчення фонетики є ефективним та важливим кроком у сучасній освіті.

Ключові слова: інтернет-ресурси, електронні ресурси, онлайн-сервіс, вчитель української мови, нова українська школа.

Annotation. The article considers the use of electronic resources in the Ukrainian language lessons in the 5th grade of the New Ukrainian School when studying phonetics. The following Internet resources have been studied: LearningApps, Glassroom, Word It Out. It is proved that the use of electronic educational resources in the Ukrainian language lessons in the 5th grade in the study of phonetics is an effective and important step in modern education.

Keywords: Internet resources, electronic resources, online service, Ukrainian language teacher, new ukrainian school.

Постановка проблеми. У сучасному світі все з досить великою швидкістю розвивається, змінюється та удосконалюється. Напевне неможливо не помітити, як нові технології починають з'являтися та активно впроваджуватися у різні сфери нашого життя. Люди створюють нові присторії, машини, техніку задля того, щоб зробити своє життя максимально комфортним та приємним. Освітнє середовище теж не є винятком. В освітньому просторі завжди постає проблема пошуку і впровадження чогось нового в навчальний процес, чогось, що б покращило якість знань учнів. Оскільки з розвитком техніки зараз можливо значно поліпшити рівень засвоєння та формування знань учнів, тому впроваджуються нові ідеї для поліпшення цього процесу.

У навчальному середовищі значне місце займають електронні ресурси. А саме використання різних цифрових інструментів на уроках, які допомагають зробити навчання цікавим, більш доступним та найважливіше – активізують інтерес учнів до вивчення поданого матеріалу.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки використання електронних ресурсів на уроках у школі є досить актуальною темою, то не є дивним те, що нею цікавилася і продовжують цікавитися багато вчених та дослідників. Вони вивчають та досліджують вплив електронних ресурсів на навчальний процес та на учнів загалом. Зокрема, варто звернути увагу на твердження таких українських педагогів і дослідників, як Константінова Наталія, Гуржій Андрій, Лапінський Володимир, Ігнатова Марина та Швиденко Оксана.

Щодо цього питання, кваліфікований методист та викладач Константінова Наталія, зазначає: «Впровадження нових інформаційних технологій у навчальний процес дозволяє активізувати процес навчання, підвищити темп уроку, збільшити

обсяг самостійної та індивідуальної роботи учнів. Сьогодні, щоб процес навчання був повноцінним, необхідно, щоб кожен вчитель міг підготувати і провести урок з використанням різних електронних освітніх ресурсів, тому що їх використання здатне зробити урок більш яскравим, цікавим, насиченим, більш ефективним» [4].

До прикладу, Гуржій Андрій та Лапінський Володимир, дійсні академіки НАПН України, зазначають, що «...електронні засоби навчання виконують кілька досить важливих і вагомих функцій, а саме зберігають та відтворюють зміст навчання, слугують засобами унаочнення, використовуються як середовище перетворювальної діяльності учнів над моделями об'єктів вивчення, середовищем практичного застосування знань та формування необхідних компетенцій... з огляду на їхню важливість, до якості цих засобів необхідно висувати вимоги, не менш жорсткі, ніж до підручників, інших засобів навчання» [2, с. 30].

Серед українських вчителів почесне місце займає думка Ігнатової Марини, яка вважає: «Живучи у ХХІ столітті, для якого характерний прискорений розвиток, сучасний педагог повинен не тільки сам володіти інформаційно-комунікаційними технологіями, а й вміти сформувати ці навички у своїх учнів. Адже електронні ресурси – це частина всього навчально-виховного процесу і головний елемент інформаційно-освітнього середовища. Без них важко уявити сучасний урок» [3]. Важливий наголос на цьому питанні зробила вчителька української мови та літератури в Новоолександрівській ЗОШ, Швиденко Оксана. Вона стверджує: «Використання смартфона підлітками здійснюється постійно: спілкування у соціальних мережах, переглядання фільмів, розваги, пошук потрібної інформації, прослуховування музики тощо. Тому залучення технологій з використанням мобільного телефону на уроках додатково заохотить школярів до вивчення української мови та літератури» [7].

Мета – дослідити використання окремих електронних ресурсів на уроках української мови в 5 класі під час вивчення фонетики.

Виклад основного матеріалу. Освіта у наш час відіграє одну із найважливіших ролей, адже освічена, грамотна людина – це велика цінність для держави і суспільства загалом. І тому не є дивним те, що людство прагне покращити рівень своїх знань та створює для цього відповідні ресурси. Оскільки мережа Інтернет впливає на всі сфери нашого життя, полегшуючи комунікацію, забезпечуючи доступ до різних ресурсів, буде доречно її застосувати і для покращення навчального процесу.

Доктором пед. наук, професором Кучерук Оксаною та аспіранткою кафедри світової літератури Магдич Тетяною для виконання цього дослідження було проведено опитування й анкетування вчителів-словесників (25 осіб) трьох ліцеїв м. Житомира (Житомирський екологічний ліцей № 24, Житомирський міський ліцей при ЖДТУ, Житомирський ліцей № 25) щодо розуміння педагогами поняття електронних освітніх ресурсів, ефективності, активності їх використання в процесі навчання української мови та розроблення власних ЕОР для формування юної мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями. Анкета передбачала дати відповіді на кілька запитань. Частина цих результатів анкетування наведено нижче [5, с. 1].

На 1 запитання: «Що таке електронні ресурси, у Вашому розумінні?» 57% учителів-словесників зазначили, що ЕОР - це інформаційні, довідкові, навчальні матеріали, розроблені в електронній формі. Лише деякі респонденти відповіли:

19 % : ЕОР – це технічні пристрої:

14 % : ЕОР – це мережа Інтернет, комп'ютер;

10 % : зовсім не дали відповіді.

На 2 запитання: «Чи використовуєте Ви засоби електронних освітніх ресурсів у процесі навчання української мови?» 52% вчителів відповіли, що використовують

ЕОР на уроках української мови, зокрема назвали такі ресурси: електронні словники, відеоматеріали, мультимедійні презентації;

22 % – не використовують ЕОР;

26 % – не дали відповіді.

Аналізуючи результати анкетування вчителів, виокремлюються ключові тенденції. Зазначено, що більшість вчителів розуміють електронні освітні ресурси (ЕОР) як інформаційні, навчальні та довідкові матеріали в електронній формі. У той же час, існують відмінності в їхньому використанні: 52 % використовують ЕОР у процесі викладання української мови, вказуючи на використання різноманітних ресурсів, таких як електронні словники та відеоматеріали.

Додатково, більшість вчителів відчувають цікавість під час роботи з ЕОР, але декілька відсотків визнали свою некомпетентність у використанні інформаційно-комунікаційних технологій.

Важливо зазначити, що більша частина вчителів вважає свій рівень обізнаності та готовності до використання ЕОР для формування ключових компетентностей, зокрема громадянської компетентності, задовільним. Це вказує на потребу в подальшому професійному розвитку для ефективного впровадження електронних ресурсів у навчальний процес.

Варто зауважити, що можливості Інтернету розкриваються більш повно під час використання його з навчальною метою. Одним із найпоширеніших варіантів застосування в освітньому середовищі мережі Інтернет є використання на уроках електронних ресурсів. Вони включають в себе інтерактивні віртуальні підручники, які можуть містити зображення, анімації та відео для більш кращого розуміння поданого матеріалу. Використовуючи відкриті онлайн-ресурси та платформи, такі як Google Classroom, Microsoft Teams можна збагатити навчальний процес. Платформи для відстеження прогресу та інтерактивні завдання допомагають вчителям персоналізувати навчання, а учням побачити рівень своїх досягнень, це сприяє їхній активнішій участі та покращує глибше розуміння предметів. Засоби для колективної роботи, наприклад, Padlet для обміну ідеями та створенням спільних проєктів.

Також неможливо не звернути увагу на електронні джерела та бібліотеки, які розширюють базу знань учнів. Діти можуть знайти там різні словники, статті, підручники та багато корисного матеріалу.

Основними перевагами застосування інтернет-ресурсів під час вивчення української мови у 5-6 класах НУШ є можливість для вчителів вибрати найбільш зручну для візуального сприйняття та подачі інформації учням платформу, підвищення якості засвоєння знань, прискорення пізнавальних процесів учнів, актуальність отриманих знань, формування в учнів адекватної самооцінки, висока швидкість навчання.

Інтернет-ресурси для вивчення української мови в 5 класі дослідниця Вдовіна Олена [1, с. 28] поділяє на такі групи:

1. Мобільні додатки для вивчення української мови.
2. Безплатні онлайн-курси.
3. Інтернет-платформи.
4. Сайти.
5. Ютуб-канали.
6. Сторінки в соціальних мережах.
7. Інтернет-форуми.

Серед великої кількості запропонованих у мережі Інтернет електронних платформ та ресурсів, можна виділити три наступні:

- а) LearningApps
- б) Glassroom
- в) Word It Out

а) LearningApps – це онлайн-сервіс, який застосовується для розробки та виконання інтерактивних вправ. Цей конструктор призначений для зберігання різних дидактичних мультимедійних завдань з української мови та літератури. Під час виконання цих завдань учні можуть перевірити та закріпити свої знання в ігровій формі, що допомагає їм зберігати пізнавальний інтерес до навчання. За допомогою цього сервісу можна створити за невеликий проміжок часу завдання різного типу і різного ступеня складності. Наприклад, ігри, спрямовані на розвиток пам'яті, тести, вікторини, кросфорди, завдання на встановлення відповідності, задачі із вибором однієї правильної відповіді тощо. LearningApps надає можливість встановити код для того, щоб інтерактивні завдання були розміщені на сторінках сайту й учні, отримавши код доступу, змогли приєднатися до завдання і виконати його. Діти досить позитивно сприймають цей сервіс, проявляють велику активність при проходженні завдань і вікторин, і за малий проміжок часу виконують поставлену їм задачу.

Вчителі досить часто звертаються до цього інтернет-ресурсу, так як бачать у ньому велику перевагу, адже використовувати його можна як у класі, так і під час дистанційного навчання. Серед тем, які запропоновані учням для вивчення у 5-6 класах на уроках української мови, немає таких, на яких не можна було б застосувати цей сервіс, настільки він простий і цікавий та різноманітний у своєму використанні.

б) Онлайн-платформа Glassroom є безкоштовною та зручною платформою для створення віртуальних класів. На ній можна розробляти й коригувати завдання та тести, обмінюватися завданнями з учителем. Інтерфейс платформи доступний українською мовою. Сервіс дозволяє коментувати та оцінювати роботи учнів, публікувати оголошення, архівувати проведені курси та обмінюватися файлами. Крім того, у Google Classroom є сервіс для створення електронного тестування - Google Форми, що є частиною інструментарію Google Drive. Це швидкий та простий спосіб створити опитування або тест, який можна легко надіслати учням або вбудувати на власний веб-сайт. Платформа практична, зручна для використання з будь-якого предмету і використовується як у школі, так і у вищих навчальних закладах.

в) Для того, щоб створювати цікаві та інтерактивні завдання необхідно спробувати цікавий онлайн-сервіс Word It Out. Він має досить багато переваг, так як є безкоштовним, має кириличні шрифти, є можливість обрати кольори на власний смак, виключати короткі слова з хмари, а також можна у вільному доступі скачувати власноруч створені хмари і поширювати їх за допомогою посилання. Хмари слів або як їх ще називають хмари тегів - це досить ефективний та зручний інструмент для занять з української мови та літератури. За допомогою них можна легко зробити візуалізацію термінів із конкретних тем (до прикладу, виділити ключові слова, які вживаються найчастіше автором у творі чи оповіданні). Цей сервіс призначений для візуального відтворення списку слів, міток чи ярликів на спільному зображенні, що є великим плюсом для учнів, так як візуалізація певних понять дуже важлива для них. Це допомагає школярам швидко запам'ятовувати інформацію. Даного роду формат роботи можна застосувати на початку уроку, або ж використати як додаткове завдання до вправи.

На уроці української мови учням 5-6 класів можна запропонувати такі варіанти роботи з хмарою слів:

1. Можна дати завдання створити хмару із лексемами з нового правопису, на які варто звернути увагу.
2. Вірш, зашифрований у хмарі, можна використати для морфологічного розбору найбільш вживаних слів.
3. Можна також зашифрувати тему уроку і дати відгадати учням по ключовим словам у хмарі [6].

Щодо висловленого Швиденко Оксана додає: «Електронні ресурси доцільно використовувати не тільки на уроках української літератури, але й на уроках мови. Корисним для учнів є застосування онлайн-словників, тренувальних тестів».

На початку кожного уроку для формування комунікативної компетентності я використовую відео «Експрес–уроки Олександра Авраменка», це всього 2-3 хвилини перегляду, а багато користі. Дуже подобається проводити орфоепічні хвилинки за відеопрезентаціями «Наголошування слів», цей матеріал я беру в YouTube.

На уроках мови необхідно застосовувати тренувальні тести, які дають можливість підвищувати рівень грамотності. На сайті <http://polka-knig.com.ua/book.php?book=368> розміщені тренувальні тести» [7].

Застосування електронних ресурсів на уроках української мови у 5-6 класах сприяє підвищенню зацікавленості учнів, розвиває компетентність у використанні інформаційних технологій та допомагає зробити навчання більш доступним та ефективним, саме тому варто все ж використовувати онлайн-сервіси у навчальному процесі.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, використання електронних ресурсів на уроках української мови виявляється важливим кроком у сучасній освіті. Це сприяє не лише активному залученню учнів до навчального процесу, але й розвитку їхніх ключових компетентностей. Дослідження особливостей та критеріїв вибору електронних ресурсів підкреслюють необхідність адаптації навчання до сучасних тенденцій, а підготовка вчителя-словесника до створення власних електронних матеріалів є ключовим аспектом упровадження ефективного електронного навчання.

Список використаних джерел

1. Вдовіна О. О. Аналіз інтернет-ресурсів для вивчення української мови як іноземної. *Молодий вчений*. 2020. № 7.1 (83.1). С. 28-31.
2. Гуржій А. М., Лапінський В. В. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів. URL : https://lib.iitta.gov.ua/1302/1/030-037-1_cору.pdf (дата звернення: 21.01.2024)
3. Ігнатова М. В. Методична розробка «Практичне використання електронних ресурсів на уроках української мови та літератури». *Освітній проєкт «На Урок»*: веб-сайт. URL : <https://naurok.com.ua/praktichne-vikoristannya-elektronnih-resursiv-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-134.html> (дата звернення: 21.01.2024).
4. Константінова Наталія. Використання електронних освітніх ресурсів у процесі викладання української мови та літератури. *Всеосвіта* : веб-сайт URL : <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-elektronnih-osvitnih-resursiv-u-procesi-vikladanna-ukrainskoi-movi-ta-literaturi-196011.html> (дата звернення 21.01.2024).
5. Кучерук О., Магдич Т. Використання електронних освітніх ресурсів для формування громадянської компетентності учнів ліцею на уроках української мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Том 75 (1). С.115-126. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/authorDashboard/submission/3515> (дата звернення 21.01.2024).
6. Цукор Любов. Інтернет-ресурси на уроках української мови та літератури. *Освітній проєкт «На Урок»*: веб-сайт. URL : <https://naurok.com.ua/post/internet-resursi-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi> (дата звернення: 21.01.2024).
7. Швиденко О. М. Методика використання онлайн ресурсів на уроках української мови та літератури під час дистанційного навчання. *Освітній проєкт «На Урок»*: веб-сайт. URL : <https://naurok.com.ua/metodika-vikoristannya-onlayn-resursiv-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-pid-chas-distanciynogo-navchannya-336030.html> (дата звернення 21.01.2024).

УДК 373.3.016:811.161.2

Кочкубей Марія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти З1-У групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Комінярська І. М.

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ІНТЕГРОВАНИМ КУРСОМ ІРИНИ СТАРАГІНОЇ В 5 КЛАСІ

Анотація. Розглянуто вивчення української мови в інтегрованому мовно-літературному курсі Ірини Старагіної в 5 класі. Проаналізовано методiku вивчення української мови у 5 класі за інтегрованим мовно-літературним курсом Ірини Старагіної. Доведено, що інтегрований мовно-літературний курс Ірини Старагіної заснований на низці різноманітних сучасних підходів, які допомагають учням одразу використовувати набуті мовні знання, перевіряти рівень своїх вмінь та навичок практичним шляхом.

Ключові слова. українська мова, інтеграція, інтегрований курс, Ірина Старагіна, мовно-літературна освітня галузь.

Annotation. The article deals with the study of the Ukrainian language in the integrated language and literature course of Iryna Staragina in the 5th grade. The article analyzes the methodology of teaching the Ukrainian language in the 5th grade in the integrated language and literature course of Iryna Staragina. It is proved that Iryna Staragina's integrated language and literary course is based on a number of different modern approaches that help students to immediately use the acquired language knowledge, to test the level of their skills in a practical way.

Keywords: Ukrainian language, integration, integrated course, Iryna Staragina, linguistic and literary field of education.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями. Питання освіти у всі часи було актуальним для обговорення. Ось і зараз навколо нього точиться багато дискусій та суперечок щодо вивчення української мови інтегровано та неінтегровано. Основною дилемою в мовно-літературній освітній галузі (українська мова, література і зарубіжна література) є інтеграція знань, умінь і навичок учнів. Науковці дискутують про важливість та потребу об'єднання декількох цих предметів в один. Думки освітян на цей момент розходяться: одні вважають, що це погана ідея, інші – із захопленням підтримують її.

У зв'язку з останніми подіями навчання у ЗЗСО відбувається в дистанційному форматі. Це спричинило багато проблем та перешкод, коли цю форму навчання лише почали впроваджувати.

Безперечно проблема інтегрованого вивчення предметів спонукала освітян шукати рішення цього питання. Вони знайшли рішення, створивши інтегрований мовно-літературний курс. Ситуація опосередкованого спілкування передбачає залучення учнів до письмової практики, зокрема за допомогою цифрових пристроїв та в режимі онлайн. Хоча далеко не всі вчителі готові до таких змін, тому інтегрований курс не дуже поширений. На нашу думку, інтегрований курс має як свої переваги, так і певні недоліки. Розгляньмо їх на прикладі вивчення української мови в 5 класі за інтегрованим курсом Ірини Старагіної.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питання інтегрування мовно-літературного курсу було введено в обіг важливих тем для

освітян нещодавно, однак ми уже можемо знайти безліч наукових праць та конференцій, присвячених цій темі.

Яскравим прикладом є доповідь на Всесвітню українську науково-практичну конференцію з міжнародною участю Олени Муслієнко, яка спробувала описати ті виклики і перспективи, з якими «зустрічається» вчитель, використовуючи інтегрований курс. Авторка стверджує: «...програма інтегрованого вивчення мови та літератури виводить учня та вчителя на новий дидактичний рівень, дозволяє творчо реалізовувати проєкти та прокреслювати навчальні дисципліни...» [6], «Результативна робота за подібними Програмами можлива за умови бажання і готовності вчителя працювати інакше, по-новому, його готовності до експериментування та взаємодії у системі суб'єкт-суб'єктних стосунків учитель-учень. Саме цей сегмент індивідуальної відповідальності поки що є слабкою ланкою у реформі освіти. Багатьох вчителів лякає об'єм нової для них роботи, напружує необхідність постійно вчитися, інвестувати час і ресурс в індивідуальний розвиток» [6].

На наш погляд, слушною щодо інтегрованого мовно-літературного курсу також є думка докторки філологічних наук, професорки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Маленко Олени Олегівни. Вона вважає, що «Для реалізації низки освітніх завдань на інтегрованому уроці вчителю важливо володіти методиками комплексного (інтегрованого) навчання мови й літератури з опорою на текстоцентричний підхід. Цей підхід уже задіяний у шкільній освіті, проте не вирішеною є проблема узагальненої й систематизованої теоретичної бази інтегрованого мовно-літературного навчання, представленої як український досвід поліаспектної роботи з текстовим матеріалом на інтегрованих уроках (відповідні монографії, статті, посібники для вчителя). Адже в кожній національній системі освіти є свої нюанси, свої особливості здійснення навчального процесу в його методичній організації та дидактичному забезпеченні. Сучасна дидактика помітно рухається в напрямі новітніх освітніх технологій, які можуть бути задіяні в інтегрованому навчанні: це технології формування аналітичного й критичного мислення; інтерактивні методи й прийоми навчання, творчі методи, STREAM-технології. Проте базовими для формування стійких умінь та навичок є традиційні методи, адаптовані до вимог мовно-літературної інтеграції в шкільній освіті» [2].

Мета публікації. Дослідити вивчення української мови за інтегрованим мовно-літературним курсом Ірини Старагіної в 5 класі.

Виклад основного матеріалу. Державний стандарт загальної середньої освіти – зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти та гарантії держави у її досягненні [1].

У 2020 році було введено Державний стандарт базової середньої освіти (ПКМУ № 898 від 30.09. 2020 р.) і відповідно затверджено такі типові освітні програми:

1. «Українська мова. 5-6 класи» (автори: Голуб Н. І., Горошкіна О. М.) [4];
2. «Українська мова. 5-6 класи» (автори: Заболотний О. В. та ін.) [5];
3. «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжна літератури). 5-6 класи» (автори: Старагіна І. П. та ін.) [3].

Особливо важливо сказати про навчально-методичне забезпечення (НМЗ) для інтегрованого мовно-літературного освітнього курсу Ірини Старагіної. До нього належать:

1. підручник для 5 класу, опублікований видавництвом «Грамота» у 2 частинах;
2. хрестоматія, в якій учні можуть прочитати потрібні їм твори, попередньо обрані вчителем;

3. довідник, де здобувачі освіти у закладах ЗЗСО можуть дізнатися інформацію з української мови. Варто зазначити, що довідник є лише в онлайн-форматі, що на нашу думку спрощує дітям його використання.

До методичного забезпечення учителя української мови та літератури мовно-літературного освітнього курсу належить:

1. календарно-тематичне планування;
2. програма Інтегрованого мовно-літературного курсу.

Як зазначає Віктор Гречук, учитель української мови та літератури Новопечерської школи, викладач інтегрованого курсу: «...умовний поділ на літературу (на цих уроках читаємо) та мову (тут пишемо та вчимо граматику) уже давно віджив себе...» [7].

З іншого боку у типовій освітній програмі інтегрованого мовно-літературного курсу авторський колектив пише, що «...метою інтегрованого мовно-літературного курсу (українська мова, українська та зарубіжні літератури) (адаптаційний цикл 5–6 класи) є розвиток компетентних мовців і читачів, які демонструють комунікативну вправність, читацьку та мовленнєву спроможність, мовну й літературну обізнаність, здатні застосувати навчальні здобутки в життєвих ситуаціях, виявляючи ціннісне ставлення до слова, особистості, родини, суспільства, України, світу» [3].

Варто зазначити, що Ірина Старагіна, разом із співавторами типової освітньої програми зазначає, що «...програму побудовано відповідно до ключових підходів сучасної освіти (компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, текстоцентричного) з урахуванням таких принципів:

1. дитиноцентризму;
2. взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку;
3. демократизації й гуманізації, україноцентризму та полікультурності змісту;
4. діалогізму;
5. системності;
6. науковості;
7. наступності та логічної послідовності;
8. доступності й практичної спрямованості навчання;
9. варіативності та диференціації;
10. узгодженні цілей, очікуваних результатів навчання, змісту та орієнтовних видів навчальної діяльності» [3].

Як зазначалося вище, інтегрований мовно-літературний курс базується на текстоцентричному підході. Той самий текст, який учні вивчають та аналізують на уроці літератури, стає основою для використання різних видів діяльності, пов'язаних із процесом усного та писемного мовлення. Таким чином, ми можемо розв'язати на уроці завдання як мовної, так і літературної освіти.

Розглядаючи аспект вивчення саме української мови в контексті ТОП Ірини Старагіної, важливо згадати, що «...окремих розділів «Лексикологія» і «Фразеологія» в програмі не зазначено, але повторення вивченого в 4-5 класах (фразеологізми, однозначні, багатозначні слова, синоніми, антоніми, омоніми, власне українські та іншомовні слова, терміни) і вивчення нових лексичних понять (авторські неологізми, новотвори, стилістично забарвлені слова, діалектні, професійні слова, сленг, просторічні слова, суржик), також систематичну роботу над збагаченням мовлення новими словами, активізацією їх й удосконаленням лексичного запасу учнів для точного висловлення думок передбачено здійснювати на основі того літературного текстового матеріалу, який вивчатиметься. У такий спосіб програма забезпечує системне вивчення всіх розділів науки про мову, яке ґрунтується на міжрівневих зв'язках та практико орієнтованому підході» [3].

Освітній інтегрований мовно-літературний курс у календарно-тематичному плануванні поділено на 9 розділів, які охоплюють 2 семестри. У кожному розділі є по

3-4 теми. Кожен розділ розрахований на один семестр, а кожна тема – на один тиждень. Так, наприклад, перший розділ має назву «Пізнаю різноманіття світу», він містить 4 теми: «Спілкуюся й вивчаю світ», «Подорожую Україною й шаную культурне різноманіття», «Ціную індивідуальність» та «Запозичую й збагачую».

На початку вивчення будь-якої теми у підручнику міститься табличка «Нові поняття тижня», яка допомагає зрозуміти і запам'ятати їх та виокремити. Таблиця, у свою чергу, розділена на такі тематичні групи: «комунікація», «інформація», «мовні засоби», «текст», «літературний твір». Так, категорія «мовні засоби» безпосередньо стосується вивчення української мови, адже в ній подані виключно мовні поняття. Наприклад, до понять у темі «Спілкуюся й вивчаю світ» належать: державна мова, фраза, такт, фонетика. Визначення усіх понять тижня та інформація про них подані у вигляді таблиць та схем, які виділяються зеленим або ж помаранчевим кольором, а більше інформації учні зможуть знайти у довіднику.

Хочемо звернути увагу також на тематичні рубрики, які автори впровадили в підручник. Це: «З цієї теми ти дізнаєшся...», «Польові дослідження», «Дискусійний майданчик», «Наукова лабораторія», «Форум читачів і глядачів», «Практикум», «Творча студія», «Мірило поступу». Рубрика «З цієї теми ти дізнаєшся» подана перед вивченням теми і містить у собі запитання, на які учні зможуть відповісти після вивчення теми, а «Мірило поступу» – остання рубрика, яка знаходиться наприкінці вивчення теми і містить у собі питання, на які учні можуть відповісти після вивчення теми. Між двома цими рубриками розташовані інші, значна частина завдань з яких має діалогічний характер, передбачає освітню діяльність в парах або ж групах: бесіда, дискусія в класі, інтерв'ю, мікродискусія в групі тощо.

Таким чином, вивчення української мови за інтегрованим мовно-літературним курсом Ірини Старагіної в 5 класі вимагає від учителя української мови та літератури розвивати компетентних мовців. Цей інтегрований мовно-літературний курс заснований на низці різноманітних сучасних підходів (особистісно-зорієнтованого, компетентнісного діяльнісного, диференційованого, індивідуального), які допомагають учням одразу використовувати набуті мовні знання, перевіряти рівень своїх вмінь та навичок практичним шляхом.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт. *Освітній омбудсмен України*. URL : <https://info.eo.gov.ua/pedagogam/derzhavniy-standart/> (дата звернення 10.02.2024).
2. Маленко О. О., Муслієнко О. В. Інтегроване вивчення української мови та літератури в НУШ: світоглядний і методичний аспекти. *Освіта збереже Україну!* : Матеріали І Всеукраїнських Прокопенківських читань (м. Харків, 10 чер. 2022 р.). С. 197-203.
3. Модельна навчальна програма «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5-6 клас» / І. П. Старагіна та ін. URL : <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/intehrovani-kursy/> (дата звернення 15.02.2024).
4. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL : <https://drive.google.com/file/d/1xIIY5Ja2rMBHxHxFC9bMSOtfG4VVSZuMuv/view?usp=sharing> (дата звернення 15.02.2024).
5. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / О. В. Заболотний та ін. URL : <https://drive.google.com/file/d/1DzL9Eu9UXz73oINyRRFI2sMT0qvcCLcd/view?usp=sharing> (дата звернення 15.02.2024).

6. Муслієнко О. В. Інтегрований курс мови і літератури: перспективи, виклики, відповідальність. *Новий науково-освітній простір з огляду підвищення якості підготовки фахівців у закладах вищої та фахової перед вищої освіти* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. Конф. з міжнародною участю (м. Харків, 16 бер. 2023 р.). С. 74-78.

7. Як інтегрувати українську мову й літературу та зарубіжну: практичні кейси. URL : <https://osvitoria.media/experience/yak-integruvaty-ukrayinsku-movu-i-literaturu-ta-zarubizhku-praktychni-kejsy/> (дата звернення 21.02.2024).

УДК 373.3.016:811.161.2

Макарчук Анна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 31-У групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Комінярська І. М.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ БУДОВИ СЛОВА ТА СЛОВОТВОРУ У 5 КЛАСІ НУШ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню вивчення будови слова та словотвору у 5 класі НУШ. Розглянуто теоретичні основи вивчення будови слова та словотвору. Проаналізовано дві ТОП, у яких комплексно вивчається розділ будови слова та словотвору. Доведено, що вивчення будови слова та словотвору відбувається за допомогою різних типів вправ, їх різноманітності та реалізації на уроці української мови в 5 класі.

Ключові слова: НУШ, 5 клас, урок української мови, будова слова, будова словотвору.

Annotation. The article is devoted to the study of word structure and word formation in the 5th grade of NUS. The theoretical foundations of the study of word structure and word formation are considered. Modern methods of studying the structure of words and word-forms in the 5th grade of NUS are analyzed, and two TOPs are also compared, in which the section of word structure and word-forms is comprehensively studied. It has been proven that the study of vocabulary and word formation takes place with the help of different types of exercises, their variety and implementation in the Ukrainian language lesson in the 5th grade

Keywords: NUS, 5th grade, Ukrainian language lesson, word structure, word structure.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями. Вивчення будови слова та словотвору є важливим складником шкільного курсу української мови. Цей розділ мовознавства закладає основи для розуміння мови, формує орфографічну грамотність, збагачує словниковий запас учнів, розвиває їхнє логічне мислення та аналітичні здібності.

Одним із пріоритетних завдань сучасної освіти є формування мовної компетентності школярів, яка передбачає не лише знання мовних норм, а й уміння вільно володіти мовою, використовувати її в різних ситуаціях спілкування. У зв'язку з цим зростає роль мовленнєвої змістової лінії у вивченні української мови, яка орієнтує на формування комунікативних умінь та навичок учнів.

Будова слова – це такий розділ мовознавства, який вивчає морфемний склад слова.

Основними методичними особливостями вивчення будови слова та словотвору в 5 класі є практична спрямованість, тобто навчання будується на основі спостережень за мовними явищами, аналізу слів, практичних вправ з морфемного та словотвірного аналізу. Поряд з цим – інтерактивність, де використовуються різноманітні форми роботи, що активізують пізнавальну діяльність учнів, стимулюють їх до самостійного пошуку знань: ігри, вправи, дослідницькі завдання, робота в групах. Важливо сказати про візуалізацію: використовуються схеми, таблиці, малюнки, що допомагають учням краще зрозуміти морфемну будову слова та способи словотворення.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання словотвору розглядали такі вчені, як Пентиліук М. [5], Лях Т. [3], Махиня Н. [4], Бродська Р. В. [5], Хомич Т. [6], Андрусишин І. [6].

Вчені-дослідниці Пентиліук М. І. та Бродська Р. В. у своїй праці стверджували, що: «Засвоєння норм української літературної мови супроводжує весь процес вивчення навчального матеріалу мовленнєвої та мовної змістових ліній програми, відповідно до яких ознайомлення з мовною системою є основою для формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок, що ґрунтуються на засвоєнні норм літературної мови» [5].

Як стверджує Махиня Н.: «Словотвірна категорія виявляє тісні зв'язки із синтаксичною структурою мови. Незважаючи на те, що вчення про словотвір як галузь мовознавства почало формуватись значно пізніше, ніж. Наприклад, морфологія і синтаксис, воно має вже досить сталу систему базових понять, відображену в теоретичних працях і підручниках» [4]. Важливо зазначити, що у праці Махині Н. «Особливості вивчення будови слова і словотвору у загальноосвітніх навчальних закладах» зазначено: «Чинні програми з української мови для середньої школи підвищили вимоги щодо вивчення морфемної будови слова і словотвору. Згідно з цими вимогами учням подаються відомості про корінь, префікс, суфікс як значущі частини слова. Закінчення вивчається як засіб зв'язку слів у словосполученні і реченні. Учні навчають членувати слова за їх морфемним складом, розпізнавати значення морфем, визначати, як утворилося слово» [4].

У своїй праці вчені-дослідники Хомич Т. Л. та Андрусишин І. С. наголошують, що: «Іноді, щоби правильно відтворити морфемну будову, необхідно звертатися до фонетичного запису слова. Така необхідність виникає тоді, коли графічна структура не демонструє меж між морфемами, наприклад, у словах *подвір'я [подвір'я]*, *пір'я [пір'я]* закінченням виступає *-а*, *и -j-* виконує роль суфікса. Виділити ці морфемні частини можливо лише в транскрипції. Студенти третього курсу під час вивчення морфеміки й дериватології, з якими проведено педагогічно-методичне спостереження (воно проводилося протягом трьох років з усіма студентами філологічного факультету ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка), стверджували, що нікому з них у школі не пропонувалося робити фонетичний запис окремих слів під час розбору їх за будовою» [6].

Словотвір – це не лише теорія, а й практичний інструмент, який можна використовувати для покращення мовних навичок та розширення словникового запасу. Мовознавець Кочерган М. відзначає «міжрівневі зв'язки» словотвору, його «проміжний рівень»: «Словотвірний рівень міститься між морфологічним і лексико-семантичним основними рівнями. Суть міжрівневих зв'язків тут полягає в тому, що основна одиниця морфологічного рівня – морфема – використовується для творення одиниць лексико-семантичного рівня – слів (лексем)». Крім цього, вчений звертає увагу на зв'язок між словотвором і синтаксисом, коли «утворення складних слів, як правило, зводиться до згортання словосполучення в єдине слово (косий кут –

>косокутник «предмет, що має косі кути», другий курс →другокурсник «студент, який навчається на другому курсі»)» [3].

Мета публікації – дослідити особливості вивчення будови слова та словотвору, окреслити основні аспекти та зміст.

Виклад основного матеріалу. Вивчення будови слова та словотвору української мови в 5 та 6 класі НУШ відбувається за Державним стандартом базової середньої освіти (2020 р.) та двома ТОП Голуб Н. і Заболотний В. (2023 р.), а також відповідними навчальними підручниками. Для вивчення розділу «Будова слова» у 6 класі Голуб Н. та Горошкіна О. пропонують 10 тем. Для вивчення розділу «Словотвір» автори пропонують також 10 тем, що у сумі виходить аж 20 тем для вивчення теми «Будови слова та словотвору». Натомість Заболотний О. та Заболотний В. для вивчення розділу «Будова слова. Орфографія» пропонують лише 7 тем. Пропонуємо порівняльну таблицю з поданими темами і з двома типовими освітніми програмами.

Перелік тем для вивчення Будови слова та словотвору в 6 класі за ТОП (Н. Голуб, О. Горошкіна)	Перелік тем для вивчення Будови слова та словотвору в 5 класі за ТОП (О. Заболотний, В. Заболотний)
Розділ: «Будова слова»	Розділ: «Будова слова. Орфографія»
Будова слова: повторення вивченого.	Основа слова та закінчення. Змінні і незмінні слова.
Спільнокореневі слова й форми слова.	Корінь слова. Спільнокореневі слова та форми слова.
Значущі частини слова: поглиблення вивченого.	Префікс як значуща частина мови.
Написання префіксів.	Суфікс як значуща частина мови.
Правила написання суфіксів.	Правопис значущих частин слова (повторення). Орфограма.
Антонімічні префікси і суфікси.	Написання префіксів пре-, при-, прі-.
Незмінювані і змінювані слова.	Узагальнення вивченого з розділу «Будова слова. Орфографія».
Складні слова.	
Узагальнення вивченого.	
Написання есе.	
Розділ: «Словотвір»	
Словотвір – розділ мовознавства і джерело збагачення мови.	
Змінювання і творення слів.	
Основні способи словотворення.	
Префіксальний спосіб творення.	
Суфіксальний спосіб творення.	
Префіксально-суфіксальний спосіб творення.	
Безафіксний спосіб творення.	
Складання основ як спосіб творення слів.	
Правопис складних слів.	
Творення і правопис складноскорочених слів.	
Перелік слів з однієї частини мови в іншу.	

Дослідниця М. Пентилюк у своїх працях наголошує, що всі вправи в будові слова та словотвору поділяються на 6 видів, а саме: зіставлення словотворчих понять з морфемними, спостереження і порівняння мовних явищ, морфемний розбір, тренувальні вправи, творчі та диктанти.

Розглянемо детальніше кожну з них:

Вправи на зіставлення словотворчих понять з морфемними – дають змогу краще усвідомити поняття словотвору, твірної і похідної основи, зрозуміти особливості творення слів; прикладом такої вправи у Заболотного може стати вправа 124 на сторінці 62: «Хтось із вас має виписати спільнокореневі слова до іменника вода, а хтось – форми слова іменника вода. Зіставте свої записи й виявіть помилки, якщо такі є.» [2, с. 62], натомість у підручнику Голуб вправою такого типу слугує вправа 34 на сторінці 19: «Запишіть слова. Виділіть ті частини, якими вони різняться. Яка роль префіксів і суфіксів у словах?» [1, с. 19].

Далі йдуть **вправи на спостереження і порівняння мовних явищ**, які дають змогу усвідомити, що слова мають певну форму; у Заболотного такою вправою є 129 на сторінці 64: «Прочитайте текст (цифрами пронумеровано речення). З'ясуйте, які речення зв'язано за змістом спільнокореневими словами йогурт і йогуртовий.» [2, с. 64]. Відповідною в Голуб може стати вправа 30 на сторінці 17: «Прочитайте речення, поясніть написання суфіксів. Якого значення надають словам суфікси *-ечок, -ичк-, -ичок, -ичк-?*» [1, с. 17].

Перейдімо до вправ на **морфемний розбір**, за допомогою них учні усвідомлюють будову слова, розуміють і застосовують орфографічні правила, як приклад, у Заболотного візьмемо вправу 143 на сторінці 68: «I. Спишіть слова, позначте в них корені, суфікси, закінчення. II. Складіть і запишіть речення з одним з поданих слів (на вибір)» [2, с. 68], тоді як у Голуб схожою за видом може бути вправа 118 на сторінці 48: «Визначте, від яких слів утворено наведені слова. До яких частин мови вони належать? Розберіть слова за будовою. З'ясуйте, звук, яким закінчується перша частина похідного слова, є твердим чи м'яким. Зробіть висновок, від чого залежить сполучний голосний» [1, с. 48].

Не слід забувати також і про **тренувальні вправи**, які підсилюють увагу до морфемної і словотворчої будови слова, допомагають краще усвідомити лексичне значення слова, наприклад, вправа 155 на сторінці 73 у Заболотного: «I. Спишіть слова, розкриваючи дужки. Підкресліть вивчені орфограми. За потреби скористайтеся орфографічним словником. II. Виділені слова розберіть за будовою. III. Складіть і запишіть речення з двома словами (на вибір)» [2, с. 73], у Голуб прикладом слугує вправа 99 на сторінці 42: «Спишіть, уставляючи потрібну букву. Визначте спосіб творення слів» [1, с. 42].

Не менш важливими є **творчі вправи**, завдяки яким, діти збагачують, активізують словник, створюють умови для застосування орфографічних правил, прикладом у Заболотного може бути вправа 125 на сторінці 62: «Хто швидше знайде «приховані» на малюнках спільнокореневі слова до кожного з поданих іменників?» [2, с. 62], натомість у Голуб схожою буде вправа 18 на сторінці 11: «Знайдіть і послухайте кілька творів у виконанні скрипалів. Яке враження вони на вас справили? Письмово підтвердіть або спростуйте тезу «Скрипка багата настроями»» [1, с. 11].

Останніми у переліку, але ніяк не в ефективності роботи, виступають **диктанти**, саме вони формують правописні уміння та навички, контролюють засвоєні учнями знання, як приклад, в Заболотного візьмемо вправу 146 на сторінці 69: «Прочитайте текст. Обґрунтуйте написання виділених слів. Напишіть текст під диктовку. Написане уважно звірте з надрукованим» [2, с. 69]., тоді як у Голуб найбільш близькою до диктанту буде вправа 106 на сторінці 44: «Прочитайте текст. Про що в ньому йдеться? Хто може бути адресатом тексту? Назвіть слова, що визначають для вас значення слова «любов». Утворіть від виділених слів нові

безафіксімним способом. Визначте, як утворилися варіанти власних імен. Утворіть від них якомога більше варіантів» [1, с. 44].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, методичні особливості вивчення будови слова та словотвору в 5 класі Нової української школи – це систематичне вивчення розділу мовознавства «Морфеміка» та використання шести типів вправ для закріплення вивченого матеріалу. У сучасних умовах розвитку освіти зростає потреба у вдосконаленні методів та прийомів викладання української мови, зокрема, вивчення будови слова та словотвору. Важливо зробити цей процес цікавим та захоплюючим для учнів, а також забезпечити його практичну спрямованість. Вивчення будови слова та словотвору у 5 класі НУШ має значний вплив на розвиток мовленнєвих та аналітичних здібностей учнів. Розуміння морфемної будови слова та словотворчих процесів сприяє збагаченню словникового запасу, покращенню орфографічної грамотності, формуванню мовленнєвої культури та розвитку аналітичного мислення. Отже, вивчення будови слова та словотвору є важливою складовою освітнього процесу в новій українській школі.

Список використаних джерел

1. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Українська мова : підручник. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2023. 258 с.
2. Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д. Українська мова : підручник. Київ : Генеза, 2022. 283 с.
3. Лях Т. О. Професійно-орієнтований підхід до вивчення будови слова і словотвору в українській мові іноземними студентами медичних спеціальностей. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/44037/1/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-7-9.08.2022%20%282%29.pdf> (дата звернення 24.02.2024)
4. Махія Н. Особливості вивчення будови слова і словотвору у загальноосвітніх навчальних закладах. URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2011_2/visnuk_35.pdf (дата звернення 24.02.2024)
5. Пентиліук М. І., Бродська Р. В. Основні напрями мовленнєвого розвитку учнів середньої школи. URL : <file:///C:/Users/Notebook/Downloads/1423-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2529-1-10-20190420.p> (дата звернення 24.02.2024).
6. Хомич Т. Л., Андрусишин І. С. Лінгвістично про методичне, або як уникнути помилок на уроках української мови під час вивчення «Будови слова», «Словотвору». URL : <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/4629/1/%D0%9B%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5%20%D1%8F%D0%BA%20%D1%83%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%B8%20%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%BA%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%85%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%20%D1%87%D0%B0%D1%81%20%D0%B2%D0%B8%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%20%E2%80%9C%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%E2%80%9D%20%D0%B9%20%E2%80%9C%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83%E2%80%9D.pdf> (дата звернення 24.02.2024).

УДК 348.147.

Мартинюк Олександр,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-Ам групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Янусь Н. В.

СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ «ВІЗУАЛІЗАЦІЯ» ТА «НАОЧНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. У статті описуються особливості співвідношення термінів «візуалізація» та «наочність» у контексті викладання іноземної мови. Автором розглядаються аспекти, які необхідно враховувати при навчанні іноземної мови з використанням візуалізації та наочності.

Ключові слова: візуалізація, наочність, урок, учень, іноземна мова, школа.

Annotation. The article describes the peculiarities of the relationship between the terms «visualisation» and «teaching aids» in the context of foreign language teaching. The author considers the aspects that should be taken into account when teaching a foreign language using visualisation and clarity.

Keywords: visualisation, teaching aids, lesson, student, foreign language, school.

Світ зазнав величезних змін у галузі технологій. Зрозуміло, що це має свій вплив і на галузь освіти. Сучасне покоління так чи інакше відрізняється від попереднього. Через глобалізацію Інтернету інформація настільки доступна та надлишкова, що виникає «парадокс вибору»: серед величезної кількості опцій діти не можуть обрати щось одне та в подальшому засвоїти це. Так чи інакше процес навчання має проходити відповідно до таких дидактичних принципів:

1. принципу посильності;
2. принципу міцності;
3. принципу свідомості;
4. принципу науковості;
5. принципу активності;
6. принципу індивідуалізації;
7. принципу наочності.

Ці принципи були сформовані у роботі Я. А. Коменського «Велика дидактика». У контексті цієї статті нас цікавить саме останній. Отже, що таке наочність? Відповідно до В. Громовенко та О. Ярмолевич: «Наочність – один із принципів навчання, що передбачає вивчення матеріалу на основі живого й безпосереднього сприймання навчальних явищ, навчального процесу, засобів дії або їхніх зображень, які студенти за планом мають засвоювати» [4, с. 66].

Тому завдання викладача, вчителя полягає у тому, щоб вміло використовувати інструменти під час дистанційного та змішаного навчання. Під час такого навчання найбільше слід звертати увагу на принцип наочності. До недавнього часу основним його джерелом був підручник та сам вчитель: його мова, жести. Сюди можна віднести й аудіоматеріали, які також наочними засобами.

Слід розуміти, що принцип наочності не обмежується лише зображеннями чи графіками. Пропонуємо таку класифікацію наочності:

1. Зорові (спрямовані на зоровий аналізатор, це картинки, схеми, малюнки і т. д.).
2. Дотикові (муляжі предметів, на уроках іноземної мови використовуються нечасто).

3. Слухові (спрямовані на слуховий аналізатор, найчастіше це передмовленнєве та словесне оформлення матеріалу вчителем).

4. Комбіновані (поєднання двох інших, відеоматеріали, фільми тощо).

У контексті цієї статті ми будемо розглядати візуалізацію як вид наочності. О. Бабич та О. Семеніхіна у своїй статті говорять, що «візуалізація навчального матеріалу може бути включеною до родового поняття «наочність» як вид» [0, с. 52].

Говорячи про людські чуття, відомо, що 80-90 % інформації людина сприймає за допомогою очей. Тому під час процесу викладання іноземної мови слід подавати матеріал, супроводжуючи його візуальними засобами та методами. «В епоху інформаційного суспільства до 90 % інформації передається візуальними каналами, оскільки відбулися значні зміни в засобах, які реалізують унаочнення інформації і які вплинули на організацію навчально-виховного процесу та його вихідні матеріали» [2, с. 6].

Візуалізація перетворює навчання на інтерактивний інструмент, який актуалізує не тільки логіко-понятійне, а й емоційно-образне мислення. Нові потреби сучасних учнів орієнтуватися в постійно зростаючих потоках інформації призводять до необхідності швидко перемикатися між розрізненими смисловими фрагментами. Це породжує переваги сприймати інформацію в образному нелінійному вигляді.

Будучи потужним інструментом мовної діяльності, візуалізація здатна залучити учнів до реального спілкування, бути надійною підмогою у розвитку комунікативних навичок і під час мовної практики. Успішне вирішення навчальних завдань, безперечно, позитивно відбивається на зацікавленості у навчальному процесі. При вивченні іноземної мови візуалізація надає учням навчальний лінгвістичний та екстралінгвістичний матеріал у зручній, зрозумілій та доступній формі, виступаючи засобом пізнання іншомовних реалій та фактів та активізуючи природні можливості школярів до багатоканального сприйняття.

Активне використання інформаційних технологій у процесі навчання дозволяє здійснити перехід від пасивного споглядання навчального матеріалу до активного, усвідомленого оволодіння ним. Підвищена мотивація навчальної діяльності учнів пов'язана з використанням комп'ютерних технологій, які торкаються зони інтересів школярів. Використання візуалізації дозволяє мотивувати учнів, удосконалюючи не тільки мовні навички, а й розвиваючи їх цифрову грамотність.

Використання візуальних опор сприяє утворенню правильних уявлень про досліджувані явища мови та культури, допомагає сприйняттю та породженню мови, дозволяє пред'явити інформацію в зручній для сприйняття формі, створюючи цим візуальне середовище навчання та спілкування.

Засобів, що можна використовувати для візуалізації інформації, є безліч. До основних можна віднести:

1. WordWall;
2. Kahoot;
3. Miro;
4. Learning Apps та інші.

Ці та низку інших інструментів візуалізації можна використовувати під час різних активностей на уроці. Цікавими є:

Лепбук. Це тематична тека з інтерактивною основою. Вона являє собою створену учнем паперову папку з рухливими елементами. Особливість цього засобу в тому, що учень повністю обирає свій стиль його виконання: сам систематизує та оздоблює свою роботу. Це є реалізацією принципу індивідуалізації. «Уже в педагогічній системі Я. А. Коменського – великого педагога – чітко позначено положення про те, що весь процес навчання і виховання дітей необхідно будувати з

урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей і виявляти ці особливості шляхом систематичних спостережень» [5, с. 91].

Скрайбінг. Цей засіб дуже популярний під час такого методу вивчення іноземної мови як Story Telling (розповідь історії). Суть його полягає у тому, що розповідь вчителя супроводжується створенням схематичних малюнків – ключових моментів історії, що допомагає учням візуалізувати саму історію та краще запам'ятовувати слова, граматичні конструкції і так далі.

Mind maps (ментальні карти). Тут учням запропоновано описати певне явище самим у вигляді розгалужень. Цей спосіб доречно використовувати не лише при вивченні нових слів та їх синонімів, а також для, наприклад, часів англійської мови. Ця карта собою представляє основний концепт, слово, лозунг, що знаходиться посередині дошки чи аркуша з різними дотичними до нього поняттями, що з'єднуються з ним. Це також називають інтелект-картами. «Інтелект-карта являє собою деревоподібну схему, на якій зображені слова, ідеї, завдання або інші поняття, пов'язані гілками, що відходять від центрального поняття або ідеї. Гілки, що мають форму плавних ліній, позначаються і пояснюються ключовими словами або образами» [3].

Інфографіка. Візуальні уявлення інформації, графічно організовані вхідні дані, ідеї та думки у форму малюнка, схеми, таблиці або діаграми. Такий засіб візуалізації буде актуальним як на етапі ознайомлення, так і на практичному етапі, щоб синтезувати накопичені знання.

Мультимедійна презентація. Це спосіб подання інформації з використанням мультимедійних технологій, таких як: текст, графіка, анімація, аудіо та відео, малюнок та фотографія. Такий спосіб візуалізації буде актуальним на етапах тренування та застосування нового матеріалу.

Комікс. Потужний інструмент навчання. Комікси створюють можливість для вчителя залучити учнів до важливих дискусій. Також учні та вчителі можуть використовувати їх для вивчення особистого досвіду у формі історій. Комікси можуть бути цікавими учням, словниковий запас не складний, через що їх легко читати.

Інтерактивні тренажери. Найчастіше видаються як ігри розвиваючого характеру. На сьогоднішній день представлена досить велика база інтерактивних тренажерів, зокрема онлайн-сервісів. За рахунок їхньої барвистості та доступності вони не лише допомагають розвивати лексико-граматичні навички, а й підвищують інтерес до вивчення іноземної мови, створюють позитивний емоційний фон.

Причинно-наслідкова діаграма. Графічний метод аналізу та формування причинно-наслідкових зв'язків, інструментальний засіб у формі риб'ячої кістки (фішбоун) для систематичного визначення причин проблеми та подальшого графічного уявлення.

Денотатний граф. Спосіб відокремлення з тексту суттєвих ознак ключового поняття. У верхньому прямокутнику графа записується головна тема.

Хмари тегів (слів). Візуальне представлення списку категорій, як хмари зі слів, важливість яких позначена відповідним кольором і шрифтом.

Кластер. Є сукупністю взаємопов'язаних понять, що укрупнюють або деталізують зміст ключової теми, які розташовуються у зручному для сприйняття вигляді.

Отже, використання візуальних та наочних засобів на уроках іноземної мови є ефективним не лише з точки зору особливості нашого сприйняття, а й через сучасний етап розвитку суспільства, що диктує нам свою специфіку викладання навчальних компонентів. Поняття «наочність» та «візуалізація» не є тотожними: другий являється частиною першого та має менш вузький набір засобів та інструментів для використання на уроках іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Бабич О., Семеніхіна О. До питання про співвідношення понять наочність і візуалізація. *Фізико-математична освіта*. 2014. № 2. С. 47-53.
2. Безлугий Д. Візуалізація як сучасна система навчання. *Фізико-математична освіта*. 2014. № 1. С. 5-11.
3. Використання технології Mind Mapping у навчальному процесі. *EDU BLOG*: веб-сайт. URL : <https://edublog.com.ua/blog/id1306488505/posts/moi-publikatsii-2f746b46-46e4-4d5d-917b-a2c7c36a3b41/vykorystannia-tekhnohii-mind-mapping-u-navchalnomu-protsesi> (дата звернення 24.03.2024).
4. Громовенко В. В., Ярмолевич О. І. Засоби наочності в навчанні граматики англійської мови. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2010. № 1. С. 66-68.
5. Хомюк Н. В., Трач Т. О. Реалізація принципу індивідуалізації на уроках природознавства в початковій школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. С. 90-93.

УДК 348.147.

Панасюк Світлана,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-Азм групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Янусь Н. В.

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТІВ З КРАЇНОЗНАВЧИМ КОМПОНЕНТОМ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ

Анотація. Сучасні реалії та інформатизованість суспільства породжують нові виклики у підготовці студентів-філологів. Стаття розглядає важливість розвитку культури спілкування та міжкультурної компетентності у контексті сучасного світу, де комунікація є ключовою складовою успіху в особистому та професійному житті. Висвітлено роль комунікативної компетентності в освітньому процесі, особливо у вивченні іноземних мов, які стають все більш важливими в умовах глобалізації. Авторка дослідження аналізує та конкретизує різні методики та підходи до використання таких текстів у навчанні, що сприяють формуванню культури спілкування та міжкультурної компетентності серед студентів. Підкреслено переваги такого підходу як засобу досягнення успішної міжнародної комунікації та кар'єрного зростання у сучасному світі.

Ключові слова: країнознавчий компонент, культура спілкування, міжкультурна комунікація, мовні навички, тексти.

Annotation. Modern realities and the informatisation of society create new challenges in the training of philology students. The article considers the importance of developing a culture of communication and intercultural competence in the context of the modern world, where communication is a key component of success in personal and professional life. The role of communicative competence in the educational process is highlighted, especially in the study of foreign languages, which are becoming increasingly important in the context of globalisation. The study summarises and specifies various methods and approaches to the use of such texts in teaching, which contribute to the formation of a culture of communication and intercultural competence among students. The advantages of this approach as a means of achieving successful international communication and career growth in the modern world are emphasised.

Keywords: *country component, culture of communication, intercultural communication, language skills, texts.*

На сучасному етапі чимало уваги приділяється інформаційним методикам в організації навчального процесу, проте сьогодні чи не найважливішою проблемою лишається розвиток культури спілкування та міжкультурної компетентності серед студентів і майбутніх вчителів. Сьогодні інтерес до іншомовної освіти зростає, що передбачає підготовку спеціалістів широкого спектру знань з відмінними комунікативними навичками, які вони здатні використовувати у конкретних життєвих ситуаціях.

У контексті сучасного світу, де глобалізація посилюється, а міжкультурні взаємодії стають все більш невід'ємною частиною життя, зростає важливість цих навичок для ефективної комунікації та успішної взаємодії з представниками різних культур. Таким чином, проблема полягає в пошуку ефективних методів навчання, які б допомогли студентам та майбутнім вчителям засвоїти не лише мовні навички, але й культурні знання та навички міжкультурної комунікації, щоб підготувати їх до успішної реалізації в глобалізованому світі.

Чимало досліджень останніх років підкреслюють важливість навички міжкультурної комунікації та позитивний вплив на її формування текстів з країнознавчим компонентом, які студенти можуть використати у конкретних життєвих ситуаціях. Про це зазначали у своїх працях провідні українські та закордонні науковці: О. Бігич [2], С. Боннер [3], Ф. Сміт [4]. Однак, існує потреба в більш детальному аналізі методики використання текстів з країнознавчим компонентом у формуванні культури спілкування студентів.

Мета статті полягає в розгляді та аналізі важливості впровадження текстів з країнознавчим компонентом у навчальний процес для формування культури спілкування студентів та майбутніх вчителів. Зокрема, дослідити вплив таких текстів на розвиток міжкультурної компетентності, розширення культурного розуміння, підготовку до міжнародної кар'єри, а також засвоєння культурологічної інформації та навичок міжкультурної комунікації. Додатковою метою є визначення ефективних методів використання цих текстів у навчальному процесі та їхнього впливу на розвиток мовленнєвих навичок та підвищення мотивації до вивчення іноземних мов.

Уміння спілкуватися є чи не найважливішою навичкою людини XXI століття. Висока культура спілкування та міжкультурна компетентність є ключовими складовими успішної комунікації як в особистому, так і в професійному житті. Це одна із ключових компетентностей сучасного фахівця будь-якої сфери, яка дозволяє вирішувати проблеми, продукувати ідеї та працювати в команді тощо. Можливість порозумітися, донести свою думку чи ідею чітко та обґрунтовано – вміння, які визначають конкурентоспроможного фахівця на ринку праці.

Культура спілкування є складовою комунікативної компетентності, яку кожен громадянин України опановує, зокрема, на рівні базової середньої освіти, а пізніше – на рівні вищої освіти. Комунікативна компетентність включає в себе вміння здійснювати як усну, так і письмову комунікацію, вміння здобувати та опрацьовувати інформацію із різних джерел, використовувати мовні засоби, спираючись на особливості міжкультурної комунікації.

У сучасному світі дедалі важливішим стає знання не лише рідної, а й іноземної мови. Світові процеси глобалізації посилюють роль міжкультурної комунікації. Однією з важливих складових сучасної системи вищої освіти є підготовка вчителів та викладачів іноземних мов та формування у них системи знань, яка не обмежуватиметься лише здатністю спілкуватися, а й включатиме здатність розуміти тексти іноземної літератури, сприймати культурні контексти інших націй та усвідомлювати свою приналежність до світової та європейської культури.

Вивчення англійської мови в сучасному світі не обмежується лише освоєнням граматики та словникового запасу. Важливою складовою успішного володіння мовою є також знання соціокультурної та культурологічної інформації, яку студенти можуть почерпнути з текстів під час вивчення іноземної мови та літератури, та використати у конкретних життєвих ситуаціях. Саме тексти з країнознавчим компонентом можуть стати ефективним інструментом у формуванні культури спілкування студентів.

Ось деякі аспекти, які підкреслюють важливість цих текстів для методики навчання іноземних мов:

- розширення культурного розуміння (тексти з країнознавчим компонентом допомагають студентам отримати глибше розуміння культурних аспектів англомовних країн, включаючи традиції, звичаї, історію та соціокультурні особливості, що дозволяє їм краще розуміти менталітет та спосіб життя цих людей);

- підготовка до міжкультурної комунікації (знання культурних відмінностей допомагає студентам уникнути непорозумінь та конфліктів у комунікації з носіями мови, вони навчаються адаптуватися до різних культурних контекстів та виявляти повагу до культурних традицій);

- розвиток навичок мовлення (тексти з країнознавчим компонентом дають студентам матеріал для розвитку навичок усного та писемного мовлення, студенти вчаться висловлювати свої думки та почуття щодо культурних аспектів, а також аналізувати та обговорювати ці теми);

- підвищення мотивації до навчання (використання цікавих та актуальних текстів про культурні аспекти може стимулювати зацікавленість студентів у вивченні мови, вони більш активно займаються навчанням, оскільки бачать його застосування у реальних ситуаціях спілкування та міжкультурної взаємодії);

- підготовка до міжнародної кар'єри (у сучасному світі ринок праці вимагає від фахівців не лише знання мови, але й уміння ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, володіння культурними навичками, отриманими через вивчення текстів з країнознавчим компонентом, може стати конкурентною перевагою на ринку праці).

О. Бігич зазначає, що використання текстів, які містять інформацію про культурні особливості різних країн, дозволяє студентам краще зрозуміти та оцінити різноманітність культурних контекстів. Це сприяє формуванню їхньої міжкультурної компетентності, розвитку вміння адаптуватися до різних ситуацій спілкування та виявляти толерантність до культурних відмінностей. Крім того, використання таких текстів сприяє розвитку навичок читання, аудіювання та мовлення, що є важливими складовими мовної компетентності [3, с. 45].

Для майбутніх вчителів школи важливо не лише володіти професійними навичками, але й мати розвинуту культуру спілкування. Використання текстів з країнознавчим компонентом допомагає їм: засвоїти знання про різні культури та традиції, що допомагає у побудові толерантного та відкритого ставлення до різних культурних груп, розвинути навички міжкультурної комунікації, що дозволить їм ефективно взаємодіяти з представниками різних культур у навчальному середовищі, стати прикладом для своїх учнів, виявляючи повагу до різноманітності та сприяючи формуванню культури спілкування серед них.

Ефективна методика використання текстів з країнознавчим компонентом включає такі кроки:

- вибір текстів з різних джерел, які містять інформацію про культурні особливості та традиції різних країн англомовного світу;

- аналіз та обговорення текстів зі студентами з акцентом на культурні аспекти;

- використання текстів у різних видів мовленнєвої діяльності: читання, аудіювання, письмо, усне мовлення;

- обговорення та аналіз міжкультурних відмінностей, порівняння культурних аспектів різних країн;
- рольові ігри, дебати та симуляції, які моделюють міжкультурні взаємодії на основі текстів;
- творчі завдання, де студенти створюють власні матеріали (наприклад, презентації або мультимедійні проекти) на основі здобутих знань про різні культури;
- підсумкове обговорення власних вражень та отриманої інформації, рефлексія над власними стереотипами та поглядами на інші культури.

Використання текстів з країнознавчим компонентом у формуванні культури спілкування студентів є ефективним методом, який сприяє розвитку їхньої міжкультурної компетентності та культури спілкування. Цей підхід дозволяє студентам краще розуміти та оцінювати культурні відмінності, розвивати навички міжкультурної комунікації та виявляти толерантність до культурних різниць. Таким чином, використання такої методики сприяє підготовці студентів до успішної комунікації в умовах глобалізації та міжкультурного спілкування.

Отже, використання текстів з країнознавчим компонентом у навчальному процесі сприяє розвитку міжкультурної компетентності студентів. Застосування таких текстів сприяє формуванню культури спілкування, розширює культурне розуміння та підготовку до міжнародної взаємодії. Ефективне використання текстів з країнознавчим компонентом в навчальному процесі вимагає відповідної методики та підходів, зокрема, аналізу, обговорення, рольових ігор та творчих завдань. Тому подальші дослідження можуть спрямовуватися на оцінку конкретних результатів впровадження цих методів у навчальні заклади, а також на розробку більш детальної методики використання текстів з країнознавчим компонентом для формування міжкультурної компетентності та культури спілкування. Важливим напрямком подальших досліджень може стати вивчення впливу використання таких текстів на різні аспекти навчання та розвитку студентів: мотивація, активність у навчальному процесі та загальний рівень розвитку мовленнєвих навичок.

Список використаних джерел

1. Вишневецький О. І. Методика навчання іноземних мов : навч. посібник. Київ : Знання, 2010. 206 с.
2. Методика навчання іноземних мов: теорія і практика : підручник для студ. лінгв. ун-тів і фак. ін. мов вищ. навч. закладів / О. Б. Бігич та ін. ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
3. Bonner S. Developing Self-Regulated Learners: Beyond Achievement to Self-Efficacy. Washington : American Psychological Association, 1996. 147 p.
4. Smith F. Understanding Reading: A Psycholinguistic Analysis of Reading and Learning to Read. 6th ed. New Jearsy : Routledge, 2004. 386 p.

УДК 378.416

Форсюк Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 31-У групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Комінярська І. М.

СПОСОБИ ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ H5P ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ

Анотація. У статті досліджено можливості використання сервісу H5P для створення інтерактивних уроків з української мови у 5 класі. Розглянуто різні типи контенту H5P та проаналізовано їх можливості для викладання української мови. Доведено, що цей інтернет-сервіс може бути потужним інструментом для залучення учнів до активної роботи на уроці, підвищення інтересу до навчання та покращення засвоєння матеріалу.

Ключові слова: H5P, українська мова, 5 клас, інтерактивні уроки, методичні рекомендації.

Annotation. The article explores the possibilities of using the H5P service to create interactive lessons in the Ukrainian language in grade 5. Different types of H5P content are considered and their possibilities for teaching the Ukrainian language are analyzed. It is proved that this online service can be a powerful tool for engaging students in active work in the classroom, increasing interest in learning and improving learning.

Keywords: H5P, Ukrainian language, grade 5, interactive lessons, methodological recommendations.

Сучасний період освітнього розвитку українського суспільства характеризується швидким збільшенням об'єму наукової інформації та цілісним переорієнтуванням всіх систем на європейські стандарти і повною перебудовою української системи освіти. Це є одна з головних причин довготривалого пошуку нових методик, новітніх засобів та методів навчання для забезпечення високої якості та конкурентоспроможності української освіти. Відповідно до цього, XXI століття стає епохою високих комп'ютерних технологій, з'являється термін «інформатизація освіти», що надає процесу навчання абсолютно нового значення [1]. Упровадження інформаційних технологій в освіту стає просто необхідністю. Сервіс H5P може дати сучасному творчому вчителю української мови та літератури велику кількість можливостей та інструментів для того аби створити інтерактивний навчальний майданчик прямо в класі. Це урізноманітнення форм представлення інформації, унаочнення нового матеріалу, змога моделювати об'єкти і процеси, можливість організувати фронтальну, групову та індивідуальну дослідницьку роботу на уроці, можливість чергувати види роботи учнів та здійснювати диференційований підхід до навчання.

Розгляд багатьох досліджень та аналіз науково-методичної літератури і публікацій багатьох вчених й науковців дає можливість ствержувати, що висвітлення питань, пов'язаних з проблемою дослідження доведено в працях багатьох видатних педагогів та психологів. Дослідженням застосування ІКТ-технологій в освіті були присвячені праці таких науковців, як В. Андрущенко, О. Бондаренко, І. Войтович, В. Заболотний, О. Кулик, Н. Морзе, О. Пінчук, І. Ставицька, Т. Тарнавська, О. Юрченко та інші. Також цю тему досліджували і зарубіжні науковці: М. Гаврилова, Р. Дейв, Д. Доєрти, Д. Кендау, П. Ленгранд та інші. Проте, говорячи саме про організаційно-методичний супровід застосування інтернет-сервісів, слід акцентувати увагу на працях вчених, що вивчали підготовку освітян до введення в освітній процес

різних ІКТ-технологій та застосування інтернет-ресурсів у навчанні (Дж. Браун, С. Вдович, Р. Гуревич, Дж. Лупарт, Н. Морзе, В. Олійник, Є. Патаракін, О. Палка, І. Роберт) [4].

На сьогоднішній день в Інтернеті доступна широка гама сервісів, які можна використовувати під час викладання мовних дисциплін. Деякі з найпопулярніших включають у себе такі платформи, як LearningApps, Kahoot!, Quizizz, Wordwall та інші. Сучасні освітні практики прагнуть до інтерактивності, мультимедійності та доступності. Ці принципи лежать в основі платформи H5P (від англ. H5P HTML5 Package), яка стає революційним інструментом для вивчення української мови.

Мета – дослідження способів використання інтернет-сервісу H5P на уроках української мови у 5 класі.

H5P дозволяє легко створювати, ділитися та повторно використовувати вміст і програми HTML5. Сервіс дає змогу кожному створювати насичений інтерактивний веб-досвід. Контент H5P адаптивний і зручний для мобільних пристроїв, Він має однаково насичену інтерактивну інформацію на комп'ютерах, смартфонах і планшетах. За допомогою H5P автори можуть створювати та редагувати інтерактивні відео, презентації, ігри, рекламу тощо. Вміст можна імпортувати та експортувати. Все, що потрібно для перегляду або редагування вмісту H5P, це веб-браузер. H5P це абсолютно безкоштовна та відкрита технологія, ліцензована за ліцензією MIT [2]. Сервіс включає готовий набір шаблонів різних типів контенту, з яких користувач може обрати найбільш відповідний для своїх потреб. Після цього йому лише потрібно заповнити відповідні поля шаблону текстом, графікою, звуком і відео [5].

Розглянемо можливості різних типів контенту сервісу H5P під час вивчення української мови в 5 класі.

Тип контенту *Dialog cards* може використовуватися вчителями у вправах для тренування пам'яті, наприклад, створені картки з різними питаннями або темами для обговорення. Учні можуть обирати картки та обговорювати тему, яка знаходиться на кожній з них, спілкуючись між собою. Або ж створити картки з новими фразами чи виразами, які учні можуть використовувати в різних ситуаціях. Вони можуть використовувати ці картки для відтворення діалогів та практики нового матеріалу.

Тип контенту *Accordion* дозволяє розгорнути та згорнути текстові блоки. Він дозволяє створювати список зі слів, котрі мають певний опис або визначення. Дуже зручно його використовувати для створення глосарію. Педагог може створити *Accordion* з основними граматичними правилами української мови. Кожен розділ може містити пояснення правила, приклади та вправи для закріплення матеріалу, наприклад, про вживання розділових знаків, правила написання великої літери тощо. Або ж можна створити текстові блоки із корисними мовними порадами для учнів, наприклад, про правильне вживання слів, уникання типових помилок, покращення мовленнєвого стилю тощо.

Тип контенту *Drag the Words* дозволяє створювати текст із відсутніми словами. Учень повинен перетягнути відсутнє слово у його правильне місце у тексті. Педагог може створити завдання, де учні повинні перетягувати слова у відповідні категорії, наприклад, за їхнім значенням, частинами мови або за тематикою. Або ж створити завдання, де учні повинні перетягувати слова на їхні синоніми або антоніми, щоб показати розуміння значення слів та розвинути словниковий запас.

Тип контенту *Fill in the Blanks* надає можливість заповнити відсутні слова у тексті. Правильні відповіді показуються після заповнення всіх потрібних слів або після кожного слова, в залежності від налаштувань. Вчитель-словесник може створити вправи, де учні повинні вставляти відсутні слова у речення, використовуючи правильний правопис та граматичні конструкції.

Тип контенту *Multiple Choice, Personality Quiz, Quiz (Question Set), Single Choice Set, True/False Question, Summary* дозволяє створювати різні тестові питання.

Наприклад, створити тест з вибором правильної відповіді на питання про граматику, правопис або літературні твори.

Тип контенту *Interactive Video* дозволяє вчителю додавати кілька варіантів і заповнювати порожні запитання, спливаючий текст та інші типи взаємодії до своїх відео лише за допомогою веб-браузера. Можна створити інтерактивний відео-урок для вивчення граматичних правил української мови, включити пояснення вчителя, приклади та вправи для закріплення матеріалу. Учні зможуть відповідати на питання та виконувати завдання безпосередньо відразу в режимі відео-перегляду.

Тип контенту *Cornell Notes*. Це спосіб створення нотаток у структурованому вигляді, учні можуть дотримуватись методу Корнелла, щоб безпосередньо прикріпити свої нотатки та ідеї до тексту, відео чи аудіо-файлу. Учні можуть використовувати цей тип контенту для систематизації граматичних правил та правопису української мови. На лівому боці вони можуть записувати правила та приклади, а на правому власні приклади вживання, вправи чи запитання для уточнення.

Тип контенту *True/False Question* дає змогу вчителям створювати запитання «правда/неправда». Може бути використаний на уроках української мови для перевірки розуміння та закріплення вивченого матеріалу.

Тип контенту *Column* дозволяє користувачам створювати інтерактивні таблиці. Педагог може створити таблицю з двома колонками, де в одній колонці будуть граматичні правила чи конструкції, а в іншій приклади їх вживання. Це може допомогти учням краще розібратися в граматичних структурах української мови.

Тип контенту *Documentation Tool* дозволяє авторам створювати посібники для структурованих процесів. Можна використати на уроках української мови для створення документації з основних граматичних правил або ж правопису, додати пояснення, приклади та вправи для закріплення матеріалу.

Тип контенту *Information Wall* дозволяє користувачам представляти прості структуровані списки інформації. Вчитель-словесник може створити інформаційну стіну з правилами правопису української мови або з порівнянням різних граматичних конструкцій. Кожна картка може містити пояснення правила, приклади та вправи для закріплення.

Тип контенту *Mark the Words* дозволяє користувачам створювати завдання, у яких учень має позначати певні типи слів у тексті. Можна дати учням текст, в якому зустрічаються нові слова або вирази, використавши цей тип контенту, щоб вони виділили ці нові лексичні одиниці, які вони вивчають або хочуть запам'ятати.

Тип контенту *Course Presentation* дозволяє користувачам створювати цікаві презентації (додавати запитання з кількома варіантами відповідей, заповнювати пропуски, текст та інші типи взаємодії), використовуючи лише веб-браузер. Педагог може створити презентацію з правилами правопису української мови, пояснення різних граматичних правил української мови, таких як часи дієслів, вживання сполучників або порядок слів у реченні та додати приклади та вправи для закріплення.

Тип контенту *Crossword* – це інструмент для створення кросвордів із додатковими аудіо чи відео-підказками. Вчитель може створити кросворд з словами, що містять правописні складнощі, такі як вживання м'якого знака, літери «и» та «і», подвоєння приголосних тощо, а учні повинні вставити правильні букви у відповідних клітинках. Також педагог може створити кросворд із термінами, що використовуються в граматиці, стилістиці або літературознавстві.

Тип контенту *Guess the Answer* може створювати завдання, де учень має вгадувати відповідь на основі зображення, його варто використовувати для перевірки розуміння та запам'ятовування матеріалу. Наприклад, визначення може звучати так: «Це слово означає маленький кусочок тексту, який розповідає про щось» (Абзац).

Або ж створити тестове завдання, де учні повинні відповісти на питання про різні аспекти української мови, такі як правопис, граматики, лексика тощо.

Тип контенту *Interactive Book* дозволяє користувачам об'єднувати велику кількість інтерактивного вмісту: інтерактивне відео, запитання, презентації курсів тощо – на кількох сторінках. Вчитель-словесник може створити інтерактивну книгу з граматичними вправами та правописними правилами української мови. Також можна додати вправи на різні теми, такі як часи дієслів, вживання сполучників, правильний порядок слів тощо, а також правописні вправи з правилами та прикладами [4].

Отже, проаналізувавши деякі можливості сервісу, можна стверджувати, що H5P є своєрідним збірником інструментів для створення інтерактивних та цікавих уроків. Сервіс H5P можна розглядати в контексті потужного дидактичного засобу навчання, за допомогою нього можна залучити учнів до активної роботи на уроці, підвищити інтерес до навчально-виховного процесу, сприяти глибшому засвоєнню матеріалу і підвищувати ефективність навчання. Дієве впровадження інтернет-сервісу на уроках, зокрема української мови у 5 класі, можливе за умови ретельної підготовки вчителя, чіткої організації видів роботи та раціонального планування - таймінгу. Розроблений та проведений організаційно-методичний супровід допоможе вчителю під час подальшої роботи з цим сервісом. Також H5P можна інтегрувати у систему Moodle за допомогою спеціального плагіна, котрий можна знайти на офіційному сайті Moodle [6].

Список використаних джерел

1. Аврамчук А. Використання сервісу H5P для викладання мовних дисциплін. *Збірник матеріалів наукової конференції 2017. Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України*. Київ, 2017. С. 6-8.
2. Ліцензія MIT. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Ліцензія_MIT (дата звернення: 23.03.2024).
3. Романенко Л. Васюк А. Організаційно-методичний супровід застосування інтернет-сервісу H5P на уроках математики у 2 класі. *Молодий вчений*. 2020. № 11(87). С. 384-390.
4. Щербина О. H5P – новий засіб створення мультимедійного інтерактивного навчального контенту. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2016. № 54. 84-87.
5. H5P. Create, share and reuse interactive HTML5 content in your browser. URL : <https://h5p.org> (дата звернення: 23.03.2024).
6. Moodle. URL : <https://moodle.org> (дата звернення: 23.03.2024)/

УДК 373.5.016:811.161.2

Швайко Марія,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-УЗм групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Волянчук І. О.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ БУДОВИ СЛОВА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО

Анотація. У статті розглянуто методичні аспекти вивчення будови слова у 6 класі на уроках української мови в ЗЗСО. Проаналізовано платформи, якими доречно послуговуватися в освітній діяльності НУШ; вивчено модельні програми та календарно-тематичне планування з української мови. Описані основні методи і прийоми навчання будови слова. Представлено інтерактивні вправи для вивчення морфеміки.

Ключові слова: будова слова, орфографія, вправи, основи, похідні, календарно-тематичне планування, лінгводидактика, комп'ютерні технології, прийоми, методи.

Annotation. The article examines the methodological aspects of studying the structure of words in the 6th grade in Ukrainian language lessons in institutions of general secondary education. The platforms that should be used in the educational activities of the National Academy of Sciences have been analyzed; studied model programs and calendar-thematic planning of the Ukrainian language. The main methods and techniques of learning word structure are described. Interactive exercises for studying morphemics are presented.

Keywords: word structure, spelling, exercises, basics, derivatives, calendar-thematic planning, linguistic didactics, computer technologies, techniques, methods.

Постановка проблеми. В сучасних модельних програмах НУШ з української мови для учнів 5-6 класів великий акцент робиться на вивченні структури слова. Опанування цим матеріалом сприяє збагаченню знань учнів про мову, усвідомленню ними закономірностей правопису і сприяє розвитку логічного мислення та мовлення школярів. Вивчаючи теоретичні аспекти, учні формують морфемно-аналітичні та конструктивні уміння і навички вживання споріднених слів у мовленнєвій практиці. Засвоєння розділу «Будова слова. Орфографія» позитивно впливає на рівень мовлення учнів, оскільки дозволяє їм розуміти функціональну роль кожної структурної одиниці та усвідомлювати шляхи поповнення лексичного фонду рідної мови.

Більшість слів української мови представляють собою структурні цілі, які складаються з частин, що взаємодіють між собою. Оскільки слово виступає як єдність у плані вираження і плані змісту, кожна з його частин також має бінарну структуру, включаючи зовнішню та внутрішню сторони, форму та зміст.

Морфема, як найменша неподільна значуща частина слова, визначає його морфемну будову. З морфемного погляду всі слова української мови можна розділити на два типи. Перший тип включає лексичні одиниці, які складаються принаймні з двох морфем: основи і закінчення, але не більше ніж з семи-восьми. Другий тип включає слова з непохідною основою, які не мають форми словозміни.

У сучасній методичній науці не існує цілісного дослідження, яке б стосувалася вивчення будови слова у 6 класі ЗЗСО, що і робить тему нашого дослідження актуальною.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Досліджували будову слова такі мовознавці-лінгводидакти: М. Вашуленко [2], С. Караман, В. Караман, М. Плющ [3], Н. Махія [4], М. Пентиліук [6], С. Пономаренко [8], С. Шевчук, О. Кабиш, І. Клименко [9] та інші. Вони розробили методи, прийоми, форми роботи, дали методичні настанови щодо засвоєння цього розділу. Усі ці дослідження представляють значний науковий інтерес.

Мета статті – дослідити і узагальнити методику роботи з вивчення будови слова та орфографії у 6 класі ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення будови слова в українській мові відіграє важливу роль для учнів, оскільки сприяє розумінню сутності морфологічної структури слова, свідомому розумінню семантичних зв'язків між спорідненими словами. Це веде до уточнення семантики слів і дозволяє учням використовувати їх правильно та точно у мовленні. Знання будови слова сприяє розширенню загальної мовної орієнтації дитини, допомагає зрозуміти знакову природу мовних одиниць, зв'язати лексичну і граматичну системи, сприяє філологічному розвитку шестикласників. Основні уявлення про творення слів різних частин мови допомагають учням усвідомити основний шлях поповнення мови новими словами. Розуміння ролі будови слова сприяє розвитку у дітей здатності вживати слова в мовленні з урахуванням значення афіксів, що входять до їхнього складу.

Навички орієнтування в морфемній структурі слова є необхідними при осмисленні багатьох орфографічних правил, оскільки в більшості освітніх систем вони складають основу формування орфографічного досвіду. Нарешті, вивчення будови слова відкриває великі можливості для розвитку розумових здібностей учнів, так як у процесі цього формуються й удосконалюються розумові операції, такі як аналіз, порівняння, синтез, абстрагування, узагальнення.

Необхідно зазначити, що українська вчена-методистка Марія Пентиліукокреслила основні методи і прийоми навчання вивчення розділу «Будова слова» на уроках української мови в ЗЗСО. До методів вона відносить:

- «слово вчителя (розповідь, пояснення);
- бесіда (евристична бесіда);
- спостереження, аналіз мовних явищ (з елементами проблемного програмованого навчання, алгоритмізації);
- робота з підручником;
- «прави» [6].

Серед прийомів виділяє:

- «спостереження над структурою, семантикою і функціонуванням значущих частин слова;
- добір та зіставлення спільнокореневих слів;
- виділення морфем у структурі слова;
- з'ясування семантики слова;
- утворення слів за допомогою різних афіксів;
- морфемний та словотвірний розбір;
- «слово вчителя (розповідь, пояснення);
- бесіда (евристична бесіда);
- спостереження, аналіз мовних явищ (з елементами проблемного програмованого навчання, алгоритмізації);
- робота з підручником;
- «прави» [6].

Аналізуючи модельну навчальну програму «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.) [5] та календарно-тематичне планування з української мови, було зроблено висновок про те, що на вивчення цієї теми виокремлено 15 уроків:

«Повторення вивченого про будову слова; форми слова і спільнокореневі слова; значущі частини слова, їхня роль, правопис значущих частин слова; спільнокореневі слова й форми слова; спільнокореневі слова як засіб зв'язку речень у тексті; основа (корінь, суфікс, префікс) і закінчення – значущі частини слова (поглиблення вивченого); написання префіксів з-, зі-, с-, роз-, без-; написання префіксів пре-, при-, при-; правила написання букв е, и, і, в суфіксах -ечок-, -ечк-, -ичок-, -ичк-; правила написання букв е, и, і, в суфіксах -інн(я), -енн(я), -инн(я), -ив-(о), -ев-(о); букви е, о, и в прикметникових суфіксах -ев- (-єв-), -ов-, -ин-, -ін-, -ичн-; антонімічні префікси й суфікси. Незмінні й змінні слова. Складні слова» [5, с. 24-26].

Комп'ютерні навчальні ігри виявляють велику актуальність, особливо під час дистанційного навчання. Вони сприяють підвищенню мотивації до вивчення української мови та самостійного навчання, інноваційно забезпечують мовно-комунікативну підготовку учнів, а також розвивають їхній творчий потенціал та інноваційний тип мислення.

Використання електронних дидактичних ігор і вправ відкриває практично необмежені можливості для творчої взаємодії вчителя та учнів. Це створює сприятливе середовище для розвитку інтелекту кожної дитини та викликає новий інтерес до пізнавальної та комунікативної діяльності. Задоволення від такого навчання спонукає до бажання співпраці, досягнень та лідерства, а також свідомого розуміння потреби у вільному володінні українською мовою для успішної самореалізації в українському лінгвосоціумі.

Вправи, створені на платформі LearningApps, представляють собою важливий інструмент для формувального оцінювання знань і вмінь учнів. Необхідно враховувати, що залучення інтернет-простору у процес навчання робить освітній простір доступним у будь-який час і за найзручніших умов.

Вправи, які належать до розділу «Будова слова. Словотвір», розроблені у різних форматах, відзначаються чудовою ілюстрацією і містять навчальний матеріал, що відповідає вимогам програм з української мови Нової української школи.

Наводимо приклади таких вправ:

1) Вправа «Згрупуйте спільнокореневі слова». Учням пропонується згрупувати за допомогою пазлів спільнокореневі слова.

2) Утворити слово та записати його згідно із правилом (перелік слів, на основі якого треба утворити слово, вказані на електронному ресурсі).

3) Визначити за допомогою якого способу утворене слово (суфіксального, префіксального, перехід частин мови, безафіксного).

На платформі «Мій клас» також створено чимало цікавих завдань для вивчення теми. Зокрема, віднаходимо такі завдання для шестикласників:

«1. Вибери з переліку слів тільки спільнокореневі (кермо, вічний, керма, на кермі, увіковічнити, вічність);

2. Конструктор. Побудуй слова за допомогою суфіксів:

1) височий;

2) худий.

3. Розумник відвідав зоопарк і хоче записати враження від побаченого. Які незмінні слова – назви тварин – він використає?

Варіанти відповідей: слон, ему, бабуїн, івасі» [1].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, засвоєння будови слова на уроках української мови учнями 6 класу є основою для вивчення сучасної української літературної мови. Зокрема, найбільшою мірою простежуємо взаємозв'язок цього розділу із морфологією, орфографією та словотвором. Вивчення будови слова допомагає школярам розуміти взаємозв'язки між спорідненими словами, правильно їх вживати у мовленні, краще орієнтуватися в системі вивчення української мови. У подальшому плануємо дослідити аспекти вивчення дериватології української мови,

зокрема, вивчення словотвору на уроках української мови в ЗЗСО та розглянути аспекти засвоєння словотвору української мови студентами-філологами у ЗВО.

Список використаних джерел

1. Будова слова. Орфографія. URL : <https://www.miyklas.com.ua/p/ukrainska-mova/6-klas/budova-slova-orfografiia-449858> (дата звернення: 29.02.2024).
2. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
3. Караман С. О., Караман В. О., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова : навч. посібн. Київ : Літера ЛТД, 2011. 558 с.
4. Махиня Н. Особливості вивчення будови слова і словотвору у загальноосвітніх навчальних закладах . URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2011_2/visnuk_35.pdf (дата звернення: 28.02.2024).
5. Модельна навчальна програма «Українська мова» 5-6 класи для закладів загальної середньої освіти / за ред. Н. Б.Голуб, О. М. Горошкіної. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 48 с.
6. Пентиліук М. І. Методика української мови як наука і навчальна дисципліна. URL : file:///C:/Users/admin/Desktop/%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%8E%D0%BA_1641223915.pdf (дата звернення: 29.02.2024).
7. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 328 с.
8. Пономаренко С. Сучасна українська мова: Морфеміка. Дериватологія. Морфологія : навчальний посібник. Миколаїв : Видавництво ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 300 с.
9. Шевчук С. В., Кабиш О. О., Клименко І. В. Сучасна українська літературна мова. Київ : Алерта, 2017. 544 с.

УДК 373.3.016:811.161.2

Шелест Христина,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 31-У групи
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Комінярська І. М.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ФОНЕТИКИ У 5 КЛАСІ НУШ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню вивчення фонетики у 5 класі НУШ. Проаналізовано дві ТОП, у яких комплексно вивчається розділ фонетики. Доведено, що вивчення фонетики відбувається за допомогою різних типів вправ, їх різноманітності та реалізації на уроці української мови в 5 класі.

Ключові слова: НУШ, 5 клас, урок української мови, фонетика, звуки.

Annotation. The article is devoted to the study of phonetics in the 5th grade of NUS. Two TOPs, in which the phonetics section is comprehensively studied, were analyzed. It has been proven that the study of phonetics takes place with the help of different types of exercises, their variety and implementation in the Ukrainian language lesson in the 5th grade.

Keywords: NUS, 5th grade, Ukrainian language lesson, phonetics, sounds.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями. Вивчення фонетики має важливе значення для успішного оволодіння здобувачами середньої освіти рідною мовою, оскільки вона є основою для сприйняття та розуміння в усній та писемній формі. Зауважимо, що вивчення фонетики має важливе значення для опанування як рідної, так й іноземної мови. Кожна мова має свою унікальну звукову систему. Знання фонетики дає можливість зрозуміти, як ці звуки утворюються, як вони розрізняються між собою, і яку роль вони відіграють у мовленні.

Фонетика – це розділ мовознавства, який вивчає звуки мови та їхні властивості в 5 класі ЗЗСО. У 5 класі НУШ вивчення фонетики окреслює такі завдання:

- 1) розширити знання учнів про звуки мови та їхні властивості;
- 2) розвивати фонематичний слух: формувати вміння правильно вимовляти звуки;
- 3) формувати навички користування орфоепічними правилами.

Слід зазначити, що фонетика сприяє розвитку комунікативної компетентності учнів, формує навички грамотності письма та забезпечує розуміння орфографічних правил.

Ясна річ, що комунікативна компетентність є однією з ключових компетентностей, які формуються в Новій українській школі. Вона передбачає здатність людини використовувати мову для спілкування та взаємодії з іншими людьми. Вивчення цього розділу мовознавства допомагає учням розвивати фонематичний слух, який є основою для сприйняття та розуміння мови. Це, в свою чергу, допомагає успішному спілкуванню учнів з іншими людьми. Грамотність письма є важливою складовою мовної компетентності. Вивчення фонетики допомагає учням засвоїти орфоепічні правила, які є основою для правильного написання слів. Орфографічні правила, у свою чергу, є важливим інструментом для забезпечення розуміння мови. Вони допомагають учням розуміти значення слів, які вони читають або слухають.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженням вивчення фонетики займалися багато вчених, методистів, та лінгводидактів. Серед них: Пентилюк М. [6], Єрмоленко С. [2], Митяй З. [2], Сіроштан Т. [2], Бакум З. [1],

Караман С. [6], Горошкіна О. [6], Караман О. [6], Нікітіна А. [6], Гайдаєнко І. [6], Окуневич Г. [6]

Важливість у методиці навчання фонетики, графіки та орфоєпії описав Станіслав Караман: «Під час вивчення фонетики – вчення про звуки і звукову систему мови учні оперують одиницями трьох систем: фонетичною, фонологічною та графічною» [4].

Особливо доречно сказати, що професор, доктор педагогічних наук Станіслав Караман підкреслює: «...особливості засвоєння фонетики і графіки української мови полягають у поетапному формуванні орфоєпічних та орфографічних умінь і навичок у зв'язку з вивченням фонетики, морфеміки, словотвору і морфології. Усі однотипні правописні факти української мови узагальнені й подаються у вигляді орфографічних правил, що звільняє учнів від необхідності запам'ятовувати написання кожного слова і забезпечує вміння писати правильно групу слів, об'єднаних на основі фонетичної чи граматичної спільності» [4].

За доведеннями Стовбур В.: «Фонетика – це важлива тема на уроці української мови, вона містить дотичні розділи мови – орфоєпію, графіку та орфографію. Тільки в комплексі традиційного й інноваційного підходу можна досягти максимально високих показників у навчанні української мови. Знання вимовних норм і правописних правил сприяє успіху не лише в школі, а й в житті в цілому» [8].

У своїй праці вчені-дослідники Єрмоленко С., Митяй З., Сіроштан Т. наголошують, що: «Фонетика української мови – це надзвичайно струнка й раціонально побудована система, у якій діють чіткі внутрішні закони. Кожен звук у ній має свою точно визначену за чотирма ознаками нішу: за участю тону і шуму, за місцем перепони, за способом подолання перепони і за палаталізацією» [2].

Особливо важливо сказати про методичні ідеї Андрія Медушевського щодо вивчення фонетики української мови (Бакум З.): «Виявлено, що пріоритетним завданням вивчення фонетики є усвідомлення учнями звукового аспекту мови, оскільки від вміння чути і розмежовувати звуки в мовленнєвому потоці, виділяти їх зі слова і складу великою мірою залежить становлення навичок читання, бо читання (синтез) можливе лише на ґрунті активної дії зі звуками. Фонематичне чуття необхідне для свідомого оволодіння нормами літературної вимови, під час формування артикуляційних навичок. Знання з фонетики, систематична звукова робота сприяють усвідомленню і засвоєнню фонематичного характеру більшості українських написань на етапі продуктивних умінь» [1].

На думку Стовбур В.: «Одним із пріоритетних завдань шкільного курсу фонетики є ознайомлення учнів 5 класу з фонетичною будовою української мови. Системне розуміння мови на фонетичному рівні передбачає передусім засвоєння класифікації звукових одиниць в їхніх взаємозв'язках. В основі класифікації звуків, як багатьох інших лінгвістичних понять, лежить принцип опозиції, який ґрунтується на функції їх, особливостях творення і звучання» [7].

На думку Єрмоленко С., Митяй З., Сіроштан Т.: «Формування фонетичних навичок здійснюється на основі систематизації фонологічних явищ української мови, що обов'язково передбачає врахування провідних універсальних закономірностей організації засвоєння відповідно до стадій формування фонетичних навичок» [2].

Мета публікації – дослідити методичні особливості вивчення фонетики в 5 класі НУШ, окреслити основні аспекти та їх зміст.

Виклад основного матеріалу. Мовознавець Іван Ющук стверджував, що «...основний компонент мови, структуру й логіку якого діти повинні засвоїти в 5-му класі, – це фонетика й пов'язаний з нею правопис (орфографія). Але, щоб у подальшому свідомо сприймати й розуміти мовні явища, учні перед тим мають дістати цілісне уявлення про структуру мови» [8].

Відомий педагог і мовознавець Олександр Біляєв надавав великого значення вивченню фонетики в школі. На його думку, «...вивчення теоретичних відомостей з фонетики може бути більш і менш поглибленим [8].

Безперечно нормативне вивчення фонетики української мови в 5 класі НУШ відбувається за Державним стандартом базової середньої освіти (2020 р.), двома Типовими освітніми програмами авторів Голуб О. і Заболотний В. (2023 р.) та відповідно навчальними підручниками. Для вивчення розділу «Фонетика. Графіка. Орфоєпія. Орфографія» Ніна Голуб пропонує 11 тем. Слід зазначити, що для вивчення розділу мовознавства «Фонетика. Графіка. Орфоєпія. Орфографія» Олександр Заболотний пропонує 20 тем. Пропонуємо порівняльну таблицю для вивчення цієї теми за обома Типовими освітніми програмами:

Перелік тем для вивчення фонетики за ТОП (Н. Голуб, О. Горошкіна)	Перелік тем для вивчення фонетики за ТОП (О. Заболотний, В. Заболотний)
1. Поглиблене повторення вивченого з фонетики в 1-4 класах. Голосні та приголосні звуки.	1. Звуки мови і звуки мовлення. Звуки голосні і приголосні.
2. Наголос в українській мові. Особливості вимови й написання ненаголошених голосних.	2. Приголосні тверді і м'які.
3. Приголосні тверді й м'які, дзвінки й глухі. Вимова приголосних у корені слова.	3. Приголосні дзвінки і глухі.
4. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, і, є, ю, я. Правила вживання м'якого знака.	4. Позначення звуків на письмі. Алфавіт.
5. Повторення вивченого з графіки в 1-4 класах. Особливості української графіки (відповідність звуків і графічних знаків, звук [r] і буква r).	5. Склад. Правила переносу слова з рядка в рядок.
6. Звукове значення букв я, ю, є та щ. Правила вживання апострофа.	6. Наголос.
7. Склад. Правила перенесення слів з рядка в рядок.	7. Вимова голосних. Позначення на письмі ненаголошених [e], [u] в коренях слів.
8. Милозвучність української мови. Правила милозвучності (чергування у-в, і-й, з-із-зі).	8. Вимова приголосних. Уподібнення приголосних.
9. Спрощення в групах приголосних.	9. Правопис префіксів з- (с-,зі-), роз- (розі-), без-.
10. Види помилок: орфоєпічна, орфографічна, графічна.	10. Спрощення в групах приголосних
11. Словники. Орфоєпічний словник. Словник наголосів. Орфографічний словник.	11. Чергування голосних звуків.
	12. Чергування приголосних звуків.
	13. Чергування [y] - [v], [i] - [ü].
	14. Уживання прийменника з та його варіантів із, зі (зо).

	15. Позначення м'якості приголосних на письмі. Правила вживання м'якого знака.
	16. Сполучення букв йо,ьо.
	17. Уживання апострофа.
	18. Подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних.
	19. Подвоєння букв на позначення подовжених приголосних.
	20. Узагальнення вивченого з розділу «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія».

Зауважимо, що Олександр Заболотний пропонує більше тем для вивчення фонетики та наголошує звернути велику увагу на орфографію, бо це не лише заучування правил, а й розвиток мовних навичок, збагачення словникового запасу та збереження мовної ідентичності.

Під час вивчення фонетики в 5 класі варто привернути увагу до видів вправ, що допоможуть ефективно засвоїти учням фонетичний матеріал. Наприклад, дослідник Бакум З. пропонує таку класифікацію вправ:

- 1) фонетико-лінгвістичні вправи;
- 2) фонетико-мовленнєві вправи;
- 3) фонетико-комунікативні вправи [6].

З іншого боку професор, доктор педагогічних наук Пентиліук Марія пропонує таку систему вправ у навчанні фонетики, орфоепії, графіки:

- 1) акустичні;
- 2) артикуляційні;
- 3) спостереження над звуковим складом слів та їх вимовою;
- 4) правильна літературна вимова;
- 5) списування з фонетичним завданням;
- 6) з'ясування відношень між вимовою і написанням;
- 7) фонетичний розбір;
- 8) виразне читання речень, текстів;
- 9) редагування речень і текстів;
- 10) диктант;
- 11) творчі [5].

Зауважимо, що вивчення фонетики за допомогою вправ найкраще, на нашу думку, представлено у підручнику Олександра та Віктора Заболотних «Українська мова» [3]. Наприклад, у підручнику братів Заболотних бачимо такі вправи: акустичні, артикуляційні, спостереження над звуковим складом слів та їх вимовою, правильна літературна вимова, списування з фонетичним завданням, з'ясування відношень між вимовою і написанням, фонетичний розбір, виразне читання речень й текстів, редагування речень і текстів, творча тощо. Йдеться про те, що **акустична вправа** на сторінці 185 має таке завдання: «Прочитайте текст. Доповніть його стисло інформацією про звуки природи, мову тварин чи мовні органи людини» [3, с. 185].

Необхідно підкреслити присутність **артикуляційних вправ**, за допомогою яких в учнів покращується дикція, і мовлення стає більш чітким та зрозумілим. Артикуляційні вправи розвивають мовленнєве дихання, що дозволяє сформувати вимову більш плавною та виразною. До прикладу можна взяти вправу 184, завдання А: «Прочитайте вголос слова, чітко й виразно вимовляючи кожен звук» [3, с. 86].

Звернемо увагу на вправи для **спостереження над звуковим складом слів та їх вимовою**. Завдяки такому типу вправ учні вчаться розуміти, з яких звуків складаються слова, розрізняти їх, виділяти та визначати відповідне місце в слові. У підручнику Заболотних є вправа 255: «Прочитайте вголос речення, правильно вимовляючи голосні звуки. Запишіть фонетичною транскрипцією виділені слова. Поясніть вимову наголошених і ненаголошених голосних у них» [3, с. 102].

Розгляньмо такий тип вправ, як **правильна літературна вимова**. Це сприяє збереженню мовної культури, чіткості та виразності мовлення. Допомагає збагатити словниковий запас, уникати мовленнєвих помилок, розвивати мовлення та логічне мислення. Необхідно підкреслити, що вправи для правильної літературної вимови розвивають увагу і пам'ять. Демонструємо вправу 259, завдання I на сторінці 117-118: «Прочитайте вголос текст, дотримуючись норм правильної вимови. Визначте його основну думку. Доберіть свій варіант заголовка» [3, с. 117-118].

Привернемо увагу на **списування з фонетичним завданням**. За допомогою таких вправ учні вчаться розрізняти звуки мови на слух, правильно писати слова, запам'ятовуючи їх звуковий склад. Слід додати, що використовуючи вправи для списування з фонетичним завданням школярі тренують увагу до звуків мови, а також пам'ять на слова та їх звуковий склад. Для прикладу пропонуємо вправу 190, завдання II: «Виділені слова запишіть фонетичною транскрипцією» [3, с. 89].

Треба наголосити на вправах для **з'ясування відношень між вимовою і написанням**. Це допомагає дітям розуміти схожість та відмінність між звуками і буквами у тих чи інших словах. Наприклад, вправа 192 на сторінці 90: «Запишіть слова фонетичною транскрипцією. У яких словах звуків більше, ніж букв?» [3, с. 90].

Перейдімо до вправ на **фонетичний розбір**. За допомогою таких вправ учні ефективно засвоюють навички орфоєпії та правопису. Як приклад, візьмемо вправу 194, завдання I: «Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Біля кожного слова зазначте кількість букв і звуків у ньому. Назвіть букви, вимовте звуки» [3, с. 90].

Необхідно зупинитись на вправах **виразне читання речень, текстів**. Насамперед, це сприяє покращенню дикції та інтонації, допомагає подолати страх публічних виступів, розвинути впевненість у собі. Вчить правильно розставляти наголоси, робити паузи, передавати емоції та почуття за допомогою голосу. Пропонуємо вправу 203, завдання I: «Прочитайте текст. Визначте його тему й мікротеми. Що нового ви дізналися?» [3, с. 93].

До всього вищезгаданого, слід додати **редагування речень і текстів**. Такі вправи допоможуть правильно вживати слова, будувати речення, розставляти розділові знаки. Навчать підбирати слова до різних стилів і жанрів. Допоможуть учням удосконалювати свої тексти, робити їх більш цікавими та оригінальними, що дозволить розкрити їх творчий потенціал. Наприклад, це може бути вправа 272: «Знайдіть помилки у фонетичному записі та запишіть правильно» [3, с. 123].

На завершення **творчі** вправи. Вони роблять навчання більш цікавим, ефективним та захоплюючим. Мотивують школярів до вивчення теми, сприяють кращому запам'ятовуванню матеріалу. Такий підхід доводить учням, що фонетика – це не лише нудні правила, а й цікавий інструмент для творчості. Наприклад, вправа 299 на сторінці 132: «Напишіть невелике висловлення (5-7 речень) на тему «Вірний приятель – то найбільший скарб», використавши щонайменше три слова з довідки» [3, с. 132].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, методичні особливості вивчення фонетики у 5 класі є важливим аспектом вивчення нормативної сучасної української мови. Безперечно фонетика тісно пов'язана з такими розділами мовознавства, як морфологія, синтаксис та лексикологія. Це дозволяє учням усвідомлювати системний характер мови, зрозуміти зв'язок звуків, морфем, слів та речень. Вивчення фонетики має не лише теоретичне, але й практичне значення,

адже воно сприяє розвитку мовленнєвої культури учнів, формує навички чіткої та правильної вимови, а також допомагає здобувачам середньої освіти краще розуміти українську мову та використовувати її у різних сферах життя. Таким чином, вивчення фонетики є важливою складовою освітнього процесу в новій українській школі.

Список використаних джерел

1. Бакум З. П. Упровадження методичних ідей Андрія Медушевського в навчання фонетики української мови. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22146/Bakum.pdf?sequence=1> (дата звернення: 09.01.2024).
2. Єрмоленко С. І., Митяй З. О., Сіроштан Т. В. Уроки фонетики в новій українській школі на засадах компетентнісного й особистісно орієнтованого підходу до навчання. URL : <https://core.ac.uk/download/491069529.pdf> (дата звернення: 09.01.2024).
3. Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В. Українська мова : підручник. Київ : Генеза, 2022. 283 с.
4. Методика навчання фонетики, графіки, орфоєпії. URL : https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2314/26_Karaman.pdf?sequence=1 (дата звернення: 10.01.2024).
5. Пентиліук М. І., Окуневич Т. Г. Методика навчання української мови у таблицях і схемах : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2010. 134 с.
6. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посібник / М. І.Пентиліук та ін. Київ : Ленвіт, 2011. 366с.
7. Фонетика в загальноосвітніх навчальних закладах з естетичного погляду. URL : <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2827/1/TEZI-147-153.pdf> (дата звернення: 10.01.2024).
8. Часопис (24 квітня 2020) МДПУ Студентські наукові студії. Комплексний підхід до вивчення фонетики в загальноосвітніх навчальних закладах. URL : http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/9045/1/%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%9E%D0%9F%D0%98%D0%A1_24_%D0%BA%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F_%202020_%D0%9C%D0%94%D0%9F%D0%A3%20%281%29-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8-1%2C301-304.pdf (дата звернення: 09.01.2024).

УДК 373.3.016:811.161.2

Шикута Анна,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 11-УІм групи
Науковий керівник:
к. філол н., доц. Комінярська І. М.

МЕДІАОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОРФОГРАФІЇ В 5 КЛАСІ НУШ

Анотація. У статті розглянуто поняття «орфографічна грамотність» та визначено основні шляхи формування цієї компетентності. Досліджено зміст та основні завдання медіаосвітніх технологій, розглянуто умови їх ефективного застосування та виділено доцільність їхнього застосування на уроках української мови. Визначено, що сучасні освітні технології сприяють розвитку мовних умінь і навичок учнів за умови доцільного їх використання.

Ключові слова: орфографічна грамотність, правопис, медіаосвітні технології, веб-застосунок.

Annotation. The article presents the concept of "spelling literacy" and defines the main ways of forming this competence. The content and main tasks of media educational technologies were studied, in particular the conditions for their effective use, and the expediency of their use in Ukrainian language lessons was removed. It was determined that modern educational technologies contribute to the development of students' language abilities and skills under the conditions of their appropriate use.

Keywords: orthographic literacy, spelling, media educational technologies, web application.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Правописна грамотність – важливий показник культури та власної освіченості кожної особистості. Формування правописної грамотності у ЗЗСО розпочинається вивченням курсу української мови у 5 класі. Відповідно до навчальних програм з української мови для 5 класу НУШ, метою навчання української мови є «формування компетентного мовця, носія духовності, культури й традицій українського народу» [6]. Тому одним із важливих завдань учителя-словесника є формування орфографічної грамотності учнів, оскільки це сприяє вихованню особистості духовно багатой, здатної до самореалізації. Окрім цього, мовна грамотність має значний вплив на якість засвоєння інших шкільних предметів, визначає досягнення в майбутній професійній діяльності та сприяє успішній соціальній адаптації.

Розвиток сучасної мовної освіти, швидке розширення сфери комунікації підкреслюють важливість володіння учнями правописною компетентністю. Це передбачає вивчення актуальних графічних, орфографічних та пунктуаційних норм української мови. Формування стійких навичок ефективного письма є невід'ємною частиною підготовки учнів ЗЗСО.

Проблема розвитку орфографічної компетентності учнів має давні коріння у сфері наукових досліджень. Незважаючи на те, що їй приділялася увага протягом тривалого часу, її соціальна і професійна важливість залишається актуальною й в сучасному контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгводидактична проблема орфографічної грамотності розкривається у працях О. М. Антончука, І. В. Волкової, І. М. Хом'яка, О. М. Горошкіної, Н. В. Бондаренко.

Дослідник Олександр Михайлович Антончук у праці «Реалізація мовленнєвої лінії змісту навчання під час вивчення орфографії в основній школі» обґрунтовує

необхідність застосування мовленнєвих завдань як засобу реалізації комунікативно-діяльнісного підходу. Автор звертає увагу на важливу роль творчих вправ, адже «...формування орфографічних умінь і навичок проходить не лише на рівні відтворення, але й на рівні творчої діяльності школярів» [1].

Крім цього, науковець Іван Миколайович Хом'як у своїх працях звертав увагу на вивчення орфографії у нерозривному зв'язку з іншими розділами мовознавства. Вчений доводить: «...необхідна умова успішного формування в учнів орфографічних умінь – раціональне поєднання в навчальній роботі теорії і практики» [11].

Інший аспект формування орфографічної грамотності учнів розглядає Ірина Вікторівна Волкова. У праці «Формування і розвиток мовних компетентностей учнів 5-6 класів загальноосвітньої школи на прикладі вивчення словотвору й орфографії» авторка доходить висновку, що «...процес набуття мовних компетентностей учнів п'ятого (шостого) класу буде ефективним за умови системного засвоєння навчального матеріалу» [2].

Слід зазначити, що Олена Миколаївна Горошкіна акцентує увагу на важливості добору вчителем методично правильних методів і прийомів під час вивчення орфографії. Адже, згідно з вимогами компетентнісного підходу, добір методів має забезпечити «використання теоретичних знань як практичного засобу пояснення явищ і розв'язання проблем, застосування досвіду успішних дій у конкретних ситуаціях, переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, зростання особистісного досвіду учня» [4].

Мета статті – дослідити зміст та основні завдання медіаосвітніх технологій, умови їх активного застосування під час вивчення орфографічних тем у 5 класі НУШ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська мова є провідним навчальним предметом у системі сучасної української освіти, який належить до мовно-літературної галузі і відповідає вимогам, що стосуються обов'язкових результатів навчання в цій галузі.

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, однією з вимог до обов'язкових результатів навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі є те, що учень «...висловлює власні думки, почуття, ставлення та ідеї, взаємодіє з іншими особами у письмовій формі» [5].

Досягнення високого рівня писемного мовлення визначається здатністю дотримуватися загальноновизнаних орфографічних норм, які є єдиною й обов'язковою вимогою для кожного громадянина України.

Курс української мови в ЗЗСО передбачає здобуття знань з фонетики, графіки, орфоєпії, орфографії, лексикології, фразеології, будови слова, словотвору, морфології, синтаксису, пунктуації. Однак, розділ «Орфографія» навчальними програмами окремо не виділяється. У 5 класі він введений у зміст навчання разом з розділами «Фонетика. Графіка. Орфоепія».

Під орфографічною компетентністю розуміють «вміння користуватися правилами, а відтак безпомилково писати всі слова з орфограмами, які не перевіряються» [8].

У науково-методичній літературі виділяють роль орфографічній грамотності та орфографічній пильності для формування означеної компетентності мовної особистості. Під орфографічною грамотністю розуміють уміння правильно вживати графічні засоби (букви, дефіс, пропуск, контакт) для відтворення усного мовлення на письмі відповідно до прийнятих правил правопису [8]. Орфографічна пильність – це вміння помічати орфограми, тобто ті випадки при письмі, де під час вимови можливий вибір написання [8].

На думку авторів «Методики навчання української мови в середніх освітніх закладах» за редакцією М. Пентиліук, для формування орфографічної грамотності необхідно реалізувати такі завдання:

- ознайомити учнів з основними орфографічними завданнями;
- сформувавши на основі цих понять орфографічні вміння;
- навчити писати слова з орфограмами, що не перевіряються;
- сформувавши в учнів потребу й уміння користуватися орфографічним словником;

- забезпечити необхідні умови для навчання орфографії [9, с. 217].

Для розвитку орфографічних умінь та навичок на сучасному уроці української мови має місце використання електронних сервісів та веб-застосунків.

«Веб-застосунок» (або веб-додаток) – це комп'ютерна програма, що використовує веб-технології та браузер для виконання певних дій в Інтернеті.

Веб-застосунки виконують роль засобів навчання, спрямованих на використання в класі, а також можуть служити допоміжними інструментами для самостійного розвитку, виконання домашніх завдань та індивідуальної роботи. До переваг таких сервісів, як ефективного засобу формування орфографічної грамотності можна віднести:

- можливість застосування на будь-якому етапі уроку;
- варіативність застосування;
- раціональне використання навчального часу;
- наочне та динамічне подання матеріалу;
- краще сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

Перша тема з орфографії, яка вивчається у 5 класі – «Правопис значущих частин слова» [7, с. 60].

У підручнику В.В. Заболотного пропонуються різні види вправ для закріплення теоретичних знань з теми, серед яких: утворити слова з поданими префіксами, записати слова з орфограмами під диктовку, списати, розкриваючи дужки та інші. Крім цих вправ, доцільно буде використати на такому уроці інтерактивні завдання. Наприклад, знайти орфографічні помилки у словах або обрати правильне написання із двох запропонованих. Створити таке завдання вчителю допоможе інтерактивний ресурс Wordwall.

Wordwall – навчальний застосунок, який дозволяє створювати інтерактивні вправи для навчання. Його можна використовувати для створення інтерактивних завдань, а також генерації матеріалів, які можна роздрукувати. Більшість доступних шаблонів можна використовувати як в інтерактивному форматі, так і у вигляді матеріалів для друку. Інтерактивні вправи можна відтворювати на будь-якому веб-пристрої, наприклад, комп'ютері, планшеті, телефоні чи інтерактивній дошці. Учні можуть відтворювати їх самостійно, або це може робити вчитель в той час як школярі виконують вправу по черзі біля дошки.

У додатку можна створити завдання різних типів, серед яких: вікторина, сортування за групами, відповідники, випадкові карти, правильний порядок, відсутнє слово, анаграма та інші. Створення різних типів завдань – творчість вчителя. Важливо доцільно та правильно використовувати ресурс.

Після ознайомлення з поняттям «орфограма» діти вивчають тему «Правопис префіксів пре-, при-, прі-». Пропоновані вправи в підручнику: обґрунтувати написання правилом, списати, вставляючи пропущену літеру, утворити нові слова, «третє зайве», творчі вправи. Для урізноманітнення уроку можна використати додаток «Kahoot». Тестування на цій платформі створює ефект змагання, що дуже цікаво та захопливо для п'ятикласників.

Kahoot – це платформа-конструктор, на якій можна швидко створити навчальну гру за допомогою готових шаблонів та надіслати цю гру учням. Платформа надає можливість проводити тестування двома способами:

- Віртуальний клас. Тестування можна провести синхронно з учнями, які знаходяться в класі. У цьому випадку питання та варіанти відповідей відображаються на екрані проектора або комп'ютера вчителя, а учні реагують на них, використовуючи свої мобільні телефони.

- Самостійне навчання. Цей формат передбачає, що учні проходять тестування незалежно. Питання та варіанти відповідей з'являються на екрані їхніх комп'ютерів чи смартфонів. Обравши цей метод, вчитель може встановити дату та період часу, протягом якого тестування буде доступним.

Також завдання, створені у цьому сервісі, доцільно використати під час вивчення у 5 класі теми «Спрощення в групах приголосних».

У розділі «Фонетика. Графіка. Орфоєпія. Орфографія» п'ятикласники знайомляться з орфограмою – букви е, и на позначення ненаголошених голосних у коренях слів. У підручнику пропонуються вправи: списати слова, вставивши пропущену літеру; дібрати до поданих слів спільнокореневі або такі, в яких відбувалося б чергування; творчі вправи. На такому уроці вчителю варто звернути увагу на сервіс LearningApps. Це інструмент для створення, зберігання та використання інтерактивних завдань з різних предметних дисциплін. Він дозволяє учням перевірити та закріпити свої знання у формі ігор, сприяючи розвитку їхнього пізнавального інтересу. Доступні різноманітні шаблони для створення завдань: знайти пару, класифікація, вікторина, вільна текстова відповідь, кросворд, пазл, знайти слова та інші. Учнім важливо навчитися знаходити та виправляти орфографічні помилки, тому сортування на правильно та неправильно написані слова буде найкращим варіантом із цієї теми.

У цьому розділі п'ятикласники також вивчають тему «Правила вживання апострофа та м'якого знака». Автор підручника подає різні види вправ, серед яких: записати, вставляючи м'який знак або апостроф, робота в парах, творчі вправи, «третє зайве». Під час вивчення цих тем можна використати цікавий ресурс Edugarplay. Edugarplay – це багатогранна освітня платформа, яка ще не набула популярності серед українських освітян, проте заслуговує на увагу вчителів завдяки широким можливостям гейміфікувати перебіг уроків. Платформа має цікавий дизайн та дозволяє створювати різноманітні завдання: вікторини, тести, ігри, кросворди, відповідності, диктанти та інші. Виконуючи мультимедійні завдання, створені за допомогою веб-конструкторів Edugarplay, учень може актуалізувати основні знання, закріпити нещодавно вивчений матеріал або перевірити рівень освоєння нової теми у формі ігор. Найбільше вартує уваги, на нашу думку, шаблон для створення тестових завдань.

Для перевірки засвоєння учнями навчального матеріалу вчитель може використати платформу Classtime. Сервіс дозволяє створювати онлайн-тестування, використовуючи різні типи запитань: одна або кілька правильних відповідей, правда/неправда, письмова відповідь, встановити порядок, встановити відповідність, заповнити пропуски. Платформу можна використовувати для проведення підсумкового оцінювання. До того ж, вчитель відразу бачитиме прогрес та результат кожного учня, що значно зекономить час для перевірки. Найкраще сервіс підійде для виконання тестових завдань. Наприклад, під час узагальнення з розділу «Фонетика. Графіка. Орфоєпія. Орфографія».

Отже, для формування орфографічних навичок учнів не обов'язково використовувати лише традиційні методи навчання, варто залучати сучасні підходи. Розглянувши такі онлайн-сервіси, як: Wordwall, Kahoot, LearningApps, Edugarplay, Classtime можна стверджувати, що вони не лише сприяють розвитку орфографічних навичок, але й можуть використовуватися для вивчення інших мовознавчих розділів. Однією з їхніх найбільших переваг є доступний інтерфейс та простота використання.

Список використаних джерел

1. Антончук О. М. Реалізація мовленнєвої лінії змісту навчання під час вивчення орфографії в основній школі. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2011. № 1. С. 59-62. URL : <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3667> (дата звернення: 10.02.2024).
2. Волкова І. В. Формування і розвиток мовних компетентностей учнів 5-6 класів загальноосвітньої школи (на прикладі вивчення словотвору й орфографії): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. (Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського). Одеса, 2009. 20 с. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/1687> (дата звернення: 12.02.2024).
3. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Українська мова. 5-6 класи. Модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 12.02.2024).
4. Горошкіна О. М. Методи і прийоми навчання орфографії на уроках української мови: компетентнісний вимір. *Мовна особистість в освітньому просторі*: монографія. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. С. 79-86. URL : https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8496/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%9E%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B3.pdf (дата звернення: 12.02.2024).
5. Державний стандарт базової середньої освіти: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 25.02.2024)/
6. Заболотний О. В. та ін. Українська мова. 5-6 класи. Модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 13.02.2024).
7. Заболотний О. В. Українська мова : підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти / Олександр Заболотний, Віктор Заболотний. Київ : Генеза, 2022. 240 с.
8. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера, 2011. 364 с.
9. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентиліук, С. О. Карамана, О. В. Карамана та ін. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.
10. Попова О. Формування в здобувачів початкової освіти орфографічної компетентності на уроках української мови. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 95-104. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=2685361> (дата звернення: 14.02.2024).
11. Хом'як І. М. Метод вправ у досягненні правописної компетенції. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць*. 2015. № 2(14). С. 319-326. URL : <https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/862> (дата звернення: 12.02.2024).

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Випуск 20

Матеріали подані мовою оригіналу

Підписано до друку 20.05.2024 р., Замовлення № 353
Формат 60x84/8. Гарнітура ARIAL
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 23,25.
Тираж 100 прим.

Видруковано у видавничому центрі Кременецької
обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка
47003, вул. Лицейна, 1, м. Кременець

**Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 6074 від 13.03.2018 р.**